

A stylized graphic of a hand with fingers spread, rendered in light gray. A large, thick, light gray curved line arches over the hand, starting from the left and ending on the right. The text is centered over the hand.

**Economische
vooruitzichten
2008-2013**

Mei 2008

Federaal Planbureau

Het Federaal Planbureau (FPB) is een instelling van openbaar nut.

Het FPB voert beleidsrelevant onderzoek uit op economisch, sociaal-economisch vlak en op het vlak van leefmilieu.

Hiertoe verzamelt en analyseert het FPB gegevens, onderzoekt het aanneembare toekomstscenario's, identificeert het alternatieven, beoordeelt het de gevolgen van beleidsbeslissingen en formuleert het voorstellen.

Het stelt zijn wetenschappelijke expertise onder meer ter beschikking van de regering, het Parlement, de sociale gesprekspartners, nationale en internationale instellingen.

Het FPB zorgt voor een ruime verspreiding van zijn werkzaamheden. De resultaten van zijn onderzoek worden ter kennis gebracht van de gemeenschap en dragen zo bij tot het democratisch debat.

Internet

URL: <http://www.plan.be>

E-mail: contact@plan.be

Publicaties

Terugkerende publicaties

De economische vooruitzichten
De economische begroting
De "Short Term Update"

Planning Papers (de laatste nummers)

Het doel van de "Planning Papers" is de analyse- en onderzoekswerkzaamheden van het Federaal Planbureau te verspreiden.

- 104 *Vijentwintig jaar regionale ontwikkelingen - Een overzicht op basis van de databank van het HERMREG-model*
D. Bassilière, F. Bossier, F. Caruso, D. Hoorelbeke, O. Lohest - April 2008
- 105 *Bevolkingsvooruitzichten 2007-2060*
FPB - AD SEI - April 2008

Working Papers (de laatste nummers)

- 9-08 *Coût budgétaire et effet sur la pension moyenne des mesures récentes dans le régime des travailleurs indépendants - Une analyse réalisée par une version adaptée de MoSES*
B. Scholtus - April 2008
- 10-08 *The PLANET Model: Methodological Report, PLANET 1.0*
R. Desmet, B. Hertveldt, I. Mayeres, P. Mistiaen, S. Sissoko - April 2008

Overname wordt toegestaan, behalve voor handelsdoeleinden, mits bronvermelding.
Drukwerk: Federale Overheidsdienst Economie, KMO, Middenstand en Energie

Verantwoordelijk uitgever: Henri Bogaert
Wettelijk Depot: D/2008/7433/21

Inhoudstafel

I	Samenvatting	1
II	Internationale omgeving en financiële markten	13
	A. Een weinig ondersteunende internationale omgeving in het begin van de periode maar dynamischer op middellange termijn	14
	B. Risico's en onzekerheden	23
III	Macro-economische en sectorale evoluties	25
	A. De reële en potentiële groei van het bbp	27
	B. De componenten van de economische groei	29
	1. Algemeen overzicht	29
	2. De buitenlandse handel	30
	3. De binnenlandse vraag	32
	4. Evolutie per bedrijfstak	41
	C. Prijzen en kosten	45
	D. Institutionele sectoren	51
	1. Rekening van de particulieren	51
	2. Rekening van de vennootschappen	54
	3. Rekening van de overheid	55
	4. Gezamenlijke binnenlandse sectoren	56
	5. De rekening van het buitenland	57
IV	De arbeidsmarkt	61
	A. Arbeidsaanbod	63
	1. Bevolking	63
	2. Beroepsbevolking	64
	B. Loonvorming en productiviteit in de sector der ondernemingen	76
	1. Socialezekerheidsbijdrageverminderingen en loonsubsidies	76
	2. Loonkosten en brutolonen	82
	3. Loonkosten per eenheid product	84
	4. Opvolging van de loonnorm	86
	C. Werkgelegenheid	94
	D. Arbeidsreserve en werkloosheid	101

V	Overheidsfinanciën	109
A.	Vorderingensaldo	111
1.	Vorderingensaldo	111
2.	Overheidsschuld en rentelasten	113
B.	Ontvangsten en primaire uitgaven van de overheid	115
1.	Ontvangsten	115
2.	Primaire uitgaven	118
C.	Evolutie per deelsector van de overheid	122
1.	Overzicht	122
2.	Federale overheid	125
3.	Sociale Zekerheid	130
4.	Gemeenschappen en gewesten	138
5.	Lagere overheid	140
VI	Energieverbruik en broeikasgasemissies	143
A.	De Belgische doelstelling binnen het Protocol van Kyoto en de Europese energie- en klimaatdoelstellingen tegen 2020	145
1.	De Belgische doelstelling binnen het Kyotoprotocol	145
2.	Europese energie- en klimaatdoelstellingen tegen 2020	147
B.	Evolutie van de vraag naar energie	148
1.	Evolutie van de energie-intensiteit van het bbp	148
2.	Sectorale analyse van het energie-eindverbruik	149
3.	Analyse per energieproduct van het bruto binnenlands energieverbruik en het energie-eindverbruik	151
C.	Evolutie van de broeikasgasemissies	153
1.	De energiegebonden CO ₂ -emissies	153
2.	Niet-energiegebonden emissies van CO ₂	160
3.	Emissies van CH ₄ en N ₂ O	160
4.	Emissies van gefluoreerde gassen (HFK's, PFK's en SF ₆)	162
5.	Totale broeikasgasemissies	163
VII	Bijlagen	165
A.	Belangrijkste hypothesen van de projectie	165
B.	Macro-economische resultaten	171
C.	Sectorrekeningen	180
D.	Openbare Financiën	185
E.	Resultaten per bedrijfstak	195

Lijst van kaders

KADER 1 -	Hoe het barsten van de Amerikaanse vastgoedbubbel leidt tot een vertraging van de Europese economische groei	22
KADER 2 -	De economische middellangetermijnvooruitzichten voor de inflatie	50
KADER 3 -	Analyse van het aandeel van de lonen en het exploitatieoverschot van de ondernemingen in de toegevoegde waarde	53
KADER 4 -	Groei bevolking op arbeidsleeftijd: determinanten op middellange termijn	65
KADER 5 -	Invloed demografie op arbeidsaanbod en activiteitsgraad	68
KADER 6 -	Recente daling van de activiteitsgraad; mogelijke oorzaken	72
KADER 7 -	Welke lasten op arbeid verlagen om werkgelegenheid te scheppen: werkgeversbijdrage - versus werknemersbijdrage - of personenbelastingverminderingen?	81
KADER 8 -	Loonaandeel: verschillende concepten	91
KADER 9 -	Werkloosheidsgraden: administratief (FPB) vs. enquête arbeidskrachten (EAK)	105
KADER 10 -	Nieuw financieringssysteem van de ziekteverzekering, wet van 31 januari 2007	131
KADER 11 -	Overzicht van de belangrijkste recente beslissingen inzake de sociale zekerheid	135
KADER 12 -	Voorstel van de Europese Commissie omtrent hernieuwbare energie	152
KADER 13 -	Analyse van de evolutie van de energiegebonden CO ₂ -emissies	155
KADER 14 -	De invloed van de netto-import van elektriciteit op de productie van elektriciteit en de broeikasgasemissies in België	157
KADER 15 -	Het Europese CO ₂ -emissiehandelssysteem (ETS) voor industriële installaties	158
KADER 16 -	Biobrandstoffen	159
KADER 17 -	Broeikasgasemissiereducties voor de niet-ETS sectoren tegen 2020	159

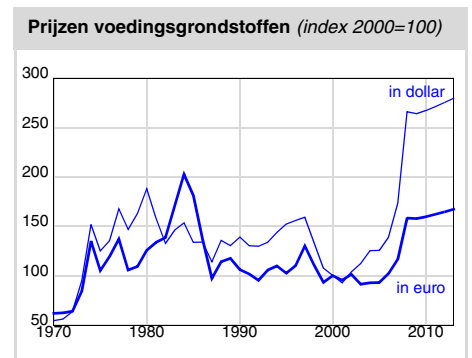
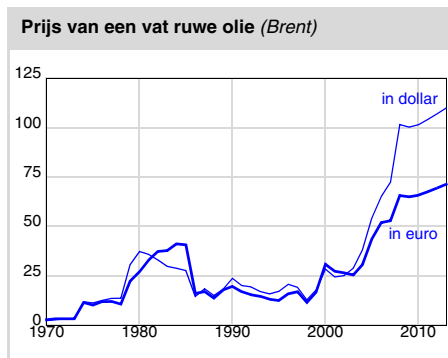
Samenvatting

Duidelijke achteruitgang van de wereldwijde economische vooruitzichten voor 2008...

Voluit getroffen door de verzwakking van de huizenmarkt in de Verenigde Staten en de weerslag ervan op de financiële markten via de subprimecrisis, vertraagt de groei van de wereldeconomie sinds het laatste kwartaal van 2007. De Verenigde Staten zouden geconfronteerd worden met een forse vertraging van de groei, maar Europa en Japan zouden evenmin gespaard worden. De economieën van de opkomende landen zouden beter standhouden, maar de groei van de internationale handel zou in 2008 desondanks niet hoger zijn dan 6,4 %, tegenover gemiddeld 8,6 % per jaar tijdens de periode 2004-2007.

...in een context van sterke stijgingen van de grondstoffenprijzen en een appreciatie van de euro...

Die economische vertraging doet zich voor in een inflatoire internationale context die gevoed wordt door een sterke stijging van de olieprijs, de industriële grondstoffenprijzen en de voedselprijzen, uitgedrukt in dollar. In de eurozone worden die prijsschokken echter getemperd door de sterke appreciatie van de euro ten opzichte van de dollar. Die sterke prijsstijgingen zijn in eerste instantie het gevolg van een internationaal onevenwicht tussen een aanbod dat beperkt wordt door de bestaande capaciteiten, en een vraag die gestuwd wordt door de forse groei in de opkomende landen. Zij zijn ook te verklaren door een instroom van kapitaal op de grondstoffenmarkten afkomstig van de financiële markten, die getroffen werden door de subprimecrisis. Bovendien versterkt de daling van de rentevoet in de Verenigde Staten dat fenomeen.

...waardoor de groei in de eurozone verzwakt.

De vertraging van de activiteit in de Verenigde Staten en de sterke appreciatie van de euro zouden de uitvoer van de eurozone benadelen, terwijl de afbrokkeling van het reëel beschikbaar inkomen (als gevolg van de sterk toegenomen inflatie) zou wegen op de groei van de particuliere consumptie. De bedrijfsinvesteringen zouden gehinderd worden door de minder gunstige vraagvooruitzichten en de hogere kapitaalkost, die het gevolg is van de strengere krediettoekenningsvoorwaarden en van de stijging van de risicopremie op de markten voor bedrijfsobligaties. De verzwakking van de investeringen in woongebouwen, ten slotte, zou ook druk uitoefenen op de economische groei in

de eurozone, die in 2008 nog slechts 1,7 % zou bedragen tegenover 2,6 % vorig jaar.

Aarzelend herstel van de Amerikaanse groei in 2009...

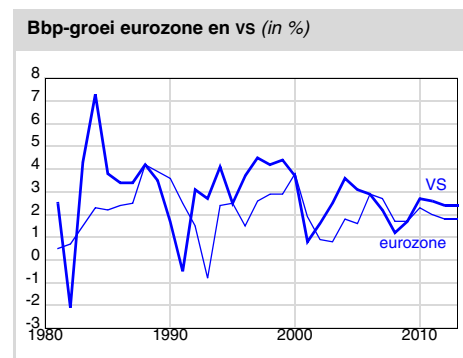
In de Verenigde Staten zou het door de Federal Reserve Bank gevoerde beleid van monetaire versoepeling en een ruimere toegang van de banken tot kredieten, gesteund door de begrotingsinspanningen van de federale regering, kunnen leiden tot een geleidelijke heropleving van de woningbouw en tot een vertrouwensherstel op de financiële markten. Gedragen door de uitvoer zou de Amerikaanse groei in 2009 geleidelijk aantrekken, maar niet hoger uitkomen dan 1,7 % (tegenover 1,2 % dit jaar), wat duidelijk lager is dan zijn potentieel dat wordt geraamd op ongeveer 2,5 %.

...met enige vertraging gevolgd door de Europese economie.

De Europese groei zou voordeel halen uit de verbeterde economische situatie in de Verenigde Staten, maar die verbetering zou slechts met enige vertraging tot uiting komen. Pas in de tweede jaarhelft zou het herstel van de Europese groei overtuigend zijn. Onder die omstandigheden zou de groei in de gehele Europese Unie niet meer dan 1,9 % bedragen en in de eurozone beperkt blijven tot 1,7 % in 2009.

Een middellangetermijnscenario dat wordt gekenmerkt door een conjuncturele opleving in 2010...

Op middellange termijn gaat het scenario, zonder nieuwe conjunctuurschokken, uit van een groei waardoor het bbp van de verschillende landen opnieuw zijn potentieel niveau benadert. In de eurozone zou de groei eerst zijn potentieel duidelijk overschrijden om nadien geleidelijk te vertragen tot een gemiddeld groeitempo dat niet hoger ligt dan 1,8 %. De Amerikaanse groei zou 2,7 % bereiken in 2010 en nadien terugvallen tot 2,4 % op het einde van de projectieperiode.

...en door een vertraging van de inflatie vanaf 2009.

De inflatie in de eurozone zou, na 3,2 % bereikt te hebben in 2008 (d.i. het hoogste niveau sinds de oprichting van de zone), snel dalen en op middellange termijn gemiddeld nog slechts 1,8 % bedragen. De inflatie zou onder controle blijven door de matige toename van de prijzen van de ingevoerde grondstoffen, het behoud van een gematigde ontwikkeling van de loonkosten per eenheid product en een vrij hoge reële kortetermijnrente.

Een internationaal scenario dat gepaard gaat met verscheidene neerwaartse risico's.

Het gekozen internationaal scenario gaat gepaard met verschillende onzekerheden. Ten eerste zouden nieuwe turbulenties op de financiële markten kunnen leiden tot een verdere verstrakking van de kredietvoorwaarden voor gezinnen en bedrijven, wat nefast zou zijn voor de economische groei. Daarnaast zou de crisis op de Amerikaanse huizenmarkt uiteindelijk veel intenser kunnen zijn of langer kunnen aanhouden dan voorzien in ons scenario. Tot slot, gelet op een aanhoudend sterke groei in de opkomende landen, bestaat de kans dat de olieprijs en de prijzen van andere grondstoffen hun sterke toename zullen voortzetten. Die prijsstijgingen zouden echter getemperd worden als de rust op de financiële

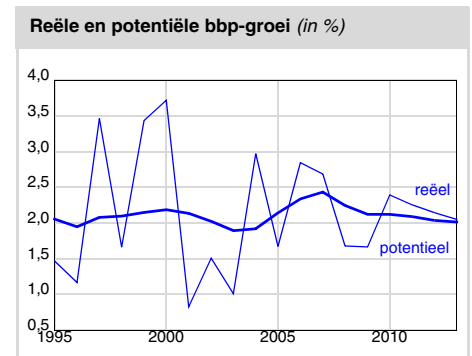
markten terugkeert, wat investeerders er enigszins toe kan aanzetten om de grondstoffenmarkten te verlaten.

Een tragere groei van de Belgische uitvoermarkten, gevolgd door een heropleving in 2010...

In het kielzog van de mondiale groei vertraagt ook de groei van de Belgische potentiële uitvoermarkten in 2008 en 2009. Bovendien zou de euro in 2008 appreciëren ten opzichte van de Amerikaanse dollar. In 2009 zou dat hoge niveau van de euro gehandhaafd blijven, wat de prijscompetitiviteit van de exporteurs in de eurozone aantast. Vanaf 2010 zou de groei van de potentiële uitvoermarkten aantrekken onder impuls van het herstel in Europa en de nog steeds sterke groei van de opkomende landen.

...die het groeiprofiel van het Belgisch bbp bepaalt.

Dankzij een forse groei in 2006 en 2007 (gemiddeld 2,8 % per jaar) kwam het Belgisch bbp vorig jaar opnieuw boven zijn potentieel uit. De output gap zou echter snel opnieuw negatief worden als gevolg van een gemiddelde jaarlijkse bbp-groei van slechts 1,7 % in 2008 en 2009. In 2010 zou de economische groei versnellen onder impuls van de internationale conjunctuur (2,4 %). De groei van het Belgisch bbp zou vanaf 2011 iets minder krachtig worden (gemiddeld 2,1 % per jaar), maar zou toch iets boven zijn groeipotentieel uitkomen (gemiddeld 2,0 % per jaar). Met die evolutie wordt de output gap niet volledig gedicht tegen 2013.

Een binnenlandse vraag die stand houdt...

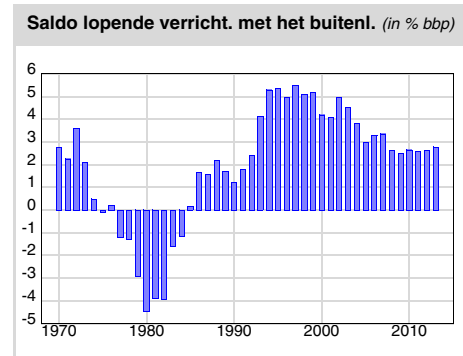
In 2006 en 2007 was de binnenlandse vraag bijzonder dynamisch (stijging van gemiddeld 2,9 % per jaar), maar dit jaar zou het groeitempo veel gematigder zijn (1,8 %). De overheidsconsumptie zou evenwel fors blijven toenemen. De groei van de binnenlandse bestedingen zou in 2009 licht hernemen (1,9 %), maar pas echt versnellen vanaf 2010 (2,2 %) om opnieuw te vertragen op het einde van de projectieperiode.

...maar een netto-uitvoer die blijft dalen en pas in 2010 herneemt...

Tegen de achtergrond van een veel minder gunstige internationale omgeving dan de vorige jaren en als gevolg van de sterke appreciatie van de euro, zou de groei van de Belgische uitvoer nog slechts gemiddeld 3,9 % bedragen in 2008 en 2009. De netto-uitvoer zou een negatieve bijdrage leveren tot de groei van het bbp tijdens elk van die twee jaren. Die bijdrage zou vanaf 2010 opnieuw licht positief worden onder impuls van de heropleving van de groei van de uitvoer (gemiddeld 5,6 % tijdens de periode 2010-2013).

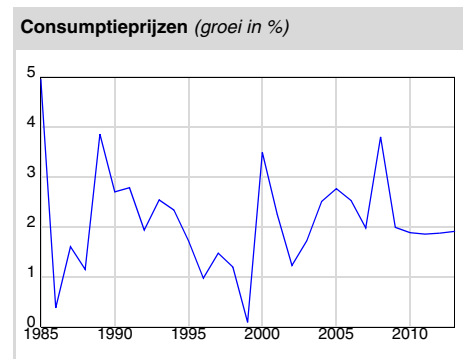
...wat in combinatie met een ruilvoetverlies de daling van de lopende rekening in 2008 verklaart.

Het overschot op de lopende verrichtingen met het buitenland, dat in 2002 nog 5 % van het bbp bedroeg, is in 2007 gedaald tot 3,3 %. In 2008 zou de appreciatie van de euro de stijging van de ingevoerde grondstoffenprijzen in dollar slechts gedeeltelijk compenseren en de ruilvoet zou bijgevolg sterk achteruitgaan (-0,6 %). In combinatie met de verdere daling van de netto-uitvoer in volume, zou die achteruitgang zich vertalen in een nieuwe inkrimping van het saldo van de lopende rekening dat nog slechts 2,6 % van het bbp zou bedragen in 2008. De daling zou zich in 2009 nog in beperkte mate voortzetten (2,5 %) en nadien plaats maken voor een langzaam en geleidelijk herstel in een context van stabilisering van de ruilvoet en een zeer lichte stijging van de netto-uitvoer in volume. Het saldo van de lopende verrichtingen met het buitenland zou in 2013 2,8 % van het bbp bedragen.

Inflatie versnelt sterk in 2008, maar zou op middellange termijn opnieuw onder 2 % uitkomen.

Aangewakkerd door de energie- en voedselprijzen, zou de Belgische inflatie, gemeten aan de hand van de deflator van de particuliere consumptie, een aanzienlijke versnelling kennen in 2008 (3,8 %). Vanaf 2009 zou, zonder nieuwe schokken op de wereldprijzen, het groeitempo van de deflator van de particuliere consumptie sterk vertragen (2,0 %) en tussen 2010 en 2013 gemiddeld niet meer dan 1,9 % bedragen, en dit ondanks een lichte versnelling van de binnenlandse kosten.

Verdere tertiërisering van de economie...

De binnenlandse vraag zou vrij robuust blijven, waardoor de marktdiensten en de bouwsector – waarvan de activiteiten meer afgestemd zijn op de binnenlandse vraag – tijdens de periode 2008-2013 in een sneller tempo zouden blijven groeien (respectievelijk met 2,3 % en 3,1 %) dan de verwerkende nijverheid (1,4 %). Het gewicht van de marktdiensten in het totaal van de toegevoegde waarde in volume stijgt aldus van 59,9 % in 2006 naar 60,7 % in 2013. De tertiërisering van de Belgische economie wordt nog duidelijker weerspiegeld door de evolutie van de werkgelegenheid: het gewicht van de werkgelegenheid van de marktdiensten in de totale werkgelegenheid zou toenemen van 58,5 % in 2006 tot 61,8 % in 2013.

...met een productiviteitswinst die zich stabiliseert op 1,2 % per jaar.

De productiviteitswinst in de marktbedrijfstakken werd in 2006 en 2007 getemperd door de belangrijke uitbreiding van het dienstenchequesysteem. Dat fenomeen zou dit jaar en volgend jaar ook een rol spelen. Het economisch herstel in 2010 zou gepaard gaan met een herneming van de productiviteitsgroei. De productiviteit per gewerkt uur zou tijdens de periode 2008-2013 gemiddeld toenemen met 1,2 % per jaar, d.i. iets minder dan de gemiddelde stijging die sinds 1996 werd opgetekend. De productiviteitswinst in de verwerkende nijverheid (2,6 %) zou duidelijk hoger blijven dan de winst die opgetekend wordt bij de marktdiensten (0,8 %), maar het verschil zou kleiner worden in vergelijking met

de periode 1996-2007. De stijging van de productiviteitswinsten die recent waargenomen werd in bepaalde takken van de marktdiensten zou kunnen verklaard worden doordat de marktdiensten alsmaar meer blootgesteld worden aan internationale concurrentie.

De energie-intensiteit van het bbp zou verder dalen...

De daling van de energie-intensiteit van het bbp, die reeds in het verleden werd waargenomen, zou zich voortzetten tijdens de periode 2008-2013. Zowel het bruto binnenlands energieverbruik als het eindverbruik zouden immers gematigd stijgen, vooral door de verdere doorbraak van energiebesparende technologieën (als gevolg van de toename van de energieprijzen) en de structurele wijzigingen binnen de economie.

...en de doelstelling inzake broeikasgasemissies uit het Kyotoprotocol zou in zicht komen...

In een context van energieprijzen die hoog blijven en een relatief zwakke economische groei in 2008 en 2009, zou de uitstoot van broeikasgassen (BKG) zich stabiliseren tijdens de periode 2008-2013, dankzij de maatregelen die door de verschillende beleidsniveaus werden genomen in het kader van het Nationaal Klimaatplan. Tijdens de periode 2008-2012 zou het niveau van de broeikasgasemissies zelfs 6,9 % lager liggen dan in 1990 en zou het mogelijk zijn de doelstelling die bepaald werd in het kader van het Kyotoprotocol (een daling van 7,5 %), te benaderen en zelfs te halen indien de effecten van sommige maatregelen zoals bv. het toenemend gebruik van biobrandstoffen doeltreffender zijn dan wat in deze vooruitzichten werd aangenomen. Bovendien zouden de federale en gewestelijke overheden ook nog gebruik kunnen maken van de flexibiliteitsmechanismen die in de internationale akkoorden voorzien zijn.

zijn de doelstelling die bepaald werd in het kader van het Kyotoprotocol (een daling van 7,5 %), te benaderen en zelfs te halen indien de effecten van sommige maatregelen zoals bv. het toenemend gebruik van biobrandstoffen doeltreffender zijn dan wat in deze vooruitzichten werd aangenomen. Bovendien zouden de federale en gewestelijke overheden ook nog gebruik kunnen maken van de flexibiliteitsmechanismen die in de internationale akkoorden voorzien zijn.

... maar veel ambitieuzere doelstellingen maken hun opwachting.

Op Europees niveau zijn de staats- en regeringsleiders het vorig jaar eens geworden over een duidelijk ambitieuzere doelstelling tegen 2020: de broeikasgasemissies en het energieverbruik met 20 % verminderen ten opzichte van 1990 en het aandeel van herbruikbare energie op 20 % brengen. Met het oog daarop, heeft de Europese Commissie in januari laatstleden een pakket concrete maatregelen voorgesteld. Die voorstellen moeten nog worden goedgekeurd door het Europees Parlement en de Ministerraad en zouden dus nog belangrijke wijzigingen kunnen ondergaan. Bijgevolg worden de implicaties van die voorstellen niet in aanmerking genomen in de huidige vooruitzichten.

Snellere stijging van de lonen dan in het recente verleden...

Gecumuleerd over de jaren 2007-2008, zou de stijging van de nominale uurloonkosten 6,2 %¹ bedragen, d.i. ruim 1 procentpunt boven de indicatieve norm van het laatste interprofessioneel akkoord. Die overschrijding zou voornamelijk toe te schrijven zijn aan een sterkere indexering dan verwacht. Voor de periode vanaf 2009 wordt verondersteld dat de loonevolutie overeenstemt met het gemiddelde van onze drie belangrijkste handelspartners. De nominale uurloonkosten zouden daardoor beduidend blijven toenemen (3,5 % per jaar gemiddeld over de periode

1. Die raming kan nog opwaarts worden herzien, gegeven de eerste raming van de jaarlijkse nationale rekeningen 2007, die gepubliceerd werd na afsluiting van deze vooruitzichten.

2009-2013). Daaruit volgt dat het bruto-uurloon vóór indexering sneller groeit (1,4 % per jaar) dan gemiddeld sinds 1996 (0,8 % per jaar), met een indexering die gemiddeld ruim 2 % per jaar zou bedragen.

... getemperd door de doelgroepgebonden loonsubsidies.

Die ontwikkelingen steunen op een loonkostenconcept dat geen rekening houdt met de loonsubsidies. Sedert hun invoering in 1996, is de impact van de loonsubsidies niet te verwaarlozen en hun belang in het totaal van de maatregelen gericht op de vermindering van de loonkosten zou verder toenemen. Daardoor blijven ze de ontwikkeling van de loonkosten in de projectieperiode temperen. De toename van het aantal doelgroepen leidt in de praktijk tot een ongelijke verdeling van de loonsubsidies over de bedrijfstakken.

Licht herstel van de loonquote vanaf 2009.

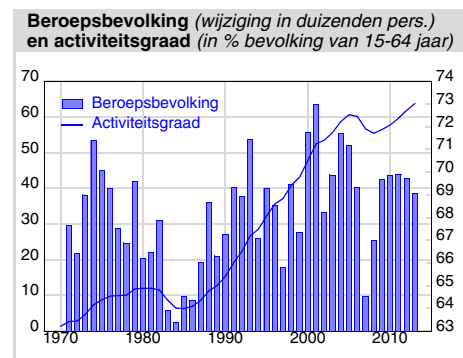
Sinds 2003 daalt het aandeel van de loonmassa¹ in de toegevoegde waarde van de ondernemingen gestaag van 64,8 % in 2002 naar 60,7 % in 2007. Na een verdere terugval in 2008, zou het zich heel licht herstellen tot 60,6 % in 2013. Daardoor zou de heffingsbasis voor de sociale bijdragen zich de komende jaren in een gelijkaardig tempo ontwikkelen als de nominale groei van de toegevoegde waarde.

De bevolking op arbeidsleeftijd zou blijven groeien, maar in een iets minder sterk tempo...

Gedurende de laatste zes jaar nam de bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar) toe met 264 000 eenheden (of een groei van jaarlijks gemiddeld 0,6 % tegen minder dan 0,1 % tussen 1985 en 2000). Die versnelling wordt vooral verklaard door tijdelijke demografische factoren – onder meer het feit dat de minder talrijke generatie geboren tijdens de oorlog de pensioenleeftijd bereikt – gecombineerd met een duidelijk hoger migratiesaldo. Over de periode 2008-2013 zou de bevolking op arbeidsleeftijd nog stijgen met 218 000 eenheden (0,5 % groei per jaar) onder impuls van een migratiesaldo dat ruimschoots positief blijft (330 000 personen, gecumuleerd over zes jaar), terwijl de bijdrage van de leeftijdsstructuur geleidelijk zou afnemen en zelfs negatief worden op het einde van de projectieperiode, wanneer een meer omvangrijke naoorlogse generatie de pensioenleeftijd bereikt.

...terwijl de groei van de beroepsbevolking zou aanhouden.

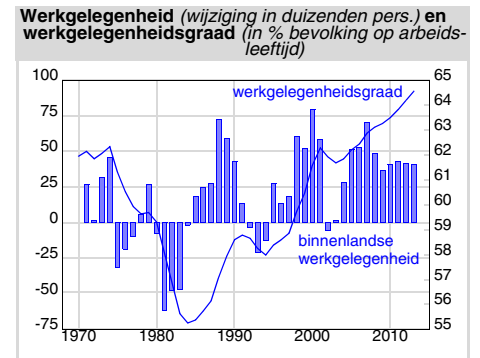
De beroepsbevolking zou tijdens de projectieperiode toenemen met 237 000 eenheden², of een gemiddelde groei van 0,8 % per jaar. Die stijging wordt voor iets meer dan de helft verklaard door een positief blijvend migratiesaldo, terwijl de toename van de activiteitsgraden het overige deel verklaart. De globale activiteitsgraad (in procent van de bevolking van 15-64 jaar) zou daardoor stijgen van 71,9 % in 2007 tot 73 % in 2013. Die toename steunt op de hypothese dat de daling van de activiteitsgraad, die recent werd waargenomen voor de min-vijftigers, het gevolg is van specifieke factoren. Die factoren worden geanalyseerd in het hoofdstuk over de arbeidsmarkt.

1. Aangepast voor het inkomen van de zelfstandigen en na aftrek van de loonsubsidies.
2. Administratief concept, inclusief de volledig uitkeringsgerechtigde niet-werkzoekende werklozen.

De werkgelegenheidscreatie blijft aanzienlijk...

Ondanks een matige groei van de toegevoegde waarde in 2008 en 2009, zou de netto-werkgelegenheidscreatie tijdens die twee jaar relatief hoog blijven, in het bijzonder dankzij de verdere toename van de dienstenchequebanen (25 000 eenheden gecumuleerd over 2008-2009). Door de economische hereneming vanaf 2010 zouden de andere dienstensectoren de fakkel kunnen overnemen. De werkgelegenheid in de marktdiensten zou daardoor toenemen met 271 000 eenheden over de periode 2008-2013 (waarvan 74 000 in de gezondheidszorg en 138 000 in de tak 'overige marktdiensten' die o.m. de niet-financiële diensten bevat aan ondernemingen met inbegrip van, bij conventie, alle interimarbeid). In de industrie daarentegen zouden nog 29 000 banen verloren gaan. In totaal zou de binnenlandse werkgelegenheid met 251 000 eenheden toenemen, of een gemiddelde jaarlijkse stijging van iets meer dan 0,9 % per jaar. De werkgelegenheidsgraad (in procent van de bevolking tussen 15 en 64 jaar) zou toenemen van 62,9 % in 2007 tot 64,6 % in 2013.

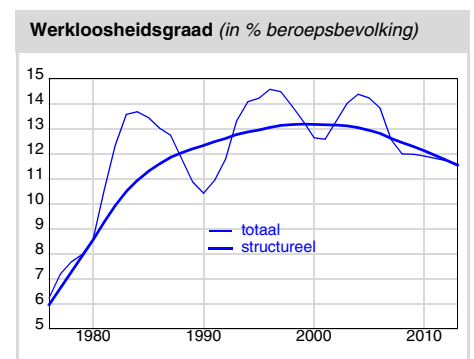

...maar de werkloosheidsgraad zou slechts licht dalen.

De werkloosheid liet in 2007 een nooit geziene daling met 62 000 eenheden¹ optekenen. De werkloosheidsgraad daalde van 13,8 % in 2006 tot 12,6 %. Die daling wordt gedeeltelijk verklaard door de sterke groei van de werkgelegenheid, maar ook door een beperkte toename van de beroepsbevolking. Het aantal werklozen zou dit jaar nog dalen met 26 000 eenheden, mede dankzij een opnieuw historisch zwakke toename van de beroepsbevolking. Vanaf volgend jaar zou de nagenoeg identieke toename van de werkgelegenheid en de beroepsbevolking - die, zoals hierboven werd beschreven, opnieuw op een hoger groeitempo zou overschakelen - slechts tot een kleine daling van de werkloosheidsgraad leiden. Die zou 11,6 % bedragen in 2013 tegenover 12 % in 2008.

Een arbeidsmarktscenario omgeven door onzekerheden...

De aanzienlijke daling van de werkloosheid van de laatste jaren ging slechts gepaard met een gematigde stijging van de looninflatie. Dat houdt in dat de daling van de werkloosheidsgraad, naast een cyclische component, ook een structureel karakter had. De loonevolutie in deze vooruitzichten veronderstelt dat de arbeidsmarkthervormingen - zoals een betere opvolging en een grotere mobiliteit van de werkzoekenden - bijdragen tot de daling van de structurele werkloosheidsgraad, terwijl de toename van de beroepsbevolking ondersteund wordt door een positief migratiesaldo. Zonder die impuls op het arbeidsaanbod, zou het arbeidsmarktscenario nog meer op de effecten van de hervormingen op de arbeidsmarkt hebben moeten berusten.

1. Administratief concept, inclusief de volledig uitkeringsgerechtigde niet-werkzoekende werklozen.

Het begrotingstekort zou 0,3 % van het bbp bedragen in 2008 ...

In 2007 liet de overheid een nominaal tekort van 0,3 % van het bbp optekenen (0,2 % in het concept conform de procedure bij buitensporige overheidstekorten). Op basis van de begrotingsmaatregelen die in april gekend waren, zou het saldo ook in 2008 een tekort vertonen (0,3 % van het bbp of ongeveer 1 miljard euro). De stijging van bepaalde ontvangstencategorieën en de daling van de rentelasten zouden daarbij de toename van de primaire uitgaven (met 0,4 % van het bbp) compenseren.

...en verder toenemen in 2009.

In 2009 zou het begrotingstekort oplopen tot 0,8 % van het bbp, d.i. ongeveer 3 miljard euro. De primaire uitgaven zouden aanzienlijk toenemen (0,6 % van het bbp). Zo zal de hoge inflatie in 2008 met vertraging gevolgen hebben voor de uitgaven voor gezondheidszorg en de overheidswedden in 2009. Daarnaast zouden de loonsubsidies worden verhoogd, net zoals de uitgaven voor ontwikkelingssamenwerking en de overheidsinvesteringen. Tot slot, zouden de werkloosheidsuitgaven niet meer dalen. De ontvangsten zouden dalen (-0,2 % van het bbp) naar aanleiding van de indexering van de fiscale barema's op basis van de sterke inflatie van 2008 en de uitbreiding van de vermindering van de personenbelasting in Vlaanderen. De verslechtering van het primair saldo zou deels worden gecompenseerd door een daling van de rentelasten (-0,3 % van het bbp).

De sociale uitgaven zouden aanzienlijk toenemen op middellange termijn...

De projectieperiode wordt gekenmerkt door een gevoelige stijging van de sociale uitgaven in procent van het bbp en door een daling van de werkingskosten van de overheid, vooral op het vlak van de lonen. In totaal zouden de sociale uitgaven toenemen met 0,7 % van het bbp over de periode 2010-2013, vooral onder impuls van de uitgaven voor gezondheidszorg en pensioenen. De loonmassa van de overheidssector zou met 0,3 % van het bbp dalen over dezelfde periode.

...waardoor het begrotingstekort zou bestendig worden...

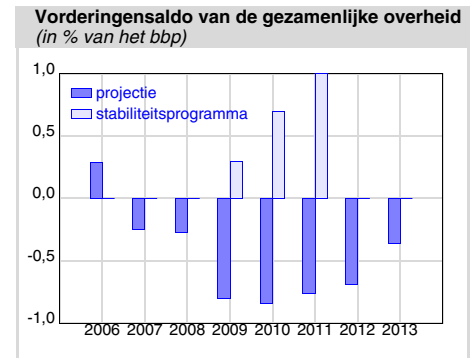
Tegen die achtergrond kunnen een beperkte stijging van de ontvangsten in procent van het bbp – vooral als gevolg van de stijging, bij ongewijzigd beleid, van de verplichte heffingen op arbeid – en een minder uitgesproken daling van de rentelasten geen aanzienlijke daling van het begrotingstekort teweegbrengen. Het tekort zou afbrokkelen van 0,9 % van het bbp in 2010 tot 0,7 % in 2012, om vervolgens te dalen tot 0,4 % van het bbp in 2013 door de terugval van de overheidsinvesteringen na de gemeenteraadsverkiezingen. Aangezien de begrotingsoverschotten de belangrijkste financieringsbron vormen van het Zilverfonds, zal het fonds dan ook weinig gespijsd worden tijdens de komende jaren.

... waarachter per entiteit uiteenlopende situaties schuilgaan ...

De ontwikkeling van het begrotingssaldo van de gezamenlijke overheid verhult op het niveau van de entiteiten zeer uiteenlopende situaties. Het vorderingensaldo van de federale overheid ging er in 2007 sterk op achteruit (van een evenwicht naar een tekort van 1,1 % van het bbp) en zou tot 2010 nog licht verslechteren. Nadien zou het tekort afbrokkelen tot 0,8 % van het bbp in 2013. De sociale zekerheid zou tijdens de projectieperiode een overschot behouden (van 0,5 % van het bbp in 2007 tot 0,3 % in 2013) dankzij een toename van de alternatieve financiering die volgt uit de wet van januari 2007 over de financiering van de gezondheidszorg. De gemeenschappen en gewesten zouden een overschot tussen 0,3 en 0,4 % van het bbp handhaven. De budgettaire situatie van de lagere overheid zou erop achteruitgaan in het jaar van de gemeenteraadsverkiezingen als gevolg van de investeringscyclus van de lokale besturen (van een quasi-evenwicht naar een tekort van 0,5 % van het bbp in 2012).

...wat een aanzienlijke inspanning van de federale overheid vereist om de doelstellingen van het stabiliteitsprogramma te halen.

In de hierboven beschreven macro-economische context en bij de huidige stand van de aangekondigde maatregelen zouden de doelstellingen van het stabiliteitsprogramma van april 2008 voor de gezamenlijke overheid (evenwicht in 2008, daarna een geleidelijk stijgend overschot tot 1,0 % in 2011) verre van bereikt worden. De inspanning zou bijzonder pijnlijk zijn voor de federale overheid, met een verschil t.o.v. het stabiliteitsprogramma van 1,2 % van het bbp in 2011. De gemeenschappen en gewesten daarentegen zouden, bij ongewijzigd beleid, ruimschoots de doelstelling van een begroting in evenwicht halen.

De daling van de overheidsschuld zou niettemin doorgaan.

De tekorten tijdens de periode 2007-2013 vormen geen belemmering voor de verdere afbouw van de overheidsschuld. De in 1994 begonnen daling van de overheidsschuld in procent van het bbp zou zich doorzetten, waardoor deze nog 70,8 % bedraagt in 2013, tegenover 84,8 % in 2007. Een dergelijk traject van schuldafbouw zou volgens de aanbevelingen van de Hoge Raad voor Financiën (rapport van maart 2007) echter niet voldoende zijn om de vergrijzing te financieren.

De 'Economische vooruitzichten 2008-2013' werden opgesteld aan de hand van de beschikbare informatie op 15 april 2008.

TABEL 1 - Voornaamste macro-economische resultaten

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Gemiddelde van de periode	
								2002-2007	2008-2013
VRAAG EN PRODUCTIE (kettingeuro's, referentiejaar 2000)^(*)									
- Consumptieve bestedingen van de particulieren ^a	2,5	1,4	1,6	1,8	1,8	1,8	1,9	1,5	1,7
- Consumptieve bestedingen van de overheid	2,2	2,8	1,9	2,1	2,0	1,9	1,9	1,5	2,1
- Bruto-investeringen	5,0	2,2	2,7	3,2	3,7	3,1	1,9	3,4	2,8
. Ondernemingen ^b	5,3	3,2	2,6	3,7	3,0	2,9	3,4	2,6	3,1
. Overheid	2,7	-1,3	8,5	2,1	11,7	6,6	-10,1	2,8	2,9
. Woongebouwen	5,1	0,9	1,1	2,4	2,8	2,4	2,3	5,9	2,0
- Voorraadwijziging ^c	-0,1	-0,0	-0,0	0,1	0,0	-0,0	0,0	0,2	0,0
- Totale binnenlandse vraag	2,9	1,8	1,9	2,2	2,3	2,1	1,9	2,0	2,0
- Uitvoer van goederen en diensten	4,6	4,3	3,6	5,9	5,5	5,4	5,4	3,6	5,0
- Totale finale vraag	3,7	3,0	2,7	4,0	3,9	3,8	3,7	2,8	3,5
- Invoer van goederen en diensten	4,9	4,5	3,9	5,8	5,6	5,5	5,4	3,6	5,1
- Bruto binnenlands product	2,7	1,7	1,7	2,4	2,3	2,1	2,1	2,1	2,0
- Bruto binnenlands product (lopende prijzen)	4,4	4,8	4,0	4,5	4,1	4,1	4,0	4,2	4,3
PRIJZEN EN KOSTEN^(*)									
- Consumptieve bestedingen van de particulieren	2,0	3,8	2,0	1,9	1,9	1,9	1,9	2,1	2,2
- Gezondheidsindex	1,8	3,5	2,1	2,0	1,9	1,9	2,0	1,8	2,2
- Bruto-investeringen	2,0	2,3	1,7	1,8	1,7	1,6	1,6	1,5	1,8
- Uitvoer van goederen en diensten	1,9	1,8	1,5	1,3	1,4	1,5	1,6	1,5	1,5
- Invoer van goederen en diensten	1,7	2,4	1,4	1,1	1,4	1,5	1,6	1,6	1,6
- Ruilvoet	0,2	-0,6	0,1	0,2	-0,1	0,0	0,0	-0,1	-0,1
- Bruto binnenlands product	1,7	3,1	2,3	2,1	1,8	1,9	1,9	2,0	2,2
- Langetermijnrente (10j.)									
. nominaal	4,3	4,0	3,8	4,3	4,6	4,7	4,7	4,1	4,4
. reëel	2,4	0,2	1,8	2,4	2,7	2,8	2,8	2,0	2,1
- Kortetermijnrente (certificaten, 3m.)									
. nominaal	4,0	4,3	3,8	3,8	3,9	4,0	4,0	2,7	4,0
. reëel	2,0	0,5	1,8	1,9	2,0	2,1	2,1	0,6	1,7
WERKGELEGENHEID									
- Werkgelegenheid (in duizendtallen)	4348,0	4396,6	4433,1	4473,9	4516,6	4558,2	4599,3	4219,3	4496,3
. wijziging in duizendtallen	70,1	48,6	36,4	40,9	42,6	41,7	41,1	33,0	41,9
. wijziging in %	1,6	1,1	0,8	0,9	1,0	0,9	0,9	0,8	0,9
- Werkloosheid, definitie FPB (in duizendtallen)	633,4	607,6	612,0	613,4	613,7	614,1	611,2	679,6	612,0
. wijziging in duizendtallen	-61,9	-25,9	4,4	1,4	0,3	0,4	-3,0	4,8	-3,7
- Werkloosheidsgraad, definitie FPB	12,6	12,0	12,0	11,9	11,8	11,7	11,6	13,7	11,8
- Werkzoekenden (in duizendtallen)	525,5	508,4	514,9	519,3	517,4	515,2	509,3	548,7	514,1
. wijziging in duizendtallen	-53,7	-17,1	6,5	4,4	-1,9	-2,2	-5,9	11,4	-2,7
- Productiviteit per uur (marktbedrijfstakken) ^(*)	0,2	0,6	1,0	1,7	1,4	1,3	1,3	1,4	1,2
INKOMENS									
- Reëel uurloon (marktbedrijfstakken) ^(*)	0,4	0,1	1,1	1,6	1,7	1,8	1,7	0,3	1,3
- Loonkosten per eenheid product (marktbedrijfstakken) ^(*)	2,3	2,9	2,2	1,8	2,1	2,3	2,4	1,0	2,3
- Reëel beschikbaar inkomen van de particulieren ^(*)	2,3	0,4	2,3	2,1	2,1	2,1	2,1	0,7	1,8
- Spaarquote van de particulieren ^a	12,4	11,5	12,0	12,3	12,4	12,6	12,6	13,5	12,2
- Loonmassa in % van het nationaal inkomen	49,5	49,4	49,6	49,6	49,8	50,0	50,4	50,3	49,8
- Winstmarge van de ondernemingen ^d	31,3	31,6	31,9	32,2	32,1	32,0	31,9	29,2	31,9
- Brutorendement van de kapitaalvoorraad ^e	18,0	18,2	18,4	18,6	18,6	18,6	18,6	16,3	18,5

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Gemiddelde van de periode 2002- 2008- 2007 2013	
OVERHEIDSFINANCIEN									
- Verplichte afhoudingen(**)	43,8	44,0	43,9	43,9	44,0	44,2	44,4	44,2	44,1
- Vorderingenoverschot (+) of -tekort (-) van de gezamenlijke overheid									
. in miljard euro	-0,9	-1,1	-3,0	-3,3	-3,1	-2,9	-1,6	-0,1	-2,5
. in % van het bbp	-0,3	-0,3	-0,8	-0,9	-0,8	-0,7	-0,4	-0,0	-0,6
- Overheidsschuld									
. in % van het bbp	84,8	81,6	79,5	77,1	75,0	73,0	70,8	93,6	76,2
VERRICHTINGEN MET HET BUITENLAND									
- Netto-uitvoer									
. in miljard euro	10,6	8,5	8,4	9,8	9,9	10,6	11,7	11,5	9,8
. in % van het bbp	3,2	2,5	2,3	2,6	2,5	2,6	2,8	3,9	2,5
- Saldo van de lopende verrichtingen met het buitenland									
. in miljard euro	11,1	9,0	9,1	10,0	10,2	10,8	11,8	11,2	10,2
. in % van het bbp	3,3	2,6	2,5	2,7	2,6	2,6	2,8	3,8	2,6
GROEI VAN DE BEDRIJFSTAKKEN(*) (toegevoegde waarde tegen basisprijzen in volume)									
- Industrie (totaal), waarvan	2,7	1,1	1,2	2,4	2,1	1,9	1,6	1,5	1,7
. Verwerkende nijverheid	2,0	0,5	0,8	2,4	1,8	1,7	1,5	0,9	1,4
. Bouw	4,7	3,1	3,0	3,5	3,6	3,0	2,3	3,3	3,1
- Marktdiensten, waarvan	2,4	2,0	2,0	2,6	2,5	2,4	2,4	2,5	2,3
. Vervoer en communicatie	2,6	2,6	1,8	2,9	3,0	3,1	3,0	1,5	2,7
. Overige marktdiensten [†]	2,4	1,9	2,0	2,6	2,4	2,3	2,3	2,6	2,2
- Niet-verhandelbare diensten	2,3	1,7	1,5	1,7	1,7	1,7	1,8	1,2	1,7

a. Huishoudens en izw's ten behoeve van de huishoudens.

b. Exclusief de investeringen van bepaalde overheidsbedrijven die opgenomen zijn in de bruto-investeringen van de overheid.

c. Bijdrage tot de bbp-groei.

d. Bruto-exploitatieoverschot in % van de toegevoegde waarde tegen basisprijzen - marktsector zonder landbouw.

e. Bruto-exploitatieoverschot in % van de kapitaalvoorraad tegen vervangingskost - marktsector zonder landbouw.

f. Inclusief handel en horeca, krediet en verzekeringen, gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening.

(*) Groeivoeten in %

(**) Geheel van fiscale en parafiscale afhoudingen in verhouding tot het bbp.

Internationale omgeving en financiële markten

Terwijl de groei van het mondiaal bbp in 2007 nog bijzonder fors was, kent de mondiale activiteit een sterke daling in 2008 als gevolg van een duidelijke terugval van de activiteit in de Verenigde Staten, Europa en Japan. Voor de groeilanden zou de vertraging minder uitgesproken zijn. De internationale handel zou eveneens onder die evolutie lijden en terwijl hij nog steeg met jaarlijks 8,6 % in de periode 2004-2007, bedraagt zijn vooruitgang niet meer dan 6,4 % in 2008.

De economische groei in de eurozone en in het Europa van de 27 die in 2007 lichtjes was vertraagd, zou in 2008 aanzienlijk afremmen (tot 1,7 % in de eurozone). De Amerikaanse groei zou eveneens sterk terugvallen (1,2 %). De Europese groei zou weinig dynamisch blijven in 2009 (1,7 %), terwijl de Amerikaanse economie, ondanks een bescheiden heropleving, niet beter zou presteren dan de Europese economie.

Op middellange termijn en zonder conjunctuurschokken veronderstelt het scenario een groei die het mogelijk maakt de output gaps van de verschillende landen geleidelijk te verminderen. Voor de eurozone zou de groei aanvankelijk zijn potentieel groeiritme overschrijden en daarna geleidelijk dalen tot hij op het einde van de periode niet meer bedraagt dan 1,8 %. De Amerikaanse groei zou in 2010 2,7 % bedragen en daarna gemiddeld 2,4 % voor de rest van de projectieperiode.

In 2008 zou de inflatie in de eurozone het niveau van 2 % ruimschoots overschrijden, vooral als gevolg van een forse prijsstijging van de energie- en voedingsproducten. Slechts vanaf 2009 zou de inflatie in de eurozone geleidelijk dalen en op middellange termijn nog slechts 1,8 % bedragen. Die inflatiebeheersing op middellange termijn zou het gevolg zijn van de matige evolutie van de prijs van de ingevoerde grondstoffen en van een blijvende gematigde evolutie van de loonkosten per eenheid product, het niveau van de korte rente en de blijvende negatieve output gap tot het einde van de periode.

Naar het voorbeeld van de Europese groei, zouden de potentiële uitvoermarkten van België die in 2007 een dynamische groei kenden (jaarlijks 7,2 %) in 2008 en 2009 aanzienlijk vertragen (gemiddelde groei van 5,5 % voor die twee jaar), in 2010 heropleven en daarna geleidelijk een groeitempo van bijna 7 % kennen op het einde van de periode.

Op het internationaal scenario wegen heel wat onzekerheden, met name de evolutie van de olieprijs en andere grondstoffen. Een andere belangrijke onzekerheid heeft betrekking op de gedragingen van de Amerikaanse economie in 2008; een grotere vertraging dan verwacht zou kunnen leiden tot een brutalere terugval van de groei van de wereldhandel, met nefaste gevolgen voor de Europese groei.

A. Een weinig ondersteunende internationale omgeving in het begin van de periode maar dynamischer op middellange termijn

*Groei wereldeconomie
andermaal sterk in 2007,
maar 2008 kondigt zich
zwakker aan.*

In 2007 groeide de wereldeconomie, net als in de voorgaande drie jaren, in een krachtig tempo (volumegroei van ongeveer 5 % per jaar), ondanks de aanzienlijke toename van de olie- en andere grondstoffenprijzen, de verzwakkende huizenmarkten in de Verenigde Staten en in andere landen en de turbulentie op de financiële markten. Dat snelle groeitempo was in belangrijke mate te danken aan de dynamiek in de opkomende landen. Naast de traditioneel sterke groei in China zetten ook India, Latijns-Amerika, Rusland en de OPEC landen sterke groei-prestaties neer. In Europa, Japan en vooral in de VS koelde de economische groei enigszins af.

In 2008 zou de groei van het mondiale bbp aanzienlijk vertragen onder invloed van een uitgesproken terugval van de economische activiteit in de VS, Europa en Japan. De economische groei in de opkomende landen zou in beperktere mate terugvallen.

De meer gematigde groei van het mondiale bbp weerspiegelt zich in de evolutie van de wereldhandel. Na een gemiddelde jaarlijkse toename van het wereldhandelsvolume met 8,6 % in de periode 2004-2007, zou de groei in 2008 nog nauwelijks 6,4 % bedragen. Vooral de verwachte, forse vertraging van de Amerikaanse invoer is hier verantwoordelijk voor.

*Europese Unie en eurozone:
lichte achteruitgang in
2007, meer uitgesproken
vertraging in 2008.*

Na een bbp-groei van 2,9 % in 2006, vertraagde de economische groei van de eurozone licht tot 2,6 % vorig jaar. Voor de Europese unie liggen de cijfers voor beide jaren op respectievelijk 3,1 % en 2,9 %. Ondanks de uiterst gunstige situatie op de arbeidsmarkt werd de Europese economische groei minder geschraagd door de particuliere consumptie als gevolg van de negatieve effecten van de Duitse btw-verhoging en de oplopende inflatie. Terwijl de bedrijfsinvesteringen uitermate dynamisch bleken, leverden de investeringen in de woningbouw geen positieve bijdrage meer tot de groei. De uitvoer daarentegen bleef de groei ondersteunen dankzij de sterke vraag uit de opkomende landen.

De achteruitgang van de Europese economische groei zou meer uitgesproken zijn in 2008. In de eurozone zou de groei slechts 1,7 % bereiken. De particuliere consumptie zou verder vertragen door de afkalving van het reëel beschikbaar inkomen (vooral een gevolg van de hoge inflatie), terwijl de uitvoer onder druk komt te staan door de afkoeling van de economische activiteit in twee belangrijke afzetmarkten (de VS en het VK) en de forse appreciatie van de euro¹. De bedrijfsinvesteringen zouden gehinderd worden door de minder gunstige vraagvooruitzichten en de toegenomen financieringskosten (hogere rentevoeten en lagere beurskoersen). De hoge capaciteitsbezettingsgraad wijst echter op een blijvende nood aan uitbreidingsinvesteringen. De terugval van de investeringen in de woningbouw zou wegen op de economische groei, vooral in Verenigd Koninkrijk, Spanje en Ierland.

1. Tussen januari en december 2007 apprecieerde de euro met 7,5 % in nominale effectieve termen en met 12 % ten opzichte van de Amerikaanse dollar. De euro apprecieerde verder met 8 % tussen 1 januari en 15 april 2008.

Forse groeivertraging in de VS

De Amerikaanse economische groei vertraagde vorig jaar gevoelig (tot 2,2 % tegenover 2,9 % in 2006) onder invloed van een forse achteruitgang van de investeringen in woongebouwen (-17 %). In 2008 zou de Amerikaanse bbp-groei verder vertragen (tot 1,2 %) als gevolg van een verdere daling van de woningbouw en een fikse vertraging van de groei van de particuliere consumptie. De gezinsbestedingen worden immers afgeremd door de daling van de huizenprijzen (negatief vermogenseffect), het stilvallen van de nettojobcreatie en de oplopende inflatie. In navolging van de particuliere consumptie zouden ook de bedrijfsinvesteringen onder druk komen door de minder gunstige afzetperspectieven en financieringsvoorwaarden. Al bij al is de economische groei in 2008 grotendeels toe te schrijven aan een gunstig overloopeffect vanuit 2007 (1 procentpunt), want de gemiddelde kwartaal-op-kwartaalgroei van het Amerikaanse bbp zou dit jaar slechts licht positief zijn. Daarbij is een recessie in de eerste helft van 2008 niet uitgesloten¹.

Groei in de opkomende landen handhaaft zich

De economische groei in de opkomende landen zou slechts in bescheiden mate vertragen, dankzij de dynamiek van de binnenlandse vraag en voor grondstofproducerende landen ook dankzij de sterke vraag naar voedsel en energieproducten.

Het jaar 2009 kenmerkt zich door een lichte heropleving in de VS en een nog steeds weinig dynamische groei in Europa

Het jaar 2009 zou gekenmerkt worden door een lichte heropleving van de Amerikaanse economische groei. Het Amerikaans bbp zou met 1,7 % toenemen in een context van een toenemend herstel van de bouwsector en een verbetering van het consumentenvertrouwen. De Amerikaanse uitvoer zou ook een motor van de heropleving uitmaken. Bovendien, zou de erg accommoderende monetaire politiek van de FED bijdragen tot de algemene heropleving van de activiteit.

De groei in de eurozone zou weinig dynamisch blijven. Europa zou natuurlijk wel profiteren van de toenemende verbetering van de economische situatie in de VS, maar die verbetering zou met vertraging "spelen" en het herstel van de Europese groei zou pas in de tweede helft van het jaar overtuigend worden. De economische groei in de Europese Unie zou de 1,9 % niet overschrijden en in de eurozone beperkt blijven tot 1,7 %.

Groei op middellange termijn gekenmerkt door de geleidelijke vermindering van de output gaps.

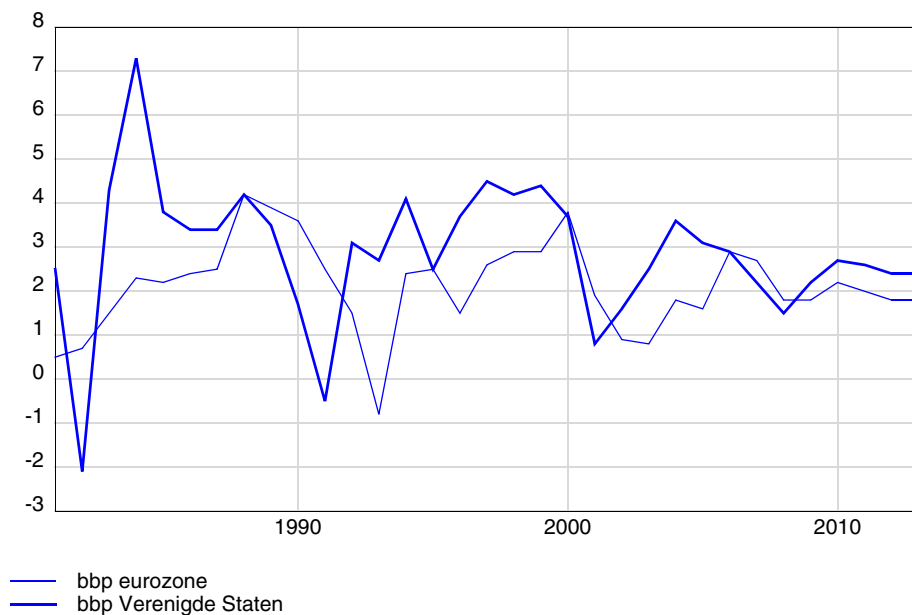
Op middellange termijn (zonder conjunctuurschokken) gaat het scenario uit van een groei die een geleidelijke vermindering van de output gaps van de verschillende landen toelaat. In de eurozone zou de groei aanvankelijk duidelijk boven het potentiële groeiritme uitkomen om vervolgens geleidelijk af te nemen en op het einde van de periode een groeiritme van 1,8 % niet meer te overschrijden. Voor de hele Europese Unie, zou de bbp-groei zich situeren rond 2 % (doch meer in 2010 en 2011). De Amerikaanse economische groei zou 2,7 % bedragen in 2010 en gemiddeld 2,4 % voor de rest van de projectieperiode.

Onder invloed van de Europese groei, zou de groei van de Belgische potentiële uitvoermarkten, die in 2007 bijzonder sterk was (7,2 %), aanzienlijk vertragen in 2008 en 2009 en beneden de 6 % blijven. Op middellange termijn zou de groei van de potentiële uitvoermarkten allereerst profiteren van een heropleving (groei boven 7 % in 2010 en 2011) om vervolgens terug te keren naar een groeiritme dat de 7 % niet meer overschrijdt (of een niveau boven dat van de periode 2002-2007).

1. Men spreekt van economische recessie wanneer de economische activiteit tijdens twee opeenvolgende kwartalen krimpt.

Dit laatste weerspiegelt de nog steeds belangrijke groei van de opkomende markten.

FIGUUR 1 - Bbp in de eurozone en de Verenigde Staten
(groeivoeten)

TABEL 2 - Internationale omgeving en financiële indicatoren
(groeivoeten in procent, tenzij anders vermeld)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Gemiddelde van de periode	
									2002-2007	2008-2013
Potentiële uitvoermarkten voor België	8,9	7,2	5,6	5,3	7,9	7,2	7,0	7,0	6,8	6,7
Bbp in de eurozone	2,9	2,6	1,7	1,7	2,3	2,0	1,8	1,8	1,8	1,9
Bbp in de Verenigde Staten	2,9	2,2	1,2	1,7	2,7	2,6	2,4	2,4	2,6	2,2
Consumptieprijzen in de eurozone	2,2	2,1	3,2	2,1	1,9	1,8	1,8	1,8	2,2	2,1
Wereldprijzen van goederen en diensten excl. energie, in dollars										
Uitvoer	2,7	8,5	11,8	0,7	1,2	1,4	1,5	1,5	5,7	3,0
Invoer	1,5	8,6	11,6	0,6	1,2	1,5	1,6	1,6	5,4	3,0
Wereldprijzen van goederen en diensten excl. energie, in euro										
Uitvoer	1,8	-0,6	-1,0	1,0	1,2	1,4	1,5	1,5	-1,6	0,9
Invoer	0,6	-0,5	-1,2	1,0	1,2	1,5	1,6	1,6	-1,9	0,9
Olieprijs (Brent, dollar per vat)	65,2	72,5	101,5	100,2	101,4	104,1	107,0	110,0	47,3	104,0
Wisselkoers (niveau)										
Euro/USD (x 100)	125,6	137,0	154,7	154,2	154,2	154,2	154,2	154,2	119,9	154,3
Nominale kortetermijnrente (3 maanden)										
Eurozone	3,1	4,3	4,4	3,8	3,8	3,9	4,0	4,0	2,9	4,0
Verenigde Staten	5,2	5,3	2,5	2,6	3,5	4,1	4,6	4,8	3,1	3,7
Nominale langetermijnrente (10 jaar)										
Eurozone	3,8	4,3	3,9	3,7	4,3	4,6	4,7	4,7	4,1	4,3
Verenigde Staten	4,8	4,6	3,4	3,4	4,1	4,7	4,3	5,5	4,4	4,4
Belgische rentevoeten										
Korte termijn	2,9	4,0	4,3	3,8	3,8	3,9	4,0	4,0	2,7	4,0
Lange termijn(OLO 10 jaar)	3,8	4,3	4,0	3,8	4,3	4,6	4,7	4,7	4,1	4,4

Nota: Methodologie voor het opstellen van de internationale omgevingshypothese:

Bij het opstellen van de internationale omgeving zijn de meest recente vooruitzichten van de Europese Commissie¹ (voor de korte termijn) en van de OESO² (voor de middellange termijn) als startpunt gebruikt. Voor de korte termijn (2008-2009) werden meerdere gegevens aangepast om rekening te houden met de meest recente observaties en prognoses op het vlak van de economische groei bij onze handelspartners, de wisselkoersen, de rentevoeten en de grondstoffenprijzen. Voor de actualisering van de potentiële uitvoermarkten in 2008 en 2009 is gebruik gemaakt van de consensusvoorspellingen van The Economist³. De hypothesen m.b.t. de wisselkoersen, de rentevoeten en de grondstoffenprijzen zijn aangepast op basis van recente noteringen op de termijnmarkten.

1. Europese Commissie, DG ECFIN: 'Economic Forecasts, Autumn 2007', november 2007.

2. OESO: 'The OECD Medium-Term Reference Scenario-EO82', december 2007.

3. The Economist: "The Economist poll of forecasters", april 2008.

Wereldprijzen zonder energie lopen op korte termijn op door de sterke groei van de vraag, maar stabiliseren zich op middellange termijn.

De wereldprijzen zonder energie¹, uitgedrukt in dollar, stegen aanzienlijk in 2007 als gevolg van een forse toename van de voedsel- en industriële grondstoffenprijzen. De industriële grondstoffenprijzen werden opgedreven door de aanhoudend sterke vraag uit China en India, waar fors wordt geïnvesteerd in infrastructuur. De forse voedselprijstoename is o.m. het gevolg van de sterke vraag naar biobrandstoffen en van tegenvallende landbouwogsten in sommige delen van de wereld door slechte weersomstandigheden. De schok was echter minder groot in de eurozone: als gevolg van de appreciatie van de euro zijn de wereldprijzen zonder energie uitgedrukt in euro vorig jaar echter licht gedaald².

Dit jaar zouden de wereldprijzen zonder energie, uitgedrukt in dollar, sterk blijven toenemen (+12 %), maar door de appreciatie van de euro zouden de internationale prijzen in euro terug dalen³.

De mondiale prijzen zonder energie zouden vanaf 2009 aan een matiger ritme toenemen (en gemiddeld de 1,3 % niet overschrijden tussen 2009 en 2013). Die evolutie weerspiegelt vooral de stabilisering van de grondstoffenprijzen zonder energie (industriële grondstoffen- en voedselprijzen), maar ook de regelmatige evolutie van de prijzen voor verwerkte producten in een context van een intensifiëring van de internationale concurrentie.

Energieprijzen breken records in 2007 en 2008, op middellange termijn zeer lichte toename in reële termen

De prijs voor een vat Brentolie, die in de tweede jaarhelft van 2006 duidelijk gedaald was, trok opnieuw op aan in de eerste helft van 2007. Die stijging zette zich door in de tweede jaarhelft van 2007 en bracht de prijs op meer dan 100 dollar in het eerste kwartaal van 2008. Verschillende factoren verklaren die forse stijging. Geopolitieke spanningen (in Iran, Nigeria, Venezuela en Irak) speelden daarbij een rol, maar vooral de combinatie van een succesvolle beperking van het aanbod (door de OPEC) en een sterk blijvende vraag (vooral vanuit Azië) zijn verantwoordelijk voor die bruuske stijging.

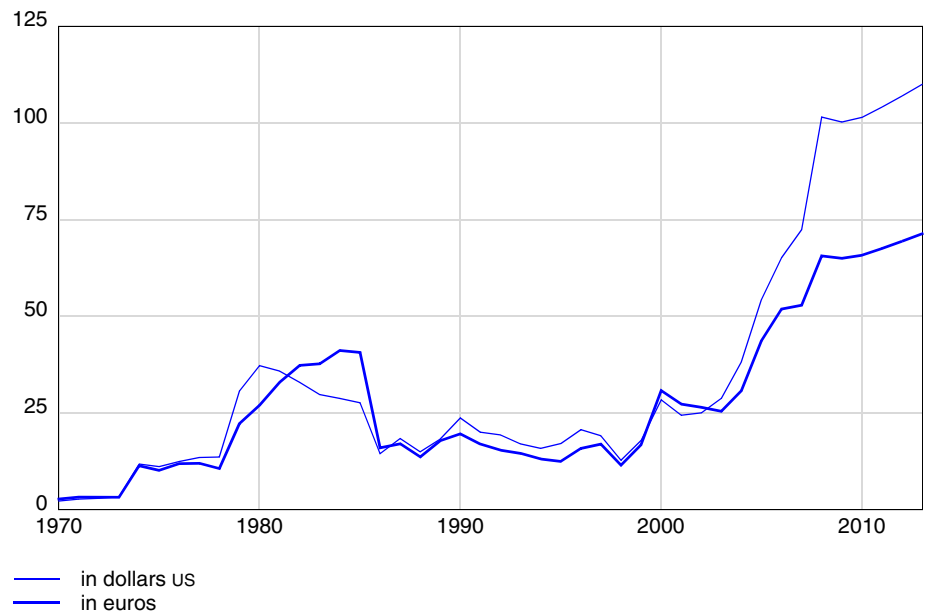
Op jaarbasis nam de prijs van een vat Brentolie toe van 65,2 dollar in 2006 tot 72,5 vorig jaar. In het scenario wordt verondersteld dat de prijs 101 dollar zou bedragen in 2008, zo goed als stabiel blijft in 2009 en daarna in licht hoger tempo zou stijgen dan de wereldinflatie. Daardoor zou de nominale prijs oplopen tot 110 dollar in 2013.

Merk op dat dankzij de sterke appreciatie van de euro vanaf 2007, die stijging van de ruwe olieprijs aanzienlijk kon worden getemperd. Uitgedrukt in euro evolueerde de prijs van een vat Brentolie zo van 51,9 naar 52,9 euro tussen 2006 en 2007 om vervolgens 65,6 euro te bereiken in 2008. In 2013 zou de ruwe olieprijs 71,3 euro bereiken (cf. Figuur 2).

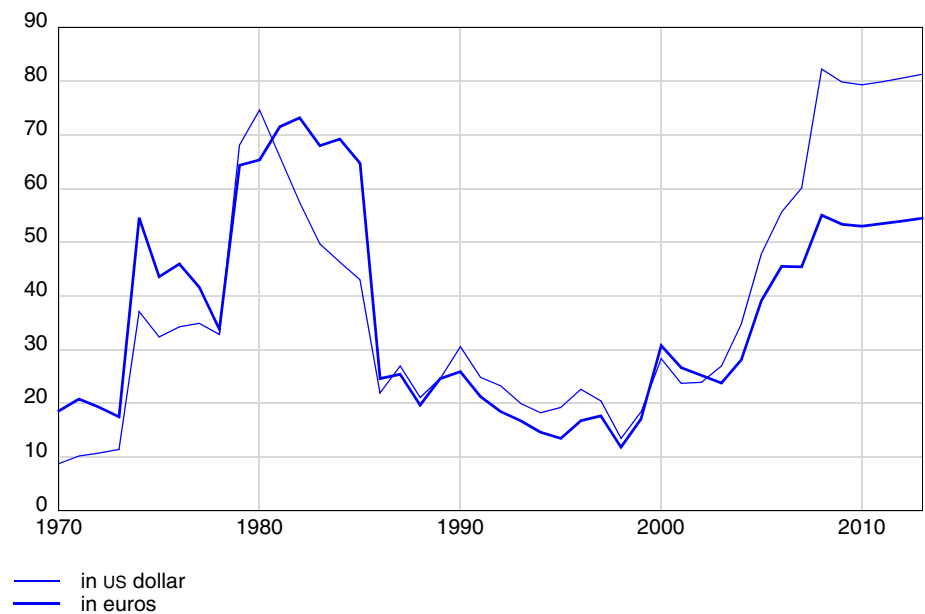
In reële termen (zie Figuur 3), kent de olieprijs ook een sterke stijging sinds 2003. De reële olieprijs zou zich evenwel nagenoeg stabiliseren na 2008. Op het einde van de periode, zouden de reële prijzen lager zijn dan de waarden in het begin van de jaren tachtig (in euro) of ze slechts lichtjes overschrijden (in dollar).

1. De wereldprijzen zijn gewogen volgens het relatieve belang van de verschillende uitvoermarkten van België (voor de uitvoerprijzen) en volgens het belang van de verschillende invoermarkten (voor de invoerprijzen).
2. Merk op dat de voedselprijzen in dollar stegen met 25 % en met 14 % uitgedrukt in euro.
3. De prijzen van voedsel uitgedrukt in euro zouden daarentegen gevoelig blijven stijgen (toename van 36 %).

FIGUUR 2 - Prijs van een vat Brentolie
(in nominale termen)

FIGUUR 3 - Prijs van een vat Brentolie
(in reële termen)¹

Inflatie in de eurozone loopt op in 2008, maar wordt teruggebracht tot minder dan 2 % op middellange termijn.

De inflatie in de eurozone (gemeten als de jaar-op-jaargroei van de geharmoniseerde index der consumptieprijsen) kwam in 2007 met 2,1 % voor het zevende opeenvolgende jaar boven de doelstelling van de ECB (dicht bij 2 % zonder die drempel te overschrijden). Dat is te wijten aan een forse acceleratie van de inflatie (tot meer dan 3 %) tijdens de laatste maanden van 2007 die het gevolg was van

1. Nominale prijzen gedefleerd met behulp van de consumptieprijsindex.

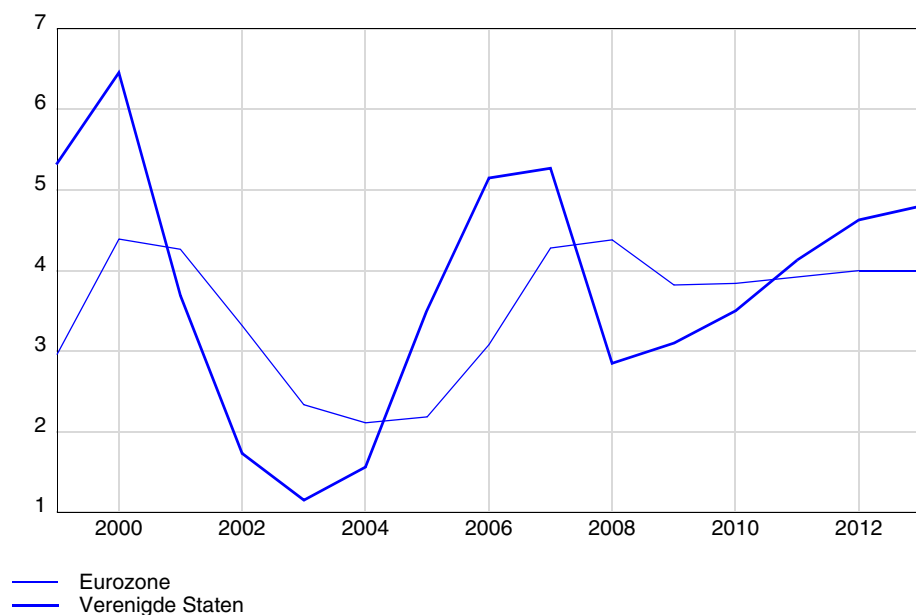
een sterke toename van de jaar-op-jaargroei van de prijzen voor voedsel en energieproducten. Aangezien de jaar-op-jaargroei van de prijzen van die producten pas eind 2008 zal afnemen, zou de inflatie op jaarbasis in 2008 (3,2 %) hoger uitkomen dan vorig jaar, d.i. het hoogste niveau sinds de oprichting van de eurozone. Pas vanaf 2009 zou de inflatie geleidelijk afkoelen en zich op middellange termijn stabiliseren op 1,8 %. Die beheersing van de inflatie op middellange termijn is toe te schrijven aan een stabiele prijsevolutie van de ingevoerde grondstoffen (waarbij de waarde van de euro stabiel blijft ten opzichte van de dollar) en, op intern vlak, aan een matige evolutie van de loonkosten per eenheid product, het niveau van de kortetermijnrente en een aanhoudend negatieve outputgap op het einde van de projectieperiode.

Rentevoeten fluctueren op korte termijn en stabiliseren op middellange termijn

De Europese kortetermijnrente¹ trok aan van gemiddeld 3,1 % in 2006 tot 4,3 % vorig jaar als gevolg van het geleidelijk optrekken van de basisrente door de ECB tussen begin 2006 en midden 2007. Hoewel de basisrente nadien stabiel bleef, liep de kortetermijnrente verder op in de tweede helft van vorig jaar door een toename van de risicopremie naar aanleiding van de subprimecrisis (zie kader 1). Dit jaar zou de kortetermijnrente gemiddeld op 4,4 % uitkomen. Op middellange termijn zou de kortetermijnrente zich op gemiddeld 4 % stabiliseren of 2,2 % in reële termen. Die evolutie weerspiegelt de wil van de Europese monetaire autoriteiten om de inflatie laag te houden.

De Amerikaanse kortetermijnrente zou dalen van een niveau van 5,3 % in 2007 tot 2,5 % in 2008 als gevolg van de forse monetaire versoepeling door de Amerikaanse centrale bank. Deze is bedoeld om de economische activiteit te ondersteunen en de spanningen op de financiële markt te temperen. Net als in Europa blijft de interbancaire rente de officiële rentevoet ruimschoots overschrijden door het oplopen van de risicopremie. Op middellange termijn zou de Amerikaanse rente gestaag stijgen en in reële termen sterk positief worden.

FIGUUR 4 - Kortetermijnrente in de eurozone en de vs
(in procent)

1. Interbancaire rente op drie maanden.

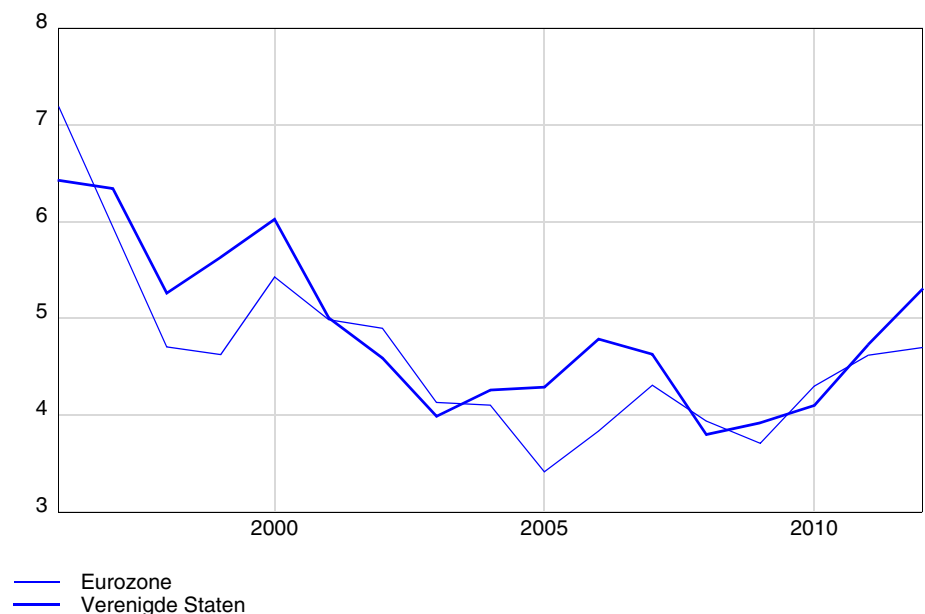
De langetermijnrente daalt in 2008 en 2009 en trekt nadien geleidelijk aan.

De Europese langetermijnrente, die 3,8 % bedroeg in 2006, nam toe tot midden 2007 (4,6 %) en daalde vervolgens door de turbulenties op de financiële markten en de negatieve weerslag daarvan op de groeivoorzichten. Dat bracht een verschuiving van beleggingen in risicovolle producten naar veilig geachte staatsobligaties teweeg. De Europese langetermijnrente zou gemiddeld 3,9 % bedragen in 2008 en 3,7 % in 2009. Vervolgens zou de rente in projectie geleidelijk aantrekken en 4,7 % bereiken in 2013.

De afgelopen maanden nam de spread tussen de Belgische en de Duitse langetermijnrente, voor het eerst sinds de creatie van de eurozone, gevoelig toe, tot gemiddeld 40 basispunten in maart. Dat heeft onder meer te maken met de grote onzekerheid op de financiële markten, waarbij de voorkeur van investeerders uitgaat naar de meest liquide markt in overheidsobligaties (de Duitse). Op middellange termijn wordt verondersteld dat dit fenomeen zou verdwijnen en worden zowel de Duitse als de Belgische rente in overeenstemming gebracht met de Europese langetermijnrente.

De Amerikaanse langetermijnrente steeg, net als de Europese rente, in de eerste helft van vorig jaar. Het uitbreken van de subprimecrisis, de dalende huizenprijzen en de vrees voor een (zware) recessie duwden de langetermijnrente sindsdien echter fors lager. Na 4,8 % in 2006 en 4,6 % in 2007 zou de Amerikaanse langetermijnrente dalen tot 3,4 % dit jaar. Volgend jaar, zou de rente stabiliseren op het niveau van 2008.

FIGUUR 5 - Langetermijnrente in de eurozone en de vs
(in procent)

KADER 1 - Hoe het barsten van de Amerikaanse vastgoedbubbel leidt tot een vertraging van de Europese economische groei

Van rommelhypotheken tot financiële crisis

Tussen 2000 en 2005 kende de Amerikaanse vastgoedmarkt een ware boom die gepaard ging met sterke prijsstijgingen. Tijdens die hausse versoepelden de banken de ontleningsvoorwaarden aanzienlijk, waardoor vele gezinnen zonder het gebruikelijke bewijs van kredietwaardigheid hypothecaire leningen konden afsluiten¹. De versoepeling van de kredietvoorwaarden werd in de hand gewerkt door de effectisering van de hypotheke. Daarbij boekten de banken de hypotheekleningen (en dus het risico dat eraan verbonden is) niet langer op de eigen balans, maar werden deze opgesplitst en herverpakt tot effecten (met de hypothecaire kredieten als onderpand). Die effecten werden doorverkocht aan andere banken, hefboomfondsen, verzekeringsmaatschappijen en investeringsfondsen. Daardoor werd het wereldwijde financiële systeem blootgesteld aan de risico's verbonden aan de rommelhypotheken.

Als gevolg van de rentestijgingen begon de Amerikaanse vastgoedmarkt eind 2006 af te koelen en slaagden almaar meer gezinnen er niet meer in hun hypothecaire lening af te lossen. In 2007 kwam die evolutie in een stroomversnelling terecht, waardoor het wereldwijde financiële systeem onder druk kwam te staan door het hierboven beschreven 'herverpakkingssysteem'. Dat systeem creëerde ook onduidelijkheid over de mate waarin elke bank is blootgesteld aan de rommelhypotheken. Daardoor werden de banken terughoudender om elkaar geld te lenen en stegen de interbancaire rentes. Wereldwijd boekten de banken momenteel afschrijvingen op subprimegerelateerde producten. De subprime leningen zijn bovendien niet langer de enige zorg, daar de problemen zich ook verspreiden naar de markten voor hypothecaire leningen van betere kwaliteit, kredietkaart- en autoleningen (in de Verenigde Staten).

Via welke kanalen wordt de Europese economie hierdoor beïnvloed?

Het boeken van afschrijvingen op rommelhypotheken en het aanleggen van provisies voor daarmee verbonden verliezen tasten de waarde van de activa van de banken aan, waardoor hun uitleencapaciteit verkleint. Banken verhogen bovendien de rentevoeten op leningen en verscherpen de ontleningsvoorwaarden voor gezinnen en bedrijven.² In de kredietgroei cijfers voor de eurozone zijn er tot nu toe echter weinig tekenen van een negatieve invloed ten gevolge van de financiële crisis. De kredietgroei aan niet-financiële bedrijven blijft vrij robuust, terwijl de groei van hypothecaire kredieten al anderhalf jaar vertraagt.

De malaise op de Amerikaanse huizenmarkt en de impact ervan op de particuliere consumptie drukt de Amerikaanse economische groei. Verder heeft de agressieve rentepolitiek van de FRB en het verminderde vertrouwen in de Amerikaanse kapitaalmarkten geleid tot een versnelling van de depreciatie van de dollar t.o.v. de euro. Beide factoren tasten de Europese uitvoermogelijkheden aan.

Het valt evenmin uit te sluiten dat de turbulentie op de financiële markten en vooral de daling van de beurskoersen de Europese consumptie afremt. Hoewel de particuliere consumptie op het Europese vasteland minder gevoelig lijkt voor schommelingen in het financieel vermogen dan in de Angelsaksische economieën, kan die turbulentie de Europese consumenten aanzetten tot voorzichtigheid. Zo is een deel van de afkalving van het consumentenvertrouwen sinds midden 2007 vermoedelijk te wijten aan de negatieve beursontwikkelingen.

Al bij al lijkt het effect van de kredietcrisis op de Europese economie tot nu toe mee te vallen en vooral te zullen komen van de groeivertraging van de uitvoer.

1. Die leningen worden 'subprime loans' of 'rommelhypotheken' genoemd.
2. Zie de meeste recente ECB lending en interest rates surveys.

B. Risico's en onzekerheden

Het hierboven beschreven scenario voor de internationale omgeving gaat gepaard met belangrijke onzekerheden.

Het scenario gaat uit van een bescheiden toename van olie- en andere grondstofprijzen. Gegeven de sterke groei in de opkomende economieën, zijn bijkomende sterke prijsstijgingen niet uitgesloten. Vooral de stijgingen van de landbouwgrondstoffen zouden een duurzamer karakter hebben. De verbetering van de levensstandaard in de opkomende landen (China, Indië, Brazilië) en de gewijzigde voedingspatronen die ermee gepaard gaan, zouden zich inderdaad tijdens de komende jaren doorzetten. Maar het is helemaal niet zeker dat het aanbod van landbouwproducten zich daaraan snel kan aanpassen door het gebrek aan landbouwgronden en door het feit dat de landbouwproductie in de ontwikkelingslanden moeilijk kan worden opgedreven.

Een sterke inflatie op de internationale grondstoffenmarkten zou de economische groei in de Verenigde Staten en Europa verder kunnen afremmen door een aantasting van het reëel beschikbaar gezinsinkomen en hogere productiekosten voor de bedrijven. Het tegendeel behoort echter ook tot de mogelijkheden. De wereldwijde economische vertraging zou een daling van de grondstoffenprijzen in gang kunnen zetten. Aangezien de grondstoffenmarkten de voorbije maanden fungeerden als toeverlaat voor de investeerders als reactie op de subprimecrisis, mag de hypothese dat een terugkeer van de kalmte op de financiële markten zorgt voor een terugstroom van kapitalen en dus leidt tot een prijsdaling van bepaalde grondstoffen niet worden uitgesloten.

In de projectie wordt rekening gehouden met een ernstige groeivertraging van de Amerikaanse economie in 2008. Het valt echter niet uit te sluiten dat de crisis op de vastgoedmarkt nog intenser (grotere huisprijsdalingen, sterkere daling investeringen in woningen, stagnatie van de particuliere consumptie door grote negatieve vermogenseffecten) wordt of langer duurt dan voorzien. Dat zou ongetwijfeld negatieve gevolgen hebben voor de handelspartners van de VS.

Tot nu toe zijn de effecten van de turbulentie op de financiële markten op de reële economie relatief beperkt gebleven (behalve in de VS). Bijkomende onrust op de financiële markten zou echter kunnen leiden tot stringenter kredietvoorwaarden voor gezinnen en bedrijven. Dat zou ongetwijfeld een nefaste impact hebben op de economische groei.

III Macro-economische en sectorale evoluties

Onder impuls van de Europese en de wereldeconomie, liet de Belgische economie in 2007, net zoals in 2006 (2,8 %), een krachtige groei optekenen (2,7 %). In beide jaren overschreed de reële groei van het Belgisch bbp zijn potentieel (zie figuur 6). Daardoor werd de output gap, die in 2005 nog zeer negatief was, weggewerkt en werd ze zelfs positief. Tijdens de voorbije drie jaar was de Belgische economische groei nagenoeg gelijk aan die in de eurozone.

In 2008 en 2009 zou de economische groei in de voornaamste geografische zones vertragen. België zou daar niet aan ontsnappen. De reële groei van het Belgisch bbp zou opnieuw onder zijn potentieel komen te liggen. In 2008 en 2009 zou de Belgische groei 1,7 % bedragen, wat overeenstemt met de groei in de eurozone. De output gap zou opnieuw negatief worden. Onder impuls van de internationale conjunctuur zou de economische groei in 2010 versnellen (2,4 %). Vanaf 2011 zou de groei van het Belgisch bbp iets minder krachtig zijn (jaarlijks gemiddeld 2,2 %), maar nog licht boven zijn potentieel (2 %) blijven. Niettemin zou de output gap tegen 2013 niet volledig gedicht worden.

In 2007 werd de Belgische groei zowel door de binnenlandse vraag als door de uitvoer gestimuleerd. Door de sterke groei van de invoer leverde de netto-uitvoer echter een negatieve bijdrage tot de bbp-groei (-0,1 procentpunt). Tijdens de periode 2008-2013 zou de bijdrage van de netto-uitvoer tot de bbp-groei nauwelijks positief zijn. Dat komt doordat de negatieve bijdrage in 2008 en 2009 gecompenseerd zou worden door een positieve bijdrage tijdens de jaren 2010 tot 2013. Tegelijk zou de binnenlandse vraag relatief stevig blijven en de groei schragen (gemiddeld 2 procentpunt per jaar tijdens de periode 2008-2013).

Alle componenten van de binnenlandse vraag waren in 2007 bijzonder dynamisch: de overheidsconsumptie liet, na twee opeenvolgende jaren van bijna nulgroei, opnieuw een positieve groei optekenen. Dit jaar zou de groei van de binnenlandse vraag heel wat gematigder zijn dan in 2007 als gevolg van een uitgesproken vertraging van de groei van de componenten uit de particuliere sector. De overheidsconsumptie zou echter fors blijven toenemen. In 2009 zou de binnenlandse vraag in vrijwel gelijke mate stijgen als in 2008. Vanaf 2010 zou de groei van de binnenlandse vraag versnellen, maar in 2013 een terugval kennen.

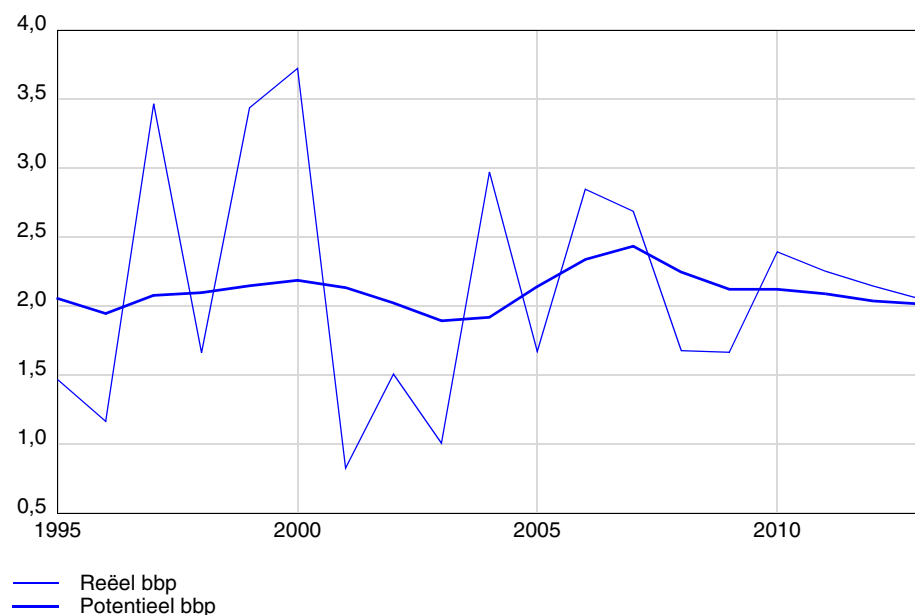
Terwijl het overschot van de lopende verrichtingen met het buitenland in 2002 nog 5 % van het bbp bedroeg, daalde het tot 3,3 % van het bbp in 2007. In 2008 doet de combinatie van een lager volume van de netto-uitvoer en een ruilvoetverslechtering het overschot van de lopende verrichtingen terugvallen tot nog slechts 2,6 % van het bbp. Die achteruitgang zou zich in 2009 nog enigszins doorzetten (2,5 %) om nadien geleidelijk te herstellen dankzij een stabilisering van de ruilvoet en een zeer lichte toename van het volume van de netto-uitvoer. Het lopend overschot zou in 2013 2,8 % van het bbp bedragen.

De tertiarisering van onze economie zou zich de komende jaren doorzetten. Het aandeel van de marktdiensten in het totaal van de bedrijfstakken zou tijdens de projectieperiode toenemen, zowel in termen van werkgelegenheid als in termen van toegevoegde waarde. Daardoor zouden de marktdiensten in 2013 61,5 % van de nominale toegevoegde waarde van de economie creëren, terwijl het aandeel van de industrie zou terugvallen tot 23,9 %. Die aandelen bedroegen respectievelijk 55,9 % en 28,3 % in 1995.

Na een jaar van matige inflatie, zou de inflatie in 2008 fors oplopen tot 3,8 % als gevolg van de sterke stijging van de grondstoffenprijzen (vooral energie en landbouwproducten) op wereldvlak en als gevolg van enkele binnenlandse factoren. Zonder nieuwe internationale prijsschokken zou het groeitempo van de deflator van de particuliere consumptie niet hoger meer uitkomen dan 2 % tussen 2009 en 2013. De inflatie zou onder controle blijven door een matige toename van de invoerprijzen en een vrij beperkte stijging van de binnenlandse kosten (ondanks een versnelling van de loonstijgingen). De output gap zou negatief blijven tot op het einde van de periode, wat de groei van de prijzen ook zou afremmen.

Het vorderingenoverschot van de particulieren, dat doorgaans ruimschoots positief is, bleek in 2007 nauwelijks positief en zou negatief worden in 2008 (-0,3 % van het bbp). Dat is vooral het gevolg van de daling van het particulier sparen (uitgedrukt in % van het bbp). Nadien zou het vorderingenoverschot van de particulieren zich enigszins herstellen (0,3 % van het bbp in 2013). Het vorderingenoverschot van de vennootschappen daarentegen bereikte in 2007 het hoogste peil sinds 1995, namelijk 3,4 % van het bbp. Dat kan worden verklaard door de voortdurende stijging van het aandeel van het exploitatieoverschot van de vennootschappen in het bbp tijdens de laatste jaren. Vanaf 2008 zou het vorderingenoverschot van de vennootschappen licht dalen om in 2013 uiteindelijk 2,7 % te bereiken. Het vorderingenoverschot van de overheid zou bij ongewijzigd beleid -0,3 % van het bbp bedragen in 2008 en -0,8 % in 2009. Het zou negatief blijven tot in 2013. Het vorderingenoverschot van de Belgische economie (of de nettolening van België aan het buitenland) zou in 2008 nog amper 2,6 % van het bbp bedragen. Nadien zou dat niveau nog nauwelijks overschreden worden en in 2013 2,7 % van het bbp bedragen.

FIGUUR 6 - Reële en potentiële groei van het bbp
(groeivoet in procent)

A. De reële en potentiële groei van het bbp

Bbp-groei iets lager dan de potentiële groei

Tijdens de voorbije zes jaar bevond de economische groei zich jaarlijks gemiddeld op zijn potentiële groeiniveau (ongeveer 2,1 %, geraamd op basis van de methode van de Europese Commissie). Tijdens de periode 2008-2013 zou de gemiddelde bbp-groei daarentegen iets lager liggen dan de potentiële groei.

TABEL 3 - Reëel bbp, potentieel bbp en determinanten
(jaarlijks gemiddelde groeivoeten in procent)

	1981-1990	1991-2001	2002-2007	2008-2013
Reëel bbp	2,0	2,0	2,1	2,0
Potentieel bbp	1,9	2,1	2,1	2,1
Bijdragen:				
- Structurele productiviteit per uur	2,3	1,6	1,0	1,2
waaronder:				
kapitaalintensiteit	0,7	0,6	0,3	0,6
totale factorproductiviteit	1,5	1,0	0,7	0,6
- Potentiële werkgelegenheid (in uren)	-0,4	0,6	1,1	0,9
waaronder:				
bevolking op arbeidsleeftijd	0,3	0,1	0,6	0,5
activiteitsgraad	0,2	0,7	0,3	0,2
niet-inflatoire werkloosheidsgraad	-0,4	-0,1	0,1	0,2
arbeidsduur	-0,5	-0,1	0,0	-0,0

De economische groei is tijdens de laatste vijftientig jaar zeer stabiel gebleven...

Zoals blijkt uit tabel 3 was de reële bbp-groei – en bijgevolg de potentiële groei – tijdens de laatste vijftientig jaar zeer stabiel. Achter die stabiliteit gaan niettemin zeer belangrijke structurele wijzigingen schuil. Tijdens de jaren tachtig werd de potentiële groei alleen gedragen door hoge productiviteitswinsten. De bijdrage van de werkgelegenheid was toen negatief. Sinds een vijftiental jaar draagt de groei van de werkgelegenheid steeds meer bij tot de potentiële bbp-groei, terwijl de productiviteitswinsten geleidelijk afkalven. De lagere productiviteitswinsten zijn het gevolg van een lagere bijdrage van de kapitaalintensiteit (de kapitaalvoorraad per werknemer) en van een aanzienlijke terugval van de bijdrage van de totale factorproductiviteit. Die omvat alle effecten die niet rechtstreeks verklaard kunnen worden door de toename van de werkgelegenheid en de kapitaalvoorraad. Het is dus niet gemakkelijk op macro-economisch niveau de oorzaken van die evolutie op empirische wijze te achterhalen. De beleidsmaatregelen ter bevordering van de werkgelegenheid voor laaggeschoolden (gerichte bijdrageverminderingen, dienstenchequebanen, ...) hebben zeker tot die vertraging bijgedragen, maar er kunnen ook nog andere, meer structurele factoren een rol spelen¹.

...maar de bijdrage van de werkgelegenheid is sterk gestegen.

De belangrijke bijdrage van de werkgelegenheid tot de potentiële groei tijdens de voorbije zes jaar wordt verklaard door de aanzienlijke toename van de bevolking op arbeidsleeftijd en door de positieve bijdrage van de activiteitsgraad – die echter daalt ten opzichte van de jaren negentig – en van de niet-inflatoire werkloosheidsgraad.

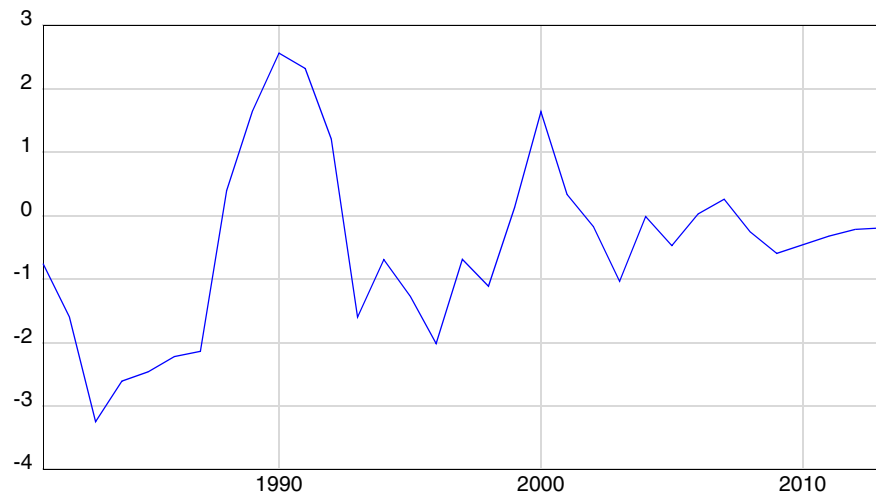
1. Working Paper 14-07 van het FPB geeft een geheel van structurele determinanten (de accumulatie en het gebruik van ICT, de scholingsgraad van de arbeidskrachten, R&D, innovatie of de concurrentiegraad) die de evolutie van de totale factorproductiviteit kunnen verklaren.

Omgekeerd is de groei van de uurproductiviteit teruggevallen door de beperkte investeringsactiviteit en de lagere bijdrage van de totale factorproductiviteit. Over de projectieperiode zou de groei van de potentiële uurproductiviteit zich herstellen onder invloed van een versnelde kapitaalaccumulatie per werknemer. De groei van de totale factorproductiviteit zou echter blijven afnemen, zij het in beperktere mate dan in het verleden. De bijdrage van de werkgelegenheid tot de potentiële groei zou aanzienlijk blijven, maar door de demografische ontwikkelingen toch zwakker uitvallen dan tijdens de vorige periode, ondanks een belangrijke bijdrage van de niet-inflatoire werkloosheidsgraad.

De output gap wordt opnieuw negatief vanaf 2008.

Na de piek in 2000 werd de output gap (verschil tussen het reële en het potentiële bbp, uitgedrukt in procent van het potentiële bbp) negatief als gevolg van de aanzienlijke conjunctuurvertraging tijdens de periode 2001-2003 (zie figuur 7). Vervolgens schommelde de output gap dichtbij nul en werd ze in 2007 opnieuw licht positief. De conjunctuurvertraging voorzien voor dit en voor volgend jaar zou opnieuw leiden tot een beduidend negatief verschil tussen het reële en het potentiële bbp. De relatief beperkte herneming van de economische groei vanaf 2010 zou de output gap niet kunnen dichten tegen 2013.

FIGUUR 7 - Output gap
(in procent van het potentiële bbp)

B. De componenten van de economische groei

1. Algemeen overzicht

Tijdens de periode 2008-2013 blijft de uitvoer de voornaamste motor van de Belgische economie, maar ook de binnenlandse vraag ondersteunt de groei.

De jaarlijkse gemiddelde economische groei in de periode 2008-2013 (2,0 %) zou bijna identiek zijn aan die in de periode 2002-2007 (zie tabel 4).

Tijdens de periode 2008-2013 zou de uitvoer een grote bijdrage tot de bbp-groei leveren, vooral vanaf 2010, gezien de internationale context. De uitvoer zou dus de belangrijkste groeimotor van de Belgische economie blijven. De (negatieve) bijdrage van de invoer tot de groei zou ook groot zijn, vooral vanaf 2010 als gevolg van de evolutie van de finale vraag. In totaal zou de bijdrage van de netto-uitvoer tot de economische groei nauwelijks positief zijn over de periode 2008-2013. De negatieve bijdrage in 2008 en 2009 zou dan gecompenseerd worden door de positieve bijdrage tijdens de jaren 2010 tot 2013.

De bijdrage van de binnenlandse vraag tot de groei zou tijdens de periode 2008-2013 gemiddeld gelijk zijn aan die tijdens de periode 2002-2007. De rol van de componenten van de binnenlandse vraag zou echter licht verschillen. Zo zouden de investeringen in woningen maar een kleine bijdrage leveren. Die component was immers bijzonder hoog tijdens de periode 2002-2007 door het historisch lage niveau van de hypotheculaire rente. De groeibijdrage van de overige componenten van de binnenlandse vraag neemt echter toe, zij het tamelijk bescheiden voor de particuliere consumptie (waarvan de bijdrage tot de groei stijgt ten opzichte van de periode 2002-2007, maar gemiddeld niet het niveau van de jaren negentig zou halen) en de bedrijfsinvesteringen (waarvan de rendabiliteit tijdens de projectieperiode op een hoog niveau zou blijven). De bijdrage van de overheidsbestedingen (consumptie en investeringen) tot de groei zou groter zijn omdat de periode 2002-2007 gekenmerkt werd door twee jaren waarin het volume van de overheidsconsumptie stagneerde.

TABEL 4 - Bijdragen tot de bbp-groei
(jaargemiddelden in procentpunt)

	1990-1995	1996-2001	2002-2007	2008-2013
Binnenlandse bestedingen	1,6	2,1	2,0	2,0
- Particuliere consumptie	1,1	1,1	0,8	0,9
- Overheidsconsumptie	0,3	0,4	0,3	0,5
- Totale investeringen	0,2	0,7	0,7	0,6
- Investerings in woningen	0,1	0,0	0,3	0,1
- Bedrijfsinvesteringen ^a	0,0	0,7	0,3	0,4
- Overheidsinvesteringen	0,1	0,0	0,0	0,0
- Voorraadvorming	0,1	-0,2	0,2	0,0
Netto-uitvoer	0,3	0,3	0,1	0,1
- Uitvoer	2,7	3,6	3,0	4,7
- Invoer	-2,4	-3,3	-2,9	-4,7
Totaal (bbp-groei)	1,8	2,4	2,1	2,0

a. Exclusief de investeringen van bepaalde overheidsbedrijven die opgenomen zijn in de overheidsinvesteringen.

2. De buitenlandse handel

Forse stijging van de uitvoer en de invoer in 2007.

De groeivoet van de uitvoer is in 2007 fors gestegen (4,6 % tegenover 2,6 % in 2006) maar het verlies aan marktaandeel is aanzienlijk gebleven (zie figuur 8). De invoergroei trok eveneens sterk aan (4,9 % tegenover 2,7 % in 2006). Het jaar 2007 werd afgesloten met een licht negatieve bijdrage van de netto uitvoer tot de groei (-0,1 procentpunt). Ook wat de evolutie van de buitenlandse prijzen betreft verschilde dat jaar van 2006. Het groeitempo van de invoerprijzen¹ daalde van 4,0 % in 2006 naar 1,7 % in 2007. Tegelijk daalde de groei van de uitvoerprijzen² tot 1,9 % in 2007 terwijl dat in 2006 nog 3,4 % was.

In 2008 en 2009 neemt de groei van de buitenlandse afzetmarkten af.

In 2008 en 2009 zouden de economische groei in de voornaamste geografische zones en de groei van de wereldhandel duidelijk vertragen ten opzichte van 2007 (zie hoofdstuk II). Bijgevolg zou de groei van de voor België relevante uitvoermarkten, die wordt geraamd op basis van de groeivoorzichten van de invoer van onze belangrijkste handelspartners, vertragen tot 5,6 % in 2008 en 5,3 % in 2009. Bovendien wordt verondersteld dat de euro apprecieert ten opzichte van de Amerikaanse dollar in 2008 (+12,9 %) en op dat hoge niveau blijft in 2009, waardoor de prijscompetitiviteit van de exporteurs in de eurozone wordt aangetast. De groei van de Belgische uitvoer zou 4,3 % bedragen in 2008³ en 3,6 % in 2009.

In het kielzog van de minder sterke evolutie van de finale bestedingen, vertraagt ook de groei van de invoer, zij het in minder mate dan de uitvoer (4,5 % in 2008)⁴. In 2009 zou de invoer stijgen met 3,9 %. Daardoor zou de bijdrage van de netto-uitvoer tot de economische groei van het Belgische bbp negatief zijn (-0,1 en -0,2 procentpunt in resp. 2008 en 2009).

De groei van de invoerprijzen zou in 2008 opnieuw versnellen (2,4 %). De appreciatie van de euro ten opzichte van de dollar volstaat niet om de opflakking van de energieprijzen te compenseren. De uitvoerprijzen zouden in dezelfde mate stijgen als in 2007 (1,8 %). Bijgevolg zou de ruilvoet in 2008 aanzienlijk verslechteren (-0,6 %). In 2009 daarentegen zou de ruilvoet zich vrijwel stabiliseren (+0,1 %). In de veronderstelling dat de energieprijzen licht dalen, zou de groei van de invoerprijzen vertragen (1,4 %) en bijna overeenstemmen met de groei van de uitvoerprijzen (1,5 %).

In 2008 leidt de combinatie van een zwakkere netto-uitvoer en een ruilvoetverslechtering tot een duidelijke inkrimping van het overschot van de lopende verrichtingen. Het bedraagt nog slechts 2,6 % van het bbp in 2008 en 2,5 % in 2009 (cf. afdeling D van dit hoofdstuk).

Herstel van de buitenlandse afzetmarkten en van de groei van de Belgische uitvoer in 2010.

Na twee matige jaren zou de groei van de potentiële uitvoermarkten voor België, dankzij het internationaal conjunctuurherstel, opnieuw aantrekken in 2010 (7,9 %). Tegen de achtergrond van een stabiele euro/dollarkoers zou de groei van de Belgische uitvoer uitkomen op 5,9 %. Zowel de binnenlandse als de buitenlandse component van de finale vraag zouden aantrekken, waardoor ook de

-
1. Uitgedrukt in euro. De evolutie van de invoerprijzen wordt verder besproken in deel C van dit hoofdstuk (cf. infra).
 2. Uitgedrukt in euro.
 3. Merk op dat het groeicijfer van de uitvoer in 2008 profiteert van een positief overloopeffect.
 4. De invoer profiteert, net als de uitvoer, van een positief overloopeffect in 2008.

invoergroei versnelt (5,8 %). De in- en uitvoerprijzen zouden vrijwel in hetzelfde tempo toenemen.

Licht positieve bijdrage van de netto-uitvoer tot de economische groei tijdens de periode 2011-2013.

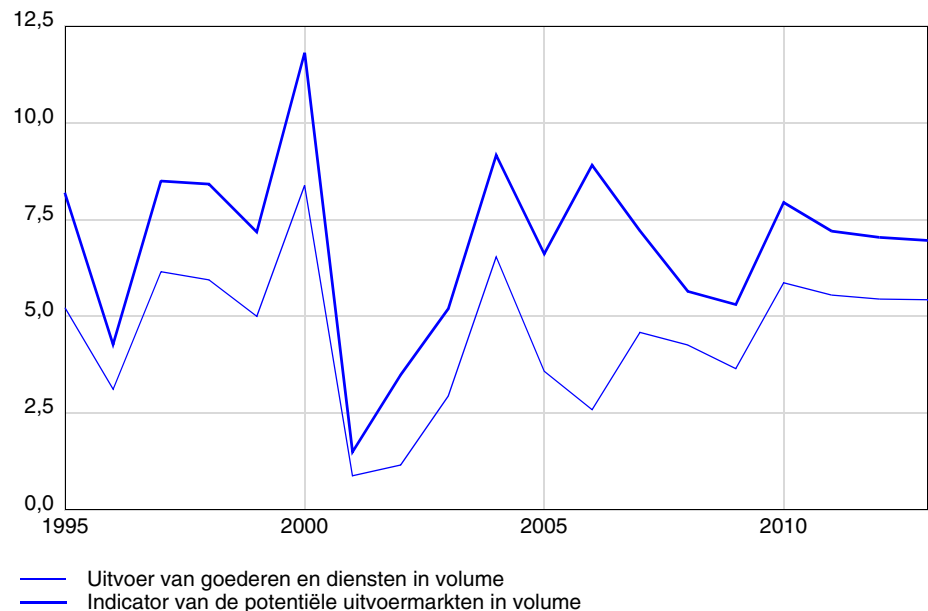
Tijdens de periode 2011-2013 zou de Belgische uitvoer gemiddeld met 5,5 % per jaar stijgen. Die evolutie is te danken aan de stabiele wisselkoers van de euro tegenover de dollar vanaf 2010, de groei van de Belgische uurloonkosten die gelijke tred houdt met die van onze drie belangrijkste handelspartners en de gunstige evolutie van de potentiële uitvoermarkten voor België. Deze laatste zouden tijdens de periode 2011-2013 gemiddeld met 7,1 % per jaar groeien. Dat cijfer overstijgt de groei van de uitvoer, waardoor de Belgische uitvoer marktaandeel blijft verliezen.

De invoer zou in hetzelfde tempo toenemen (5,5 %) als de uitvoer onder invloed van de relatief sterke finale vraag. Niettemin zou de netto-uitvoer een licht positieve bijdrage leveren tot de economische groei (gemiddeld +0,1 procentpunt tijdens de periode 2011-2013).

De ruilvoet zou zich gemiddeld stabiliseren over de periode 2011-2013. Als gevolg van de veronderstelde beperkte stijging van de grondstoffenprijzen vanaf 2010 en conform de evolutie van de wereldprijzen, zouden de in- en uitvoerprijzen in hetzelfde tempo toenemen (gemiddeld 1,5 % per jaar).

Het overschot van de lopende verrichtingen met het buitenland zou langzaam verbeteren en 2,8 % van het bbp bedragen in 2013, wat nog altijd beduidend lager is dan in 2002 (5 % van het bbp).

FIGUUR 8 - Evolutie van de uitvoer van goederen en diensten en van de indicator van de potentiële uitvoermarkten (groeivoeten in procent)

3. De binnenlandse vraag

Alle componenten van de binnenlandse vraag lieten in 2007 een sterke groei optekenen.

De binnenlandse vraag liet in 2007 een forse groei (2,9 %) optekenen, net zoals in 2006 (3,0 %) (cf. tabel 1). Alle componenten van de binnenlandse vraag kenden een dynamische evolutie in 2007, te beginnen met de investeringen die een globale groei kenden van 5 %. De bedrijfsinvesteringen en de investeringen in woningen namen aanzienlijk toe (met resp. 5,3 % en 5,1 %), terwijl de groei van de overheidsinvesteringen beperkt bleef tot 2,7 %. De particuliere consumptie versnelde ten opzichte van 2006 en noteerde een groei van 2,5 %, terwijl de overheidsconsumptie in volume toenam (2,2 %) na twee opeenvolgende jaren van nulgroei (in 2006) of negatieve groei (in 2005). De voorraadvorming, ten slotte, heeft negatief bijgedragen tot de groei in 2007¹ (-0,1 procentpunt, terwijl die bijdrage in 2006 uitzonderlijk groot was, namelijk +0,9 procentpunt).

Zwakkere groei van de binnenlandse vraag in 2008 en 2009.

Dit jaar zou de groei van de binnenlandse vraag heel wat gematigder zijn (1,8 %) dan in 2007 als gevolg van een uitgesproken groeivertraging van de componenten van de particuliere sector. De overheidsconsumptie zou echter fors blijven toenemen. In 2009 zou de binnenlandse vraag in vrijwel hetzelfde tempo stijgen als in 2008 (1,9 %), terwijl de iets snellere groei van de particuliere consumptie en de investeringen het mogelijk maakt de minder grote toename van de overheidsconsumptie te compenseren.

Gemiddelde groei iets groter dan 2 % tijdens de periode 2010-2013.

De internationale conjunctuurherneming draagt indirect bij tot een sterkere groei van de binnenlandse vraag, die vanaf 2010 iets meer dan 2 % zou bedragen, maar in 2013 opnieuw zou verzwakken door een terugval van de overheidsinvesteringen.

a. Consumptie van de particulieren²

Forse stijging van de koopkracht en de particuliere consumptie in 2007.

In 2007, en voor het tweede jaar op rij, vertoonden zowel de koopkracht^{3,4} als de consumptie van de particulieren een grote groei van respectievelijk 2,3 % (2,6 % in 2006) en 2,5 % (2,0 % in 2006). Verschillende factoren lagen aan de basis van de grotere koopkracht van de particulieren in 2007, met vooral de grote jobcreatie die geleid heeft tot een vrij forse groei van de loonmassa uitgedrukt in reële termen (2,8 %)⁵. Tegen de achtergrond van een toegenomen consumentenvertrouwen, wat het gunstig conjunctuurklimaat en de forse daling van de werkloosheidsgraad weerspiegelde, nam de consumptie van de particulieren iets sneller toe dan hun koopkracht. Daardoor daalde de spaarquote⁶ van de particulieren in 2007 tot 12,4 % (zie figuur 9).

-
1. Er wordt verondersteld dat de impact van de voorraadwijzigingen op de groei vanaf 2008 neutraal is.
 2. Huishoudens en IZW's ten behoeve van de huishoudens.
 3. De koopkracht in de macro-economische betekenis van het woord, namelijk het reëel beschikbaar inkomen van alle particulieren samen.
 4. Een gedetailleerde analyse van de evolutie van de verschillende soorten inkomens wordt in afdeling D van dit hoofdstuk voorgesteld.
 5. Andere factoren zijn de forse toename van het gemengd inkomen, de reële groei van de netto inkomens uit vermogen en het feit dat de stijging van de gezondheidsindex niet kleiner was dan die van de nationale index van de consumptieprijs.
 6. Het sparen van de particulieren in procent van hun beschikbaar inkomen.

Veel minder sterke groei van de koopkracht en de consumptie in 2008.

De koopkracht zou in 2008 slechts met 0,4 % stijgen. De meeste componenten van het beschikbaar inkomen dragen bij tot die vertraging. Vooral het groeitempo van de werkgelegenheid (1,1 %) zou vertragen, net als dat van de lonen uitgedrukt in reële termen (0,9 %). Bovendien zou de prijsstijging, vooral van energie, in 2008 zeer hoog zijn. De nationale index van de consumptieprijzen zou de sterkste stijging kennen sinds 1990, namelijk 3,8 %. Die stijging van het algemeen prijspeil zou deels een weerslag hebben op de lonen en de sociale uitkeringen (stijging van de gezondheidsindex met 3,5 %). De groei van het gemengd inkomen (0,2 %) en de toename van het aantal zelfstandigen (0,9 %) nemen eveneens af ten opzichte van 2007. De stijging van de netto inkomens uit vermogen van de gezinnen wordt in 2008 opnieuw negatief (-1,1 %) na in 2007 ruim positief te zijn geweest. Ten slotte zou het bedrag aan inkomstenbelasting betaald door de gezinnen in 2008 stijgen met 2,2 % in reële termen.

Gegeven de zwakke koopkrachttoename en de hoge inflatie, zou de groei van de particuliere consumptie in 2008 beperkt blijven tot 1,4 %. De groeivertraging van de particuliere consumptie wordt ook verklaard door de wetswijziging m.b.t. de dekking van de 'kleine risico's' in de ziekteverzekering voor zelfstandigen. Vanaf 2008 wordt die dekking verzekerd door de overheid, terwijl de zelfstandigen daar voordien zelf voor instonden. Daardoor wordt dat deel van de particuliere consumptie overgeheveld naar de overheidsconsumptie.

De spaarquote van de particulieren zou verder dalen tot 11,5 % in 2008.

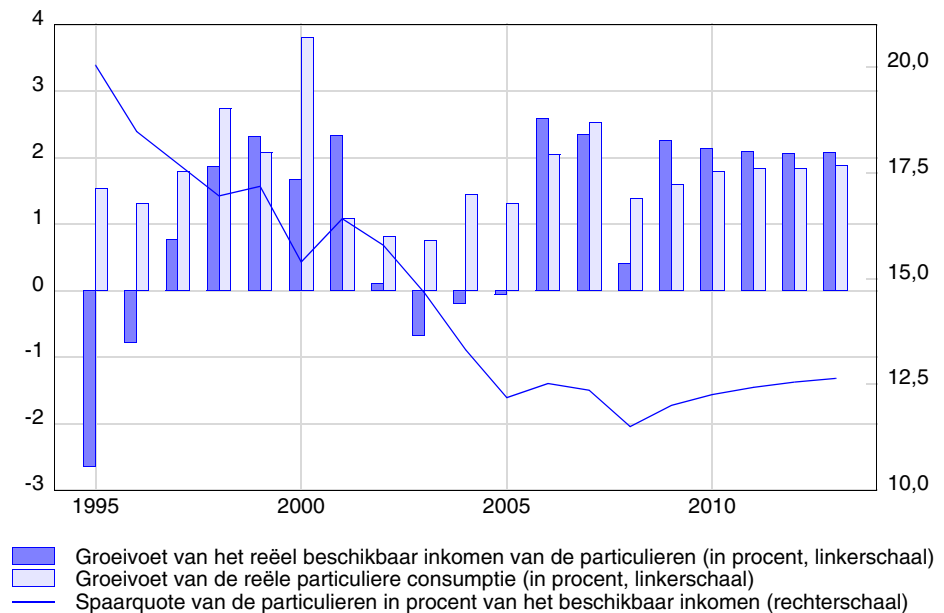
In 2009 zou de spaarquote van de particulieren hernemen.

De daling van de spaarquote van de particulieren in 2008 zou gedeeltelijk worden gecompenseerd in 2009 (12 %). Volgend jaar zou de koopkracht van de particulieren (2,3 %) immers sneller toenemen dan hun consumptie (1,6 %), vooral door een relatief sterke stijging van de lonen (ondanks een geringere werkgelegenheids groei) en de sociale uitkeringen, uitgedrukt in reële termen (respectievelijk 2,3 en 3,2 %). Door de lichte daling van de energieprijzen die in 2009 wordt verwacht, zou de gezondheidsindex sneller stijgen (2,1 %) dan de nationale index van de consumptieprijzen, die zijn trendgroei zou benaderen (2 %). De stijging van de door de gezinnen betaalde inkomensbelasting zou in 2009 vrij beperkt blijven (1,4 % in reële termen).

Vanaf 2010 neemt de koopkracht van de particulieren iets sterker toe dan die van hun consumptie.

Vanaf 2010 bedraagt de groei van het reëel beschikbaar inkomen van de particulieren gemiddeld 2,1 %. Die evolutie weerspiegelt vooral de sterkere groei van de lonen^{1,2}. Bovendien is de bijdrage van de sociale overdrachten tot de groei van het beschikbaar inkomen van de particulieren eveneens vrij groot, vooral als gevolg van de geleidelijke inwerkingtreding van het Generatiepact en de toenemende vergrijzing van de Belgische bevolking. Ten slotte wordt de bijdrage van de inkomens uit vermogen tot de groei van het beschikbaar inkomen vanaf 2009 opnieuw positief, vooral door de aantrekkende rentevoeten. Binnen een context van gematigde inflatie (gemiddeld 1,9 %) en een – weliswaar bescheiden – daling van de werkloosheidsgraad, stemmen de particulieren hun consumptie (gemiddeld 1,8 %) af op de evolutie van hun beschikbaar inkomen (gemiddeld 2,1 %). De spaarquote van de particulieren zou licht stijgen tot 12,6 % in 2013.

-
1. De reële lonen leveren een positieve bijdrage van 2,4 procentpunt tot de groei van het beschikbaar inkomen, die op 2,1 % zou uitkomen (gemiddelde over de periode 2010-2013).
 2. Zie hoofdstuk IV voor een gedetailleerde bespreking van de lonen.

FIGUUR 9 - Consumptie, beschikbaar inkomen en spaarquote van de particulieren

De structuur van de particuliere consumptie zou geen belangrijke wijzigingen ondergaan tijdens de projectieperiode.

Hoewel de structuur van de binnenlandse particuliere consumptie geen belangrijke schommelingen zou ondergaan tijdens de projectieperiode, zouden er zich toch enkele verschuivingen voordoen (zie tabel 5)¹.

Als gevolg van de sterke stijging van de energieprijzen tussen 2003 en 2007², steeg het aandeel van het gezinsbudget voor verwarming, elektriciteit en transport. Terwijl energie 6,9 % van de totale uitgaven vertegenwoordigde in 2003, steeg dat aandeel tot 7,6 % in 2006. Het is ook interessant om te vermelden dat, ondanks de voortdurende stijging van de energieprijzen, het aandeel van het gezinsbudget voor energie lichtjes gedaald is in 2007 tot 7,4 %. In 2006 daalde het energieverbruik van de gezinnen in volume (-2,6 %) en in 2007 was er sprake van een stagnatie. Zo hebben de hoge energieprijzen, samen met de relatief zachte temperaturen, geleid tot een volumedaling van energie voor verwarming met 5,4 % in 2006 en met 0,9 % in 2007. Gelet op de sterke verhoging van de energieprijzen, zou het aandeel van het gezinsbudget voor energie in 2008 opnieuw stijgen (tot 8,4 %). Vanaf 2009 zou de hypothese van nog nauwelijks stijgende maar hoogblijvende energieprijzen, gekoppeld aan een gematigde evolutie van het door de gezinnen verbruikte energievolume, leiden tot een geleidelijke daling van het aandeel van het gezinsbudget voor energie tot 7,5 % in 2013.

De stijging van de energieprijzen zou één van de verklaringen kunnen zijn voor het gestegen gebruik van transportdiensten (trein, tram en metro) door de gezinnen in de voorbije jaren. Dat volume is tijdens de periode 2002-2007 immers gemiddeld met 3,4 % per jaar toegenomen (5,2 % tijdens de periode 2005-2007). In de projectie zou de groei van die consumptiecategorie dynamisch blijven (gemiddeld 3,9 % per jaar over de periode 2008-2013).

1. Voor meer gedetailleerde resultaten per consumptie categorie, zie statistische bijlage.
2. De gemiddelde groei van de consumptieprijzen voor energie bedraagt in de periodes 2002-2007 en 2008-2013 respectievelijk 4,2 % en 4,5 %. Tijdens die twee periodes groeien de consumptieprijzen zonder energie respectievelijk met 2 % en 2,1 % (zie afdeling C van dit hoofdstuk).

Tijdens de periode 2002-2007 is het tabaksverbruik in volume sterk afgenomen (jaarlijkse gemiddelde groei van -4,6 %), mede dankzij het recente rookverbod op de werkvloer en in horecazaken¹. De daling van het aandeel van tabak in de gezinsconsumptie bleef echter relatief beperkt (van 1,8 % in 2002 tot 1,5 % in 2007). De volumedaling werd immers in ruime mate gecompenseerd door meerdere prijsverhogingen (jaarlijkse gemiddelde groei van +5,8 %), vooral via de accijnzen. In de projectie zou het tabaksverbruik blijven afnemen, maar iets trager dan tijdens de laatste jaren onder de hypothese van een beperkte stijging van de prijzen. Het aandeel van tabak in de totale gezinsuitgaven zou bij ongewijzigd beleid dalen tot 1,2 % in 2013.

De sterke toename van de voedselprijzen, waarmee de Belgische consumenten in 2008 geconfronteerd worden (+5 %) als gevolg van de forse stijging van de voedselprijzen op de internationale markten (cf. hoofdstuk II), zou een impact hebben op de reële consumptie van voeding. Voor het eerst sinds 1999, zou de verbruikte hoeveelheid voeding verminderen in 2008 (-0,6 %). Omdat de stijging van de voedselprijzen zich op middellange termijn waarschijnlijk niet in die mate doorzet, zou de consumptie van voeding terug aansluiten bij haar trendgroei (gemiddelde volumegroei van 1,7 % per jaar over de periode 2009-2013).

Ten slotte is het deel van het gezinsbudget dat aan diensten wordt besteed, metertijd sterk toegenomen. Het aandeel van de uitgaven voor communicatiediensten is sterk gestegen tussen 1970 en 2006 (een stijging van 1,1 % naar 1,9 % van de totale uitgaven), de eigen uitgaven voor gezondheidszorg vertegenwoordigden 4 % van het gezinsbudget in 2006 tegenover 2,5 % in 1970. Die trend zet zich door tijdens de projectieperiode: het aandeel van de uitgaven voor communicatiediensten zou in 2013 2,2 % bedragen en dat van de eigen uitgaven voor gezondheidszorg 4,4 %. Hetzelfde geldt voor het aandeel van huur in het gezinsbudget, dat 10,9 % bedroeg in 1970, in 2006 was opgelopen tot 15 % en in 2013 15,5 % zou vertegenwoordigen.

TABEL 5 - Structuur en groei van de particuliere consumptie
(in procent)

	Structuur in lopende prijzen			Gemiddelde jaarlijkse groei in volume	
	1999	2006	2013	2002-2007	2008-2013
Consumptie, energie niet meegerekend	93,4	92,4	92,5	1,5	1,9
- Voeding, drank en tabak	16,1	15,6	14,9	1,5	1,2
<i>waarvan tabak</i>	2,0	1,5	1,2	-4,6	-0,4
- Kleding en schoeisel	5,4	5,0	5,0	2,7	2,7
- Huur	15,7	15,0	15,5	1,1	1,9
- Andere goederen en diensten	56,3	56,7	57,0	1,4	2,0
Energie	6,6	7,6	7,5	0,1	0,1
- Verwarming en elektriciteit	3,7	4,5	4,8	0,4	0,3
- Transport	2,9	3,1	2,8	-0,4	-0,1
Totaal	100,0	100,0	100,0	1,4	1,8

1. Het algemene rookverbod op de werkvloer behalve in de rooklokalen is sinds 1 januari 2006 van kracht, het verbod om te roken in horecazaken waar een derde of meer van de omzet gehaald wordt uit de verkoop van maaltijden is sinds 1 januari 2007 van toepassing.

b. Investerings

In procent van het bbp nemen de totale investeringen licht toe.

Het aandeel van de totale investeringen in het bbp¹ zet zijn opwaartse trend, die begon in 2004, voort en stijgt tijdens de projectieperiode van 21,3 % in 2007 naar 21,7 % in 2013; in 2003 was dit slechts 18,8 %. De investeringsquote van de overheid blijft stabiel tot in 2010, stijgt in 2011 en 2012 in de aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen van 2012 en valt terug in 2013, een postelectoraal jaar. Na een stagnering tussen 2002-2006 nam het aandeel van de investeringen van de ondernemingen² in het bbp toe in 2007. Het zou gestaag blijven toenemen tot op het einde van de projectieperiode. De investeringsquote van de gezinnen zou, na een aanhoudende stijging tussen 2003 en 2007, licht dalen in 2008 en 2009 alvorens zich te stabiliseren.

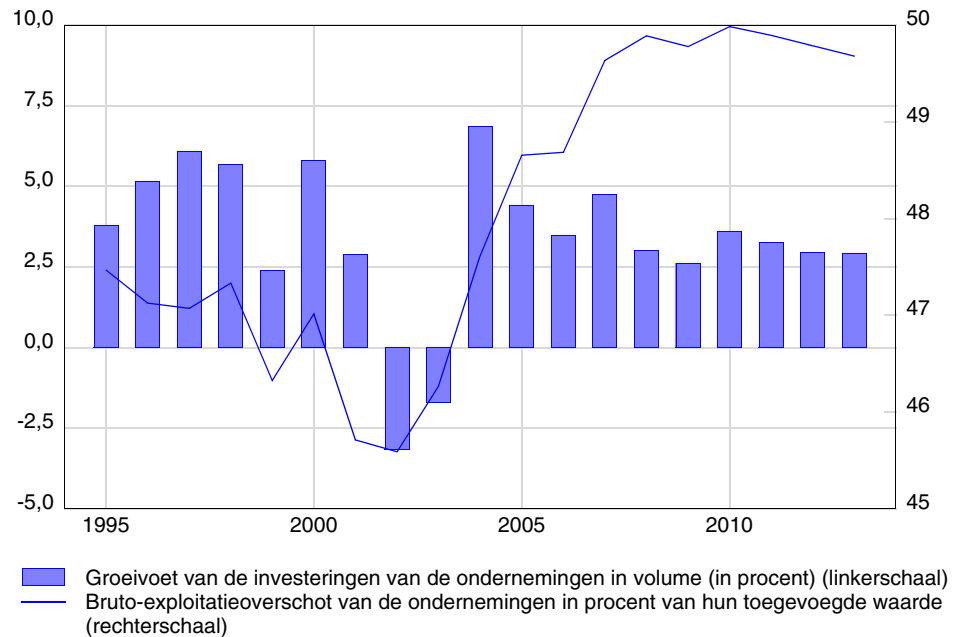
De investeringen van de ondernemingen nemen sterker toe dan het bbp.

Vorig jaar nam de reële groei van de bedrijfsinvesteringen fors toe (4,7 %). Het groeicijfer is nog hoger (6,4 %) wanneer de verkoop van overheidsgebouwen³ aan de privésector niet wordt meegerekend. In tegenstelling tot 2006 werden in 2007 immers weinig overheidsgebouwen aan de privésector verkocht, wat de groei van de totale ondernemingsinvesteringen neerwaarts beïnvloedt.

Verskillende elementen verklaren de sterke stijging van de investeringen van de ondernemingen in 2007, ondanks de verhoging van de rentevoeten. Ten eerste waren de afzetperspectieven gunstig, gelet op de sterke economische activiteit in 2007. Bovendien zette de in 2003 gestarte toename van de rendabiliteit⁴ zich door in 2007 (zie figuur 10, evenals afdeling D). Dat herstel wordt vooral verklaard door de aanhoudende loonmatiging (tijdens de periode 2003-2007 zijn de reële uurloonkosten gemiddeld met 0,1 % gedaald) gecombineerd met een productiviteitsstijging van gemiddeld 1,3 % tijdens die periode.

De reële groei van de bedrijfsinvesteringen zou afkoelen tot 3 %⁵ in 2008. De vertraging van de binnenlandse vraag wordt niet gecompenseerd door de buitenlandse afzetmarkten, aangezien de exportgroei krimpt. Dat ongunstige effect op de investeringen van de ondernemingen wordt echter gemilderd door de verdere rendabiliteitstoename van de ondernemingen. De groei van de reële uurloonkosten zou immers duidelijk onder de groei van de arbeidsproductiviteit blijven. De stijging van de energieprijzen heeft echter een ongunstig effect op de ruilvoet en, bijgevolg, op de winstmarges.

-
1. In nominale termen.
 2. Bij 'ondernemingen' gaat het, tenzij anders vermeld, om alle bedrijfstakken behalve 'Openbaar bestuur en defensie; verplichte sociale verzekeringen', 'Onderwijs' en 'Particuliere huishoudens met werknemers'. Dit concept stemt overeen met onze definitie van 'Marktbedrijfstakken'.
 3. In de nationale boekhouding wordt de verkoop van overheidsgebouwen geboekt als een desinvestering van de overheid en als een bijkomende investering voor de ondernemingen.
 4. Het bruto-exploitatieoverschot van de ondernemingen uitgedrukt in procent van de bruto toegevoegde waarde van de ondernemingen. Deze rendabiliteitsindicator werd niet gecorrigeerd voor het inkomen van de zelfstandigen wat wel het geval is in kader 3 van dit hoofdstuk en ook het geval is in kader 8 van hoofdstuk IV.
 5. Er dient opgemerkt te worden dat die stijging bijna identiek is aan de stijging van de totale investeringen van de ondernemingen, zonder verkoop van overheidsgebouwen (2,8 %). Het bedrag aan verkochte overheidsgebouwen aan de privésector in 2008 ligt iets hoger dan in 2007.

FIGUUR 10 - Evolutie van de investeringen van de ondernemingen en hun rendabiliteit

De vooruitzichten van de buitenlandse vraag zouden in 2009 nog ietwat verslechteren, de binnenlandse vraag daarentegen zou zich stabiliseren. De rendabiliteit van de ondernemingen zou licht afnemen net als de rentevoeten. Gezien de veronderstelde (zeer lichte) daling van de energieprijzen in 2009, zouden de ondernemingen profiteren van een (kleine) ruilvoetverbetering. De totale investeringen van de ondernemingen zouden met 2,6 %¹ groeien.

In 2010 zou de volumegroei van de investeringen sterker zijn (3,6 %) dan in 2009. De gunstigere vraagvooruitzichten vloeien voort uit de verbetering van de internationale context en, mede als gevolg daarvan, de nationale context. Ook de interne financieringsvoorwaarden voor investeringsprojecten blijven gunstig door een toename van de rendabiliteit. De langetermijnrente zou daarentegen toenemen.

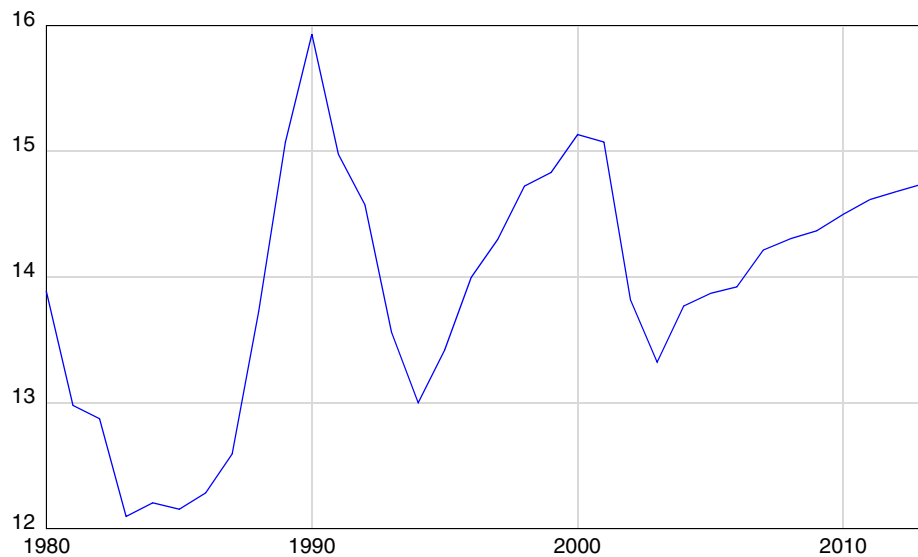
Vanaf 2011 zou de reële groei van de investeringen van de ondernemingen geleidelijk vertragen, maar toch relatief stevig blijven, met nog 2,9 % in 2013 (een gemiddelde groei van 3 % voor de periode 2011-2013). Die evolutie ligt in de lijn van een stabiele groei van de afzetmogelijkheden en van de beperkte stijging van de rentevoeten, die ongunstig is voor de investeringen. De geleidelijke vertraging van de reële investeringsgroei gaat gepaard met een afbrokkelende rendabiliteit. De iets hogere productiviteitswinst (groei van gemiddeld 1,3 % tijdens de periode 2011-2013) kan de versnelling van de reële loonkosten per uur immers niet volledig compenseren (groei van gemiddeld 1,7 %).

Doordat de investeringen van de ondernemingen gedurende de projectieperiode gemiddeld sterker zouden stijgen dan het bbp, vormen zij een belangrijke motor voor de economische groei. Zij zouden 0,4 procentpunt bijdragen tot de gemiddelde bbp-groei van 2 %. De nominale investeringsquote van de ondernemingen² stijgt van 14,2 % in 2007 tot 14,7 % in 2013 (zie figuur 11).

1. 2,9 % zonder verkoop van overheidsgebouwen.

2. Investeringsquote van de ondernemingen in procent van het bbp.

FIGUUR 11 - Investerings van de ondernemingen
(in procent van het bbp)

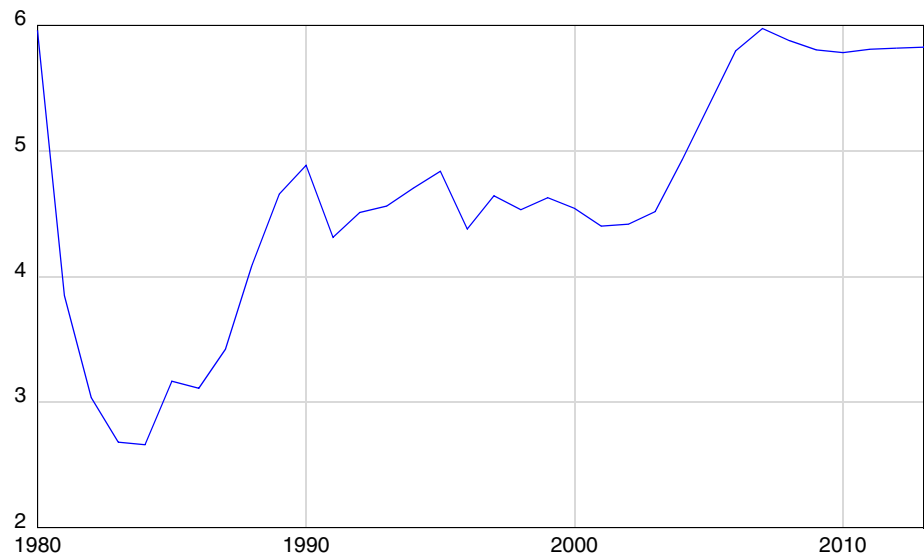
Minder grote toename van de investeringen in woningen dan tijdens de periode 2003-2007.

In de periode 2003-2007 kenden de investeringen in woongebouwen een bijzonder stevige volumegroei (gemiddelde jaarlijkse groei van 7,2 % met een piek van 9,9 % in 2005). Dat vertaalde zich in een aanzienlijk hoger aandeel van die investeringen in het bbp: in 2007 bedroeg dat aandeel 6 %, tegenover slechts 4,4 % in 2002. Die dynamiek is toe te schrijven aan de zeer lage (in 2005 zelfs historisch lage) hypothecaire rentevoeten. Tijdens de periode 2003-2005 kon de koopkracht geen ondersteuning bieden aan de investeringen in woongebouwen. In de periode 2006-2007 was dat echter wel het geval (de groei van de koopkracht bedroeg respectievelijk gemiddeld -0,3 % en 2,5 % per jaar tijdens die twee deelperiodes).

Ondanks de lichte daling van de hypothecaire rentevoeten, zou de reële groei van de investeringen in woongebouwen in 2008 en 2009 vertragen tot respectievelijk 0,9 % en 1,1 %. De vertraging is het meest uitgesproken in 2008 door de geringe stijging van de koopkracht. Beide jaren vormen een pauze na vijf opeenvolgende jaren van zeer sterke groei die beduidend boven de historische trend lag.

De periode 2010-2013 wordt gekenmerkt door een terugkeer naar een meer trendmatige groei van de investeringen van de gezinnen (gemiddelde jaarlijkse groei van 2,5 %) door een stabiele koopkrachtgroei en een (lichte) verhoging van de financieringskosten. Op middellange termijn stabiliseert het aandeel van de investeringen in woongebouwen in het bbp zich op het niveau van 2009 (5,8 %) (zie figuur 12).

FIGUUR 12 - Investerings in woongebouw
(in procent van het bbp)

De groei van de overheidsinvesteringen wordt sterk beïnvloed door de cyclus van de gemeenteraadsverkiezingen.

Het profiel van de overheidsinvesteringen wordt in sterke mate beïnvloed door het investeringsbeleid van de lokale overheden¹, dat nauw verbonden is met de periodiciteit van de gemeenteraadsverkiezingen. De lokale overheden drijven hun investeringen op in het vooruitzicht van de gemeenteraadsverkiezingen, om deze nadien terug te schroeven. De voorbije jaren werd de groei van de overheidsinvesteringen ook sterk beïnvloed door de verkoop van overheidsgebouwen, die in sommige jaren aanzienlijk is geweest. De verkoop van overheidsgebouwen wordt in de nationale rekeningen geboekt als een desinvestering van de overheid en als een bijkomende investering van de ondernemingen.

In 2007, het jaar na de gemeenteraadsverkiezingen, kenden de totale overheidsinvesteringen een reële groei van 2,7 %. Het groeicijfer werd echter opwaarts beïnvloed door de aanzienlijke daling (in vergelijking met 2006) van de verkoop van overheidsgebouwen. De opbrengst uit de verkoop van overheidsgebouwen niet meegerekend, daalden de overheidsinvesteringen in volume met 8,4 %.

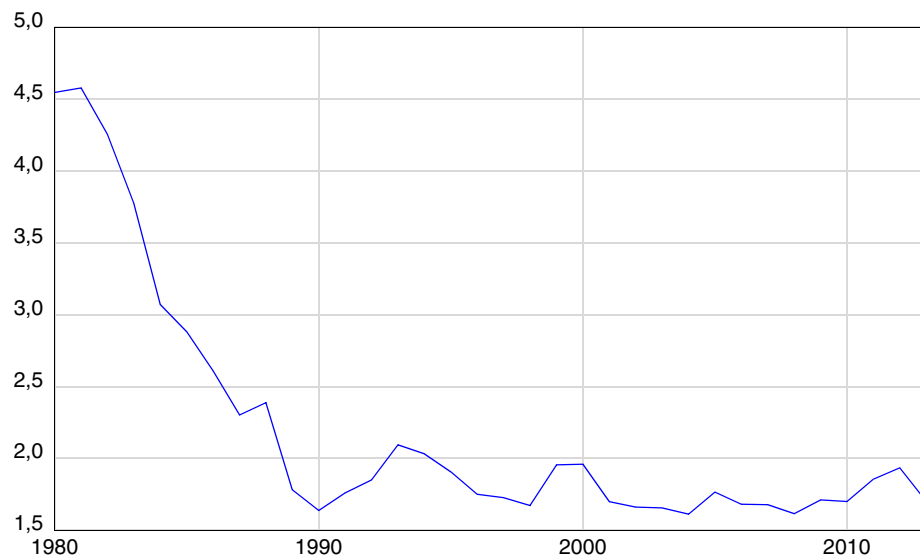
Voor dit jaar wordt een licht negatieve reële groei van de totale overheidsinvesteringen verwacht (-1,3 %; 0,2 % zonder de verkoop van overheidsgebouwen). In 2009 zou de groei van de overheidsinvesteringen sterk aantrekken (8,5 %; 5,7 % zonder verkoop van overheidsgebouwen²). In 2010, zou ze 2,1 % bedragen.

In 2011 en 2012 zouden de lokale overheden hun investeringsinspanningen opdrijven in de aanloop naar de gemeenteraadsverkiezingen van 2012. Ten slotte zou het volume van de overheidsinvesteringen in 2013, een postelectoraal jaar, opnieuw dalen.

1. In nominale termen vertegenwoordigen de lokale overheden ongeveer de helft van de totale overheidsinvesteringen.
2. Vanaf 2009 is geen specifieke verkoop van gebouwen voorzien en wordt enkel een basisbedrag in aanmerking genomen, dat lager ligt dan de verkoop van gebouwen in 2008.

Historisch gezien blijft de investeringsquote van de overheid laag sinds de structurele daling in de jaren tachtig (zie figuur 13). In de projectieperiode stabiliseert de nominale investeringsquote van de overheid¹ zich tussen 2007 en 2010 op 1,7 %, en stijgt hij in 2011 en 2012 (1,9 %), om vervolgens te dalen tot 1,7 % in het laatste jaar van de projectie. Die percentages blijven duidelijk onder het gemiddelde van de eurozone, dat in 2006 2,5 % bedroeg.

FIGUUR 13 - Overheidsinvesteringen
(in procent van het bbp)

c. Overheidsconsumptie

Op middellange termijn wordt de groei van de overheidsconsumptie vooral gedragen door de groei van de uitgaven voor gezondheidszorg.

Na een quasi-stagnering in 2005 (-0,2 %) en in 2006 (0,0 %), steeg de overheidsconsumptie in volume met 2,2 % in 2007. Die toename is toe te schrijven aan een groeiversnelling van de meeste componenten van de overheidsconsumptie. De enige uitzondering vormt de netto-aankoop van goederen en diensten, die voor het derde opeenvolgende jaar in volume gedaald is (-2,6 %). In het bijzonder de uitgaven voor gezondheidszorg² knoopten opnieuw aan met een positieve reële groei (3,1 %), na een daling met 1,5 % in 2006.

In 2008 zou de groei van de overheidsconsumptie in volume sneller toenemen dan in 2007 (2,8 %) ook al verzwakt de groei van de belangrijkste component, namelijk de loonmassa³ (1,4 %) als gevolg van een beperktere stijging van de werkgelegenheid bij de overheid (0,3 %). De groei van de uitgaven voor gezondheidszorg en van de netto-aankoop van goederen en diensten zou versnellen (respectievelijk 5,4 % en 4,6 %). Die sterkere groei van de uitgaven voor gezondheidszorg is met name toe te schrijven aan een verschuiving (van de particuliere naar de overheidsconsumptie) van de dekking van kleine risico's van de ziekteverzekering voor zelfstandigen, die de overheid ten laste neemt vanaf 2008.

1. Overheidsinvesteringen in procent van het bbp.
2. Meer bepaald gaat het om sociale uitkeringen in natura. Deze laatste bestaan hoofdzakelijk uit uitgaven voor gezondheidszorg.
3. Het begrip loonmassa dient hier in ruime betekenis begrepen te worden (de fictieve bijdragen worden meegerekend).

Vanaf 2009 zou de groei van de overheidsconsumptie in volume gemiddeld rond 2 % schommelen. De toename van de uitgaven voor gezondheidszorg zou systematisch hoger zijn dan die van de totale overheidsconsumptie, in tegenstelling tot de toename van de loonmassa.

Het nominaal aandeel van de overheidsconsumptie in het bbp zou toenemen van 22,4 % in 2006 en 2007 (d.i. 2 procentpunt meer dan het gemiddelde van de eurozone) tot 22,7 % in 2008 en tot 23% in 2009, om zich op dat niveau te stabiliseren tot 2013. De diverse componenten van de overheidsconsumptie worden geanalyseerd in hoofdstuk V.

4. Evolutie per bedrijfstak

Het aandeel van de marktdiensten in de totale toegevoegde waarde blijft toenemen tijdens de projectieperiode.

Met het behoud van een relatief stevige binnenlandse vraag, zou het economisch belang van de marktdiensten – die vooral gericht zijn op de binnenlandse vraag – blijven toenemen tijdens de projectieperiode, zowel in lopende prijzen als in volume (zie tabel 6). Het zou respectievelijk 61,5 % en 60,7 % bedragen in 2013. De toegevoegde waarde van de marktdiensten zou krachtig blijven groeien tijdens de projectieperiode (2,3 % tegenover 2,5 % tijdens de periode 2002-2007).

Bij de marktdiensten zou de bedrijfstak 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' de sterkste gemiddelde groei laten optekenen tijdens de projectieperiode (3,1 %). Die forse groei heeft te maken met de sterke groei van de uitgaven voor gezondheidszorg. Van drie andere bedrijfstakken zou de gemiddelde groei groter zijn dan die van de marktdiensten: de bedrijfstak 'vervoer en communicatie' (2,7 %) die gunstig beïnvloed wordt door de verdere ontwikkeling van het openbaar vervoer (in het bijzonder het GEN) en door de continue expansie van de bestedingen voor communicatie, de bedrijfstak 'overige marktdiensten' (2,6 %) die iets meer dan een vierde van de totale toegevoegde waarde registreert en de bedrijfstak 'krediet en verzekeringen' (2,6 %) die tijdens de periode 2002-2007 een bijzonder sterke gemiddelde groei liet optekenen (3,5 %). Bij de marktdiensten zou enkel de bedrijfstak 'handel en horeca' een gemiddelde jaarlijkse groei optekenen (1,0 %) die lager is dan die van de totale toegevoegde waarde (2,1 %).

Met een gemiddelde groei (1,7 %) die lager is dan die van de toegevoegde waarde van alle bedrijfstakken samen, daalt het aandeel van de niet-verhandelbare diensten in de totale toegevoegde waarde, zoals reeds het geval was tijdens de periode 2002-2007.

TABEL 6 - Structuur en groei van de bruto toegevoegde waarde tegen basisprijzen
(in procent)

	Structuur in lopende prijzen			Structuur in volume			Jaarlijks gemiddelde groeivoet (in volume)	
	1999	2006	2013	1999	2006	2013	2002-2007	2008-2013
Landbouw	1,3	0,9	1,0	1,4	1,1	1,1	-1,0	2,0
Energie	3,1	2,8	3,3	3,1	3,0	2,9	2,1	1,2
Verwerkende nijverheid	18,9	16,4	15,8	18,7	17,6	16,9	0,9	1,4
- Intermediaire goederen	7,5	6,8	6,8	7,5	7,0	6,8	0,7	1,5
- Uitrustingsgoederen	4,5	3,9	3,5	4,3	4,2	4,0	0,5	1,5
- Verbruiksgoederen	6,9	5,7	5,5	6,9	6,4	6,1	1,3	1,3
Bouw	5,0	5,0	4,8	4,9	5,2	5,7	3,3	3,1
Marktdiensten	57,6	60,9	61,5	58,0	59,9	60,7	2,5	2,3
- Vervoer en communicatie	8,1	8,5	8,3	7,9	7,9	8,2	1,5	2,7
. Vervoer per spoor	0,8	0,9	0,7	0,9	1,0	0,9	4,3	0,3
. Stads- en wegvervoer	1,9	1,8	1,8	1,8	1,6	1,7	-1,8	2,9
. Vervoer over water en luchtvaart	0,3	0,5	0,3	0,3	0,4	0,4	10,0	4,0
. Vervoersondersteunende activiteiten en communicatie	5,1	5,3	5,4	5,0	4,9	5,2	1,7	3,0
- Handel en horeca	13,5	14,6	14,0	13,8	13,3	12,4	1,8	1,0
- Krediet en verzekeringen	5,9	5,5	5,0	6,1	6,5	6,7	3,5	2,6
- Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	6,5	6,9	7,3	6,4	6,5	6,8	1,6	3,1
- Overige marktdiensten	23,5	25,3	26,9	23,8	25,9	26,8	3,1	2,6
Niet-verhandelbare diensten	14,1	14,0	13,6	14,0	13,1	12,8	1,2	1,7
Totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	2,0	2,1

De groei van de verwerkende nijverheid blijft gemiddeld lager dan die van de totale economie, maar zou tijdens de projectieperiode sterker toenemen (gemiddeld 1,4 %) dan tijdens de periode 2002-2007 (0,9 %). Aangezien die bedrijfstakken zich over het algemeen meer richten op de buitenlandse afzetmarkten, wordt hun activiteit gestimuleerd door de sterkere groei van de uitvoer in de projectieperiode. We noteren echter een uitgesproken daling van de groei van die bedrijfstakken in 2008 en 2009 (0,5 % en 0,8 %). In die jaren zou de vertraging van de internationale conjunctuur zwaar wegen op de Belgische uitvoer, net als de verhoging van de wisselkoers van de euro ten opzichte van de Amerikaanse dollar in 2007 en 2008.

De verwachte groei van de activiteit van de bedrijfstakken 'bouw' (gemiddeld 3,1 %) en 'uitrustingsgoederen' (gemiddeld 1,5 %) vloeit ook voort uit de grote vraag naar investeringsgoederen van de andere bedrijfstakken van de Belgische economie.

Op middellange termijn worden de meeste jobs gecreëerd door de dienstensector.

Door de systematisch beperktere stijging van de arbeidsproductiviteit in de marktdiensten in vergelijking met de industrie, weerspiegelt de groei van de werkgelegenheid - nog meer dan die van de toegevoegde waarde - de toenemende tertiërisering van onze economie. Het aandeel van de werkgelegenheid van de marktdiensten in de totale werkgelegenheid zou toenemen van 58,5 % in 2006 tot 61,8 % in 2013. In de periode 2002-2007 is de industriële werkgelegenheid gedaald (behalve in de bouw) en is de werkgelegenheid in de diensten gestegen (behalve bij het vervoer per spoor, het vervoer over water en de luchtvaart en in de bedrijfstak 'krediet en verzekeringen'). Zo daalde de werkgelegenheid in de verwerkende nijverheid in die periode met 47 600 eenheden en steeg de werkgelegenheid in de bedrijfstak 'overige marktdiensten' (inclusief de dienstencheques en de PWA-banen) met 122 900 eenheden en in de bedrijfstak 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' met 53 400 eenheden. De projectie bevestigt een versterking van die trends: de werkgelegenheid zou op middellange termijn verder toenemen in de diensten, met uitzondering van 'krediet en verzekeringen' en in de bouw. In de verwerkende nijverheid, de landbouw en de energiesector zou de werkgelegenheid verder afnemen. De werkgelegenheid zou opnieuw het meest toenemen in de bedrijfstakken 'overige marktdiensten' (inclusief de dienstencheques en de PWA-banen) (+125 000 eenheden tussen 2008 en 2013) en 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' (+59 000 eenheden). Voor een gedetailleerde analyse van de werkgelegenheid verwijzen we naar hoofdstuk IV.

Het verschil tussen de productiviteitsgroei van de industrie en die van de dienstensector blijft groot, maar vermindert licht tijdens de projectieperiode.

De voorziene gemiddelde jaarlijkse productiviteitsgroei per uur in de ondernemingen (1,2 %) is 0,2 procentpunt lager dan in de periode 2002-2007, maar gelijk aan de groeivoet geobserveerd in de periode 1996-2001 (zie tabel 7). Die opmerkelijk stabiele groei over deelperiodes van zes jaar verbergt echter belangrijke jaarschommelingen. Zo nam de productiviteit in de marktbedrijfstakken bijvoorbeeld met slechts 0,2 % toe in 2007 na een groei met 1,3 % in 2006.

De productiviteitsgroei van de industriële bedrijfstakken is veel hoger dan die van de diensten. Hierdoor kan de industrie, die gevoeliger is voor de internationale concurrentie, de stijging van de loonkosten per eenheid product beperken. In de voorbije twaalf jaar was de gemiddelde stijging van de productiviteit per uur veel groter in de industriële bedrijfstakken (2,8 %) dan in de marktdiensten

(0,6 %). De stijging is nog meer uitgesproken voor de verwerkende nijverheid (3,2 %).

Hoewel die trend zich op middellange termijn doorzet, zou het verschil tussen de industriële productiviteitsgroei (gemiddeld 2,4 % per jaar in de projectieperiode) en die van de marktdiensten (0,8 %) tijdens de projectieperiode ietwat verkleinen ten opzichte van de periode 2002-2007. De marktdiensten worden steeds meer blootgesteld aan de internationale concurrentie, wat een verklaring kan zijn voor hun stijgende productiviteitswinst die recent werd waargenomen (periode 2002-2007)¹. Bovendien omvatten de marktdiensten erg heterogene activiteiten (zowel in termen van gevoeligheid voor internationale concurrentie als in termen van arbeidsintensiteit) wat uiteenlopende ontwikkelingen kan verbergen. Zo zou de bedrijfstak 'overige marktdiensten' (die onder andere de dienstenchequebanen omvat) gemiddeld een negatieve groei van de arbeidsproductiviteit laten optekenen (-0,2 %). De bedrijfstakken 'vervoer en communicatie' en vooral 'krediet en verzekeringen' zouden daarentegen, zoals in het verleden, een grotere productiviteitsgroei kennen dan het geheel van de marktdiensten.

TABEL 7 - Evolutie van de arbeidsproductiviteit per uur in de ondernemingen
(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten in procent)

	1996-2001	2002-2007	2008-2013
Landbouw	4,2	-0,1	4,4
Industrie	2,7	2,9	2,4
- waaronder verwerkende nijverheid	3,5	3,0	2,6
Marktdiensten	0,3	0,9	0,8
- Vervoer en communicatie	0,9	2,4	2,0
- Handel en horeca	-0,2	0,7	0,8
- Krediet en verzekeringen	5,2	5,2	3,3
- Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	-0,3	-0,5	0,8
- Overige marktdiensten (inclusief de dienstencheques en de PWA-banen)	-1,8	0,1	-0,2
Totaal	1,2	1,4	1,2

1. En dit ondanks het vooral in 2006 en 2007 uitgesproken neerwaartse effect dat werd veroorzaakt door de creatie van een groot aantal dienstenchequebanen met lage productiviteitsgroei.

C. Prijzen en kosten

Gemeten aan de hand van de deflator van de particuliere consumptie, heeft de inflatie de 2 %-grens duidelijk overschreden sinds 2004 en pas in 2007 groeiden de prijzen aan een meer gematigd tempo. Gestimuleerd door de grote stijging van de grondstoffenprijzen op wereldvlak, zou de inflatie opnieuw opflakkeren in 2008. De inflatie zou in 2008 duidelijk hoger uitkomen in België (3,8 %) dan in de eurozone (3,2 %). Zonder nieuwe mondiale prijsschokken, zou het groeitempo van de prijzen van de particuliere consumptie vanaf 2009 vertragen en niet hoger meer uitkomen dan 2 % (zie figuur 14).

Na een tijdelijke vertraging in 2007, zou de inflatie in 2008 opnieuw versnellen...

Hoewel het groeitempo van de prijzen van de particuliere consumptie sinds 2004 varieerde van 2,5 tot 2,8 %, vertraagde de inflatie duidelijk in 2007 tot minder dan 2 %. Die beperktere stijging van de prijzen wordt grotendeels verklaard door een - tijdelijke - matiging van de mondiale energieprijzen. In jaargemiddelden nam de prijs van een vat ruwe olie nog toe van 65,2 in 2006 tot 72,5 dollar in 2007, maar de gelijktijdige depreciatie van de dollar ten opzichte van de euro heeft die evolutie grotendeels afgezwakt. Bovendien kwam de stijging van de olieprijs pas volop tot uiting in de laatste maanden van het jaar.

In 2008 zouden de consumptieprijzen veel sterker stijgen onder invloed van de sterke stijging van de energiegrondstoffenprijzen, maar ook door de toename van de voedingsgrondstoffenprijzen en enkele binnenlandse factoren.

De prijs van een vat ruwe olie zou gemiddeld op 101,5 dollar uitkomen in 2008, een stijging van bijna 30 dollar in vergelijking met het gemiddeld niveau van 2007. Uitgedrukt in euro is de stijging minder uitgesproken, maar toch nog groot¹. De internationale gasprijzen, die traditioneel de internationale prijsnotering voor olieproducten volgen, zouden ook sterk toenemen in 2008. Bovendien werden de Belgische transport- en distributienettarieven voor gas en elektriciteit gevoelig verhoogd in januari 2008. Ten slotte verhoogden enkele aardgasleveranciers hun tarieven sterker dan kon verwacht worden op basis van de noteringen op de internationale markten. Die factoren geven aanleiding tot een belangrijke toename van de aardgas- en elektriciteitstarieven voor de Belgische consument.

Naast de stijging van de prijzen van de energiegrondstoffen, zou ook de toename van de prijzen van landbouwproducten een rol spelen. Dat is zeker geen nieuw fenomeen, de prijzen van de landbouwgrondstoffen waren immers reeds aanzienlijk gestegen in 2006 en 2007, maar er wordt een bijzonder sterke stijging verwacht in 2008 (de prijs van voedingsgrondstoffen, uitgedrukt in dollar, zou met 53 % stijgen in 2008 volgens het gekozen internationaal scenario).

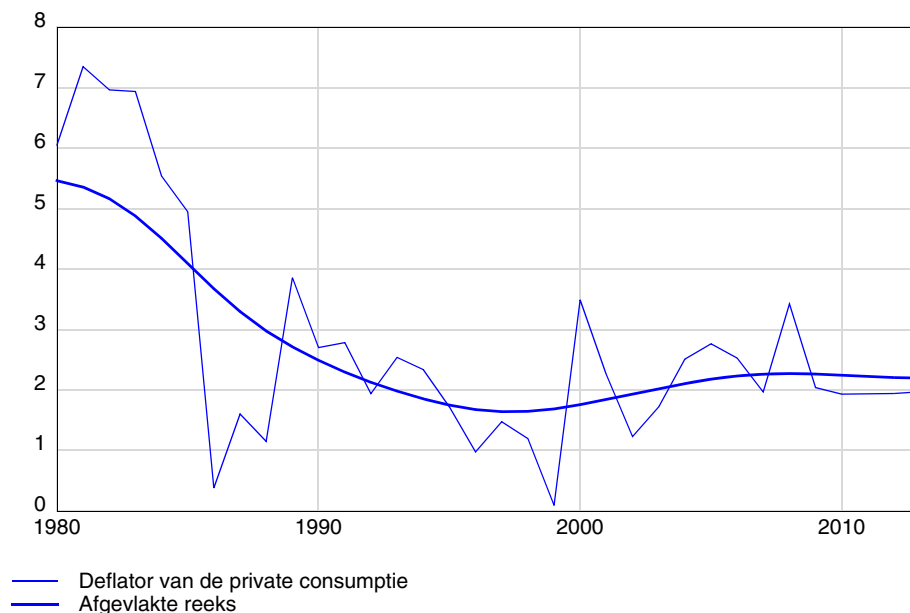
De toename van de deflator van de particuliere consumptie zou in 2008 duidelijk versnellen en gemiddeld 3,8 % bereiken, meer dus dan in de eurozone (3,2 %).

Zelfs gezuiverd voor het prijsverloop van energie- en voedingsproducten (met inbegrip van tabak en dranken), zou de deflator van de particuliere consumptie veel sneller toenemen in 2008 (2,4 %) dan in 2007 (1,9 %). De versnelling van die deflator is dus duidelijk, maar blijft minder uitgesproken dan die van de totale index. Die versnelling weerspiegelt de geleidelijke doorsijpeling van de hogere

1. De ruwe olieprijs zou stijgen van 52,9 euro in 2007 naar 65,6 euro in 2008, of een stijging van 24 % voor 2008 (tegenover 40 % voor de prijs uitgedrukt in dollar).

grondstoffenprijzen (energie en andere) in de economie, binnen een context van beperkte loonkostengroei.

FIGUUR 14 - Prijzen van de particuliere consumptie
(groeivoeten in procent)

...en daarna terugkeren naar ongeveer 2 % tussen 2009 en 2013...

Op middellange termijn zou de toename van de deflator van de particuliere consumptie onder de 2 %-grens terechtkomen. Die grens wordt door de ECB beschouwd als verenigbaar met prijsstabiliteit. De terugval van de inflatie zou zichtbaar worden vanaf 2009. De deflator van de particuliere consumptie zou voordeel halen uit de daling van de grondstoffenprijzen (zowel de prijzen van de energieproducten als de prijzen van de voedingsmiddelen zouden licht dalen in 2009, binnen het gekozen internationale scenario¹). Na 2009 zou de binnenlandse inflatie 1,9 % bedragen. Gecorrigeerd voor het prijsverloop van energie- en voedingsproducten zou de inflatie ook gematigder blijven dan in 2008, en gemiddeld 2 % per jaar bedragen tijdens die periode.

...dankzij een gematigde stijging van de invoerprijzen en ondanks een lichte versnelling van de binnenlandse kosten.

De inflatie zou onder controle blijven door een matige toename van de invoerprijzen zonder energie. De evolutie van de internationale energieprijzen zou trouwens 'neutraler' zijn: na de lichte daling in 2009 (waarbij de olieprijs ondanks alles zeer hoog blijft, gemiddeld 100 dollar), zou de prijsstijging van een vat ruwe olie slechts licht de groei van de wereldhandelsprijzen overstijgen. De prijs van de voedingsgrondstoffen zou stabiel blijven in reële termen (na een daling in 2009). Het relatief gematigde verloop van de binnenlandse kosten zou de inflatie mee stabiliseren. Ten slotte zou de output gap negatief blijven tot het einde van de projectieperiode, wat de prijzen eveneens afremt.

1. Ter herinnering, dit scenario (zie hoofdstuk II) houdt rekening met een eerder gematigde stijging van de mondiale prijzen na 2008. Het risico op een sneller dan verwachte toename van de wereldhandelsprijzen, als gevolg van de snellere stijging van de grondstoffenprijzen, vooral voor voeding, moet worden onderstreept (zie ook kader 2 voor een analyse van de projectiefouten op het vlak van inflatie).

De evolutie van de prijzen van de grondstoffen weerspiegelt zich in de binnenlandse prijzen.

De evolutie van de prijzen van de particuliere consumptie per categorie weer spiegelt grotendeels de evolutie van de grondstoffenprijzen (voor energie en voeding) die hierboven beschreven wordt (cf. tabel 8).

De prijsstijging van de categorie 'voeding-dranken-tabak', die in 2007 en 2008 duidelijk versnelt (stijging van 3,2 % in 2007 en 4,2 % in 2008), zou opnieuw meer gematigd worden vanaf 2009¹, maar de gemiddelde groei van de prijs van die categorie voor de periode 2008-2013 (2,2 %) zou hoger zijn dan voor de periode 2002-2007 (2 %). Het prijsverloop zou ook gekenmerkt worden door een versnelling voor de categorie van de overige goederen (die waarschijnlijk de doorsijpeling van de hogere invoerprijzen in de economie weerspiegelt), en van de huurprijzen. De groei van de energieprijzen zou hoog blijven (gemiddelde jaarlijkse stijging van 4,5 % voor de periode 2008-2013), maar het is vooral in 2008 dat de prijzen van de energieproducten aanzienlijk stijgen als gevolg van de hogere internationale prijzen van de verschillende energievormen. Indien er na 2008 geen schokken op de internationale energieprijzen plaatsvinden, zou het gemiddeld groeitempo van de energieprijzen tijdens die periode niet meer dan 2 % bedragen.

TABEL 8 - Prijzen van de particuliere consumptie
(jaarlijkse gemiddelde groeivoeten in procent)

	1981-2007	1981-1990	1991-1995	1996-2001	2002-2007	2008-2013
Macro-economische deflator	2,8	4,2	2,2	1,6	2,1	2,2
- Voeding, dranken, tabak	2,5	4,1	0,5	1,9	2,0	2,2
- Overige goederen	2,5	4,7	1,6	1,0	1,0	1,7
- Huur	3,4	5,0	3,8	1,7	2,3	2,6
- Overige diensten	2,8	3,9	2,9	1,3	2,2	2,0
- Energie	3,3	3,2	1,2	4,2	4,2	4,5
Macro-economische deflator, voeding, drank, tabak en energie niet meegerekend	2,9	4,3	2,8	1,3	2,0	2,1

Lichte versnelling van de binnenlandse kosten...

Hoewel de bijdrage van de binnenlandse kosten tot de ontwikkeling van de prijzen van de finale vraag gemiddeld meer dan 2,5 procentpunt bedroeg gedurende de periode 1981-1990, is de groei van de binnenlandse kosten aanzienlijk afgenomen sinds het begin van de jaren negentig. De bijdrage van de binnenlandse kosten, die in de eerste helft van de jaren negentig nog slechts 1,7 procentpunt bedroeg, viel zelfs terug tot 0,8 procentpunt in de periode 1996-2001. Tussen 2002 en 2007 steeg de bijdrage van de binnenlandse kosten tot de inflatie lichtjes tot 1,1 procentpunt. Die evolutie zou bevestigd worden in de projectieperiode (zie tabel 9).

... in een context van een versnelling van de stijging van de loonkosten.

De schommelingen van de binnenlandse kosten worden in grote mate verklaard door de ontwikkeling van de loonkosten. Sinds het begin van de jaren tachtig was er een sterke daling van de groei van de nominale uurloonkosten²: over de periode 1996-2007 bedroeg die groei gemiddeld slechts 2,4 % per jaar tegenover meer dan 6 % in de jaren tachtig. De ontwikkeling van de nominale loonkosten per eenheid product is ook gevoelig vertraagd, met een stijging die beperkt bleef tot

1. Zonder nieuwe voedingsprijsschokken op de internationale markten.
2. Sector van de ondernemingen.

1,1 % per jaar tussen 1996 en 2007, tegenover een toename van 3,2 % in de jaren tachtig.

In de projectieperiode zou de groei van de nominale uurloonkosten versnellen tot gemiddeld 3,5 %. De loonkosten per eenheid product zouden ook versnellen (een gemiddelde stijging van 2,3 % over de periode 2008-2013). In 2008 zou de ontsporing van de prijzen aan de oorsprong liggen van die versnelling (de reële uurloonkosten zelf stijgen immers slechts met 0,1 %). Tussen 2009 en 2013 zou de evolutie van de Belgische loonkosten in de lijn liggen van die van het gewogen gemiddelde bij onze drie belangrijkste handelspartners¹, wat die snellere stijging zou verklaren. Al bij al zou de bijdrage van de loonkosten per eenheid product tot de groei van de binnenlandse prijzen stijgen in vergelijking met de voorgaande periodes. Gemiddeld zou de bijdrage tijdens de projectieperiode op 0,6 procentpunt uitkomen, tegenover 0,4 procentpunt tijdens de periode 2002-2007 en 0,5 procentpunt tussen 1996 en 2001².

Stabiele bijdrage van de niet-loongebonden factoren tot de inflatie.

Niet-loongebonden factoren hebben eveneens een impact op de stijging van de prijzen. De bijdrage van de indirecte belastingen (na aftrek van subsidies) is geleidelijk teruggevallen van gemiddeld 0,3 procentpunt tussen 1991 en 1995 naar 0,2 procentpunt tussen 1996 en 2001 en tot slechts 0,1 procentpunt tussen 2002 en 2007. Tijdens de projectieperiode zou de bijdrage van de netto indirecte belastingen tot de groei van de deflator van de finale vraag, rekening houdend met de beperkte voorziene verhoging van sommige indirecte belastingen (en van sommige subsidies), zich eveneens beperken tot gemiddeld 0,1 procentpunt per jaar.

Overigens zou de bijdrage van de winstmarges per eenheid product tot de groei van de deflator van de finale vraag gemiddeld 0,4 procentpunt per jaar bedragen tijdens de projectieperiode. Die bijdrage is iets beperkter dan in de periode 2002-2007, maar is veel kleiner dan in de jaren tachtig. Gedurende die periode was de bijdrage van de winstmarges per eenheid product tot de binnenlandse inflatie gemiddeld groter dan 1 procentpunt.

Invoerprijzen: tijdelijke versnelling in 2008; matige groei op middellange termijn

Na een forse stijging in 2005 en 2006, is de groei van de invoerprijzen sterk vertraagd in 2007 (meer bepaald als gevolg van een matiging van de energieprijzen). De stijging van de invoerprijzen zou opnieuw sterker zijn in 2008, als gevolg van de gevoelige toename van de grondstoffenprijzen (energie- en voedingsgrondstoffen) .

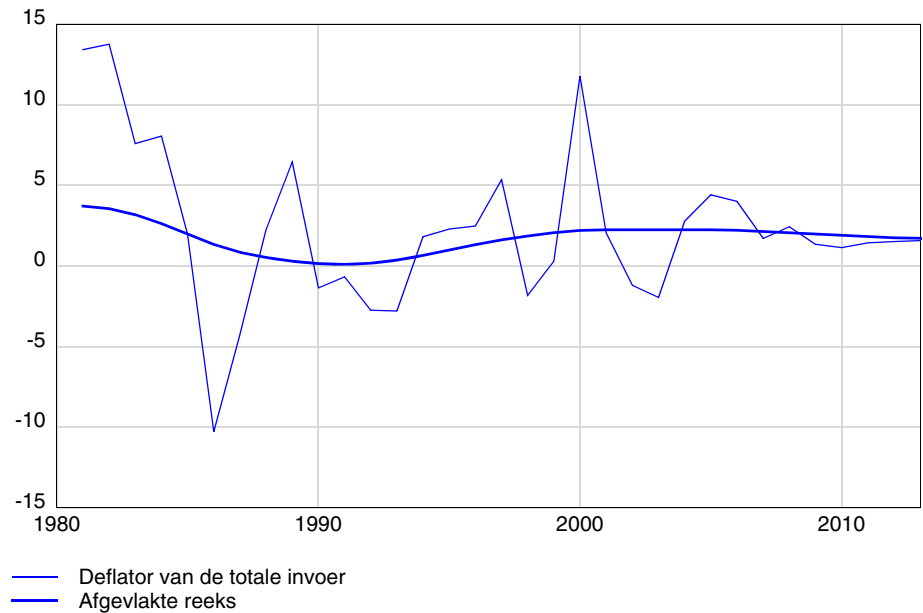
In 2009 zou de stijging van de invoerprijzen minder uitgesproken zijn als gevolg van de lagere energie- en voedingsgrondstoffenprijzen. Nadien zouden ze een matig groeitempo aanhouden, in de veronderstelling dat de inflatie in de eurozone onder controle blijft en dat de grondstoffenprijzen matig stijgen. Gemiddeld zouden de invoerprijzen met 1,6 % stijgen in de periode 2008-2013, net zoals in de periode 2002-2007.

De bijdrage van de invoerprijzen tot de groei van de deflator van de finale vraag zou vrij groot zijn in 2008 (1,1 procentpunt) en vervolgens terugvallen tot gemiddeld 0,6 procentpunt tussen 2009 en 2013 (en 0,7 procentpunt voor de gehele

-
1. De stijging van de loonkosten van de drie voornaamste handelspartners van België wordt in de projectie geleverd door het basisscenario op middellange termijn van de OESO (zie hoofdstuk II).
 2. De evolutie en de samenstelling van de loonkosten worden meer gedetailleerd voorgesteld in hoofdstuk IV.

projectieperiode). De daling van de bijdrage van de invoerprijzen vanaf 2009 vormt één van de belangrijkste verklarende factoren voor de matiging van de binnenlandse inflatie in de projectieperiode.

FIGUUR 15 - Invoerprijzen
(groeivoeten in procent)

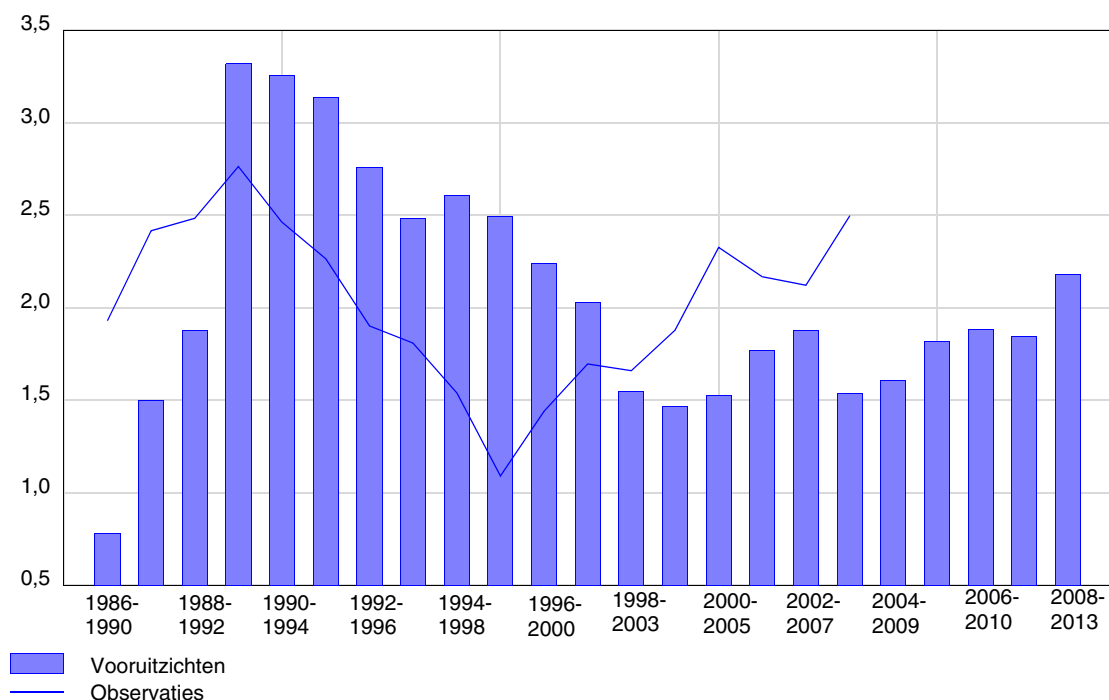
TABEL 9 - Binnenlandse kosten en invoerprijzen
(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten in procent)

	1981-2007	1981-1990	1991-1995	1996-2001	2002-2007	2008-2013
Nominale uurloonkosten (ondernemingen)	4,3	6,1	5,1	2,4	2,5	3,5
Nominale loonkosten per eenheid product (ondernemingen)	2,2	3,2	3,0	1,3	1,0	2,3
Invoerprijzen	2,3	3,5	-0,5	3,3	1,6	1,6
Bbp-deflator	2,9	4,3	2,9	1,3	2,0	2,2
Bijdrage tot de groei van de deflator van de finale vraag (in procentpunt)						
- Binnenlandse kosten	1,7	2,6	1,7	0,8	1,1	1,1
- Loonkosten per eenheid product	0,8	1,0	1,0	0,5	0,4	0,6
- Netto indirecte belastingen	0,2	0,3	0,3	0,2	0,1	0,1
- Overige kosten (= winstmarges)	0,7	1,2	0,5	0,1	0,6	0,4
- Invoerprijzen	1,0	1,5	-0,2	1,5	0,7	0,7

KADER 2 - De economische middellangetermijnvooruitzichten voor de inflatie

In de vorige editie van de economische vooruitzichten werd een retrospectieve analyse gemaakt van de projectiefouten voor de bbp-groei. Er werd eveneens herinnerd aan de beperkingen van een dergelijke analyse aangezien de middellangetermijnvooruitzichten er in de eerste plaats op gericht zijn de onderliggende trends uit het verleden in de toekomst voort te zetten en dit in het kader van een genormeerde internationale omgeving die geleverd wordt door internationale instellingen. Gezien de looptijd van de vooruitzichten, komen de projectiefouten bovendien pas met veel vertraging aan het licht, wat het onmogelijk maakt snelle correcties toe te passen op basis van die voorbij gegaane fouten. Ondanks die beperkingen maakt een dergelijke retrospectieve evaluatie het mogelijk de onzekerheidsmarges te tonen die met een dergelijke prospectieve oefening gepaard gaan, en de oorsprong van die fouten beter te begrijpen. Dit jaar richten we onze aandacht op de voorspellingsfouten voor de inflatie. Onderstaande figuur vergelijkt de gemiddelde jaarlijkse groei-voet van de deflator van de particuliere consumptie uit de opeenvolgende edities van de economische vooruitzichten met de geobserveerde groeivoet.

GRAFIEK 2a - Deflator van de particuliere consumptie: vooruitzichten en observaties
(gemiddelde jaarlijkse groei in procent)

Na een zware onderschatting in de vooruitzichten die gepubliceerd werden eind jaren tachtig, werd de inflatie in het daarop volgende decennium systematisch overschat tot de projectieperiode 1997-2001. Sinds de vooruitzichten van april 1998 bleek de inflatie gemeten a.d.h.v. de deflator van de particuliere consumptie echter iedere keer hoger dan de voorspelde gemiddelde groei van de consumptieprijzen. De vooruitzichten hielden rekening met groeipercentages tussen 1,5 en 2,0 % terwijl het zesjaarlijks voortschrijdend gemiddelde van de inflatie meer dan 2 % bedroeg sinds de periode 2000-2005. De vooruitzichten van na het jaar 2003 kunnen nog niet volledig worden geëvalueerd, maar gezien de beschikbare observaties is het best mogelijk dat de realisaties ook de vooruitzichten zullen overstijgen voor de twee daaropvolgende edities.

De zeer forse stijging van de olieprijs vanaf 2004 was ongetwijfeld het belangrijkste element dat aan de oorsprong van die onderschatting ligt. Ter illustratie, de vooruitzichten van april 2003 gingen er nog van uit dat een vat Brent-olie minder dan 28 dollar zou kosten in 2008. Door de deflator van de particuliere consumptie te zuiveren voor het prijsverloop van energieprijzen, wordt de gemiddelde voorspellingsfout van de vooruitzichten gepubliceerd tussen 1998 en 2003 bijna met de helft verminderd. Aangezien een dergelijke berekening enkel de rechtstreekse effecten van de prijsstijging van de energieprijzen elimineert, kan men aannemen dat meer dan de helft van de projectiefouten wordt verklaard door de onderschatting van de evolutie van de olieprijs. Andere (eenmalige) factoren zoals bijvoorbeeld de niet geanticipeerde prijsstijgingen van sommige voedingswaren, zouden aan de basis liggen van het resterende deel van de projectiefouten.

D. Institutionele sectoren

1. Rekening van de particulieren

Tijdens de periode 1995-2006 werden het beschikbaar inkomen en de spaarquote van de particulieren¹ gekenmerkt door een forse daling, uitgedrukt in procent van het bbp. Hetzelfde geldt voor het vorderingenoverschot van de sector. In de projectie blijft het inkomen van de particulieren lichtjes dalen in % van het bbp, terwijl hun spaarquote en vorderingenoverschot eerst zouden afnemen en vervolgens licht stijgen.

Primair inkomen: na een sterke daling in het verleden, relatief stabiel in de toekomst.

De afname van het aandeel van het particulier primair inkomen tussen 1995 en 2006 (verlies van 8,7 punt van het bbp) wordt vooral verklaard door een daling van de niet-looninkomens (exploitatieoverschot, gemengd inkomen en inkomsten uit vermogen). De inkomsten vertegenwoordigden in 1995 nog 28,5 % van het bbp (15 % voor het exploitatieoverschot en het gemengd inkomen en 13,5 % voor de inkomsten uit vermogen). In 2006 is hun aandeel echter geslonken tot 21 % (daling van 2,1 % van het bbp voor het exploitatieoverschot en het gemengd inkomen en van 5,4 % voor de inkomsten uit vermogen).

De daling van het aandeel van het exploitatieoverschot (inclusief het gemengd inkomen) wordt verklaard door het dalend aantal zelfstandigen (al wordt die dalende trend onderbroken sinds 2005) en de geringe stijging van hun reële inkomen per hoofd tijdens die periode. Bovendien noteert men een stagnering van de effectieve huurinkomsten in nominale termen.

De daling van de inkomsten uit vermogen is gekoppeld aan de daling van de rente-inkomsten die over een periode van 12 jaar met 55 % dalen (van 18,7 miljard lopende euro in 1995 naar 8,5 miljard in 2006).

Het aandeel van de lonen daalt met 1,1 % van het bbp tussen 1995 en 2006. Tijdens die periode worden echter relatief belangrijke bewegingen waargenomen. Terwijl het aandeel van de lonen in de toegevoegde waarde tussen 2000 en 2002 toenam ten koste van het aandeel van het exploitatieoverschot van de bedrijven, werd sinds 2003 een terugval van de loonquote en een herstel van het bruto-exploitatatieoverschot van de bedrijven opgetekend (zie kader 3).

Vanaf 2007 lijkt het particulier primair inkomen zich te stabiliseren. Op middellange termijn zou het zich zelfs herstellen. De daling van het aandeel van het exploitatieoverschot (inclusief het gemengd inkomen) en de nog steeds afnemende inkomsten uit vermogen (die op het einde van de periode stabiel worden) zouden worden gecompenseerd door een stijging van het aandeel van de lonen. Dat aandeel zou in de loop van de projectieperiode opnieuw 0,9 % van het bbp bedragen.

Daling van het beschikbaar inkomen van de particulieren in % van het bbp.

Het beschikbaar inkomen van de particulieren dat tussen 1995 en 2006 spectaculair is gedaald in % van het bbp (onder invloed van de terugstroom van de primaire inkomens), zou tijdens de projectieperiode nog een lichte daling vertonen als gevolg van de grotere overdrachten ontvangen door de overheid (vooral

1. Huishoudens en izw's ten behoeve van de huishoudens.

toe te schrijven aan de impact van de progressiviteit van de personenbelasting). Tegen 2013 zou het beschikbaar inkomen van de particulieren nog slechts 58,9 % van het bbp bedragen, tegen 67,1 % in 1995.

Brutosparen: historische minima tussen 2005 en 2008; daarna een licht herstel.

In het verlengde van de daling van het beschikbaar inkomen, is het particuliere sparen in verhouding tot het bbp sinds enkele jaren sterk teruggevallen. Tussen 1995 en 2005 daalde de spaarquote met 6,3 % van het bbp en bereikte in 2005 een historisch minimum: slechts 7,3 % van het bbp. In 2006 echter steeg de spaarquote licht tot 7,5 % en in 2007 zou ze opnieuw dalen. In 2008 zou ze nog steeds dalen en daarna licht stijgen, ondanks een terugval van het beschikbaar inkomen, tot 7,5 % van het bbp in 2013. Dat herstel zou te maken hebben met de daling van het aandeel van de particuliere consumptie die zelf moet worden toegeschreven aan de beperkte daling van de werkloosheidsgraad en de stabilisering van de inkomsten uit vermogen.

Het vorderingenoverschot van de particulieren (namelijk hun brutosparen min hun bruto-investeringen en gecorrigeerd voor de kapitaaloverdrachten) is tussen 1995 en 2006 eveneens fors gedaald (van 8,1 % van het bbp in 1995 naar 0,5 % in 2006). Dat vorderingenoverschot zou in 2007 terugvallen tot 0,1 % en in 2008 zelfs negatief worden als gevolg van het blijvend lage brutosparen (zie hoger). Na 2008 zou het vorderingenoverschot van de particulieren opnieuw positief worden, maar toch op een heel laag peil blijven.

TABEL 10 - Rekening van de particulieren
(in procent van het bbp)

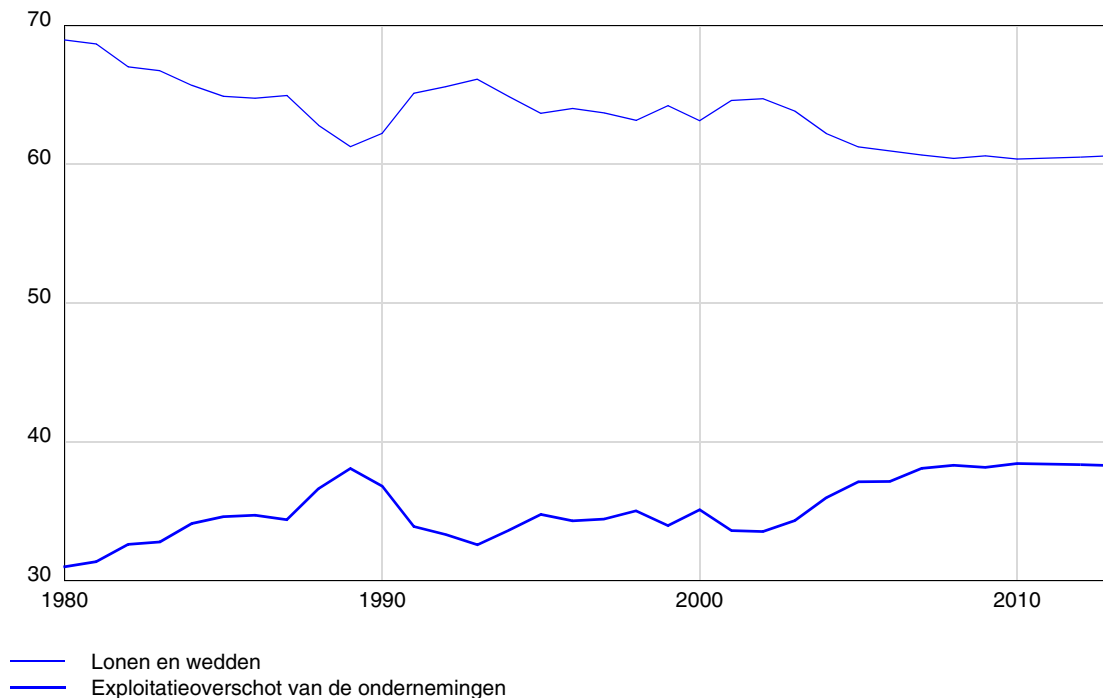
	1995	2000	2006	2008	2013
1. Primair inkomen	80,9	77,8	72,2	72,1	72,2
. Lonen en wedden	52,3	52,0	51,2	51,3	52,3
. Bruto-exploitatietoerschoth ^a	15,0	14,5	12,9	12,8	12,2
. Inkomsten uit vermogen	13,5	11,4	8,1	8,0	7,8
2. Netto lopende overdrachten	-13,7	-14,7	-12,7	-13,1	-13,4
. Uitkeringen min sociale bijdragen	-0,8	-1,6	-0,9	-1,1	-1,0
. Lopende belastingen	-13,8	-13,7	-12,6	-12,7	-13,2
. Overige	0,8	0,5	0,8	0,8	0,9
3. Beschikbaar inkomen	67,1	63,1	59,4	59,0	58,9
4. Consumptie	54,1	53,9	52,5	52,8	51,7
5. Brutosparen	13,6	9,8	7,5	6,8	7,5
6. Bruto-investeringen	5,8	5,6	6,5	6,6	6,6
7. Kapitaal overdrachten	0,4	-0,1	-0,5	-0,5	-0,6
8. Vorderingenoverschoth	8,1	4,2	0,5	-0,3	0,3

a. Inclusief het gemengd inkomen

KADER 3 - Analyse van het aandeel van de lonen en het exploitatieoverschot van de ondernemingen in de toegevoegde waarde

De volgende figuur toont de evolutie van het aandeel van de lonen in de toegevoegde waarde van de ondernemingen¹ en het aandeel van hun exploitatieoverschot, tussen 1980 en 2013. De verhoudingen zijn uitgedrukt in procent en hebben betrekking op de nominale waarden van de aggregaten.

GRAFIEK 3a - Lonen en exploitatieoverschot van de ondernemingen
(in procent van de toegevoerde waarde)

Het loonaandeel in de toegevoegde waarde daalt sterk in de jaren tachtig. Die periode valt samen met de invoering van maatregelen om de kosten te beheersen en op die manier, in een ongunstige economische context, het concurrentievermogen van de ondernemingen te herstellen (loonblokkering, desindexering, indexesprongen). Dit heeft geleid tot een sterke verhoging van het aandeel van het exploitatieoverschot.

Vanaf eind de jaren tachtig stijgt het aandeel van de lonen terwijl dat van het exploitatieoverschot daalt. Die evolutie betekent het einde van de periode van soberheid, met een verzwakkende loonmatiging en een gunstigere economische omgeving.

Van 1993 tot 1998 daalt het aandeel van de lonen en stijgt het aandeel van het exploitatieoverschot. In een context van economische recessie en dalend concurrentievermogen, wordt het economisch beleid opnieuw gericht op maatregelen ter vermindering van de arbeidskosten. Het *globaal plan* van 1993 voert de indexering in via de gezondheidsindex en de bevrozing van de reële lonen tijdens de periode 1995-1996. Er worden geleidelijk maatregelen ingevoerd en uitgebreid om de socialezekerheidsbijdragen te verminderen en de laagverloonde werkgelegenheid te stimuleren.

Het aandeel van de lonen laat een lichte stijging tussen 1998 en 2001 optekenen terwijl het aandeel van het exploitatieoverschot daalt. De wet van 1996 *tot bevordering van de werkgelegenheid en tot preventieve vrijwaring van het concurrentievermogen* bepaalt de loonnorm (ongeveer 6 % tot 2001-2002). De loonsubsidies werden ingevoerd in 1997. Die maatregelen hebben een positieve impact op de werkgelegenheid in een context van economisch herstel en toenemende deeltijdse arbeid.

1. Het gaat om het loonaandeel in de marktgebonden bedrijfstakken volgens het concept van het FPB, gecorrigeerd voor het inkomen van de zelfstandigen en na aftrek van de loonsubsidies. Voor een overzicht van de verschillende concepten inzake het loonaandeel verwijzen we naar hoofdstuk IV.

Vervolg kader 3

Daarna daalt het loonaandeel tot 2007 terwijl het aandeel van het exploitatieoverschot stijgt. De economische activiteit herneemt na de lage niveaus tussen 2001 en 2003 terwijl de toename van de lonen gematigd is tussen 2004 en 2007.

Tijdens de projectieperiode (2008-2013) zouden zowel het aandeel van de lonen als het aandeel van het exploitatieoverschot zich stabiliseren, vooral vanaf 2010. De lichte versnelling van de groei van het loon per hoofd zou worden gecompenseerd door de toename van de loonsubsidies (die de arbeidskosten drukt). Bijgevolg zou het aandeel van het exploitatieoverschot dat een stijgende trend vertoont sinds het begin van de jaren 2000 zich stabiliseren¹.

-
1. Merk op dat in het begin van de periode, de sterke stijging van de prijzen van de ingevoerde grondstoffen het aandeel van het exploitatieoverschot niet aantast, aangezien de ondernemingen waarschijnlijk die kostenstijgingen in hun finale prijzen kunnen doorberekenen.

2. Rekening van de vennootschappen

De primaire inkomens van de vennootschappen stijgen fors tussen 1995 en 2006 en blijven daarna stabiel.

De stijging van het primair inkomen van de vennootschappen tussen 1995 en 2006 is het gevolg van de toename van hun bruto-exploitatieoverschot. Dat neemt toe met 2,5 % van het bbp, maar die stijging doet zich vooral voor tijdens de laatste jaren van de periode¹. Gedurende de periode 2007-2013 leidt de gestage toename van het bruto-exploitatieoverschot van de vennootschappen (dankzij de aanhoudende groei van de activiteit, de relatieve beheersing van de kosten en de ruilvoetstabilisering) tot een bijkomende stijging van het primair vennootschapsinkomen in % van het bbp, dat deels wordt gecompenseerd door een snellere stijging van de inkomsten uit vermogen die aan de overige sectoren worden gestort. In totaal zou het aandeel van het primair vennootschapsinkomen in het bbp een maximum bereiken in 2010, waarna het licht afbrokkelt op het einde van de periode.

De stijging van het primair inkomen van de vennootschappen zorgde in het verleden ook voor een toename van hun beschikbaar inkomen. De stijging van dat inkomen is echter minder spectaculair, gezien de toename van de netto lopende overdrachten naar de overige institutionele sectoren (die overdrachten stegen van 1,8 % van het bbp in 1995 naar 3,1 % in 2006). In de projectie zouden de lopende overdrachten nog licht toenemen en het beschikbaar inkomen van de vennootschappen zou na 2010 dalen. Op het einde van de periode zou het beschikbaar vennootschapsinkomen licht terugvallen ten opzichte van het niveau van 2007.

Sinds 2001 een sterke stijging van het vorderingenoverschot dat op een historisch hoog niveau blijft in projectie.

Het vorderingenoverschot van de vennootschappen viel in 2000 en 2001 (jaren die gekenmerkt werden door een hoge investeringsquote – 2000 – of een tijdelijke daling van het beschikbaar inkomen – 2001) negatief uit, maar herstelt zich daarna ten gunste van de stijging van het beschikbaar inkomen en, bijgevolg, van het brutosparen van de vennootschappen. In 2006 bedroeg het vorderingenoverschot van de vennootschappen 2,7 % van het bbp. Dat is het hoogste niveau sinds 1995.

1. Tussen 2003 en 2006 is het exploitatieoverschot van de vennootschappen met meer dan 17 miljard euro gestegen (een stijging van 31 %).

In de projectie zou dat percentage eerst nog stijgen en nadien dalen tot 2,7 % in 2013.

TABEL 11 - Rekening van de vennootschappen
(in procent van het bbp)

	1995	2000	2006	2008	2013
1. Primair inkomen	16,1	16,8	19,4	19,8	19,8
. Bruto exploitatieoverschot	20,9	20,8	23,7	24,3	24,6
. Inkomsten uit vermogen	-4,7	-4,1	-4,3	-4,4	-4,8
2. Netto lopende overdrachten	-1,8	-1,4	-3,1	-3,1	-3,4
3. Bruto beschikbaar inkomen	14,3	14,2	16,3	16,7	16,5
4. Brutosparen	13,7	13,6	15,7	16,1	16,1
5. Bruto-investeringen	12,3	14,3	13,7	13,8	14,2
6. Kapitaaloverdrachten	0,0	0,6	0,8	0,9	0,9
7. Netto vorderingenoverschot	1,4	-0,2	2,7	3,2	2,7

3. Rekening van de overheid¹

Het primair inkomen van de overheid stijgt tussen 1995 en 2006 en daalt nadien.

De stijging van het primair inkomen van de overheid over de periode 1995-2006 steunde vooral op een toename (met 0,8 % van het bbp) van het aandeel van de indirecte belastingen (minus subsidies), maar ook en vooral op de daling van de nettorentelasten (daling van 4,4 % van het bbp).

Tijdens de projectieperiode zou het primair inkomen van de overheid eerst dalen en zich daarna stabiliseren tussen 2008 en 2013 (daling van de netto indirecte belastingen die gecompenseerd wordt door een even grote vermindering van de nettorentelasten).

De lopende overdrachten ontvangen door de overheid namen toe tussen 1995 en 2001 (met een maximum van 16,6 % van het bbp in 2001). Ze vielen terug vanaf 2002 en in 2006 werd een plafond bereikt (het jaar waarin de overdrachten ontvangen door de overheid nog slechts 14,7 % van het bbp bedroegen). Vanaf 2007 zouden de overdrachten ontvangen door de overheid opnieuw toenemen en tegelijk ook het beschikbaar inkomen.

Het vorderingenoverschot van de overheid is negatief op het einde van de periode.

De spaarquote van de overheid die in 2006 2 % van het bbp bedroeg, zou in 2007 nog licht dalen (1,8 %). In projectie zou de spaarquote eerst beduidend dalen om nadien, tegen het einde van de projectieperiode, toe te nemen. Het vorderingen overschot van de overheid zou negatief blijven over de hele projectieperiode.

1. Voor gedetailleerd commentaar over de evolutie van de rekening van de overheid, zie hoofdstuk V.

TABEL 12 - Rekening van de overheid
(in procent van het bbp)

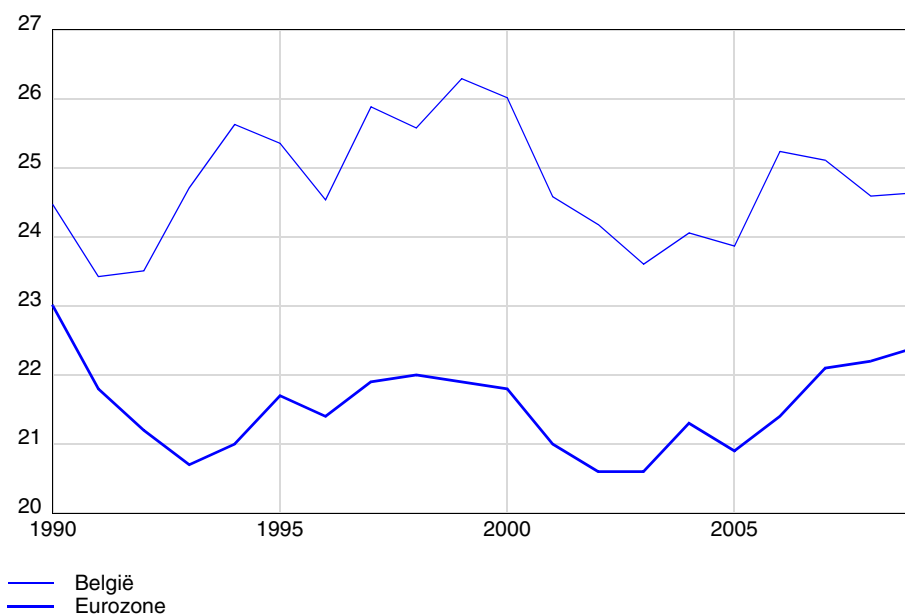
	1995	2000	2006	2008	2013
1. Primair inkomen	4,7	7,7	9,7	9,2	9,1
. Bruto-exploitatie overschot	1,9	1,7	1,6	1,7	1,5
. Netto-indirecte belastingen	10,6	11,6	11,4	10,8	10,2
. Nettorentelasten	-7,8	-5,7	-3,4	-3,2	-2,6
2. Netto lopende overdrachten	14,9	16,3	14,7	15,1	15,6
3. Bruto beschikbaar inkomen	19,6	24,0	24,4	24,4	24,7
4. Consumptieve bestedingen	21,5	21,3	22,4	22,7	23,0
5. Brutosparen	-1,9	2,6	2,0	1,7	1,7
6. Bruto-investeringen	1,9	2,0	1,7	1,6	1,7
7. Kapitaaloverdrachten	-0,5	-0,6	-0,1	-0,5	-0,4
8. Netto vorderingenoverschot	-4,4	0,1	0,2	-0,3	-0,4

4. Gezamenlijke binnenlandse sectoren

Nationaal sparen blijft hoog op het einde van de periode.

De nationale spaarquote¹ die wordt verkregen door het brutosparen van de verschillende binnenlandse sectoren samen te tellen, bedroeg in 2006 25,2 %, d.i. iets meer dan het gemiddelde voor de periode 1995-2005 (24,9 %), maar heel wat minder dan in 1999. Toen bereikte de nationale spaarquote met 26,3 % haar hoogste peil van de laatste vijftien jaar. De nationale spaarquote blijft op een hoog peil ten opzichte van het gemiddelde in de eurozone (21,4 % in 2006), maar sinds enkele jaren wordt het verschil steeds kleiner (zie figuur 16).

Tijdens de projectieperiode zou de nationale spaarquote eerst dalen (2008) en zich daarna geleidelijk herstellen tot 25,3 % in 2013.

FIGUUR 16 - Bruto nationaal sparen²
(in procent van het bbp)

1. Bruto nationaal sparen in verhouding tot het bbp.
2. Observaties tot 2006; van 2007 tot 2009: Europese Commissie: 'Economic Forecasts, Autumn 2007' (voor de eurozone) en eigen vooruitzichten (voor België).

Het vorderingenoverschot van de totale economie herneemt tijdens de projectieperiode.

Het vorderingenoverschot van de totale economie, dat gelijk is aan het nationale spaarvolume minus de kapitaalverrichtingen, is aanzienlijk gedaald sinds 2002 en bedroeg nog slechts 3,4 % van het bbp in 2006, tegenover 4,8 % in 2002. Het vorderingenoverschot daalde lichtjes verder in 2007, maar vooral in 2008 zou de daling groot zijn (het overschot zou de 2,6 % niet meer overschrijden). Dat niveau zou daarna nog nauwelijks worden overschreden en het vorderingenoverschot van de totale economie zou in 2013 2,7 % van het bbp bedragen.

De afbrokkeling van het vorderingenoverschot tussen 2002 en 2006 vloeide vooral voort uit de hogere investeringsquote (nadat deze laatste in 2001 en 2002 sterk was gedaald). Die afbrokkeling deed zich trouwens enkel voor bij de particulieren.

De forse daling van het totale vorderingenoverschot in 2008 weerspiegelt, zoals voorheen, een stijging van de bruto-investeringen die ditmaal gepaard gaat met een lichte daling van de binnenlandse spaarquote. Van 2009 tot 2013 zou het behoud van een vorderingenoverschot dat overeenstemt of hoger uitkomt dan 2,5 % van het bbp tot uiting komen in het herstel van de binnenlandse spaarquote en de stijging van de bruto-investeringen.

Stijging van de investeringsquote.

De investeringsquote viel tussen 2001 en 2003 sterk terug, vooral als gevolg van de lagere bedrijfsinvesteringen. In 2003 vertegenwoordigden de totale bruto-investeringen¹ nog slechts 19,1 % van het bbp tegenover 21,8 % in 2000. Vanaf 2004 herstelt de investeringsquote zich en overschrijdt opnieuw 22 % van het bbp in 2006. Tijdens de projectieperiode zouden de investeringen relatief dynamisch blijven en zouden de bruto-investeringen blijven toenemen tot 22,5 % van het bbp in 2013. De investeringsquote zou niettemin ruim onder de spaarquote blijven.

5. De rekening van het buitenland

Behoud van een belangrijk extern surplus...

Het financieringsvermogen van de Belgische economie vertaalt zich in een vorderingenoverschot ten opzichte van het buitenland. Ondanks de bovenvermelde verzwakking is de nettolening van België aan het buitenland (het saldo van de lopende transacties en de kapitaaltransacties) nog steeds belangrijk. België presteert op dit vlak duidelijk beter dan sommige van zijn handelspartners. Ter vergelijking, de lopende rekening van de eurozone zou in 2007 net in evenwicht zijn en die van de EU-27 zou een tekort vertonen.

...ondanks een sterke vermindering tussen 2003 en 2006.

Het lopend overschot is sterk afgenomen na een hoog niveau tussen 1993 en 2002: de daling bedroeg 1,7 % van het bbp op vier jaar tijd (tussen 2003 en 2006). De prijsstijging van de energieproducten (en bijgevolg de hogere buitenlandse energiefactuur²) vormt één van de belangrijkste verklaringen voor die evolutie, samen met de toename van het lopend tekort voor uitrustingsgoederen. Terwijl de lopende rekening in 2002 nog een overschot van 13,3 miljard euro boekte, was dat in 2006 afgezwakt tot 10,3 miljard euro (of 3,3 % van het bbp).

Het kleiner lopend overschot sinds 2003 wordt ook verklaard door een daling van het saldo van de factorinkomens. De dividenden die de in België gevestigde on-

1. Bruto-investeringen en voorraadvorming.

2. Het tekort op de energierekening is gestegen van 6,1 miljard in 2002 naar 13,4 miljard in 2006.

dernemingen betaalden aan de buitenlandse aandeelhouders stegen immers sneller dan de dividenden die de Belgische bezitters van buitenlandse aandelen indenden (de netto-inkomens uit vermogen zijn in 2004 en 2005 zelfs negatief geworden). In totaal zijn de nettofactorinkomens gedaald van 2,8 % van het bbp in 2000 tot 1,6 % van het bbp in 2006.

Toename van het lopend overschot vanaf 2009.

Het lopend overschot zou in 2007 stabiel blijven, maar zou in 2008 opnieuw dalen, vooral als gevolg van de stijging van de energiefactuur (stijging van 3 miljard euro). Het lopend overschot zou daarna geleidelijk stijgen en op het einde van de periode 2,8 % van het bbp bedragen.

De kapitaalverrichtingen vertonen sinds het begin van dit decennium een licht tekort (behalve in 2006 toen er een klein overschot werd vastgesteld¹). Tijdens de projectieperiode zouden de kapitaalverrichtingen lichtjes negatief blijven.

De nettolening aan het buitenland, die in 2002 nog 4,8 % van het bbp bedroeg, is in 2006 en 2007 teruggevallen tot 3,4 % van het bbp. Dat is vooral het gevolg van de daling van het overschot op de lopende transacties. De lopende overschotten die België sedert twintig jaar laat optekenen, blijven de Belgische crediteurspositie verstevigen tegenover het buitenland. Volgens de laatste ramingen op basis van de financiële vermogensrekening, bedragen de netto-activa van België ongeveer 38 % van het bbp in 2006.

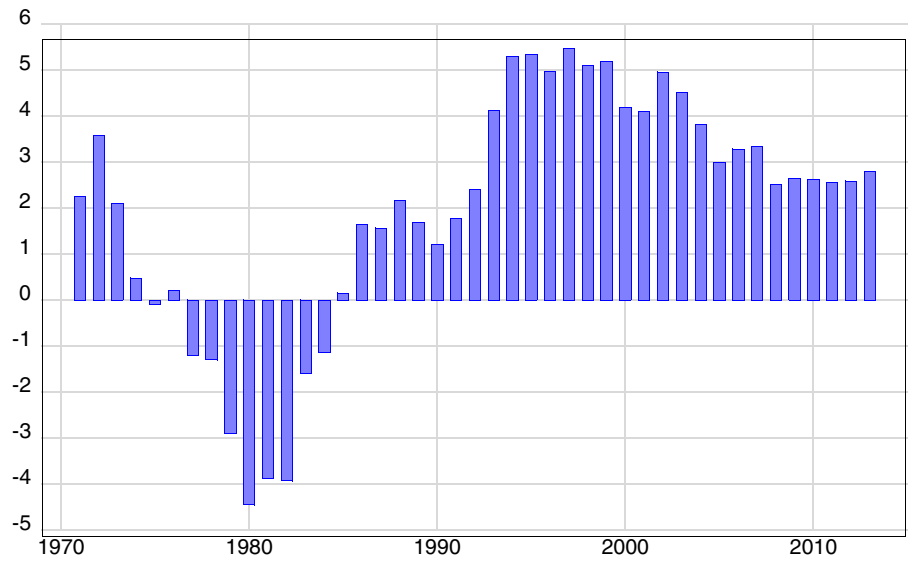
Van 2008 tot 2013 zou België elk jaar lopende overschotten genereren die tussen 2,5 en 3 % van het bbp bedragen. Los van de effecten i.v.m. de beurs- en wisselkoerswaarderingen, zouden die overschotten een voortdurende bron van inkomsten zijn voor de Belgische economie.

TABEL 13 - Rekening van het buitenland
(saldi, in procent van het bbp)

	1995	2000	2006	2008	2013
1. Lopende rekening	-5,3	-4,2	-3,3	-2,6	-2,8
. Goederen en diensten	-4,3	-2,9	-3,2	-2,5	-2,8
. Beloning van werknemers (netto)	-1,3	-1,2	-1,3	-1,3	-1,3
. Inkomen uit vermogen (netto)	-1,0	-1,7	-0,4	-0,4	-0,4
. Belastingen min subsidies	0,5	0,5	0,4	0,4	0,5
. Overige lopende overdrachten	0,7	1,1	1,2	1,1	1,1
2. Kapitaal rekening	0,1	0,1	-0,2	0,0	0,1
3. Netto(+) vorderingenoverschot of(-) nettofinancieringsbehoefte van het buitenland	-5,2	-4,1	-3,4	-2,6	-2,7

1. Het overschot van 2006 is het gevolg van een éénmalige verrichting: de verkoop van het domein van de Belgische ambassade in Tokyo.

FIGUUR 17 - Saldo van de lopende verrichtingen met het buitenland
(in procent van het bbp)

IV

De arbeidsmarkt

De bevolking op arbeidsleeftijd nam erg fors toe in het recente verleden (plus 264 000 personen op zes jaar), maar die toename boet geleidelijk aan kracht in de volgende jaren. Louter op basis van de interne dynamiek van de Belgische bevolking zou die afkalving trouwens nog veel sneller verlopen. Zij wordt echter in belangrijke mate afgeremd door een op middellange termijn nog steeds erg hoog positief extern migratiesaldo. Voornamelijk daardoor neemt ook tijdens de volgende zes jaar de bevolking op arbeidsleeftijd nog beduidend toe (plus 218 000 personen). Weliswaar zorgt de verdere vergrijzing van de bevolking op arbeidsleeftijd er voor dat de uiteindelijke demografische bijdrage aan de ontwikkeling van het arbeidsaanbod beperkt blijft tot 119 000 personen en nu volledig berust op netto inkomende migratie.

De toename van de beroepsbevolking (plus 237 000 personen) wordt eveneens (ongeveer voor de helft) getrokken door wijzigingen in het aanbodgedrag. Die worden ondersteund door beleidsmaatregelen (pensioenhervorming; Generatiepact) en leiden tot stijgende activiteitsgraden in welbepaalde bevolkingssegmenten, voornamelijk bij vrouwen vanaf 35 jaar, maar ook bij mannen in de oudere leeftijdsklassen. Daarbij gaan we er van uit dat de recent geobserveerde negatieve schokken op de activiteitsgraden beneden 50 jaar een permanent, maar leeftijdsgebonden fenomeen zouden zijn, minstens gedeeltelijk gerelateerd aan het weren van bepaalde groepen werkzoekenden uit de administratieve statistieken en zonder consequenties voor het aanbodgedrag van de betrokken cohorten op oudere leeftijd. De groei van de beroepsbevolking zou - na de forse inzinking van het afgelopen jaar - dan ook vrij snel hernemen, en vanaf 2009 relatief stabiel blijven (net boven 0,8 % per jaar). Het gebrek aan een volledig sluitende verklaring voor de recente adverse schokken zorgt er echter voor dat de projectie van het arbeidsaanbod omgeven is door een groter dan gebruikelijke marge van onzekerheid.

De loonsubsidies krijgen een steeds toenemend gewicht in het geheel van loonlastenverlagende maatregelen, wat gepaard gaat met een verhoging van het doelgroep- en (de facto) bedrijfstakgebonden karakter van de lastenverlagingen. De loonsubsidievoet stijgt met 0,72 procentpunt tijdens de volgende zes jaar (toename die weliswaar volledig geconcentreerd is in de periode 2008-2009), net onvoldoende om de daling met 0,92 procentpunt van de werkgeversbijdrageverminderingvoet (die geleidelijk opgelopen wordt gedurende de periode) te neutraliseren. De globale impliciete werkgeversbijdragevoet daalt nog fors in 2008, omdat éénmalige factoren de voet kunstmatig deden stijgen in 2007. Nadien wordt de opwaartse druk van de stagnerende werkgeversbijdrageverminderingen gedeeltelijk gecounterd door dalingen van de fictieve en extrawettelijke voet en door de verschuiving van de activiteit naar minder belaste bedrijfstakken, zodat de toename van de impliciete voet tussen 2008 en 2013 beperkt blijft tot 0,26 procentpunt.

Tijdens de periode 2007-2008 stijgen de loonkosten per uur met 6,2 %, boven de indicatieve norm uit het jongste interprofessioneel akkoord (5 %) dus. Die overschrijding is vooral het gevolg van een hogere indexering dan vooropgesteld: 4,9 % in plaats van 3,9 %. Over de gehele periode 1997-2008 loopt het verschil tussen de Belgische uurloonkosten en die bij onze voornaamste handelspartners licht op. Verrekenet men echter ook de toename van de loonsubsidies, dan vermindert dat verschil: het lijkt erop dat de omkade-

ring van de loononderhandelingen, gecombineerd met de overheidsmaatregelen tot vermindering van de loonlasten, zijn vruchten heeft afgeworpen.

Het loonscenario gaat er verder van uit dat vanaf 2009 de evolutie van de Belgische uurloonkosten de loonevolutie bij onze handelspartners (zoals voorspeld door de OESO) volgt. In die hypothese zouden de loonkosten duidelijk versneld stijgen (gemiddeld 3,5 % per jaar), vooral vanaf 2010. Bij een indexering die iets hoger zou blijven dan gemiddeld 2 % per jaar, zou de groei van de brutolonen per uur vóór indexering dan beduidend hoger uitvallen tijdens de projectieperiode (1,29 % per jaar) dan tijdens de voorbije twaalf jaar (0,78 % per jaar). Gedefleerd met de prijsindex van de toegevoegde waarde, zouden de loonkosten nu ongeveer even sterk stijgen als de productiviteit per uur in de sector van de ondernemingen (groei van 1,24 % per jaar), zodat het (voor zelfstandigen gecorrigeerde) loonaandeel in de toegevoegde waarde niet langer afneemt en stabiliseert rond 60,5 %.

De productiviteitsgroei blijft daarbij op een historisch erg laag peil; zij wordt aan het begin van de periode nog sterk afgeremd door de conjuncturele vertraging en door de uitbreiding van de dienstencheque-werkgelegenheid. Die laatste heeft tot en met 2010 ook nog eens een drukkend effect op de evolutie van de gemiddelde arbeidsduur in de marktsector, die voor het overige tendentieel licht verder daalt. Al bij al wordt de groei in de marktsector nog arbeidsintensiever. Terwijl de toegevoegde waarde niet sneller groeit dan gemiddeld tijdens de laatste twee decennia (2,14 % per jaar), versnelt de werkgelegenheidsgroei (1,06 % per jaar) in vergelijking met die periode, zodat in totaal 231 000 extra banen gecreëerd worden in de marktsector. In de bouwnijverheid komen er opnieuw 9 000 banen bij en in de verwerkende nijverheid vertraagt - mede dankzij de extra loonsubsidies - de afbouw van de werkgelegenheid (-35 000 banen), maar de motor achter de toename van de werkgelegenheid blijven de verhandelbare diensten (+271 000 banen), vooral dan de 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' (+74 000 banen) en de 'overige marktdiensten' (+138 000 banen).

Ook de dienstencheque-werkgelegenheid breidt nog fors uit (met 33 000 personen) en zou - gegeven de sterke expansie van de vraag naar dat type diensten - nog slechts gepaard gaan met een lichte afname in de overige huishoudelijke dienstenverlening (PWA-werkgelegenheid; zwartwerk). Met positieve bijdragen vanuit zowel marktsector, niet-verhandelbare diensten als netto-grensarbeid, neemt de werkende bevolking toe met 259 000 personen, ondanks een conjuncturele terugval aan het begin van de periode. De werkgelegenheidsgraad klimt van 62,9 % in 2007 naar 64,6 % in 2013.

De werkloosheid volgens concept FPB (administratieve definitie, inclusief 'oudere werklozen') nam ongemeen sterk af tijdens het afgelopen jaar en zou ook dit jaar nog verder afnemen; de werkloosheidsgraad daalt daarmee van 13,8 % in 2006 naar 12 % dit jaar, maar zou tijdens het verdere verloop van de projectieperiode - bij een vrij stabiele groei van de werkgelegenheid die gemiddeld slechts 0,1 procentpunt boven die van de beroepsbevolking ligt - slechts bescheiden verder dalen, tot 11,6 % in 2013.

Gegeven het loonscenario, impliceert dat toch nog steeds een forse afname van de structurele werkloosheidsgraad. Die afname wordt weliswaar gedeeltelijk afgekocht via een negatief effect op de activiteitsgraad (weren van bepaalde groepen administratieve werkzoekenden) en via een minder sterke productiviteitsgroei (uitbreiding van laagproductieve dienstencheque-arbeid). Voor de rest zou zij moeten bogen op de resultaten van de reeds doorgevoerde arbeidsmarkthervormingen. Het arbeidsmarktscenario in deze vooruitzichten zou echter veel sterker afhankelijk zijn geweest van die laatste factor, mocht de nettomigratie niet zo'n sterke impuls geven aan het arbeidsaanbod op middellange termijn.

A. Arbeidsaanbod

1. Bevolking

Volledig herwerkte bevolkingsvooruitzichten...

Voor de projectie van het arbeidsaanbod in deze vooruitzichten kon beroep gedaan worden op de 'Bevolkingsvooruitzichten 2007-2060' van mei 2008. Die nieuwe langetermijninschatting van de toekomstige loop van onze bevolking vertrekt van volledig herwerkte basishypothesen, op hun beurt gestoeld op een grondige analyse van de recente ontwikkelingen op het vlak van vruchtbaarheid, sterfte en migratie¹.

TABEL 14 - Vruchtbaarheid, sterfte en migratie: ontwikkeling op lange termijn

	2000	2007	2013	2020	2040	2060
Gemiddeld aantal kinderen per vrouw	1,66	1,81	1,83	1,78	1,75	1,77
Levensverwachting bij de geboorte (jaren)						
- mannen	75,08	77,26	78,42	79,61	82,63	85,27
- vrouwen	81,42	83,34	84,38	85,51	88,43	90,94
Extern migratiesaldo (duizenden personen; gedurende kalenderjaar)	13,7	50,3	56,0	39,1	19,5	28,7

...met op middellange termijn een blijvend hoog extern migratiesaldo...

Indien 2013 de projectiehorizon is, dan hebben de hypothesen betreffende vruchtbaarheid en sterfte hoegenaamd geen (vruchtbaarheid) of relatief weinig (sterfte) belang voor de raming van de bevolking op arbeidsleeftijd (en van het arbeidsaanbod). Niet zo echter voor de hypothesen inzake migratie; migratie gebeurt immers voornamelijk op arbeidsleeftijd. Op dat vlak bevestigen de nieuwe Bevolkingsvooruitzichten (minstens op middellange termijn) het hoge niveau van én de toenemende trend in het externe migratiesaldo (zie tabel 14, die pro memorie ook de vooruitzichten op middellange en op lange termijn bevat op het vlak van vruchtbaarheid en levensverwachting).

TABEL 15 - Totale bevolking, bevolking op arbeidsleeftijd en bijdrage van de externe migraties (2007-2013) (op 30 juni, in duizenden personen)

	2007	2013	2013-2007
Totale bevolking	10620,0	11084,1	464,1
- waarvan: op arbeidsleeftijd	7007,3	7225,6	218,4
Saldo externe migraties (gecumuleerd sinds juni 2006)	49,9	380,4	330,5
- waarvan: op arbeidsleeftijd	39,4	301,8	262,4

...dat vooral verklaard wordt door immigratie uit zowel EU-15 als EU-12...

Met name de immigratie vanuit het buitenland scheerde hoge toppen sinds 2001, vooral dan tijdens de laatste drie observatiejaren (2004-2006). Naast een nog steeds grote instroom van staatsburgers uit de voormalige EU-15, vooral Fransen en Nederlanders, was er een forse toename van staatsburgers uit de twaalf nieuwe lidstaten die samenhangt met de uitbreiding van de Unie in 2004. De immigratie uit niet-Europese landen daarentegen, meer bepaald Turkije en Marokko, stagneert en neemt zelfs lichtjes af.

1. Zie Planning paper 105, 'Bevolkingsvooruitzichten 2007-2060' - Draft, Federaal Planbureau, mei 2008.

...en een sterke bijdrage levert aan de toename van de bevolking.

In de loop van 2006 (laatste observaties) bedroeg het aantal immigraties 108 800 personen en het aantal emigraties 59 200 personen, wat dus neerkomt op een extern migratiesaldo van 49 500 personen. Dat saldo zou in de nabije toekomst nog licht toenemen en in 2012 een hoogtepunt bereiken (56 600 personen). De directe bijdrage van het externe migratiesaldo aan de toename van zowel de totale bevolking als de bevolking op arbeidsleeftijd is dus erg aanzienlijk (zie tabel 15; juni-op-juni cijfers). Afdeling A2 gaat dieper in op dat laatste punt en becommentarieert de gevolgen voor de evolutie van het arbeidsaanbod op middellange termijn.

2. Beroepsbevolking

De groei van de bevolking op arbeidsleeftijd versnelde scherp in het recente verleden...

Tijdens de voorbije zes jaar nam de bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar) toe met 264 000 personen (tabel 16). Dat is een gemiddelde groei van 0,6 % per jaar (zelfs oplopend tot 0,9 % tijdens de periode 2006-2007), een opmerkelijke versnelling in vergelijking met de groei die opgetekend werd tussen 1985 en 2000 (gemiddeld minder dan 0,1 % per jaar). In kader 4 wordt duidelijk gemaakt dat die stijging deels op het conto geschreven kan worden van de opmerkelijke verhoging van de inkomende migratie tijdens de jongste jaren, maar vooral het gevolg was van de 'demografische erfenis' uit een verder verleden. Die zorgde immers voor een tijdelijke toename in volume van de cohorten jongeren die op 15 jaar de bevolking op arbeidsleeftijd instromen (de consequentie van de verhoging van het aantal geboorten tijdens de tweede helft van de jaren 80) en - vooral - voor een afname in volume van het aantal personen dat op 65 jaar de bevolking op arbeidsleeftijd verlaat (de dunbevolkte oorlogsc cohorten bereiken nu de pensioengerechtigde leeftijd). De gecumuleerde positieve balans tussen in- en uitstromende bevolkingscohorten liep op tot 169 000 personen tijdens de voorbije zes jaar en verklaarde dus het gros van de toename van de bevolking op arbeidsleeftijd.

..., neemt nu snel in kracht af, maar blijft beduidend positief dankzij de sterke inkomende migratie.

Op middellange termijn neemt het aantal instromende 15-jarigen echter af, als gevolg van de terugval in het aantal geboorten tijdens de eerste helft van de jaren negentig. Belangrijker nog is dat het aantal uitstromende 65-jarigen gevoelig toeneemt, naarmate steeds sterker bevolkte generaties de pensioengerechtigde leeftijd bereiken. De instroom van 15-jarigen blijft nog hoger dan de uitstroom van 65-jarigen tot en met 2010; vanaf 2011 wordt echter een keerpunt bereikt en zou - zonder impulsen van buitenaf - de bevolking op arbeidsleeftijd zijn beginnen afnemen. Dat dat niet gebeurt, is het gevolg van de sterke inkomende migratie, die gedurende de gehele periode op het (hoge) peil zou blijven van de afgelopen jaren. Zij zorgt er voor dat, ondanks een fors verlies aan dynamiek (nog 0,9 % groei in 2007; slechts 0,3 % in 2013), de bevolking op arbeidsleeftijd beduidend blijft groeien tot in 2013. Over de gehele periode bedraagt de toename 218 000 personen (0,5 % groei per jaar gemiddeld), waarvan nu nog slechts 54 000 personen toe te schrijven zijn aan een positieve balans tussen in- en uitstromende cohorten.

Toenemend aandeel van de oudere leeftijdsklassen.

Netto-migratie speelt méér dan proportioneel in de leeftijdsklassen beneden 50 jaar, maar kan niet verhinderen dat de leeftijdsstructuur van de bevolking op arbeidsleeftijd sterk blijft veranderen in het voordeel van de klasse 50 tot 64 jaar (plus 211 000 personen; tabel 16), het rechtstreekse gevolg van het doorschuiven van de babyboomgeneraties naar de hogere leeftijdsklassen.

KADER 4 - Groei bevolking op arbeidsleeftijd: determinanten op middellange termijn

Laat P_i^t staan voor de bevolking van leeftijd i tijdens jaar t (gemeten in jaargemiddelden). De evolutie van de bevolking op arbeidsleeftijd P (15 tot en met 64 jaar) kan dan als volgt in twee componenten opgesplitst worden:

$$P^t - P^{t-1} = \Delta P^t = \sum_{i=15}^{64} (P_i^t - P_i^{t-1}) = (P_{15}^t - P_{64}^{t-1}) + \left[\sum_{i=16}^{64} (P_i^t - P_{i-1}^{t-1}) \right] = \Delta P1^t + \Delta P2^t$$

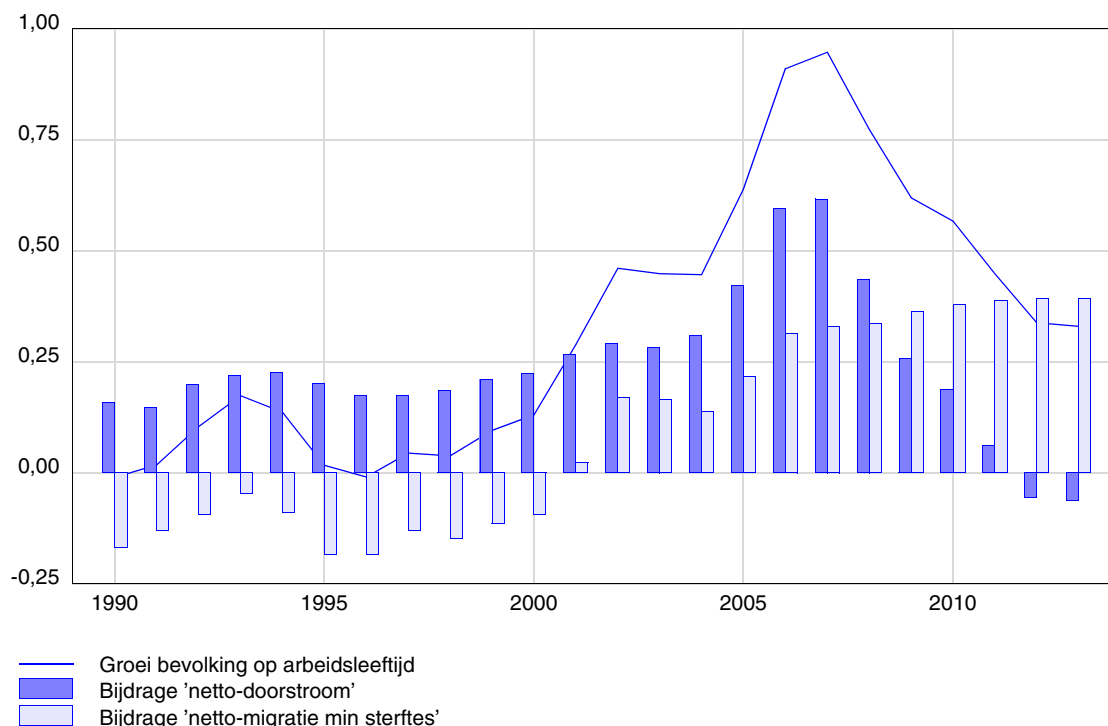
De eerste component ($\Delta P1$) meet de jaarlijkse 'netto-doorstroom', die volgt uit het louter opklimmen van de bevolkingscohorten op de leeftijds ladder. Hij is gelijk aan de instroom op arbeidsleeftijd van de cohorte die 15 jaar bereikt tijdens het lopende jaar min de uitstroom van de cohorte die de leeftijd van 65 jaar bereikt. De tweede component ($\Delta P2$) bevat de elementen die inwerken op de omvang van de bevolkingscohorten op zich. Hij weerspiegelt het saldo van de netto inkomende migratie en de overlijdens tussen 15 en 65 jaar, in wat volgt aangeduid door 'netto-migratie min sterftes'.

Vooraf in het kader van vooruitzichten op middellange termijn is het bijzonder nuttig die specifieke decompositie te maken, omdat op die manier het onderscheid gemaakt kan worden tussen een component die vrijwel ongevoelig is voor de gehanteerde hypothesen in de bevolkingsvooruitzichten en een component die daar wél sterk van afhankelijk kan zijn. De netto-doorstroom wordt immers op middellange termijn slechts beïnvloed door de projectiehypothesen inzake mortaliteit en migratie tussen 9 en 15 en tussen 59 en 64 jaar. Men kan ervan uitgaan dat de bevolkingsprojecties zeer robuust zijn m.b.t. de gehanteerde hypothesen op dat vlak. Die leeftijdsklassen zijn namelijk niet diegene waar de grootste migratiestromen plaatsvinden; ook de mortaliteit is in die leeftijdsklassen hetzij verwaarloosbaar hetzij niet onderhevig aan sterke wijzigingen op middellange termijn. De netto-doorstroom bevat dus de 'demografische erfenis uit het verleden', die op middellange termijn in elk geval zijn impact zal doen gevoelen. De tweede component wordt daarentegen sterk bepaald door de netto-migratie tussen 15 en 65 jaar, bevat daarmee de meest volatiele component van de bevolkingsbewegingen en is dus wél in sterke mate afhankelijk van de gehanteerde hypothesen in de bevolkingsvooruitzichten.

Figuur 4a toont de bijdrage aan de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd van beide componenten. Blijkt dat de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd fors is toegenomen sinds het begin van dit decennium (van amper 0,1 % in 2000 naar 0,9 % in 2007), een opmerkelijke versnelling in vergelijking met de groei die opgetekend werd tussen 1985 en 2000 (gemiddeld minder dan 0,1 % per jaar). Blijkt verder dat de bijdrage van de component 'netto-migratie min sterftes' sterk is gestegen tijdens diezelfde periode. Tot en met 2000 was de netto inkomende migratie op arbeidsleeftijd niet voldoende groot om het aantal sterftes op arbeidsleeftijd te compenseren. Vanaf 2001 wordt die bijdrage echter positief en sindsdien is ze sterk toegenomen, tot 0,3 % in 2007. Zoals reeds uiteengezet in afdeling A1, wordt één en ander verklaard door de forse toename van de inkomende migratie tijdens de laatste jaren. In 2001 en vooral in 2002 werd die stijging in de (gemeten) inkomende migratie weliswaar nog sterk opwaarts beïnvloed door de gevolgen van de regularisatiecampagne, die naar schatting 29 000 personen op arbeidsleeftijd (die reeds verbleven op Belgisch grondgebied) overhevelde naar de officiële bevolkingscijfers. Nadien is echter gebleken dat de toename van de inkomende migratie meer structurele oorzaken had.

Blijkt echter ook dat in het recente verleden de bijdrage van de 'netto-doorstroom' sterk toenam (van 0,3 % in 2002 naar 0,6 % in 2007) en dat die minstens even sterk verantwoordelijk is voor de recente versnelling van de groei in de bevolking op arbeidsleeftijd. Dat heeft enerzijds te maken met een sterkere instroom van jongeren, de consequentie van de tijdelijke verhoging van het aantal geboorten tijdens de tweede helft van de jaren 80. Van nog groter belang is dat tijdens de voorbije jaren de uitstroom flink lager kwam te liggen omdat de schaars bevolkte oorlogsgcohorten de pensioengerechtigde leeftijd bereikten. Ondanks het feit dat de omvang van een cohorte op 65-jarige leeftijd sterk mede bepaald wordt door het gehele migratieparcours dat de cohorte aflegt gedurende haar levenscyclus en niet enkel door de omvang bij geboorte, blijkt de inzinking van de nataliteit gedurende de tweede wereldoorlog van die aard dat zij een blijvende stempel heeft gedrukt op de omvang van de oorlogsgcohorten.

Vervolg kader 4

FIGUUR 4a - Bijdragen aan de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd
 (in %)

Tijdens de projectieperiode valt de bijdrage van de netto-doorstroom echter in snel tempo terug, om zelfs licht negatief te worden vanaf 2012. De terugval van het aantal geboorten tijdens de eerste helft van de jaren negentig doet zich gevoelen via een minder sterke instroom van jongeren, maar, belangrijker, de naoorlogse cohorten zorgen voor een sterkere uitstroom, tendens die enkel maar versterkt wordt naarmate de omvangrijke babyboomcohorten de pensioenleeftijd beginnen te bereiken. Zoals vermeld, ligt die krimpende bijdrage aan de groei reeds besloten in de voorbije demografische evoluties en is hij vrijwel onafhankelijk van de hypothesen die gehanteerd worden in de bevolkingsvooruitzichten. Wat daarentegen wel een rechtstreeks gevolg is van de gehanteerde hypothesen is de blijvende positieve impuls die uitgaat van de inkomende migratie en die er voor zorgt dat de bijdrage van de tweede component op vrijwel hetzelfde peil blijft als in het recente verleden, en gemiddeld iets minder dan 0,4 % bedraagt. Het eindresultaat is een snel afkalvende groei van de bevolking op arbeidsleeftijd, die desondanks toch nog beduidend positief blijft tot op het einde van de periode (0,3 % in 2013).

In absolute aantallen bedraagt de toename van de bevolking op arbeidsleeftijd 218 000 personen tijdens de projectieperiode, waarvan 54 000 het gevolg van de doorstroom van de bevolkingscohorten en 164 000 het gevolg van netto-migratie min sterftes. Tijdens de voorbije zes jaar bedroeg de bijdrage van de doorstroom nog 169 000 personen op een totale toename van 264 000 personen.

De demografische bijdrage aan het arbeidsaanbod blijft op peil...

Uit tabel 16 blijkt verder dat de demografische bijdrage aan de ontwikkeling van het arbeidsaanbod op middellange termijn op hetzelfde peil blijft als tijdens de afgelopen zes jaar (119 000 personen tegenover 116 000 personen), hoewel de bevolking op arbeidsleeftijd iets minder sterk toeneemt dan vroeger. Dat neemt niet weg dat die demografische bijdrage opnieuw lager uitvalt dan wat men a priori zou verwachten op basis van de toename van de bevolking op arbeidsleeftijd¹.

TABEL 16 - Bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar) en beroepsbevolking FPB (15 jaar en meer)
(jaargemiddelden; verschillen in duizenden)

	Bevolking op arbeidsleeftijd			Beroepsbevolking FPB		
	01-95	07-01	13-07	01-95	07-01	13-07
15 - 24 jaar	-47	42	40	-2	-39	23
25 - 49 jaar	-27	-5	-32	45	28	-23
50 jaar en meer	113	227	211	198	245	236
Mannen	18	127	100	82	64	91
Vrouwen	22	137	119	160	171	146
Totaal	40	264	218	241	234	237
- bijdrage demografie				42	116	119
- bijdrage activiteitsgraden				200	113	110
- rest ^a				-1	6	8

a. Beroepsbevolking van 65 jaar en meer en effecten van tweede orde.

...maar berust nu volledig op inkomende migratie.

In kader 5 worden de redenen daarvoor in detail uiteengezet. Uit die analyse blijkt ten eerste dat impulsen aan de bevolking op arbeidsleeftijd die het gevolg zijn van een positieve balans tussen in- en uitstromende bevolkingscohorten, van relatief weinig betekenis zijn voor de toename van het arbeidsaanbod. Zij gebeuren immers op leeftijden met lage activiteitsgraden en hebben eerder de neiging de evolutie van de macro-economische activiteitsgraad te drukken. Dat gold in zeer sterke mate in het recente verleden, maar blijft ook tijdens de projectieperiode een factor van belang. Daarnaast zorgt ook het doorschuiven van de babyboomcohorten naar leeftijden met relatief lage activiteitsgraden voor een tweede reden waarom de demografische bijdrage aan de ontwikkeling van het arbeidsaanbod eerder 'mager' uitvalt in vergelijking met de toename van de bevolking op arbeidsleeftijd. Uiteindelijk blijkt zelfs dat op middellange termijn het louter doorschuiven van de bevolkingscohorten op de leeftijds ladder een neutraal - zelfs licht negatief - effect zal hebben op het arbeidsaanbod. De demografische impuls aan de ontwikkeling van de beroepsbevolking² berust tijdens de volgende zes jaar dus volledig op de inkomende migratiestromen.

1. Met bevolkingstoenames van respectievelijk 264 000 personen (periode 2002-2007) en 218 000 personen (periode 2008-2013) en bij een globale activiteitsgraad (15 tot 64 jaar) van om en bij de 70 %, zou men a priori demografische bijdrages aan de toename van het arbeidsaanbod verwachten van afgerond 185 000 personen (periode 2002-2007) en 150 000 personen (periode 2008-2013).
2. Beroepsbevolking in ruime zin (definitie FPB): inclusief niet-werkzoekende uitkeringsgerechtigde volledig werklozen ('oudere werklozen'). De breuk die in de administratieve werkloosheidscijfers veroorzaakt werd door de opname van de PWA'ers in de cijfers vanaf oktober 2004, werd weggezuiverd. PWA'ers die een voldoende aantal uren presteren, worden dus - zoals voorheen en overeenkomstig de gangbare praktijk in de Nationale Rekeningen - in deze vooruitzichten tot de werkgelegenheid en niet tot de werkloosheid gerekend.

KADER 5 - Invloed demografie op arbeidsaanbod en activiteitsgraad

Laat A_{ij}^t , P_{ij}^t en $_A_{ij}^t$ respectievelijk staan voor de beroepsbevolking, de bevolking en de activiteitsgraad van leeftijd i en (geslacht \times regio van woonplaats) j op tijdstip t , met $_A_{ij}^t = A_{ij}^t/P_{ij}^t$. De evolutie van de totale beroepsbevolking (15 tot 64 jaar) A kan dan, abstractie makend van de effecten van tweede orde, als volgt opgesplitst worden:

$$A^t - A^{t-1} = \Delta A^t \approx \sum_j \left(\sum_{i=15}^{64} _A_{ij}^{t-1} \times \Delta P_{ij}^t \right) + \sum_j \left(\sum_{i=15}^{64} P_{ij}^{t-1} \times \Delta _A_{ij}^t \right) = \Delta AP^t + \Delta AG^t$$

ΔAP staat daarbij voor de globale bijdrage van demografische veranderingen aan de toename van de beroepsbevolking (de evolutie bij onveranderde activiteitsgraden per leeftijd, geslacht en woonplaats; 'bijdrage demografie' in tabel 16) en ΔAG voor de toename die te maken heeft met gedragsveranderingen (de evolutie bij ongewijzigde bevolking naar leeftijd, geslacht en woonplaats; 'bijdrage activiteitsgraden' in tabel 16).

De demografische component ΔAP kan nog verder opgesplitst worden in twee deelcomponenten, die (net zoals in kader 4) respectievelijk geassocieerd kunnen worden met de doorstroom van de bevolkingscohorten en met veranderingen in de omvang van de cohorten (door netto-migratie of sterfte). De bijdrage van de 'doorstroom' ($\Delta AP1$) geeft nu de - positieve - invloed op het arbeidsaanbod van de intredende cohorte (die 15 jaar bereikt) plus de - negatieve - invloed van de uitredende cohorte (die 65 jaar bereikt) plus de invloed van het doorschuiven van cohorten die binnen de bevolking op arbeidsleeftijd blijven, maar één jaar ouder worden en daardoor ceteris paribus een leeftijdsgebonden verandering van de activiteitsgraad ondergaan:

$$\Delta AP1^t = \sum_j \left\{ _A_{15j}^{t-1} \times P_{15j}^t + _A_{64j}^{t-1} \times P_{64j}^{t-1} + \sum_{i=16}^{64} \left[P_{i-1j}^{t-1} \times (_A_{ij}^{t-1} - _A_{i-1j}^{t-1}) \right] \right\}$$

Die bijdrage ligt - zeker op middellange termijn - vrijwel volledig vast door wat er zich op demografisch vlak in het verleden heeft voorgedaan. De bijdrage van de 'netto-migratie min sterftes' ($\Delta AP2$) wordt gegeven door:

$$\Delta AP2^t = \sum_j \left[\sum_{i=16}^{64} _A_{ij}^{t-1} \times (P_{ij}^t - P_{i-1j}^{t-1}) \right]$$

Daarbij wordt van de dubbele veronderstelling uitgegaan dat de sterftecoëfficiënten gelijk zijn voor actieve en inactieve bevolking en dat - per leeftijd, geslacht en woonplaats - het gemiddelde aanbodgedrag van de gehele cohorte representatief is voor het aanbodgedrag van de netto inkomende migratie.

De evolutie van de globale activiteitsgraad (15 tot 64 jaar) $_A = A/P$ kan vervolgens op gelijkaardige manier opgesplitst worden in drie bijdragen:

$$\Delta _A^t \approx \Delta _AP^t + \Delta _AG^t = \Delta _AP1^t + \Delta _AP2^t + \Delta _AG^t$$

In figuur 5a worden de bijdragen van respectievelijk 'doorstroom' en 'netto-migratie min sterftes' aan de groei van de beroepsbevolking ($\Delta AP1^t/A^{t-1}$; $\Delta AP2^t/A^{t-1}$) en aan de toename van de activiteitsgraad ($\Delta _AP1^t$; $\Delta _AP2^t$) getoond.

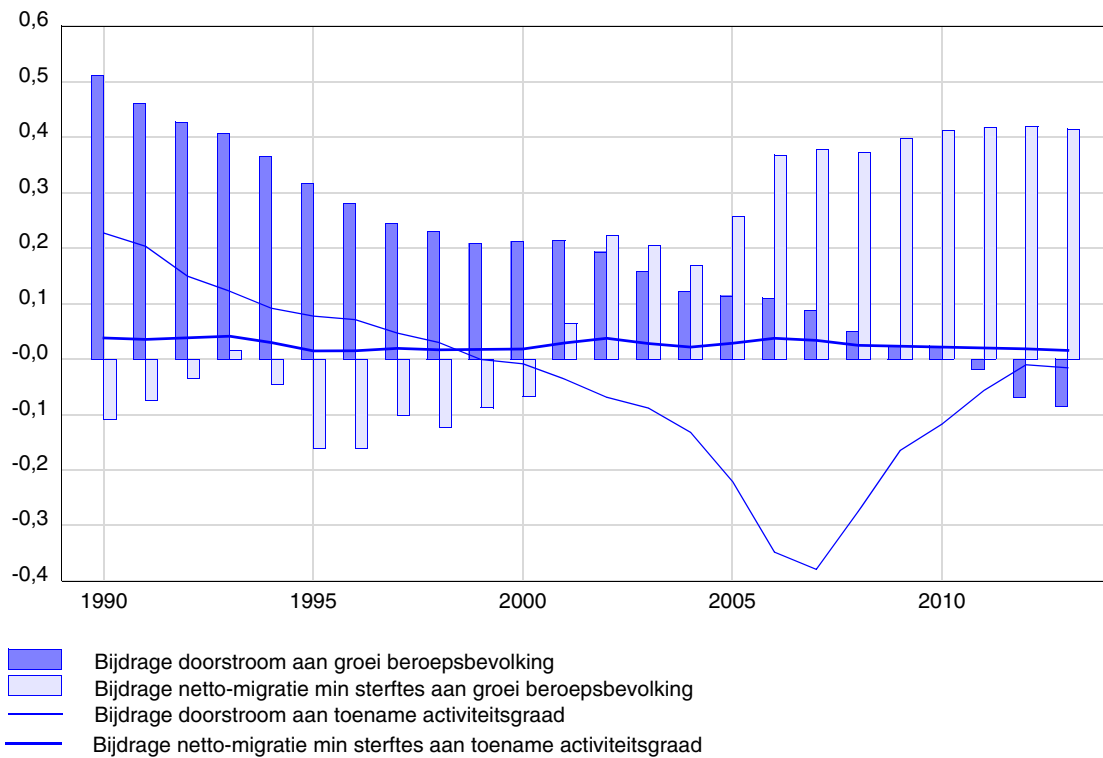
Daaruit blijkt dat de doorstroom nog tot 1999 positief bijdroeg tot de ontwikkeling van de activiteitsgraad, maar steeds in afnemende mate. Die dalende trend werd vooral veroorzaakt door het doorschuiven van de babyboomcohorten naar hogere leeftijden met lagere activiteitsgraden. Vanaf 2000 speelt daarbovenop ook de tijdelijke verhoging van de instroom van 15-jarigen; die gebeurt aan erg lage activiteitsgraden en remt de ontwikkeling van de globale activiteitsgraad. Tijdens de projectieperiode verkleint de omvang van de instromende cohorten echter opnieuw, zodat het omgekeerde effect speelt.

Vervolg kader 5

Van veel groter belang is echter wat er zich sinds enkele jaren voordoet aan de kant van de uitstroom. Het feit dat de oorlogsgeneraties de leeftijd van 65 jaar bereiken, zorgt voor een kleinere uitstroom dan voorheen en dus voor een sterke positieve impuls aan de evolutie van de bevolking op arbeidsleeftijd (zie kader 4). Die impuls gebeurt echter op de hoogste leeftijd, met relatief lage activiteitsgraad, zodat het arbeidsaanbod proportioneel veel minder ondersteund wordt, en een sterk remmend effect ontstaat op de evolutie van de globale activiteitsgraad, voornamelijk in de periode 2005-2009.

Na 2010 beginnen de babyboomers uit te stromen, en ondersteunt de doorstroom de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd niet langer (zie kader 4). Het remmend effect van de doorstroom op de evolutie van de activiteitsgraad valt nu vrijwel volledig weg, maar zijn bijdrage aan de ontwikkeling van het arbeidsaanbod slaat om van licht positief naar licht negatief vanaf 2011. Gemiddeld genomen over de gehele projectieperiode is de bijdrage van de doorstroom aan de groei van het arbeidsaanbod vrijwel gelijk aan nul.

FIGUUR 5a - Demografische impact op groei beroepsbevolking en toename activiteitsgraad (in %)

De gehele demografische impuls aan de groei van het arbeidsaanbod moet tijdens de volgende zes jaar dus komen van de component 'netto-migratie min sterftes'. De bijdrage van die component aan de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd is sterk gestegen sinds 2000 en zou volgens de bevolkingsvooruitzichten ook op middellange termijn nog op datzelfde peil blijven (zie kader 4). Bovendien gebeurt de netto-migratie proportioneel méér op leeftijden met hoger dan gemiddelde activiteitsgraden en leiden sterftes tot een belangrijkere punctie op het arbeidsaanbod op leeftijden met lager dan gemiddelde activiteitsgraden, zodat deze component ook nog eens lichtjes de evolutie van de globale activiteitsgraad ondersteunt (figuur 5a).

Ook gedragswijzigingen ondersteunen structureel het arbeidsaanbod...

De toename van de beroepsbevolking wordt eveneens structureel ondersteund door gedragswijzigingen, die tot uiting komen in stijgende activiteitsgraden binnen welbepaalde bevolkingssegmenten en versterkt worden door de impact van beleidsmaatregelen. Tijdens de voorbije zes jaar nam het arbeidsaanbod om die reden toe met 113 000 personen (zie 'bijdrage activiteitsgraden' in tabel 16). Dat is nochtans beduidend minder dan tijdens de tweede helft van de jaren negentig (toename met 200 000 personen).

...maar hun meting kan vertekend worden door de invloed van de regularisering...

Dat die toename minder sterk was, heeft in de eerste plaats te maken met de invloed van de regularisatiecampagne tijdens het begin van het decennium. Die heeft zonder twijfel de evolutie van de activiteitsgraden op artificiële wijze gedrukt tijdens die periode. De reden daarvoor ligt in het gebrek aan conceptuele afstemming tussen bevolkingscijfers en werkgelegenheidscijfers. De officiële bevolkingscijfers houden immers enkel rekening met personen die legaal op het grondgebied verblijven (concept 'de jure'), terwijl de werkgelegenheid in principe alle vormen van vergoede arbeid bevat, ook 'informele' arbeid en ook arbeid gepresteerd door personen zonder wettelijk verblijf op het grondgebied. Een regularisatie van mensen zonder papieren impliceert een verhoging van de bevolking 'de jure' (en dus de officiële bevolkingscijfers), zonder dat de bevolking 'de facto' (alle personen die duurzaam verblijven op het grondgebied) verandert. De impact van die operatie op zowel te meten als gemeten beroepsbevolking zou in eerste instantie beperkt moeten zijn. Het gevolg is dat de regularisaties leiden tot een negatieve schok op de gemeten activiteitsgraden, die volledig los staat van het werkelijke aanbodgedrag van de betrokken populatie.

...en recent observeert men negatieve schokken op de activiteitsgraden beneden 50 jaar,...

In de tweede plaats valt het echter op dat in de leeftijdsklassen beneden 50 jaar de evolutie van de activiteitsgraden tijdens de jongste drie jaar voor een negatieve of sterk dalende bijdrage aan de ontwikkeling van het arbeidsaanbod zorgde. In de leeftijdsgroep van 15 tot 24 jaar nam de activiteitsgraad zelfs af van 43,1 % in 2004 naar (voorlopige raming) 39,7 % in 2007, terwijl de vorige periode van hoogconjunctuur nog gepaard ging met een duidelijke stijging van de activiteitsgraad in die klasse (van 41,5 % in 1997 naar 44,2 % in 2001). Bij mannen in de leeftijdsklassen van 25 tot 49 jaar is het aanbodgedrag sinds geruime tijd erg stabiel; de globale activiteitsgraad voor die klasse situeert er zich reeds sinds het midden van de jaren negentig tussen 92,5 % en 93 %. Nochtans duiden ook hier de eerste ramingen op een niet verwaarloosbare inzinking van de activiteitsgraad tijdens het afgelopen jaar (van 92,9 % naar 92,4 %).

...zelfs bij vrouwen, ondanks het cohorte-effect,...

Tijdens de jongste jaren stelt men zelfs bij vrouwen in de leeftijdsklasse 25 tot 49 jaar een duidelijke vertraging vast in de evolutie van de activiteitsgraden. Nochtans wordt de toename van het arbeidsaanbod er in principe nog steeds ondersteund door het 'cohorte-effect', de veroudering van vrouwelijke cohorten die sterker participeren op de arbeidsmarkt dan hun voorgangsters. Bij de twintigers neemt de globale activiteitsgraad af sinds 2005, bij de dertigers sinds 2006 en zelfs bij de veertigers stabiliseerde (op basis van voorlopige ramingen) de activiteitsgraad vorig jaar, ondanks het feit dat zeker in die laatste leeftijdsgroep het cohorte-effect nog volop zou moeten gespeeld hebben tijdens die periode. Resultaat is dat de globale activiteitsgraad bij vrouwen in de klasse 25-49 jaar vorig jaar licht gedaald zou zijn (van 84,3 % naar 83,9 %).

...terwijl de hogere leeftijdsklassen daarvan gespaard blijven.

De recente vertraging in de evolutie van de activiteitsgraden lijkt echter niet van toepassing te zijn op de leeftijdsklassen vanaf 50 jaar. De mate waarin zij de evolutie van het arbeidsaanbod ondersteunen zwakte niet af tijdens de jongste jaren.

De adverse schokken zouden een permanent maar leeftijdsgebonden karakter hebben...

In kader 6 wordt dieper ingegaan op die markante evolutie en blijkt dat de timing van de negatieve schokken op de activiteitsgraden beneden 50 jaar de stempel lijken te verraden van de strengere controle op het actief zoekgedrag van uitkeringsgerechtigde werklozen. Tot nader order (en bij gebrek aan andere verklaringen) zijn we er van uitgegaan dat die recente negatieve schokken een permanent maar leeftijdsgebonden en dus geen cohortegebonden fenomeen zijn. Dat wil zeggen dat zij niet weerspiegeld zouden worden in het aanbodgedrag op latere leeftijd van de cohorten die er op dit moment door beïnvloed worden. Wel werd van de hypothese uitgegaan dat de gehele leeftijdgebonden schok nog niet geabsorbeerd is en - afhankelijk van de leeftijdsklasse - nog licht zou versterken tijdens de volgende jaren om vervolgens te stabiliseren.

...zodat de toename van het arbeidsaanbod die volgt uit wijzigingen in het aanbodgedrag...

Onder die veronderstelling zouden de wijzigingen in het aanbodgedrag onder 50 jaar gemiddeld vrijwel neutraal zijn voor de ontwikkeling van het arbeidsaanbod tijdens de volgende zes jaar. Het cohorte-effect zorgt nog voor positieve impulsen aan het vrouwelijke arbeidsaanbod tussen 35 en 50 jaar gedurende de gehele periode, maar die bijdrage wordt tijdens dit en volgend jaar meer dan tenietgedaan door verdere leeftijdsgebonden negatieve schokken op de activiteitsgraden. Vanaf 2010 vallen die weg en domineert het cohorte-effect terug.

...nu vrijwel volledig voor rekening komt van 50-plussers, bij mannen,...

Desondanks doen gedragswijzigingen het arbeidsaanbod op middellange termijn toch opnieuw stijgen met 110 000 personen (tabel 16). Dat komt voornamelijk voor rekening van de oudere leeftijdsklassen. De globale activiteitsgraad bij mannen van 50 tot 64 jaar zit reeds sinds het midden van de jaren negentig fors in de lift; hij steeg van 59,3 % in 1993 naar 68,9 % in 2007. Op middellange termijn zou hij verder toenemen tot 71,8 %, mede dankzij de positieve impuls (geraamd op afgerond 10 500 personen) die vanaf 2008 uitgaat van de maatregelen ter ondersteuning van het arbeidsaanbod uit het Generatiepact (hervorming stelsel brugpensioenen; effect pensioenbonus).

...vergezeld van een forse afname van het aantal bruggepensioneerden,...

Het aantal mannelijke bruggepensioneerden zou daarbij fors afnemen op middellange termijn (met 13 900 personen). Enerzijds stromen méér personen uit het stelsel omdat steeds omvangrijkere cohorten de pensioenleeftijd bereiken. Anderzijds blijft - mede onder invloed van het Generatiepact - de jaarlijkse instroom in het stelsel stabiel, ondanks de sterke toename van de instroombasis (het aantal werkende personen dat de brugpensioenleeftijden bereikt).

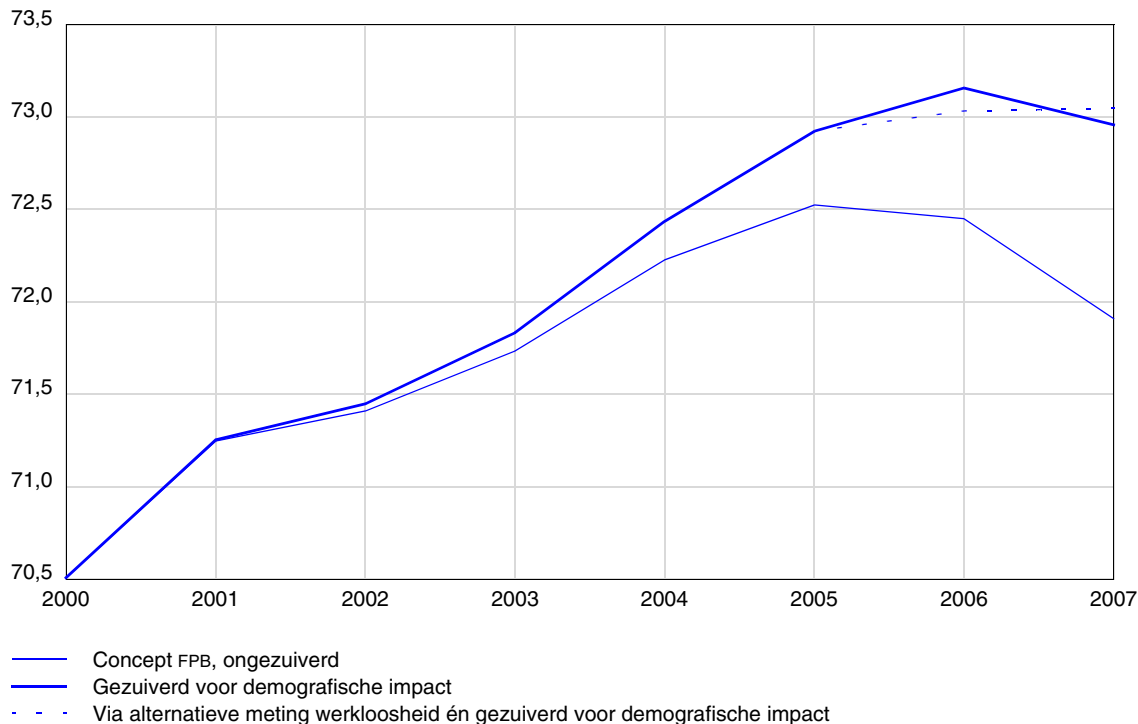
...en meer nog bij vrouwen, ondanks een verdere toename van het aantal bruggepensioneerden.

Bij vrouwelijke 50-plussers neemt de activiteitsgraad eveneens sterk verder toe tijdens de volgende zes jaar, van 48,8 % naar 55,5 %. In die leeftijdsgroep speelt het cohorte-effect in volle sterkte en wordt het bovendien ondersteund door de effecten van de pensioenhervorming (die de pensioenleeftijd voor vrouwen in 2009 op 65 jaar brengt) en eveneens van de maatregelen uit het Generatiepact. De impuls aan het vrouwelijke arbeidsaanbod via beide eerder vernoemde maatregelen uit het pact kan geraamd worden op afgerond 4 000 personen. Nochtans zou het aantal bruggepensioneerde vrouwen wél stijgen op middellange termijn (met 9 300 personen), vooral wegens de erg sterke toename van de instroombasis, maar ook omdat volgend jaar de verhoging van de pensioenleeftijd naar 65 jaar de uitstroom uit het stelsel met één jaar opschort.

KADER 6 - Recente daling van de activiteitsgraad; mogelijke oorzaken

De gegevens die op dit moment beschikbaar zijn voor de beroepsbevolking (werkgelegenheid: voorlopige raming voor 2007; werkloosheid: jaarobservaties tot en met 2007) en voor de bevolking op arbeidsleeftijd (observatie op 1 januari 2007, jaargemiddelde 2007 genomen uit de bevolkingsvooruitzichten) laten uitschijnen dat de globale activiteitsgraad (15 tot en met 64 jaar) daalde tijdens de afgelopen twee jaar, zelfs substantieel daalde tijdens het afgelopen jaar.

FIGUUR 6a - Activiteitsgraad (15-64 jaar)
(in % van de bevolking op arbeidsleeftijd)

Een niet onbelangrijk gedeelte van die inzinking is perfect toewijsbaar aan demografische veranderingen die vrijwel volledig overgeërfd zijn uit het verdere verleden (zie kader 5). Figuur 6a toont echter dat ook na uitzuivering voor die demografische impact, de activiteitsgraad quasi stabiliseert tijdens de afgelopen twee jaar, en nog steeds duidelijk afneemt in 2007. In het licht van de sterke structurele tendensen die de activiteitsgraad ondersteunen (cohort-effect, pensioenhervorming) en in de wetenschap dat de conjunctuur meezat tijdens de afgelopen jaren, blijft dat erg moeilijk te verklaren.

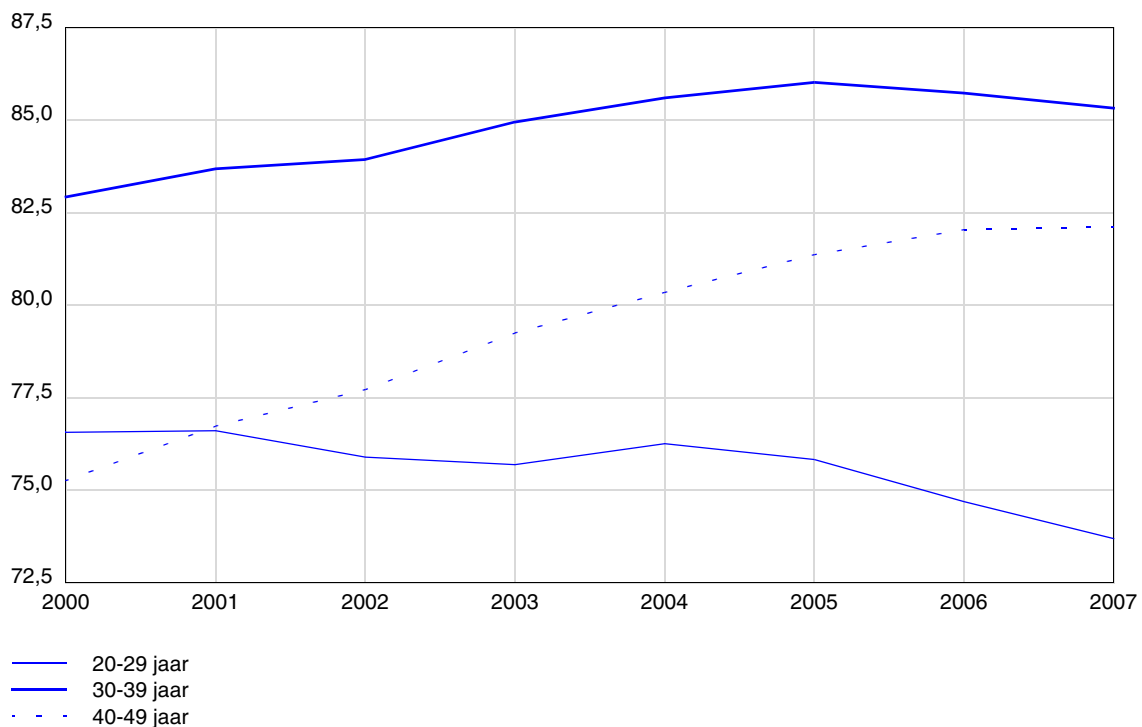
Vandaar de hypothese dat een belangrijk gedeelte van die evolutie wellicht 'statistische' oorzaken heeft, die te maken kunnen hebben met ofwel een 'overschatting' van de bevolkingsgroei ofwel een 'onderschatting' van de recente groei van de beroepsbevolking. Voordehandliggende kandidaten daarvoor: een overschatting van de 'werkelijke' netto inkomende migratie (via bv. verschuivingen tussen de bevolking 'de facto' en 'de jure'); een onderschatting van de uitgaande grensarbeid naar internationale instellingen; een onderschatting van het netto-effect op de werkgelegenheid vanuit het dienstenchequestelsel; een overschatting van de afname van de administratief getelde niet-werkende werkzoekenden (NWWZ), ingevolge de verandering van de regionale meetmethoden voor werkzoekenden na de afschaffing van de stempelcontrole begin 2006.

Die laatste mogelijkheid kan in de praktijk uitgetest worden omdat voor uitkeringsgerechtigde NWWZ een alternatieve bron bestaat (de betalingsstatistiek van de RVA) die niet aangetast is door een wijziging van meetmethoden. Als proef hebben we daarom de traditionele reeksen voor NWWZ - per kruising van leeftijdsklasse, geslacht en regio van woonplaats - vanaf januari 2006 geëxtrapoleerd met de reeksen voor uitkeringsgerechtigde NWWZ uit de RVA-betalingsstatistiek, onder de veronderstelling dat - per kruising - de evolutie in die laatste ook als proxy kan gelden voor de evolutie van de niet-uitkeringsgerechtigde NWWZ.

Vervolg kader 6

Resulteert een alternatieve meting voor de werkloosheid concept FPB, de beroepsbevolking concept FPB en de activiteitsgraad sinds 2006. In figuur 6a wordt die evolutie weergegeven, opnieuw gecorrigeerd voor de invloed van demografische verschuivingen. Blijkt dat over de twee laatste jaar samen die andere berekeningswijze slechts een lichte bijkomende verklaring geeft voor de minder sterke toename van de activiteitsgraad. Wel ligt de timing nu anders, met een sterkere negatieve schok op de activiteitsgraad in 2006 en een minder sterke negatieve schok in 2007. Op te merken trouwens dat vooral op regionaal vlak de evolutie van de werkloosheidsgraden en activiteitsgraden gebaseerd op die alternatieve raming een veel plausibeler profiel leveren voor de periode 2006-2007 dan de traditionele ramingen, maar dat de aggregatie op federaal vlak een aantal regionale incoherenties uitvlakt.

FIGUUR 6b - Activiteitsgraden per leeftijdsklasse bij vrouwen; via alternatieve meting werkloosheid
(in % van de overeenkomstige bevolkingsgroep)

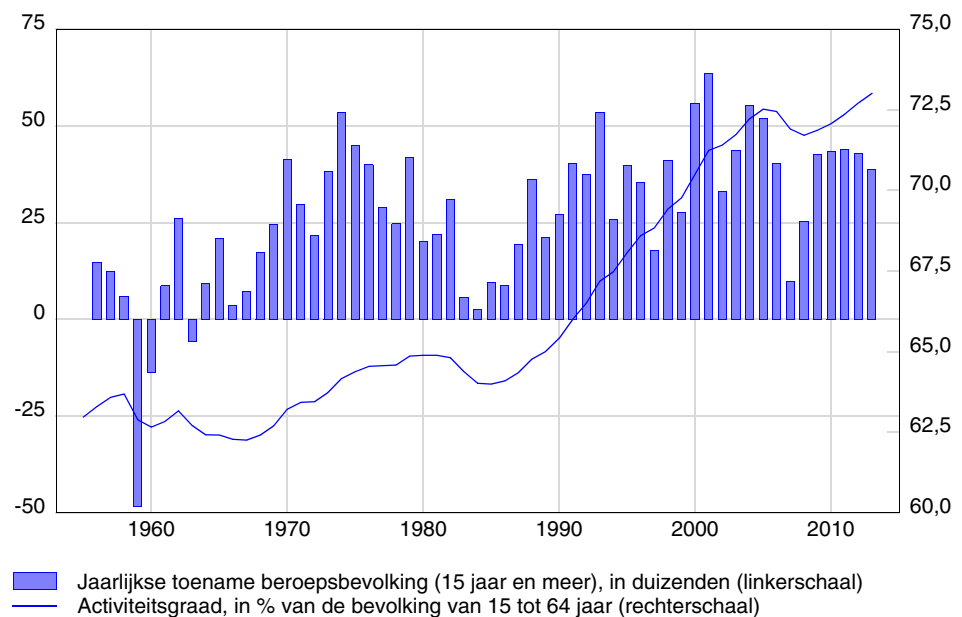

Indien men nu de evolutie naar leeftijdsgroep bekijkt volgens die alternatieve meting (figuur 6b doet dat voor de vrouwelijke subpopulatie), dan volgt een bijkomende piste ter verklaring van de recente daling van de activiteitsgraad. Blijkt immers dat de opeenvolgende schokken à la baisse op de activiteitsgraden (sinds 2005 bij twintigers, sinds 2006 bij dertigers en vooral vorig jaar bij veertigers) goed lijken overeen te stemmen met de fasering naar leeftijd in de uitvoering van de maatregel ter 'activering van het zoekgedrag naar werk' bij uitkeringsgerechtigde werklozen (van kracht sinds juli 2004 voor de doelgroep beneden 30 jaar, sinds juli 2005 voor dertigers en sinds juli 2006 voor veertigers). Dat lijkt er op te wijzen dat die maatregel - minstens op korte termijn - gepaard gaat met een negatief effect op de administratief gemeten activiteitsgraden. Uit de RVA-statistieken blijkt inderdaad dat in de betrokken leeftijdsklassen het aantal vrijstellingen van zoekplicht dat toegestaan wordt om 'redenen van studie' of om 'sociale of familiale redenen' verhoogde tijdens de jongste jaren (dat gebeurde eveneens duidelijk gefaseerd naar leeftijd). Een ander (minder gemakkelijk te becijferen) gedeelte van het effect moet echter ongetwijfeld toegeschreven worden aan het strengere schorsingsbeleid dat recent gevoerd werd. Dat zorgt voor een daling van het aantal uitkeringsgerechtigde werklozen, die op korte termijn blijkbaar niet gecompenseerd wordt door een evenredige toename van de werkgelegenheid in de betrokken leeftijdsklassen.

De toename van de beroepsbevolking is dus geconcentreerd bij vrouwen en bij 50-plussers.

Het cohorte-effect en de pensioenhervorming zorgen er voor dat de toename van de beroepsbevolking beduidend sterker blijft bij vrouwen (tabel 16: plus 146 000 personen; 1,1 % groei per jaar) dan bij mannen (plus 91 000 personen; 0,6 % groei per jaar). Daarnaast zorgt het samenspel van demografische verschuivingen ten gunste van de oudere leeftijdsklassen en stijgende activiteitsgraden in diezelfde leeftijdsklassen voor een sterke toename van de beroepsbevolking van 50 jaar en meer (met 236 000 personen; 3 % groei per jaar). In de klasse 25-49 jaar domineert de neerwaartse demografische druk, zodat de beroepsbevolking er daalt met 23 000 personen (0,1 % krimp per jaar). Het arbeidsaanbod bij jongeren (15-24 jaar) neemt toe met 23 000 personen (0,8 % groei per jaar), omdat de bevolking in die klasse stijgt onder invloed van de inkomende migratie.

FIGUUR 18 - Beroepsbevolking FPB en activiteitsgraad

De groei van de beroepsbevolking herneemt na een forse vertraging.

Met positieve bijdragen vanuit zowel demografie als aanbodgedrag, neemt op middellange termijn de totale beroepsbevolking (15 jaar en meer) toe met 237 000 personen (39 500 personen gemiddeld per jaar; 0,8 % groei gemiddeld). Nochtans zou dit jaar de toename beperkt blijven tot 25 300 personen, na de bijzonder forse groeivertraging van het arbeidsaanbod tijdens de laatste twee jaar (toename van nauwelijks 9 800 personen vorig jaar). De negatieve schokken op de activiteitsgraden beneden 50 jaar blijven ook dit jaar immers nog remmend werken op de groei van het arbeidsaanbod. Die factor speelt ook volgend jaar nog lichtjes, maar wordt dan gecompenseerd door de impuls aan het arbeidsaanbod die gepaard gaat met het optrekken van de pensioenleeftijd voor vrouwen. Vanaf 2010 dragen gedragswijzigingen en demografie dan even sterk bij aan de toename van de beroepsbevolking, die gemiddeld 42 300 personen per jaar bedraagt.

De recente inzinking van de globale activiteitsgraad heeft zowel demografische als gedragsgebonden oorzaken...

De globale activiteitsgraad¹ nam af van 72,5 % in 2005 naar (voorlopige cijfers) 71,9 % in 2007 (zie figuur 18). In kader 5 bleek reeds dat de demografie in het recente verleden een sterk remmende invloed had op zijn evolutie, effect dat becijferd kan worden op gecumuleerd 1,0 procentpunt tijdens de vorige zes jaar, waarvan 0,6 procentpunt opgelopen werden tijdens de afgelopen twee jaar. Ook na uitzuivering voor demografische verschuivingen viel de toename van de activiteitsgraad echter stil tijdens de laatste twee jaar (zie kader 6).

...die aan kracht zouden inboeten in de loop van de projectieperiode.

De activiteitsgraad staat tijdens de projectieperiode nog steeds onder neerwaartse druk van de demografische verschuivingen. Gecumuleerd over de hele periode kan dat negatieve effect becijferd worden op 0,5 procentpunt, voornamelijk echter op te lopen gedurende dit en volgend jaar. Omdat ook de verdere negatieve schokken op de activiteitsgraden beneden 50 jaar zich voordoen aan het begin van de periode, neemt de globale activiteitsgraad dit jaar nog licht af (van 71,9 % naar 71,7 %) en is de stijging volgend jaar erg bescheiden (terug naar 71,9 %). Vanaf dan echter versnelt de toename van de activiteitsgraad, zodat hij op het einde van de projectieperiode 73,0 % bedraagt.

Onduidelijkheid over de oorzaken van de recente adverse schokken legt een marge van onzekerheid rond de projectie van het arbeidsaanbod.

Aan deze projectie van het arbeidsaanbod zijn zowel op- als neerwaartse risico's verbonden, aangezien er veel onduidelijkheid bestaat over de oorzaken van de recente vertraging in de evolutie van de activiteitsgraden. Stel bv. dat de recent geobserveerde negatieve schokken op de activiteitsgraden in werkelijkheid minstens gedeeltelijk toe te schrijven zouden zijn aan een onderschatting van de groei van de werkgelegenheid. In dat geval is onze inschatting dat het om permanente schokken ging, overdreven; we dreigen dan de toename van de beroepsbevolking te conservatief te ramen. Indien daarentegen de netto-migratie mede aan de oorsprong van de schokken zou liggen (bv. omdat een belangrijke component structureel te maken zou hebben met louter verschuivingen tussen illegaal en legaal op Belgisch grondgebied verblijvende personen), dan dreigt de neerwaartse druk op de activiteitsgraden in de leeftijdsklassen beneden 50 jaar positief gecorreleerd te zijn met de expansieve hypothesen qua netto-migratie op middellange termijn uit de jongste bevolkingsvooruitzichten. In dat laatste geval dreigen we de evolutie van de activiteitsgraad en het arbeidsaanbod te overschatten. Op te merken trouwens dat - ook los van de specifieke problemen die gepaard gaan met de verschuivingen legaal-illegaal - er momenteel bitter weinig informatie bestaat over het aanbodgedrag van de recente inkomende migratiestromen.

1. Gemeten als de totale beroepsbevolking (15 jaar en meer) t.o.v. de bevolking op arbeidsleeftijd (15 tot 64 jaar).

B. Loonvorming en productiviteit in de sector der ondernemingen

1. Socialezekerheidsbijdrageverminderingen en loonsubsidies

*Loonlastenverlagingen
verschuiven van
bijdrageverminderingen
naar loonsubsidies*

Het loonlastenverlagend beleid voor de sector van de ondernemingen steunt op drie pijlers: basis- en doelgroepeigen verminderingen van de wettelijke werkgeversbijdragen via de structurele maatregel, algemene en gerichte loonsubsidies via de federale fiscaliteit, de sociale zekerheid en de gewesten, en werknemersbijdrageverminderingen voor laagverloonden (zie de statistische bijlage voor de ex ante bedragen). De geharmoniseerde structurele maatregel is niet langer een eenduidig en algemeen anker van het loonlastenverlagend beleid omdat naast de doelgroepen 'eerste aanwervingen', 'laaggeschoolde jongeren', en 'langdurig werklozen' ook expliciet leeftijdsgebonden bijdrageverminderingen worden toegekend en het gros van de nieuwe maatregelen de facto vooral bedrijfstak- of arbeidsdoelgroepgebonden loonsubsidies zijn. De middellangetermijnstijging van de loonsubsidievoet met 72 basispunten illustreert hoe het zwaartepunt van het loonlastenverlagende beleid nog meer dan in het recente verleden zal verschuiven naar de loonsubsidies. Weliswaar zal in vergelijking met 2007 de gemiddelde werkgeversbijdragevoet op middellange termijn met 16 basispunten dalen, maar die daling is hoegenaamd niet het gevolg van een versterkt beleid van werkgeversbijdrageverminderingen. Daarenboven is die daling medebepaald door de verschuiving van de economische activiteiten naar minder belaste bedrijfstakken of arbeidscategorieën, goed voor een neerwaartse druk van 26 basispunten op de parafiscale last tussen 2007 en 2013.

*De gemiddelde wettelijke
werkgeversbijdragevoet
stijgt...*

De gemiddelde werkgeversbijdrageverminderingvoet zal immers in die periode dalen met 92 basispunten, een gevolg van het overwegend degressief of forfaitair karakter van zowel het basisgedeelte als de doelgroepgebonden verminderingen in het kader van de geharmoniseerde structurele maatregel. Dat de gemiddelde effectieve wettelijke bijdragevoet ondanks de stagnatie van de werkgeversbijdrageverminderingen slechts met 59 basispunten stijgt, is te wijten aan het wegvallen na 2007 van de wettelijke bijdragen op de ontslagvergoedingen die door Volkswagen in 2007 waren toegekend.

*... en de andere
werkgeversbijdragevoeten
dalen.*

De voeten van de fictieve (min 51 basispunten), extrawettelijke (min 13 basispunten) en aanvullende pensioenbijdragen (min 11 basispunten) zullen voor een mildering van de gemiddelde parafiscale voet zorgen. De oorzaken daarvan zijn respectievelijk de afname van het aantal bruggepensioneerden, de kleinere prijsinflatie in de privé gezondheidszorgen en dus een kleinere stijging van de privéziektezorgpremies in vergelijking met de brutolonen, en de verschuiving van de werkgelegenheid naar minder belaste bedrijfstakken.

*De ontslagmaatregelen bij
Volkswagen verhogen de
bijdragevoeten tijdelijk in
2007...*

De collectieve ontslagregeling van 2007 voor Volkswagen impliceert dat de gemiddelde effectieve wettelijke en fictieve bijdragevoeten in het referentiejaar (2007) kunstmatig hoog liggen. Aangezien vanaf 2008 die incidentele factor wegvalt, is de trendmatige opwaartse druk op de wettelijke bijdragevoetstijging hoger en de trendmatige neerwaartse druk via de fictieve bijdragevoeten lager dan de evoluties in vergelijking met 2007 suggereren. In vergelijking met 2008 zal de gemiddelde werkgeversbijdragevoet in 2013 26 basispunten hoger liggen, zal de effectieve wettelijke werkgeversbijdragevoet stijgen met 70 basispunten (i.p.v.

met 59) en zal de fictieve bijdragevoet slechts met 26 basispunten dalen (en niet met 51).

... en bemoeilijken de vergelijking tussen de verwerkende nijverheid en diensten.

De Volkswagen-regeling trekt ook de vergelijking tussen de verwerkende nijverheid en de diensten scheef. Gemiddeld boekt de verwerkende nijverheid in vergelijking met 2007 een gemiddelde bijdragevoetdaling met 133 basispunten, terwijl voor de diensten de gemiddelde bijdragevoet met 44 basispunten stijgt (zie de statistische bijlage). Wordt 2008 als referentiepunt gebruikt, dan valt die scheeftrekking weg: beide segmenten van de economie hebben dan af te rekenen met gelijkaardige gemiddelde bijdragevoetstijgingen (34 en 42 basispunten respectievelijk).

TABEL 17 - Werkgeversbijdragevoeten en loonsubsidievoeten in de sector van de ondernemingen¹
(in procent, t.o.v. brutolonen)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2013-2007	2013-2008
Impliciete werkgeversbijdragevoet ^a	33,84	33,42	33,57	33,66	33,70	33,66	33,68	-0,16	0,26
Gemiddelde loonsubsidievoet ^b	2,42	2,98	3,37	3,33	3,27	3,20	3,14	0,72	0,16

a. Inclusief extralegale, aanvullende pensioen- en fictieve bijdragen.

b. Gefinancierd door de sociale zekerheid: Sociale Maribel, activering van werkloosheidsvergoedingen, dienstencheques, jongerenbonus non-profit; gefinancierd door de federale fiscaliteit: nacht- en ploegenarbeid, overuren, algemene subsidie, onderzoekers, koopvaardij, zeevisserij, zeesleepvaart, baggeraars; gefinancierd door het Vlaamse Gewest: oudere werklozen; gefinancierd door het Waals Gewest: Prime à l'emploi.

TABEL 18 - Intrasectorale en intersectorale verschuivingen in de werkgelegenheid: effect op de werkgeversbijdragevoeten²
(in procent, t.o.v. brutolonen)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Gemiddelde werkgeversbijdragevoet ^a	-0,06	-0,10	-0,14	-0,18	-0,22	-0,26
- Wettelijke bijdragevoet na verminderingen	-0,01	-0,02	-0,03	-0,03	-0,04	-0,04
- Fictieve bijdragevoet ^b	-0,01	-0,03	-0,04	-0,05	-0,06	-0,07
- Extrawettelijke bijdragevoet (excl. aanvullende pensioenen) ^c	-0,01	-0,01	-0,02	-0,02	-0,03	-0,03
- Aanvullende pensioenbijdragevoet ^d	-0,02	-0,04	-0,06	-0,08	-0,10	-0,11

a. Niet noodzakelijk gelijk aan de som van de delen wegens afrondingen.

b. De sectorale voeten zijn gebaseerd op vooruitzichten over het aantal bruggepensioneerden.

c. De sectorale voeten zijn gebaseerd op vooruitzichten voor de sectorale werkgelegenheid en de prijsindex van gezondheidszorgen gedragen door de gezinnen.

d. Constante sectorale voeten na 2007.

Loonsubsidies: de facto meer ongelijkheid tussen de bedrijfstakken...

De toename van de loonsubsidies is niet gelijk gespreid over de bedrijfstakken. De loonsubsidies waarop in principe alle bedrijfstakken kunnen beroep doen - met name de algemene loonsubsidie, de activering van werkloosheidsuitkeringen, de subsidies voor onderzoekers en in zekere mate ook de ouderenbonus van het Vlaams Gewest - worden in toenemende mate gemarginaliseerd door de maatregelen die ontwikkeld zijn voor een aantal specifieke en/of kleine bedrijfstakken (zeekoopvaardij, baggeraars, sleepvaart) of die in praktijk slechts in de verwerkende nijverheid gebruikt worden (nacht- en ploegenarbeid). Daarom zal

1. Inclusief overheidsbedrijven.

2. In vergelijking met 2007; sector van de ondernemingen inclusief overheidsbedrijven.

de loonsubsidievoet in de verwerkende nijverheid met 257 basispunten stijgen terwijl die in de sector van de verhandelbare diensten met 11 basispunten zal dalen (zie de statistische bijlage).

... wegens de versterking van het loonsubsidiebeleid via de bedrijfsvoorheffing.

De stijging van de loonsubsidies volgt in de eerste plaats uit de versterking van de kortingen op de door te storten bedrijfsvoorheffing. Niet alleen komt de algemene korting vanaf 2008 op kruissnelheid, de loonsubsidies voor de onderzoekers, voor een aantal specifieke bedrijfstakken en voor nacht- en ploegenarbeid (de facto beperkt tot de verwerkende nijverheid) zullen worden versterkt. Vooral de maatregel ten gunste van nacht- en ploegenarbeid - een stijging van de nominale subsidievoet voor de betrokken brutoloonmassa van 10,7 % in 2007 naar 15,6 % vanaf 2009 en toegekend onder de voorwaarde van een loonmatigend interprofessioneel akkoord voor 2009-2010 - springt in het oog.

Groter gebruik van de dienstencheques...

De loonsubsidies in het kader van de dienstencheques zullen ook flink toenemen, maar dit zal louter het gevolg van het toenemend gebruik van deze faciliteit zijn en gebeurt ondanks de (verwaarloosbaar kleine) daling van de loonsubsidie per gepresteerd uur (per dienstencheque stijgt in 2008 de aankoopprijs met 30 eurocent naar €7, terwijl de inruilwaarde voor de dienstenverstrekker slechts met 22 eurocent stijgt). De vraag naar dienstenchequeprestaties wordt overigens ondersteund door enerzijds een sterke groei in de vraag naar huishoudelijke diensten en anderzijds de vervanging van zwarte en pwa-prestaties door witte prestaties.

... en matig gebruik van de andere loonsubsidies.

Ook de stijging van de andere loonsubsidies (activering van werkloosheidsuitkeringen, jongerenbonus non profit, ouderenbonus van het Vlaams Gewest) is toe te schrijven aan de grotere werkgelegenheid die voor die subsidies in aanmerking komt. De groei in de activeringsvergoedingen wordt geremd omdat de relatieve loonkosten van arbeid in het kader van de speciale werkgelegenheidsprogramma's ongunstig evolueren in vergelijking met de gewone arbeidscategorieën. En ondanks het stijgend gewicht van de vijftigplussers in de werkgelegenheid blijft de ouderenbonus van het Vlaams Gewest een marginaal verschijnsel omdat het voordeel per aangeworven oudere klein is in vergelijking met andere arbeidsvraagondersteunende maatregelen.

Loonlastenverlagingen: niet neutraal voor de verschillende arbeidscategorieën...

Zijn de loonsubsidies in praktijk niet bedrijfstakneutraal, ook de impact van de loonlastenverlagingen op de keuze tussen laagverloonde en hoogverloonde arbeid of tussen jongeren en ouderen is dat niet. Dat geldt vooral voor de werkgeversbijdrageverminderingen en in mindere mate voor de loonsubsidies.

... hogere bijdragevoet voor de laagverloonden...

Voor een aantal werkgelegenheidscategorieën - de laagverloonde min-vijftigers en de speciale jobs - kan de wettelijke bijdragevoet niet anders dan stijgen als gevolg van het forfaitaire karakter van de basisvermindering. In het geval van de laagverloonde min-vijftigers wordt die tendens versterkt door de degressiviteit van het lageloonsupplement en het forfaitaire karakter van de jongerenbonus, zodat hun totale effectieve bijdragevoet tussen 2008 en 2013 zal stijgen met 215 à 220 basispunten. Voor de speciale jobs speelt ook dat de doelgroepsupplementen forfaitair en uitdovend in de tijd zijn, met als gevolg een middellangetermijnstijging van hun totale effectieve bijdragevoet met 255 à 275 basispunten. Ook de laagverloonde ouderen in de dienstensector worden in toenemende mate belast (plus 369 basispunten).

*... lagere of hogere
bijdragevoet voor de
hoogverloonden...*

Voor de hoogverloonden, zowel de min-vijftigers als de ouderen, wordt de opwaartse druk van het forfaitaire karakter van de bijdrageverminderingen op de totale effectieve voet gedeeltelijk of zelfs helemaal ongedaan gemaakt door het hogeloonsupplement van de structurele vermindering¹. Vandaar dat voor hen de middellangetermijnveranderingen in de totale effectieve voet in een brede vork liggen: tussen minus 59 basispunten (gemiddelde voor de hoogverloonde ouderen in de diensten) en plus 14 basispunten (gemiddelde voor de hoogverloonde min-vijftigers in de verwerkende nijverheid) tussen 2013 en 2008.

*... lagere loonsubsidievoet
voor de speciale jobs...*

Omdat de werkloosheidsactiveringen op forfaitaire leest zijn geschoeid, daalt hun belang trendmatig t.o.v. de betrokken speciale brutoloonmassa. In de dienstensectoren zal de speciale loonsubsidievoet gemiddeld meer dalen dan in andere bedrijfstakken (minus 86 basispunten t.o.v. minus 40 basispunten, beide tussen 2013 en 2008) omdat daar het gewicht van de activeringen in de loonsubsidies groter is dan in de verwerkende nijverheid.

*... gelijkmatige
subsidievoetverhogingen
voor gewone jobs in de
industrie...*

In de bedrijfstakken waar de ploegenarbeid- en overurenmaatregelen domineren (verwerkende nijverheid), zijn de loonsubsidies gemiddeld neutraal voor de keuze tussen laag- en hoogverloond of tussen jonger en ouder omdat die maatregelen toegekend worden in de vorm van uniforme procentpuntkortingen op de bedrijfsvoorheffing. De loonsubsidievoeten voor de gewone jobs stijgen daar op middellange termijn in vergelijking 2007 met 247 à 263 basispunten (148 à 159 basispunten in vergelijking met 2008).

*... ongelijkmatige
subsidievoetverlagingen
voor gewone jobs in de
diensten...*

In de andere bedrijfstakken (verhandelbare diensten) domineren de loonsubsidies die op forfaitaire leest zijn geschoeid, nl. de Sociale Maribel voor de non-profitsector en de Vlaamse ouderensubsidie. Bijgevolg dalen de loonsubsidies daar op middellange termijn. Vooral de lageloonsubsidievoeten dalen (minus 22 à 35 basispunten in vergelijking met 2007) omdat het gewicht van de forfaitaire subsidies t.o.v. de brutolonen sowieso lager is voor de hogere lonen. Daarenboven ondersteunt de versterking van de loonsubsidies voor onderzoekers, die pro rata toegekend worden, de subsidievoet van de hoogverloonden, zodat de hogere loonsubsidievoeten ofwel licht dalen in het geval van de minvijftigers (min 4 basispunten) of licht stijgen in het geval van de ouderen (plus 2 basispunten) in vergelijking met 2007.

*... maar zonder grote
gevolgen voor de
intrasectorale structuur van
de werkgelegenheid...*

In principe zouden de veranderingen in de relatieve kosten van de arbeidscategorieën voor substitutie- en volume-effecten moeten zorgen. Concreet daalt in de meeste bedrijfstakken het aandeel van laagverloonde arbeid en stijgt binnen elke arbeidscategorie het aandeel van de ouderen in de werkgelegenheid. In praktijk is op korte termijn de nettosubstitutie binnen de bedrijfstakken tussen de arbeidscategorieën en binnen de arbeidscategorieën tussen jong en oud volgens hun verschillende loonkostenevolutie klein. Daarenboven zijn de verschuivingen binnen elke arbeidscategorie tussen jong en oud relatief groter dan de verschuivingen tussen de laag-, hoogverloonde en speciale arbeidscategorie, niet als gevolg van relatieve kostenwijzigingen, maar wel als spiegelbeeld van de veroudering van de beroepsbevolking.

1. 6 % van het brutoloon boven 12 000 euro per kwartaal.

... of de macro-economische bijdragevoet.

Wat die reallocatie van werkgelegenheid binnen de bedrijfstakken a priori inhoudt voor de gemiddelde parafiscale last is niet duidelijk. Enerzijds zorgt de verschuiving van laag- naar hoogverloonde (en dus van laag- naar hoogbelaste) werkgelegenheid voor een opwaartse druk op de effectieve bijdragevoet. Anderzijds kan de verschuiving van jong naar oud de gemiddelde bijdragevoet zowel drukken als verhogen. Veel hangt af van de initiële gewichten van de bedrijfstakken. Immers, in de verwerkende nijverheid werden in 2007 ongeacht de looncategorie de ouderen minder zwaar belast dan de jongeren. Daarenboven zal daar tot in 2013 voor elke looncategorie het parafiscale voordeel van de ouderen t.o.v de jongeren stijgen. Voor de dienstensectoren wordt dat parafiscale voordeel van de ouderen initieel ook geobserveerd, maar het is veel kleiner en zal naarmate de tijd verstrijkt, worden omgebogen. De nettoimpact van al die intrasectorale verschuivingen, d.w.z. in de veronderstelling dat de gewichten van de bedrijfstakken constant gehouden worden, op de macro-economische bijdragevoet blijkt nul te zijn.

Uitbreiding van de werknemersbijdrageverminderingen.

De stagnatie en zelfs afkalving van de werknemersbijdrageverminderingen voor laagverloonden, wordt tijdelijk en gedeeltelijk afgeremd door vanaf het vierde kwartaal van 2008 de maximale bijdragevermindering in het kader van de werkbonus op te trekken (van €143 naar €175 per maand). De verminderingsoet (t.o.v. de brutoloonmassa van alle gezinnen) blijft echter in 2008 (0,61 %) en 2009 (0,60 %) beneden die in 2007 (0,67 %), omdat de indexering van de loongrenzen aan de prijzen niet voldoende is om de geleidelijk eroderende impact van de nominale brutoloon groei op de werkbonus op te vangen. In 2013 zal de werkbonus nog maar goed zijn voor 0,37 % van de brutolonen.

Verschillen in impact op de werkgelegenheid tussen algemene en selectieve loonlastenverlagingen...

Het huidig beleid van loonlastenverlagingen is in hoge mate gekenmerkt door selectiviteit. Zo zijn de werknemersbijdrageverminderingen voorbehouden voor de laagverdieners. De werkgeversbijdrageverminderingen richten zich in toenemende mate naar bepaalde leeftijdsgroepen en zelfs het algemene gedeelte van de werkgeversbijdrageverminderingen is niet neutraal wegens haar forfaitaire karakter. En in de feiten bevoordelen de loonsubsidies bepaalde bedrijfstakken. In de Vooruitzichten 2007-2012 werd reeds gewezen op verschillen in effectiviteit voor de schepping van bijkomende werkplaatsen tussen algemene en selectieve loonlastenverlagingen.

... en tussen verschillende types van algemene loonlastenverlagingen.

Maar ook binnen de groep van algemene loonlastenverlagingen kan de impact op loonkosten en werkgelegenheid verschillen van instrument tot instrument, afhankelijk van de institutionele omgeving. In kader 7 wordt gewezen op de rol van de binding van de werkloosheidsuitkeringen aan lonen of prijzen en op de rol van minimumlonen. Indien de werkloosheidsuitkeringen overwegend gebonden zijn aan de consumptieprijzen, dan zijn algemene werkgeversbijdrageverminderingen (of bijkomende loonsubsidies) enerzijds en werknemersbijdrage- en looninkomstenbelastingverminderingen anderzijds equivalent. Zijn de werkloosheidsuitkeringen overwegend gebonden aan de brutolonen, dan scheppen lastenverlagingen aan de aanbodzijde (inkomstenbelastingen, werknemersbijdragen) meer werkgelegenheid dan verlagingen van lasten op de vraagzijde (werkgeversbijdragen, loonsubsidies). Worden minimumlonen opgelegd die hoger liggen dan wat de brutolonen zouden zijn in een vrije, competitieve markt, dan hebben alleen lastenverlagingen aan de vraagzijde een impact op loonkosten en werkgelegenheid.

KADER 7 - Welke lasten op arbeid verlagen om werkgelegenheid te scheppen: werkgeversbijdrage - versus werknemersbijdrage - of personenbelastingverminderingen?

De relatieve effectiviteit van de verschillende loonlastenverminderingen hangt af van de institutionele omgeving waarin de lonen tot stand komen. Van belang zijn de manier waarop de werkloosheidsuitkeringen bepaald worden en de mate waarin minimumlonen de vrije loonzetting effectief beperken.

1. In collectieve loononderhandelingsmodellen van het type 'right to manage' in een beleidsomgeving zonder minimumlonen worden de loonkosten bepaald door de arbeidsproductiviteit (opwaarts), de loonwage (opwaarts), de werkloosheidsgraad (neerwaarts) en de nettovervangingsratio tussen werkloosheidsuitkeringen en nettoloon (opwaarts).

In LABMOD, een arbeidsmarktmodel dat op zich of in combinatie met het middellangetermijnmodel HERMES door het Federaal Planbureau wordt gebruikt voor de evaluatie van arbeidsmarktbeleidsmaatregelen en andere schokken, wordt de fiscale en parafiscale druk als volgt verdeeld: 30 % van de stijgingen (dalingen) in de loonwage wordt gedragen (geïncasseerd) door de werkgevers via een opwaartse (neerwaartse) druk op de loonkost en 70 % wordt door de werknemers geabsorbeerd (toegeëigend) via een neerwaartse druk op (opwaartse aanpassing van) de nettolonen op lange termijn. Dit betekent niet noodzakelijk dat een stijging van 1 % van de loonwage de loonkostenvoet met 0,3 % doet stijgen en de nettoloonvoet met 0,7 % doet dalen omdat in het langetermijnevenwicht ook de macro-economische terugkoppeling via productiviteit, werkloosheidsgraad en vervangingsratio speelt¹.

Dit soort modellen impliceert dat gelijke veranderingen in de bijdrage- of aanslagvoeten (indien gedefinieerd t.o.v. de loonkosten) voor werkgeversbijdragen, werknemersbijdragen en personenbelastingen dezelfde loonkosten genereren indien abstractie gemaakt wordt van macro-economische feedback, maar dat de verdeling van de loonkosten tussen brutolonen en werkgeversbijdragen verschilt tussen die vormen van (para)fiscale lasten. De vraag is dan of die verschillende samenstelling in combinatie met macro-economische feedback een ander evenwicht voor de loonkosten impliceert. M.a.w. of lastenverlagingen zich naar de vraag- of naar de aanbodzijde van de arbeidsmarkt moeten richten. Het antwoord hangt af van de afgeleide effecten op de nettovervangingsratio tussen gemiddelde werkloosheidsvergoeding en nettoloon.

In België zijn de werkloosheidsvergoedingen koopkrachtvast want geïndexeerd aan de consumptieprijzen. Voor een individu is de initiële vergoeding weliswaar gelijk aan een percentage van het laatst verdiende loon (of bij gebrek aan een loopbaan als loontrekkende aan een vaste vergoeding) maar ook geplafonneerd. Voor de groep van hogeloonverdieners kan de gemiddelde nominale werkloosheidsuitkering dus gemodelleerd worden als een functie van de consumptieprijzen (hypothese 1); voor de groep van lageloonverdieners is de gemiddelde nominale werkloosheidsuitkering eerder functie van het brutoloon (hypothese 2). Welke hypothese voor alle werknemers samen het dichtst aansluit bij het Belgisch systeem van werkloosheidsuitkeringen is dus a priori niet duidelijk. Geldt de eerste hypothese, dan zijn alle loonlastenverlagingen equivalent, ook indien macro-economische terugkoppelingen in rekening worden gebracht. Overigens impliceert de stijging van het reële nettoloon een bijkomende loonkostenmatiging via de geïnduceerde daling van de vervangingsratio. Geldt de tweede hypothese, dan hebben werknemersbijdrage- of personenbelastingverminderingen een grotere impact op de loonkosten dan werkgeversbijdrageverminderingen. Aangezien zij de vervangingsratio rechtstreeks doen dalen, is hun loonkostenmatigende invloed via de vervangingsratio groter. Dit alles wordt geïllustreerd in tabel 7a voor een daling van de werknemers- of werknemersbijdragevoeten met 1 procentpunt (t.o.v. de oorspronkelijke loonkost).

1. Stockman, Peter (2007), Werkloosheidsuitkeringen en de effectiviteit op lange termijn van verminderingen in de personenbelastingen, werknemers- en werkgeversbijdragen in LABMOD, Federaal Planbureau, Working Paper 13-07.

Vervolg kader 7

TABEL 7a - Langetermijneffecten op de sector van de ondernemingen van een daling van de werknemers- of werknemersbijdragevoeten met 1 procentpunt (t.o.v. de oorspronkelijke loonkost)
(procentuele verschillen in vergelijking met de referentiesimulatie, tenzij anders vermeld)

	Hypothese 1: Indexering van de gemiddelde werkloosheidsuitkering aan de consumptieprijzen ^a		Hypothese 2: Indexering van de gemiddelde werkloosheidsuitkering aan de brutolonen	
	Werkgeversbijdragevoet	Werknemersbijdragevoet / Personenbelastingvoet	Werkgeversbijdragevoet	Werknemersbijdragevoet / Personenbelastingvoet
Toegevoegde waarde	0,64	0,66	0,56	0,83
Werkgelegenheid	0,98	1,00	0,83	1,33
Reële arbeidskosten ^b	-0,66	-0,65	-0,53	-0,91
Reële nettoloonvoet ^c	1,07	1,08	1,24	0,71
Vervangingsratio ^d	-0,41	-0,41	-0,25	-0,74

- a. Kleine verschillen tussen de effecten van de twee bijdragevoeten omdat de economie volgens dit model na 100 jaar nog niet helemaal het nieuwe langetermijnevenwicht heeft bereikt.
 b. Inclusief arbeidsbemiddelingskosten; gedefleerd met toegevoegde waardeprijsindex.
 c. Gedefleerd met consumptieprijsindex.
 d. Verschil in procentpunten.

2. Ook minimumlonen kunnen de neutraliteit van het type loonlasten voor de verdeling van de parafiscale en fiscale lasten tussen werknemers en werkgevers doorkruisen. Bijvoorbeeld, indien in een perfect competitieve omgeving een bindend minimum brutoloon wordt opgelegd i.e. een brutoloon hoger dan consistent met het evenwichtslaan, dan heeft een verlaging van de (para)fiscale druk op het aanbod van arbeid geen enkel effect op de werkgelegenheid omdat de loonkosten niet dalen. Slechts verlagingen van de (para)fiscale druk op de vraagzijde verlagen de loonkosten en doen de werkgelegenheid toenemen. Een lastenverlaging op het aanbod van arbeid kan de werkloosheid zelfs doen stijgen indien daardoor meer arbeid wordt aangeboden.

2. Loonkosten en brutolonen

Versnelling van de loonkosten...

De loonkosten in de sector der ondernemingen zullen in de loop van de volgende jaren iets sneller toenemen. De nominale loonkosten per uur nemen gemiddeld met 3,55 % per jaar toe tijdens de periode 2008-2013 (tabel 19, punt 1), een hoger groeitempo dus dan tijdens de voorbije twaalf jaar, maar lager dan het gemiddeld tempo sinds 1984. Die toename komt tot stand door een stijging van de brutolonen per uur vóór indexering van 1,29 % per jaar en een gemiddelde loonindexering van 2,25 % per jaar. Het effect van de werkgeversbijdragen is licht arbeidskostenverlagend (-0,02 % per jaar¹ - zie ook afdeling B1 hierboven).

1. Dit gemiddelde negatieve effect is vooral het gevolg van het feit dat de werkgeversbijdragen in 2007 uitzonderlijk en éénmalig hoog waren. Daaruit volgt dat in 2008 de bijdrage van de werkgeversbijdragen tot de loonkostengroei sterk negatief is (-0,3 %).

TABEL 19 - Loon- en productiviteitsontwikkeling - sector der ondernemingen
(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten in procent)

	1984-2007	1984-1995	1996-2007	2002-2007	2008-2013
1. Nominale loonkosten per uur (zonder aftrek van loonsubsidies)	3,85	5,22	2,48	2,57	3,55
Verhoging toe te schrijven aan ^a :					
- indexering	1,98	2,28	1,68	1,80	2,25
- totaal werkgeversbijdragen sociale zekerheid ^b	0,30	0,58	0,02	0,08	-0,02
- bruto lonen per uur vóór indexering	1,54	2,31	0,78	0,68	1,29
2. Nominale loonkosten per uur (na aftrek van loonsubsidies)	3,77	5,22	2,33	2,34	3,46
3. Arbeidsproductiviteit per uur	1,76	2,26	1,26	1,45	1,24

a. De som van de componenten is niet exact gelijk aan de totale evolutie vanwege de effecten van tweede orde.

b. Inclusief extralegale en fictieve bijdragen.

... in het begin van de periode nog als gevolg van een hogere indexering dan verwacht...

Het uitgangspunt van dit loonscenario, het jaar 2007, berust op de eerste ramingen van de nationale boekhouding¹: het bruto-uurloon vóór indexering zou stijgen met 0,75 %, de indexering zou verhogen tot 1,7 % en de werkgeversbijdragen zouden een verhogend effect van 0,15 % hebben op de loonkosten per uur die dus zouden toenemen met 2,60 %. Voor 2008 werd rekening gehouden met een stijging van de brutolonen per uur vóór indexering met 0,7 % op basis van de resultaten van de geregistreerde collectieve arbeidsovereenkomsten. Gelet op een indexering die wordt geraamd op 3,19 % en een gunstig effect van de werkgeversbijdragen (-0,31 %) zou de groei van de loonkosten per uur 3,59 % bedragen. Gedurende die twee jaar samen zouden de loonkosten per uur met 6,2 % stijgen, d.i. iets meer dan 1 % boven de indicatieve norm van het recentste interprofessioneel akkoord (5 %). Die stijging is vooral het gevolg van een hogere indexering dan vooropgesteld: 4,9 % in plaats van 3,9 % (zie ook afdeling B4 hieronder).

... maar nadien door een snellere stijging van de brutolonen per uur vóór indexering dan in het verleden.

Vanaf 2009 gaat het loonscenario in deze vooruitzichten ervan uit dat de evolutie van de lonen omkaderd blijft door de wet ter bevordering van de werkgelegenheid en tot preventieve vrijwaring van het concurrentievermogen. De groei van de loonkosten in België zou vergelijkbaar zijn met het (gewogen) gemiddelde van de loonevolutie bij onze drie voornaamste handelspartners (zoals voorspeld door de OESO). Die loonkosten zouden duidelijk versneld stijgen, met gemiddeld 3,5 % per jaar, vooral vanaf 2010. Daaruit volgt dat de groei van de brutolonen per uur vóór indexering hoger zou uitvallen (1,41 % per jaar) dan tijdens de voorbije twaalf jaar (0,78 % per jaar), gekoppeld aan een indexering die iets hoger zou blijven dan gemiddeld 2 % per jaar. Nochtans leert de ervaring dat de loonvoorzichten op middellange termijn van de OESO over het algemeen overschat zijn. Het is dus mogelijk dat tijdens de volgende jaren de marge voor de groei van de brutolonen per uur vóór indexering naar beneden wordt herzien.

Meer loonsubsidies.

Het tot dusver gebruikte begrip van loonkosten verwijst naar het concept dat in de nationale boekhouding wordt gebruikt en maakt abstractie van de *loonsubsidi-*

1. Deze ramingen zijn gebaseerd op de beschikbare informatie in de nationale rekeningen op kwartaalbasis tot 2007Q3. De evolutie van de betrokken variabelen in 2007Q4 berust op modelsimulaties van het FBP. Volgens de beschikbare data bij de FOD WASO namen de conventionele lonen toe met 0,23 % in 2007, wat impliceert dat de loondrift 0,52 % bedroeg.

dies die vanaf 1996 van kracht zijn. Loonsubsidies worden steeds belangrijker en algemeen gangbaar in de sector van de ondernemingen, ook in de ondernemingen die blootstaan aan internationale concurrentie (zie afdeling B1). Die subsidies betekenen voor de betrokken werkgevers een verlaging van de loonkosten. Hun impact op de globale loonkosten in de sector der ondernemingen (punt 2 van tabel 19) tijdens de voorbije zes jaar - zelfs twaalf jaar - mag niet veronachtzaamd worden en hun impact op de evolutie van de loonkosten blijft – in tegenstelling tot wat geldt voor de werkgeversbijdragen voor de sociale zekerheid – gunstig tijdens de projectieperiode.

*Loonindexering
onvoldoende voor behoud
koopkracht.*

Sinds 2003 was de loonindexering lager dan de inflatie, gemeten aan de hand van de deflator van de particuliere consumptie. Dat zou ook nog dit jaar het geval zijn. Het is pas vanaf 2009 dat de loonindexering (gemiddeld 2,06 % per jaar) hoger zou zijn dan de stijging van het gemiddelde prijsniveau (gemiddeld 1,91 % per jaar). Dat zou een positieve (weliswaar beperkte) impact hebben op de koopkracht van de gezinnen. Die situatie kan vooral worden verklaard door het feit dat de benzine- en dieselprijzen, die in 2009 en 2010 minder snel zouden stijgen dan de andere goederen, niet opgenomen zijn in de berekening van de gezondheidsindex. Zij oefenen dus geen neerwaartse druk uit op de loonindexering. Volgens de vooruitzichten zou de gecumuleerde vertraging die werd opgelopen sinds 2003 niet volledig weggewerkt worden tegen 2013.

3. Loonkosten per eenheid product

*Bij een zwakke
productiviteitsgroei...*

De trendmatige daling van de productiviteitsgroei in de sector van de ondernemingen sinds de eerste olieschok, lijkt ietwat te zijn uitgewerkt. Terwijl tijdens de jaren 80 de gemiddelde productiviteitsgroei 2,52 % per jaar haalde, bedroeg hij slechts 1,76 % per jaar in de loop van de jaren 90. Over de projectieperiode zelf (2008-2013) zou hij 1,24 % per jaar bedragen, wat vrijwel gelijk is aan het niveau van de voorbije twaalf jaar. Desondanks blijft de productiviteitsgroei op een historisch erg laag peil. Dat wordt verklaard door de conjuncturele vertraging aan het begin van de periode en door de sterke creatie van laagbetaalde banen, die aangemoedigd wordt door bijkomende lastenverlagingen. Vooral de sterke - loonsubsidiegestuurde - toename van de dienstencheque-werkgelegenheid valt daarbij op (zie afdeling C). Ook de sectorale verplaatsing van de werkgelegenheid, van de industrie met hoge productiviteit naar de diensten met lagere productiviteit, draagt bij tot de daling van de productiviteitsgroei net zoals de zwakke groei van de totale factorproductiviteit (zie hoofdstuk III).

*...blijft de stijging van de
loonkosten niet langer
compatibel met de
doelstellingen inzake
prijsstabiliteit...*

De mate waarin de loonevolutie bijdraagt tot de prijsevolutie (zie hoofdstuk III) wordt gemeten via de evolutie van de nominale loonkosten per eenheid product (figuur 19). Die indicator ondergaat uiteraard de nodige conjuncturele invloeden, maar toch komt ook duidelijk de invloed tot uiting van het beleid van loonmatiging en arbeidskostenverlaging dat sinds begin van de jaren 80 wordt gevoerd. De groei van de nominale loonkosten per eenheid product zakte immers van gemiddeld 3,34 % per jaar tijdens de jaren 80 naar slechts 2,30 % tijdens de jaren 90 (ondanks de duidelijk afnemende productiviteitsgroei). Op basis van deze vooruitzichten zou die vertraging zich verder doorzetten en zouden tijdens het lopend decennium de nominale loonkosten per eenheid product gemiddeld slechts met 1,30 % groeien. Tijdens de projectieperiode zelf (2008-2013) zou de gemiddelde groei 2,16 % bedragen tegenover 0,82 % tijdens de laatste zes jaar. De

loonstijging zou er dus toe bijdragen dat de ECB-doelstelling van een maximale inflatie van 2 % wordt overschreden.

Gedefleerd met de prijsindex van de toegevoegde waarde, namen de loonkosten per eenheid product af met gemiddeld 1,20 % per jaar tijdens de jaren 80, wat wijst op een herstel van het aandeel van de inkomens uit kapitaal in het nationaal inkomen, waarvan men kan aannemen dat het een positieve invloed heeft gehad op de investeringen. Het stijgt met jaarlijks 0,42 % tijdens de jaren 90. Tijdens dit decennium zou er echter opnieuw sprake zijn van een daling (-0,78 %). Tijdens de projectieperiode 2008-2013 zou de daling beperkt blijven tot gemiddeld 0,15 % per jaar, enkel en alleen als gevolg van de jaren 2008 en 2010 (gemiddeld -0,58 % per jaar), terwijl men voor de overige jaren nagenoeg een stabilisering noteert (gemiddeld +0,07 % per jaar).

FIGUUR 19 - Ontwikkeling van de loonkosten¹ per eenheid product - Sector van de ondernemingen
(jaarlijkse groeivoeten in procent)

... en leidt zij op middellange termijn tot een lichte verhoging van het aandeel van de lonen in de toegevoegde waarde.

Sinds 2003 daalt het aandeel van de lonen (na correctie voor de zelfstandigen en na aftrek van loonsubsidies)² in de toegevoegde waarde van de ondernemingen gestaag van 64,8 % in 2002 naar 60,4 % in 2008. Dat aandeel zou zich daarna ietwat herstellen (met echter opnieuw een tijdelijke achteruitgang in 2010) en 60,6 % bedragen in 2013, net onder het niveau uit 2007 (60,7 %). Dat betekent dat de heffingsbasis voor de socialezekerheidsbijdragen vrijwel in hetzelfde tempo zou stijgen als de economische groei tijdens de volgende jaren.

Op te merken dat zulk niveau voor het loonaandeel in historisch opzicht laag is. Het loonaandeel bedroeg gemiddeld 64,5 % over de periode 1970-2007, zakte naar gemiddeld 63,0 % sinds de invoering van de wet van 1996 (periode 1997-2006) en zou gemiddeld 60,5 % bedragen tijdens de projectieperiode.

1. Gecorrigeerd voor zelfstandigen en na aftrek van loonsubsidies.
2. Zie kader 8 voor de definities.

4. Opgvolging van de loonnorm

a. Ontwikkeling en analyse van de loonnorm

Het loonoverlegstelsel, dat omkaderd wordt door de wet van 1996 betreffende de bevordering van de werkgelegenheid en het behoud van de concurrentiekracht, steunt op een loonnorm, die gelijk is aan de verwachte ontwikkeling (OESO-vooruitzichten) van de nominale uurloonkosten (gewogen gemiddelde) in onze drie buurlanden (Duitsland, Frankrijk, Nederland). De tabel hierna geeft de *ex ante* te verwachten en *ex post* opgetekende ontwikkelingen voor de jongste drie interprofessionele onderhandelingen en ook de vooruitzichten (OESO en FPB) tegen 2013.

Deel A bevat de berekeningen die het Secretariaat van de Centrale Raad voor het Bedrijfsleven (CRB) *ex ante* maakt op basis van de meest recente vooruitzichten van de OESO (die de ontwikkeling van de loonkosten per capita in de drie buurlanden levert) en van de te verwachten ontwikkeling van de arbeidsduur in die drie landen (berekeningen van het Secretariaat). Rekening houdend met de verwachte ontwikkeling van de gezondheidsindex geeft dat de sectorale onderhandelaars een indicatieve groeimarge voor het brutoloon vóór indexering.

Deel B geeft de waarnemingen *a posteriori* (of de meest recente ramingen) en de vooruitzichten voor de ontwikkelingen in de drie landen¹ én in België².

Op basis van die informatie wordt in deel C de oorsprong onderzocht van de opgetekende verschillen tussen, enerzijds, de verwezenlijking (waarneming *ex post*) van de nominale uurloonkosten in België en, anderzijds, de verwezenlijking (waarneming *ex post*) van de nominale norm - de ontwikkeling van de nominale uurloonkosten bij de drie partners (lijn 'e-d').

Periode 2003-2004: het loonverschil met de handelspartners neemt af...

Voor de periode 2003-2004 ligt de waargenomen ontwikkeling van de nominale uurloonkosten in België 1,5 % onder die van de waargenomen nominale norm (lijn 'e-d'). De Belgische loonontwikkeling bleef tijdens die periode dus achter op de ontwikkeling van de lonen bij onze bureaus (vermindering van het loonverschil), ondanks een neerwaartse herziening van die laatste. De geobserveerde evolutie van de nominale uurloonkosten in België viel immers lager uit dan de *ex ante* bepaalde nominale norm (-1,7 % - lijn 'e-a'), voornamelijk omdat de geobserveerde stijging van de brutolonen vóór indexering minder sterk was dan de *ex ante* indicatieve norm uit het IPA (-1,5 % - lijn 'j-c').

...maar tijdens de vier volgende jaren verslechtert onze relatieve positie.

Voor de vier daaropvolgende jaren stelt men echter een overschrijding vast van de waargenomen nominale norm (lijn 'e-d').

In 2005-2006 heeft die overschrijding (met 1 %) zowel te maken met een neerwaartse herziening van de loonkosten bij onze handelspartners (met 0,66 %) als met een sterkere stijging van de Belgische uurloonkosten in vergelijking met de *ex ante* overeengekomen nominale norm (met 0,36 % - lijn 'e-a'). De overschrijding met 0,6 % in 2007-2008 resulteert uit een sterkere stijging van onze uurloonkosten in vergelijking met de *ex ante* overeengekomen nominale norm (met 1,2 % - lijn 'e-a'), gedeeltelijk gecompenseerd door een opwaartse herziening van de loonkostevolutie bij onze handelspartners (met 0,7 % - lijn 'a-d'). Dat de *ex ante* overeengekomen nominale norm overschreden wordt, moet grotendeels toe-

1. OESO (december 2007) en berekeningen CRB.
2. INR en berekeningen FPB.

geschreven worden aan een sterkere dan vooropgestelde inflatie en dus loonindexering (met 1 % - lijn 'i-b').

TABEL 20 - Loonkosten: norm, opgetekende ontwikkelingen en vooruitzichten
(groeivoet in procenten)

		2003-2004	2005-2006	2007-2008	2009-2010	2011-2013*
A. Norm ex ante						
1. Opbouw van de nominale norm						
Stijging van de loonkosten bij de 3 partners: vooruitzichten OESO		6,0	5,3	5,5		
Aanpassing (interprofessioneel akkoord)		-0,6	-0,8	-0,5		
Goedgekeurde nominale norm	(a)	5,4	4,5	5,0		
2. Indicatieve norm voor het sectoraal overleg						
Te verwachten indexering	(b)	3,0	3,3	3,9		
Indicatieve norm voor de groei van het brutoloon vóór indexering	(c)	2,4	1,2	1,1		
B. Verwezenlijkingen ex post en vooruitzichten						
1. Verwezenlijking van de nominale norm						
Groei van de loonkosten bij de drie partners: verwezenlijking (OESO)	(d)	5,2	3,8	5,7	6,9	3,7
2. Ontwikkeling van de uurloonkosten in België (ondernemingen)						
Ontwikkeling van de loonkosten per capita (NR)		3,4	4,6	6,0	6,5	3,5
Ontwikkeling van de arbeidsduur (NR)		-0,3	-0,3	-0,2	-0,4	-0,1
Ontwikkeling van de uurloonkosten (concept NR)	(e)	3,7	4,9	6,2	6,9	3,6
3. Ontwikkeling van het bruto-uurloon zonder index						
Weerslag van de schommelingen van de werkgeversbijdragen	(f)	-0,1	-0,6	-0,2	0,2	0,0
Indexering	(i)	2,9	4,0	4,9	4,5	1,9
Ontwikkeling van het bruto-uurloon zonder index (concept FPB)	(j)	0,9	1,5	1,5	2,2	1,7
C. Analyse						
Vershil tussen de verwezenlijking van de uurloonkosten in België en de verwezenlijking van de norm (buitenlandse uurloonkosten ex post)	(e)-(d)	-1,5	1,0	0,6		
waarvan:						
Vershil tussen de norm en de verwezenlijking van de norm (buitenlandse uurloonkosten ex post)	(a)-(d)	0,2	0,7	-0,7		
Vershil tussen de verwezenlijking van de uurloonkosten in België en de norm	(e)-(a)	-1,7	0,4	1,2		
waarvan:						
Vershil tussen verwezenlijkte en verwachte indexering	(i)-(b)	-0,1	0,7	1,0		
Vershil tussen verwezenlijkte en verwachte weerslag van de bijdragen	(f)	-0,1	-0,6	-0,2		
Vershil tussen waargenomen en besliste stijging van het brutoloon vóór indexering	(j)-(c)	-1,5	0,3	0,4		

* Gemiddelde jaarlijkse groeivoeten.

Bron: Nationale Rekeningen (INR); OESO (december 2007) en berekeningen CRB; vooruitzichten van het Federaal Planbureau.

Een plausible loonevolutie voor 2009-2010.

Op basis van de OESO-vooruitzichten van december 2007 zou voor de periode 2009-2010 de nominale loonnorm 6,9 % kunnen bedragen. Het is niet de eerste keer dat een dergelijk niveau wordt opgetekend; in zijn technisch rapport van 2001 raamde het Secretariaat van de CRB de groei van de nominale uurloonkosten van onze drie buurlanden voor de periode 2001-2002 op 6,7 %¹. Toen bedroeg de goedgekeurde nominale norm voor die periode 6,4 % met een verwachte inflatie van 3,1 %, waardoor de groeimarge van het brutoloon vóór indexering op 3,3 % uitkwam (in de veronderstelling dat de socialewerkgeversbijdragen een neutrale impact zouden hebben op de loonevolutie). In 2009-2010 zou de indexering 4,5 % bedragen en zouden de socialewerkgeversbijdragen ertoe bijdragen dat de loonkosten licht stijgen met 0,2 %. Bijgevolg zou de indicatieve groeimarge van het brutoloon vóór indexering 2,2 % bedragen. Ze zou iets hoger (2,3 %) kunnen liggen als er rekening wordt gehouden met de loonsubsidies, die in 2009 nog een belangrijke groei zouden kennen. Die marge is dus niet uitzonderlijk. In het IPA van 1999-2000 lag de indicatieve groeimarge tot dusver het hoogst (4,4 %), toen het resultaat van een goedgekeurde nominale norm van 5,9 % en een verwachte indexering van 1,5 %.

Vanaf 2011 versnelt de loonevolutie; mogelijk wordt zij echter overschat.

Voor 2011-2013, ten slotte, zou de nominale loonnorm gemiddeld met 3,7 % per jaar stijgen. Met een gemiddelde jaarlijkse indexering van 1,9 % en een neutraal effect van de socialewerkgeversbijdragen op de loonkosten, zou de indicatieve groeimarge van het brutoloon vóór indexering elk jaar ongeveer 1,7 % bedragen. Dat is uiteraard een hoog percentage, maar het is bekend dat de OESO-vooruitzichten de loongroei op middellange termijn over het algemeen neigden te overschatten; zij zouden tijdens de volgende jaren dus neerwaarts herzien kunnen worden.

Omdat de wettelijk bepaalde loonnorm verwijst naar de te verwachten loonontwikkeling in de drie buurlanden, wordt zijn toepassing bemoeilijkt door meetproblemen die inherent zijn aan elke projectie. Bovendien wordt de *ex post* evaluatie van de betrokken aggregaten voortdurend en soms zelfs in belangrijke mate herzien. Dat alles verklaart waarom de CRB in zijn technisch rapport van 2006 nog raamde dat de ontwikkeling van de uurloonkosten in de Belgische privésector over de periode 1997-2006 1,5 % hoger lag dan het gemiddelde van de drie referentielanden, terwijl zijn jongste rapport dat verschil (over diezelfde periode) raamt op 1,2 %. De volgende paragraaf geeft een nieuwe raming van het loonverschil, nu over de periode 1997-2008.

b. Raming van het loonverschil sinds 1996

De sociale partners evalueren geregeld de impact van de wet van 1996 - sinds zijn invoering - op het loonverschil tussen België en de drie referentielanden. Tabel 21 geeft de recentst beschikbare gegevens op dat vlak.

Een vergelijking tussen de waargenomen loonkostenevolutie bij onze handelspartners...

De eerste lijn toont de waargenomen ontwikkeling van de nominale uurloonkosten in Duitsland, Frankrijk en Nederland (gewogen gemiddelde), inclusief ramingen voor de periode 2007-2008, gebaseerd op de OESO-gegevens van december 2007. De gecumuleerde groei over de periode 1997-2008 bedroeg 34,5 %, een gemiddelde jaarlijkse groei van 2,5 %.

1. 'Technisch verslag over de maximaal beschikbare marges voor de ontwikkeling van de loonkost', CRB 2001/700 CCR 10, oktober 2001, pagina 20.

...en die in België (volgens concept NR)...

De tweede lijn geeft de waargenomen evolutie van de Belgische nominale uurloonkosten (concept NR, vóór aftrek van loonsubsidies) over de periode 1997-2007 (bron INR en berekeningen FPB) en onze vooruitzichten voor 2008. Gecumuleerd over de periode 1997-2008 bedraagt de groei van de Belgische loonkosten 36,5 %, een gemiddelde jaarlijkse groei van 2,6 %.

...leert dat de onze lonen sneller stegen tijdens de periode 1997-2008 (met 2,6 %).

De derde lijn berekent de verhouding, uitgedrukt in procent, tussen de Belgische loonevolutie en die in de buurlanden. De norm werd fors overschreden in 2001-2002 (1,9 %) en minder sterk in 2005-2006 (1,1 %), in 1997-1998 (0,5 %) en in 2007-2008 (0,4 %). Er zijn ook twee 'inhaalperiodes' in 1999-2000 (-1 %) en vooral in 2003-2004 (-1,4 %). In het totaal groeiden de Belgische lonen, gecumuleerd over de gehele beschouwde periode, 1,5 % sneller dan die van onze buurlanden.

TABEL 21 - Raming van het loonverschil sinds 1996
(groeivoeten per periode in procent)

	1997-1998	1999-2000	2001-2002	2003-2004	2005-2006	2007-2008	1997-2008
1. Verwezenlijking van de nominale norm (OESO) ^a	3,6	5,4	6,6	5,2	3,8	5,7	34,5
2. Belgische nominale uurloonkosten (concept NR) ^b	4,2	4,4	8,6	3,7	4,9	6,2	36,5
3. Verschil 'NR' (2/1 in procent)	0,5	-1,0	1,9	-1,4	1,1	0,4	1,5
4. Belgische nominale uurloonkosten (concept FPB) ^c	4,1	4,0	8,6	3,4	4,2	5,4	33,7
5. Verschil 'FPB' (4/1 in procent)	0,4	-1,3	1,9	-1,7	0,4	-0,2	-0,6

a. Bron: OESO en CRB.

b. Bron: INR en FPB.

c. Na aftrek van de loonsubsidies.

Na aftrek van de loonsubsidies volgt echter de omgekeerde conclusie (minder snelle toename met 0,6 %).

Wanneer we ons baseren op de evolutie van de Belgische loonkosten na aftrek van de loonsubsidies (lijn 4), komen we duidelijk tot een andere vaststelling dan hiervoor. Gecumuleerd over de periode 1997 tot 2008, bereikt de groei van de Belgische loonkosten nog maar 33,7 %, een gemiddelde jaarlijkse groei van 2,4 %. Weliswaar blijft (lijn 5) de overschrijding van de norm in 2001-2002 even hoog (1,9 %), maar ze wordt wel minder sterk in 2005-2006 (0,4 %) en in 1997-1998 (0,4 %) en zelfs licht negatief in 2007-2008 (-0,2 %). De 'inhaalperiodes' zijn ook meer uitgesproken - 1999-2000 (-1,3 %) en 2003-2004 (-1,7 %). In vergelijking met 1996 en gecumuleerd over de gehele periode, zou er nu een afname zijn van het verschil tussen de Belgische lonen en die van onze buurlanden (-0,6 %).

Toenemend belang van de loonsubsidies in België.

Uit deze analyse kunnen we besluiten dat, naast de reeds in de vorige paragraaf onderstreepte moeilijkheden, de keuze van het loonconcept cruciaal is. Het zwaartepunt van ons beleid tot vermindering van de loonkosten verplaatst zich steeds meer naar de techniek van loonsubsidies (zie afdeling B1). Onafgezien van de regels die gelden in de nationale boekhouding, mag dit beleid niet meer genegeerd worden in de economische analyse van de arbeidsmarkt: het lijkt er op dat de omkadering van de loononderhandelingen, gecombineerd met de overheidsmaatregelen tot vermindering van de loonlasten, vruchten afwerpt op het vlak van de evolutie van de loonkosten.

Deze analyse heeft betrekking op het verleden en het heden. Het is belangrijk op te merken dat in de toekomst een zeer sterke toename van de loonsubsidies voorzien wordt: hun niveau zou in 2013 31,9 % hoger liggen dan in 2008. De toename van de werkgeversbijdrageverminderingen zou daarentegen beperkt blijven tot 6,2 % tijdens die periode. Binnen de loonsubsidies zouden de 'Sociale Maribel' en

de 'Jongerenbonus' (non-profit) stagneren. De activering van werkloosheidsuitkeringen zou met 20,2 % toenemen en de dienstencheque-subsidies zouden hun stijging verderzetten (+31,9 %). Het is echter vooral de groei van de loonsubsidies die toegekend worden via de federale fiscaliteit die bijzonder krachtig zou zijn. Hoewel de groei van de algemene subsidie en de sectorspecifieke subsidies beperkt zou blijven tot ongeveer 25 %, zouden de subsidies voor onderzoek en ontwikkeling (ondernemingen) en, sterker nog, de overuren-, nacht- en ploegenwerksubsidie stijgen met respectievelijk 39,9 % en 61,6 %! Het niveau van die laatste zou in 2013 zelfs 16,6 % boven het niveau van de dienstencheque-subsidie uitkomen. De loonsubsidies die toegekend worden via de federale fiscaliteit komen vooral de bedrijven in de marksector ten goede, en in het bijzonder de verwerkende nijverheid (dat ligt voor de hand in het geval van de overuren-, nacht- en ploegenwerksubsidie, maar dat is niet de enige categorie binnen de loonsubsidies waarvoor dat geldt). Het lijkt erop dat men opnieuw op weg is om een operatie op touw te zetten die kan vergeleken worden met 'Maribel bis' en 'Maribel ter' van weleer.

KADER 8 - Loonaandeel: verschillende concepten

Het *concept* loonaandeel kan worden berekend op verschillende aggregatieniveaus. We nemen er drie in aanmerking:

- De totale economie: het gaat om de loonkosten m.b.t. alle loontrekkenden en ambtenaren in verhouding tot het bbp. Het bbp wordt berekend tegen marktprijzen en is dus inclusief indirecte belastingen (netto van subsidies). Voor de hiernavolgende concepten daarentegen wordt gebruik gemaakt van de toegevoegde waarde tegen basisprijzen, zonder netto indirecte belastingen op producten.
- De marktsector, concept FPB. Het betreft de aggregatie van alle marktbedrijfstakingen, ongeacht het juridisch statuut van de ondernemingen (privé of publiek). Meer bepaald gaat het om alle bedrijfstakingen van de NACE-REV. 1 nomenclatuur, met uitzondering van de takken L, M en P. Hier wordt de verhouding genomen tussen de loonkosten van het geheel van die bedrijfstakingen en de toegevoegde waarde (tegen basisprijzen) gecreëerd door die bedrijfstakingen.
- De privésector, concept CRB. In dit geval is de definitie gebaseerd op het begrip institutionele sectoren en gelijk aan de totale economie (S1, volgens de definities van het ESR 1995) exclusief de overheidssector (S13). Het verschil met het FPB-concept is dat hier de overheidsbedrijven (definitie nationale rekeningen) die actief zijn in de marktbedrijfstakingen, bijvoorbeeld in de bedrijfstaking 'transport en communicatie', worden uitgesloten. Het CRB-concept bevat dan weer wél de huishoudelijke hulp (NACE-tak P), wat niet het geval is in het FPB-concept. Merk op dat zowel PWA- als dienstenchequebanen worden opgenomen in beide concepten. De loonkosten m.b.t. alle loontrekkenden van de sectoren S11, S12, S14 en S15 worden verhouden tot de toegevoegde waarde (tegen basisprijzen) gecreëerd in die sectoren.

Ongeacht het gekozen aggregatieniveau, wordt het loonaandeel berekend als de verhouding tussen de loonkosten (in de zin van de nationale boekhouding) *tegen lopende prijzen* en de toegevoegde waarde (of het bbp) *tegen lopende prijzen*. Anders gezegd, de evolutie van het loonaandeel hangt af van een relatief-prijseffect (evolutie van de uurloonkosten ten opzichte van de prijs van de toegevoegde waarde – of deflator van het bbp) en een volume-effect (evolutie van de werkgelegenheid in uren ten opzichte van die van de toegevoegde waarde in volume).

Op die manier bepaald, kunnen die verschillende concepten van loonaandeel op twee niveaus gecorrigeerd worden:

- door rekening te houden met de 'bezoldigingen' van zelfstandigen;
- door rekening te houden met de loonsubsidies.

In het eerste geval wordt aan de zelfstandigen een fictieve loonmassa toegekend. De gecorrigeerde loonmassa wordt verkregen op basis van de hypothese dat, op het niveau van elke bedrijfstaking, de zelfstandigen het gemiddelde loon in die bedrijfstaking ontvangen. De loonmassa's gecorrigeerd op het niveau van elke bedrijfstaking, worden vervolgens geaggregeerd om te komen tot de macro-economische loonmassa die beantwoordt aan elk van de concepten.

In het tweede geval worden de loonkosten, zoals gedefinieerd door de regels van de nationale boekhouding, gecorrigeerd om rekening te houden met de loonsubsidies die van kracht zijn sinds 1996. Die subsidies worden steeds belangrijker en algemeen gangbaar in de marktsector, ook in de ondernemingen die blootstaan aan internationale concurrentie (zie deel B1); die subsidies betekenen voor de betrokken werkgevers een daling van de loonkosten.

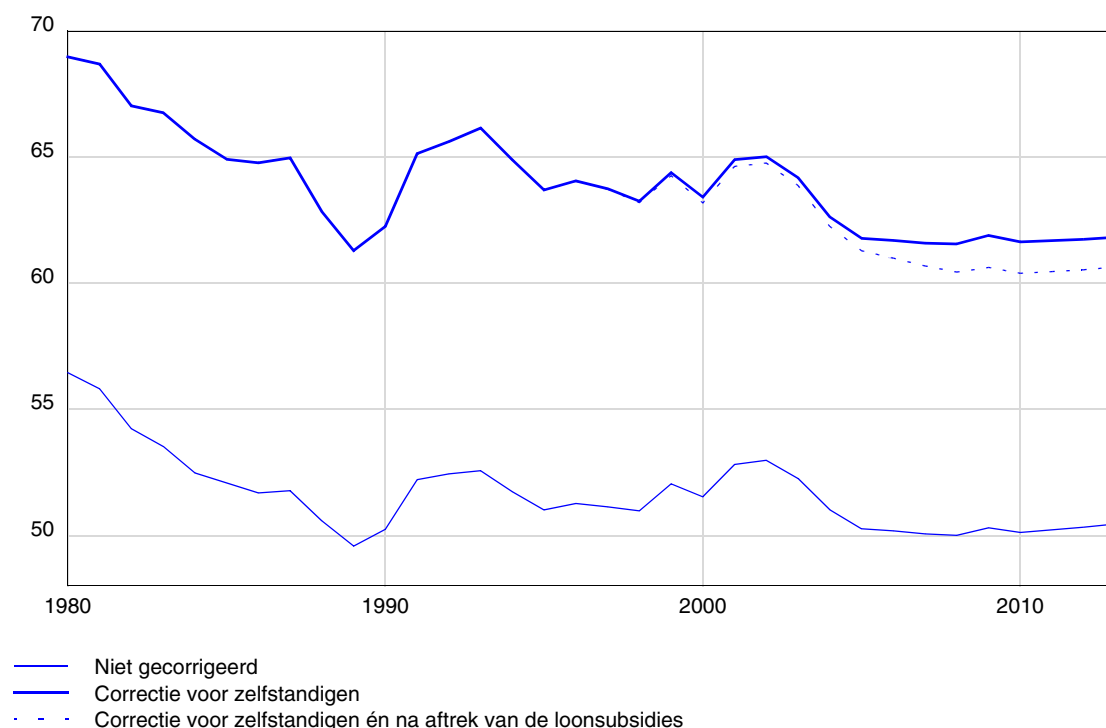
Vervolg kader 8

Drie noties van loonaandeel

Die drie *noties* van loonaandeel (niet gecorrigeerd, gecorrigeerd voor zelfstandigen, gecorrigeerd voor zelfstandigen én na aftrek van loonsubsidies) worden geïllustreerd in figuur 8a, voor het *concept* marktsector van het FPB.

De figuur toont dat, ongeacht de gebruikte notie, het loonaandeel constant krimpt tijdens de jaren 80 en zich gemiddeld herstelt in de jaren 90. In 2002 volgt er een nieuwe piek die echter heel wat lager uitvalt dan in het begin van de jaren 80. Daarna daalt het aandeel opnieuw tot 2008. Volgens de drie metingen stijgt het loonaandeel lichtjes in 2009 en daalt het opnieuw in 2010, bijna tot het niveau van 2008. Vanaf 2011 stijgt het aandeel lichtjes en gestaag, tot 50,54 % in 2013 (tegenover 50,01 % in 2008) zonder correctie, tot 61,83 % (tegenover 61,56 % in 2008) indien men corrigeert voor zelfstandigen, tot 60,65 % (tegenover 60,44 % in 2008) na correctie én aftrek van loonsubsidies.

FIGUUR 8a - Loonaandeel in de marktsector - concept FPB: drie noties
(in procent van de toegevoegde waarde)

Hoewel de evoluties volgens de drie noties vrij parallel verlopen, noteert men toch een minder grote schommeling van het niet-gecorrigeerde loonaandeel. Over de gehele periode (1980-2013) bedraagt de gemiddelde jaarlijkse daling 0,34 % zonder correctie tegenover 0,33 % na correctie voor zelfstandigen en 0,39 % na correctie voor zelfstandigen én na aftrek van loonsubsidies.

Logischerwijs veroorzaakt de toekenning van een fictieve loonmassa aan de zelfstandigen een schaalverandering in het loonaandeel van gemiddeld +12 procentpunt ten opzichte van de niet-gecorrigeerde notie.

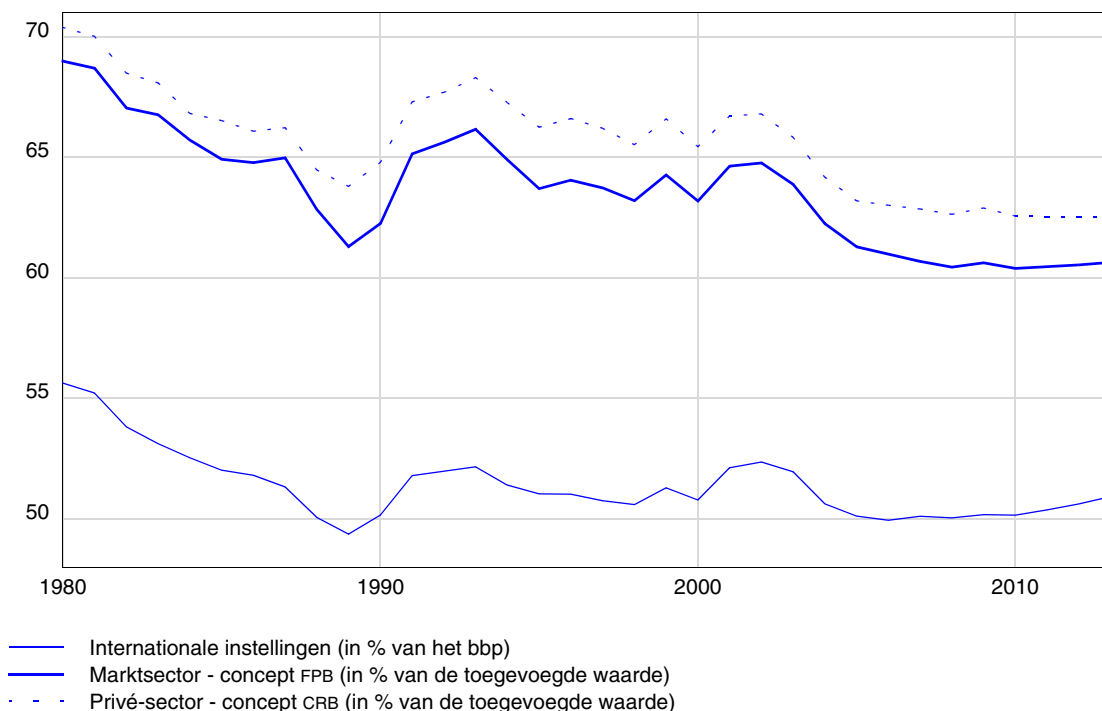
Vanaf 1996 begint het gecorrigeerde loonaandeel na aftrek van loonsubsidies af te wijken van het gecorrigeerde loonaandeel voor zelfstandigen. Naarmate de loonsubsidies omvangrijker worden, wordt het verschil groter en bereikt meer dan 0,9 procentpunt in 2007 en 1,2 procentpunt in 2013.

Vervolg kader 8

Vergelijking van de indicatoren die gebruikt worden door verschillende instellingen

Figuur 8b geeft de evolutie van het loonaandeel in België volgens de indicatoren die door verschillende instellingen gebruikelijk worden gehanteerd. De internationale instellingen (OESO, EG,...) gebruiken het (niet-gecorrigeerde) loonaandeel in de totale economie. De CRB gebruikt het loonaandeel in de privésector gecorrigeerd voor zelfstandigen. Het FPB hanteert het loonaandeel in de marktsector gecorrigeerd voor zelfstandigen én na aftrek van loonsubsidies. Van daar dat de raming verschilt naargelang van de instelling, zowel wat niveau als wat evolutie betreft.

FIGUUR 8b - Loonaandeel; berekening door verschillende instellingen
(in procent van BBP of van toegevoegde waarde)

Over de gehele periode (1980-2013) bedraagt, volgens de internationale instellingen, het loonaandeel gemiddeld 51,4 % van het bbp, terwijl het, volgens de CRB, 65,5 % van de toegevoegde waarde vertegenwoordigt en 63,6 % volgens het FPB. De variatie rond die gemiddelden is kleiner voor de eerste indicator dan voor die van de CRB en het FPB.

Het verschil tussen de internationale indicator en de twee overige is makkelijk te verklaren door het feit dat de internationale indicator niet wordt gecorrigeerd voor zelfstandigen, maar ook door het feit dat het bbp tegen marktprijzen wordt berekend (versus de toegevoegde waarde tegen basisprijzen voor de twee overige indicatoren). Het verschil tussen de indicator van het FPB en die van de CRB komt vooral doordat de CRB het huishoudelijk personeel in aanmerking neemt en het FPB vanaf 1996 de aftrek van loonsubsidies uitvoert.

Wat de evolutie over de gehele periode (1980-2013) betreft, bedraagt de gemiddelde daling per jaar 0,27 % voor de internationale indicator tegenover 0,36 % voor de indicator van de CRB en 0,39 % voor de indicator van het FPB.

Over de eigenlijke projectieperiode (2008-2013) zou het loonaandeel volgens de internationale indicator stijgen met gemiddeld 0,27 % per jaar, lichtjes dalen met jaarlijks 0,09 % volgens de CRB-indicator en vrijwel stabiel blijven volgens de FPB-indicator (-0,01 % per jaar). Het verschil tussen die twee laatste indicatoren is vooral het gevolg van het feit dat de loonsubsidies geen neerwaarts effect meer hebben op de loonkosten vanaf 2010.

Wat de impact van de wet van 1996 betreft, stelt men vast dat sinds de invoering van die wet, het loonaandeel tijdens de periode 1997-2008 gemiddeld met 0,16 % daalt per jaar volgens de internationale indicator, tegenover 0,51 % volgens de CRB-indicator en 0,48 % volgens de FPB-indicator.

C. Werkgelegenheid

De vertraging van de activiteitsgroei in de marktsector...

De economische activiteit in de marktbedrijfstakingen groeide beduidend boven trend in 2006, maar die groei bereikte een plateau in de tweede helft van 2006, en zou in de loop van vorig jaar geleidelijk aan kracht hebben ingeboet, tendens die dit jaar nog zou versterken. De werkgelegenheidsgroei in de marktsector versnelde daarentegen nog tijdens de tweede jaarhelft van 2006, begon dan licht te vertragen in de tweede helft van vorig jaar, en zou dus slechts in de loop van dit jaar het volle effect van de groeivertraging incasseren. Die laatste was vorig jaar nochtans al wél merkbaar in de evolutie van de gemiddelde arbeidsduur, die nog een sterk oplopend kwartaalprofiel vertoonde in 2006, maar geleidelijk terugvalt in de loop van het afgelopen jaar.

...ging vorig jaar nog gepaard met een forse inzinking van de productiviteitsgroei...

Op basis van die kwartaalprofielen, nam de jaargemiddelde groei van de toegevoegde waarde in de marktsector vorig jaar reeds af (van 3,1 % naar 2,5 %), terwijl de werkgelegenheidsgroei nog versnelde (van 1,5 % naar 2,1 %) en ook de gemiddelde arbeidsduur nog licht steeg (met 0,2 %). Het arbeidsvolume groeide in de marktbedrijfstakingen dus zeer sterk het afgelopen jaar (met 2,3 %); dat wijst op een forse inzinking van de productiviteitsgroei (slechts 0,2 % groei per uur).

TABEL 22 - Arbeidsvolume en werkgelegenheid in de marktbedrijfstakingen
(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten in procent)

	1981-1990	1991-2001	2002-2007	2008-2013
Reële toegevoegde waarde	2,53	2,10	2,13	2,14
Arbeidsproductiviteit per uur	2,74	1,54	1,45	1,24
Arbeidsvolume	-0,20	0,55	0,68	0,91
Gemiddelde arbeidsduur	-0,48	-0,20	-0,11	-0,15
Hoofdelijke werkgelegenheid	0,28	0,74	0,80	1,06
p.m. arbeidsproductiviteit per hoofd	2,24	1,34	1,33	1,07

...maar zou vanaf dit jaar beginnen wegen op de toename van de werkgelegenheid.

Dit jaar valt de groei van de toegevoegde waarde in de marktsector verder terug tot 1,7 %, maar vertraagt uiteindelijk ook de groei van de werkgelegenheid (tot 1,4 %) en daalt de gemiddelde arbeidsduur (met 0,3 %), zodat het arbeidsvolume slechts groeit met 1,1 % en de productiviteitsgroei klimt naar 0,6 %.

Toename dienstenchequewerkgelegenheid drukt productiviteitsgroei.

Daarbij moet opgemerkt worden dat de groei van de productiviteit in de marktsector tijdens de gehele periode 2006-2008 getemperd wordt door de sterke uitbreiding van de werkgelegenheid in het dienstenchequestelsel (zie verder). Het negatieve effect daarvan op de productiviteitsgroei per uur kan voor die periode op -0,2 % per jaar geschat worden. Omdat het bovendien exclusief gaat om deeltijdwerk, drukt de uitbreiding van de dienstenchequewerkgelegenheid eveneens de gemiddelde arbeidsduur in de marktsector, effect dat voor die periode eveneens op -0,2 % per jaar geraamd kan worden. Ter illustratie, de toegevoegde waarde per hoofd in de dienstencheque-activiteiten¹ bedroeg vorig jaar slechts 6 200 euro, tegenover 70 000 euro gemiddeld in het geheel van de marktdiensten.

1. Exclusief loonsubsidies.

Bij een vanaf 2010 hernemende groei van de activiteit,...

Volgend jaar blijft de groei van de toegevoegde waarde nog hangen op 1,8 %, maar in 2010 zou hij hernemen en 2,6 % bedragen. Tijdens het vervolg van de projectieperiode zou dan gerekend kunnen worden op een gemiddelde groei van 2,25 % per jaar, wat het zesjaarlijkse periodegemiddelde op 2,14 % brengt, vrijwel identiek aan de gemiddelde groei uit de laatste twee decennia (tabel 22).

...een in historisch opzicht lage en nog licht verder afnemende productiviteitsgroei...

De productiviteitsgroei (per uur) wordt volgend jaar nog enigszins getemperd (groei met 1,0 %) door de zwakke economische groei, de verdere toename van de dienstenchequewerkgelegenheid en de toename van de loonsubsidievoet in het algemeen (zie afdeling B1), maar al die factoren vallen weg vanaf 2010. Met het aantrekken van de activiteit klimt de productiviteitsgroei dat jaar tot 1,7 %, om tijdens het vervolg van de projectieperiode terug te vallen op gemiddeld 1,35 %, een fractie lager dan de groei van de reële urenlonen (uurloonkosten gedeïndeerd met de prijsindex van de toegevoegde waarde; zie afdeling B2). Over de gehele projectieperiode bedraagt de productiviteitsgroei gemiddeld 1,24 %, erg laag in historisch opzicht (zie ook afdeling B3), en nog onder het vorige zesjaarlijkse gemiddelde.

...en een bescheiden maar structurele afname van de gemiddelde arbeidsduur...

De gemiddelde arbeidsduur in de marktsector blijft tendentieel licht dalen, onder invloed van het toenemende aantal loontrekkende deeltijdwerkers. Die trend werd tijdens de afgelopen jaren enigszins verbloemd door het traditionele cyclische effect van een aantrekkende conjunctuur op de arbeidsduur. De structurele evolutie naar méér deeltijdwerk wordt nog altijd ondersteund door het steeds sterkere beroep dat gedaan wordt op de mogelijkheid de loopbaan gedeeltelijk te onderbreken. Het aantal deeltijdse loopbaanonderbrekers (exclusief overheidssector) zou nog stijgen met 27 700 personen, zodat op het einde van de periode 5,2 % van de loontrekkende marktwerkgelegenheid deel uitmaakt van het stelsel. Ook de toename van het aantal dienstenchequewerknemers zorgt tijdens de periode 2005-2009 voor een sterke groei van het aantal deeltijdwerkers. Bovendien gaat het in dat laatste geval - in tegenstelling tot het merendeel van de loopbaanonderbrekers - om relatief 'kleine' deeltijdjobs, wat nog extra bijdraagt tot de vermindering van de gemiddelde arbeidsduur. De impact van de dienstenchequewerkgelegenheid zou ook volgend jaar nog drukken op de evolutie van de arbeidsduur, die dan daalt met 0,2 %. Vanaf 2010 slinkt de arbeidsduur nog met 0,10 % per jaar, zodat de gemiddelde afname over de gehele periode 0,15 % per jaar bedraagt, een iets sterkere daling dan tijdens de voorbije zes jaar (0,11 % per jaar).

...ligt de werkgelegenheidsgroei beduidend hoger dan in de afgelopen zes jaar.

De conjuncturele afkoeling leidt in 2009 tot een verdere vertraging van de werkgelegenheidsgroei in de marktsector. Dat die toch nog 0,95 % bedraagt, is mede toe te schrijven aan de verdere uitbreiding van de dienstenchequewerkgelegenheid. Na 2009 valt die impuls weg, maar trekt de activiteit terug aan, zodat vanaf dan de werkgelegenheid in de marktsector gemiddeld groeit met 1 % per jaar. Over de gehele periode samen worden beduidend méér jobs gecreëerd in de marktbedrijfstakken (tabel 23: toename van de werkgelegenheid met 231 000 personen; tabel 22: 1,06 % groei per jaar) dan tijdens de afgelopen zes jaar (163 000 personen; 0,80 % groei per jaar), ondanks een vergelijkbare groei van de activiteit in beide perioden.

Een verdere toename van de zelfstandige arbeid...

Opvallend is dat - net zoals in het recente verleden - het aantal zelfstandigen blijft stijgen in absolute termen (met 13 000 personen tijdens de periode 2008-2013). De jaren 2003-2004 vormden daarbij een kantelmoment: structurele daling van het aantal zelfstandigen voorheen, vrij forse toename sindsdien. Die toename blijft nochtans onvoldoende om het aandeel van de zelfstandige arbeid in de marktwerkgelegenheid te vrijwaren: dat zakte van 20,5 % in 2001 naar 20,1 % vorig jaar en zou nog 19,2 % bedragen in 2013.

...ondersteund door structurele factoren...

In de eerste plaats wordt de trendevolutive van de zelfstandige arbeid traditioneel sterk bepaald door veranderingen in de activiteitsstructuur van de economie. Zo gingen de sterke productiviteitsverhogingen in de landbouw gepaard met een aanzienlijke afbouw van de werkgelegenheid in die bedrijfstak, die gedomineerd wordt door zelfstandige arbeid. Naarmate het gewicht van die bedrijfstak in de marktwerkgelegenheid afneemt, vermindert die rem op de evolutie van het aantal zelfstandigen. Ten tweede groeit sinds het begin van de jaren negentig het aantal 'beheerders van vennootschappen'¹ structureel nog sterker dan de totale marktwerkgelegenheid, wat voor een blijvende impuls zorgt aan de evolutie van het aantal zelfstandigen.

...maar vooral door de recente trendbreuk in specifieke bedrijfstakken.

De recente evolutie van de zelfstandige arbeid wordt echter sterk bepaald door een trendbreuk in welbepaalde bedrijfstakken ('handel en horeca'; 'bouwnijverheid'), onder invloed van het stijgend aantal ingezetenen uit de nieuw toegetrede Europese lidstaten dat zich in België vestigt in dat statuut. In deze vooruitzichten wordt ervan uitgegaan dat die laatste factor nog zou blijven spelen in de onmiddellijke toekomst, maar in kracht afneemt naarmate de beperkingen die nu nog rusten op het vrij verkeer van (loontrekkende) werkgelegenheid opgeheven worden. Het aantal zelfstandigen zou dus vooral verder toenemen aan het begin van de periode, en daarna nagenoeg stabiliseren.

Minder sterk jobverlies in de verwerkende nijverheid...

In de verwerkende nijverheid groeit gemiddeld genomen de activiteit sterker (1,4 % versus 0,9 %) dan tijdens de afgelopen zes jaar (zie hoofdstuk 3) en draagt de verhoging van de loonsubsidies (zie afdeling B1) bij tot de beheersing van de loonkostevolutive. De groei van de arbeidsproductiviteit (per hoofd) vertraagt er eveneens (2,5 % versus 2,8 %), zodat minder arbeidsplaatsen verloren gaan (35 000) dan in het recente verleden (72 000), jaren die gekenmerkt werden door een belangrijke aderlating van jobs in zowel de textiel- als de automobielnijverheid.

...en hernieuwde banencreatie in de bouwnijverheid vanaf 2010.

De bouwnijverheid is als vanouds erg conjunctuurgevoelig. In de periode 2002-2004 gingen nog 7 400 arbeidsplaatsen verloren in die tak, terwijl tijdens de laatste drie jaar er daarentegen 19 700 jobs bijkwamen (inclusief een toename van 3 500 zelfstandigen; zie eerder). Vooral de twee laatste jaren boemde de bouwactiviteit. Met de conjunctuurverzwakking van dit en volgend jaar, zou de werkgelegenheidsgroei er echter stilvallen, om slechts vanaf 2010 terug op te pikken. Vanaf dan blijft het aantal arbeidsplaatsen in de bouwindustrie echter toenemen, zodat gecumuleerd over de gehele periode toch 9 000 jobs gecreëerd zouden worden, slechts iets minder dan tijdens de afgelopen zes jaar.

1. In de nationale rekeningen volledig ondergebracht in de dienstverlening aan bedrijven, bedrijfstak 'overige marktdiensten' in deze vooruitzichten.

Structurele toename van de werkgelegenheid in de verhandelbare diensten...

De structurele achteruitgang van de werkgelegenheid in landbouw en industrie (-39 000 personen samen) wordt méér dan gecompenseerd door de toename van het aantal personen dat aan de slag kan in de verhandelbare diensten (+271 000 personen). Het aandeel van de dienstentakken in de totale marktwerkgelegenheid klom reeds van 54 % in 1980 naar 72,9 % in 2007 en stijgt nog naar 75,6 % in 2013.

TABEL 23 - Binnenlandse werkgelegenheid per bedrijfstak en werkende bevolking
(jaargemiddelden, in duizenden personen, tenzij anders vermeld)

	Verschillen				Niveau			
	90-80	01-90	07-01	13-07	1980	1990	2007	2013
Landbouw	-14	-27	-9	-10	132	118	83	73
Industrie	-216	-107	-60	-29	1258	1042	875	846
- Energie	-24	-8	-1	-2	64	40	31	29
- Verwerkende nijverheid	-135	-111	-72	-35	907	771	588	553
- Bouw	-56	12	12	9	288	231	256	265
Verhandelbare diensten	311	395	232	271	1633	1944	2572	2842
- Vervoer en communicatie	-22	23	-6	15	300	278	295	310
- Handel en horeca	51	-2	51	20	670	721	769	789
- Krediet en verzekeringen	18	-6	-8	-3	135	153	139	135
- Gezondheidszorg	96	112	63	74	218	313	489	563
- Overige marktdiensten ^a	169	252	88	138	310	480	820	958
- Dienstencheques	0	0	53	33	0	0	53	85
- PWA-jobs	0	16	-8	-6	0	0	8	2
Niet-verhandelbare diensten	3	23	35	20	757	760	818	838
- Overheidsadministratie en onderwijs	16	15	49	18	683	700	763	781
- Huishoudelijke diensten ^b	-13	8	-14	2	74	60	55	57
Binnenlandse werkgelegenheid	84	285	198	251	3780	3865	4348	4599
Marktbedrijfstakken, waarvan:	81	262	163	231	3024	3105	3530	3762
- Loontrekkenden	13	253	146	218	2411	2424	2823	3042
- Zelfstandigen	68	9	18	13	613	681	707	720
Werkende bevolking	87	289	206	259	3823	3911	4405	4665
Werkgelegenheidsgraad (% bev. 15-64 jaar)	-0,7	3,7	0,6	1,7	59,3	58,6	62,9	64,6

a. Exclusief dienstenchequewerkgelegenheid en PWA-jobs.

b. Voor eigen rekening bij gezinnen.

...maar niet in de tak 'krediet en verzekeringen'...

Nochtans wordt de dienstensector zelf ook gekenmerkt door een zekere mate van heterogeniteit. Zo daalt in de bedrijfstak 'krediet en verzekeringen' de werkgelegenheid sinds het begin van de jaren 90, bij een productiviteitsgroei die structureel hoger ligt dan in de overige dienstentakken en zelfs licht uitstijgt boven die in de verwerkende nijverheid. Binnen de marktdiensten is het ook in die tak dat proportioneel het grootste aantal afvloeiingen van 50-plussers plaatsvond in het recente verleden, wat ofwel duidt op een relatief oude leeftijdsstructuur (met een grote natuurlijke uitstroom van oudere werknemers) ofwel op de mogelijkheid dat de inkrimping van het personeelsbestand vooral ten koste is gegaan

van de oudere leeftijdscategorie. Tijdens de projectieperiode blijft het jobverlies hier weliswaar beperkt tot 3 000 personen.

...slechts matig in 'vervoer en communicatie' en 'handel en horeca'...

In de bedrijfstakken 'vervoer en communicatie' en 'handel en horeca' groeit de werkgelegenheid op gematigde wijze tijdens de projectieperiode (met respectievelijk 0,9 % en 0,4 % per jaar). In de vervoerstakingen komen er 15 000 jobs bij. De werkgelegenheid neemt er reeds toe sinds het midden van de jaren negentig, het moment waarop de grootste herstructureringen bij de NMBS achter de rug waren, maar die tendens werd aan het begin van het decennium tijdelijk onderbroken door het faillissement van SABENA. In de 'handel en horeca' stijgt de werkgelegenheid met 20 000 personen, heel wat minder sterk dan tijdens de afgelopen zes jaar en volledig toe te schrijven aan de minder dynamische groei in die bedrijfstak.

...en dus sterk geconcentreerd in...

Zoals voorheen blijven echter de bedrijfstakken 'gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening' en 'overige marktdiensten'¹ veruit voor de grootste werkgelegenheidstoename zorgen in de marktsector, zowel absoluut (toename met respectievelijk 74 000 en 138 000 personen) als relatief (gemiddelde jaarlijkse groei van respectievelijk 2,4 % en 2,6 %).

...de gezondheidszorg...

In de gezondheidszorg (inclusief maatschappelijke dienstverlening) schommelt de groei van de werkgelegenheid al sinds het begin van de jaren negentig rond 2,5 %, relatief onafhankelijk van de conjunctuur en gedreven enerzijds door de gestage toename van het aandeel van die diensten in de persoonlijke consumptie en anderzijds door aanhoudend negatieve productiviteitswinsten. Wel is het zo dat sinds het begin van dit decennium de groei van de werkgelegenheid in die tak niet langer ondersteund wordt door een toename van het aantal zelfstandigen. Ook tijdens de volgende jaren zou de werkgelegenheidstoename uitsluitend komen van loontrekkende arbeid. De groei van de activiteit versnelt in de gezondheidszorg, maar omdat de productiviteit nu niet langer afneemt, zou de werkgelegenheidsgroei op hetzelfde peil blijven als in het recente verleden, ondanks een afname trouwens van het aantal banen dat gefinancierd wordt door de Sociale Maribel².

...en - vooral - de 'overige marktdiensten'.

In de overige marktdiensten is de werkgelegenheidsevolutie veel gevoeliger voor conjuncturele wijzigingen dan in de gezondheidszorg, omdat die bedrijfstak o.a. diensten toelevert aan andere ondernemingen (waaronder, bij conventie, alle interimarbeid). De conjuncturele inzinking in het begin van dit decennium zorgde nog voor een tijdelijke maar duidelijke vertraging van de werkgelegenheidsgroei, terwijl de herneming van de laatste jaren gepaard ging met een forse aanwas van het aantal banen. Tijdens de volgende twee jaar weegt de mindere conjunctuur lichtjes op de jobcreatie in deze tak, effect dat nadien wegvalt. Bovendien wordt de werkgelegenheidsgroei in de overige marktdiensten ook nog steeds ondersteund door de toename van het aantal beheerders van vennootschappen, een groep zelfstandigen die bij conventie alle tot die tak gerekend worden.

1. Bevat niet-financiële diensten aan ondernemingen, persoonlijke diensten, socioculturele diensten en gemeenschapsvoorzieningen.
2. Een gevolg van de bevrozing van het budget van de Sociale Maribel na 2007.

Bovendien breidt de dienstchequewerkgelegenheid fors uit,...

...wat slechts gedeeltelijk ten koste gaat van werkgelegenheid in de overige huishoudelijke dienstverlening.

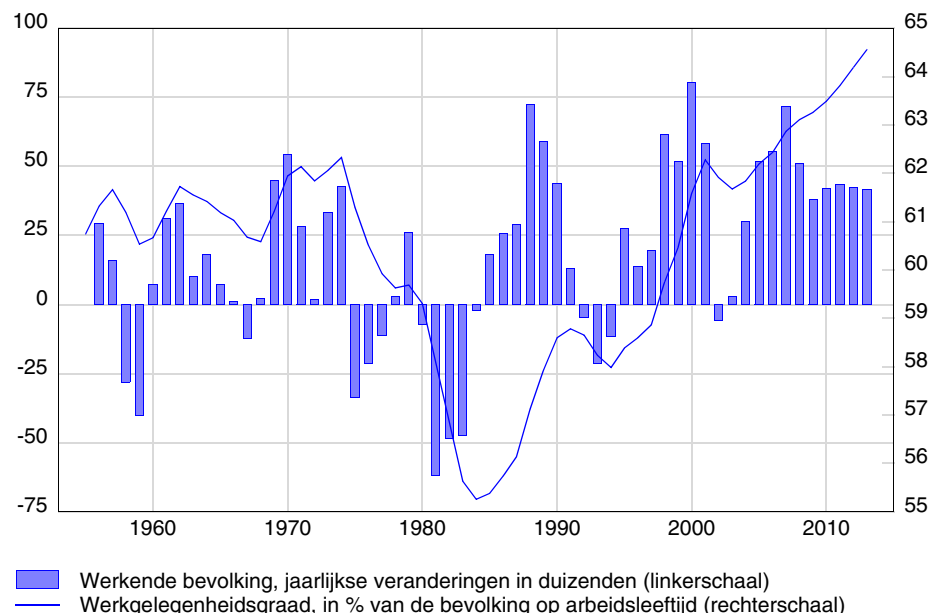
Belangrijke vertraging van de jobcreatie bij de overheid.

De uitbreiding van het dienstchequesysteem, ten slotte, leidde tot een brutocreatie van 53 000 arbeidsplaatsen tijdens de afgelopen jaren en stond dus in voor een zeer belangrijke proportie van de banengroei in de marktsector. Ook tijdens dit en volgend jaar zou het aantal werknemers in het systeem nog fors blijven groeien. Vanaf 2010 zou het systeem echter op kruissnelheid komen, en vermindert het groeiritme. Gecumuleerd over de gehele periode zouden er nog eens 33 000 dienstchequewerknemers bijkomen.

De spectaculaire toename van het aantal dienstchequewerknemers ging gedeeltelijk gepaard met een daling van de werkgelegenheid in andere activiteiten van huishoudelijke dienstenlevering, zowel binnen de marktsector zelf (8 000 personen minder in het PWA-systeem) als buiten de marktsector (14 000 personen minder - veelal zwartwerk - in de niet-verhandelbare diensten die de gezinnen voor eigen rekening leveren). Daarmee zou het totale aantal werknemers dat huishoudelijke diensten levert netto toch toegenomen zijn met 31 000 personen in het recente verleden, wat wijst op een forse stijging van de vraag naar dat type diensten. Die vraagexpansie zou tijdens de volgende jaren zorgen voor nog eens een nettotoename met 29 000 personen, die, bij een verdere afbouw van de PWA-werkgelegenheid (-6 000 personen), voornamelijk zou putten uit de dienstchequewerkgelegenheid, maar - eens die op kruissnelheid komt - ook lichtjes uit informele arbeid (+2 000 personen gecumuleerd over de periode).

In de overheidsadministratie en het onderwijs nam de werkgelegenheid nog gevoelig toe tijdens de afgelopen zes jaar (met 49 000 personen), voornamelijk bij de gewesten, gemeenschappen en lagere overheid. Tijdens de projectieperiode zou die toename minder uitgesproken zijn (+18 000 personen), maar zich nog steeds situeren in diezelfde institutionele subsectoren.

FIGUUR 20 - Werkende bevolking en werkgelegenheidsgraad

Conclusie: het aantal werkende personen neemt fors toe...

Met positieve bijdragen vanuit zowel de marktsector, de niet-verhandelbare diensten als de netto-grensarbeid (toename met 8 000 personen) stijgt de totale werkende bevolking met 259 000 personen op middellange termijn (gemiddelde toename met 43 200 personen per jaar), fors méér dus dan tijdens de afgelopen zes jaar (toen: +206 000 personen). Nochtans gaat de conjuncturele terugval aan het begin van de periode gepaard met een sterke vertraging in de toename van de werkende bevolking. Die bedroeg vorig jaar nog 71 700 personen, maar zou dit jaar afzakken tot 51 200 personen en volgend jaar terugvallen op 38 100 personen. Tijdens het vervolg van de periode stijgt de werkende bevolking gemiddeld met 42 400 personen per jaar.

...en leidt - na het uitzweten van de huidige conjuncturele vertraging - tot een versnelde stijging van de werkgelegenheidsgraad.

De werkgelegenheidsgraad¹ bereikte een piek van 62,3 % in 2001, viel dan terug tot 61,7 % in 2003 en steeg vervolgens naar 62,9 % in 2007. Ook tijdens de volgende zes jaar ligt de groei van de bevolking op arbeidsleeftijd (0,51 % gemiddeld per jaar) beduidend onder die van de werkzame bevolking (0,96 % per jaar), zodat de werkgelegenheidsgraad klimt naar 64,6 % in 2013. Bovendien verliest de bevolking op arbeidsleeftijd geleidelijk aan dynamiek tijdens de volgende jaren (zie afdeling A2), zodat - na het uitzweten van de huidige conjuncturele vertraging - de toename van de werkgelegenheidsgraad versnelt op het einde van de periode.

Stijgend aandeel 50-plussers in werkgelegenheid.

Het aandeel van 50-plussers in de totale werkende bevolking neemt fors toe; het steeg reeds van 16,5 % in 1990 naar 23,1 % in 2007 en verhoogt tot 26,1 % tegen 2013. Niet enkel wint die leeftijdsklasse demografisch sterk aan kracht (zie afdeling A2), ook de werkgelegenheidsgraad stijgt er gevoelig, een tendens die trouwens reeds werd ingezet in het midden van de jaren negentig (toename van 35 % in 1990 naar 48,2 % in 2007 en verder naar 52,4 % in 2013). De stijging van de werkgelegenheidsgraad wordt in die leeftijdsklasse voornamelijk getrokken door de toenemende activiteitsgraad. Bij vrouwen volgt de toename van de activiteitsgraden op die leeftijden uit het samenspel tussen cohorte-effect en het opschuiven van de pensioenleeftijd (zie afdeling A2), bij mannen speelt veeleer de afname van de proportie bruggepensioneerden in de arbeidsreserve.

1. Hier gemeten als de verhouding tussen het totale aantal werkenden (inclusief personen van 65 jaar en meer) en de bevolking van 15 tot 64 jaar.

D. Arbeidsreserve en werkloosheid

De opgaande fase van de conjunctuur...

Gecumuleerd over de laatste zes jaar nam het aantal werklozen (definitie FPB¹; inclusief 'oudere werklozen'²) toe met 29 000 personen (tabel 24). Die periode werd echter gekenmerkt door een sterke conjuncturele cyclus, met fors aanwassende werkloosheidscijfers tijdens de jaren 2002-2004 (+105 000 personen), een stabilisatie in 2005 en een sterke afname tijdens de laatste twee jaar (77 000 personen). De werkloosheidsgraad (definitie FPB) klom daardoor eerst nog naar 14,4 % in 2004 (zie figuur 21), maar viel vorig jaar terug naar 12,6 %, exact hetzelfde niveau als zes jaar eerder.

TABEL 24 - Arbeidsreserve en werkloosheid^a
(jaargemiddelden, in duizenden; graden in procent)

	Verschillen				Niveau			
	90-80	01-90	07-01	13-07	1980	1990	2007	2013
Potentieel arbeidsaanbod (1)	272	413	236	232	4259	4531	5181	5413
- Voltijdse loopbaanonderbreking (2)	22	8	-2	-0	0	22	28	28
- Brugpensioenen (3)	68	-34	4	-4	76	144	114	109
Beroepsbevolking definitie FPB (4)	183	439	234	237	4183	4366	5039	5276
- Werkende bevolking	87	289	206	259	3823	3911	4405	4665
- Administratieve werkzoekenden (5)	31	67	69	-16	359	390	526	509
* waarvan: 15 tot 49 jaar		79	-3	-58		347	424	365
* waarvan: 50 jaar en meer		-13	72	42		43	102	144
- 'Oudere werklozen' (6)	65	83	-40	-6	0	65	108	102
Werkloosheid definitie FPB (7)=(5)+(6)	96	150	29	-22	359	455	633	611
Arbeidsreserve (8)=(7)+(2)+(3)	185	124	31	-27	436	621	775	748
Graad van arbeidsreserve (8)/(1)	3,5	1,4	-0,1	-1,1	10,2	13,7	15,0	13,8
Werkloosheidsgraad definitie FPB (7)/(4)	1,8	2,2	-0,0	-1,0	8,6	10,4	12,6	11,6

a. Potentieel arbeidsaanbod, beroepsbevolking en werkende bevolking zijn inclusief personen van 65 jaar en meer.

...mondde uit in een verrassend sterke afname van de werkloosheid vorig jaar,...

De afname van de werkloosheid vorig jaar (62 000 werklozen minder, daling van de werkloosheidsgraad met 1,3 procentpunt) is ongezien in de laatste decennia, en dat bij een BBP-groei die niet eens zo sterk boven trend lag. Weliswaar nam vorig jaar de werkgelegenheid eveneens fors toe, mede geholpen door het vertraagde effect van de sterke groei van de activiteit in 2006, wat leidde tot een erg zwakke productiviteitsgroei vorig jaar (zie afdeling C). Die toename is echter lang niet groot genoeg om - op zich - zulke omvangrijke daling van de werkloosheid te wettigen. Het logische gevolg is een sterke inzinking van de (gemeten) groei van de beroepsbevolking vorig jaar. Gekoppeld aan een sterke toename van de bevolking op arbeidsleeftijd, leidt dat tot een aanzienlijke daling van de activiteitsgraad (afdeling A). Al bij al levert dat geheel van (administratief gemeten) indicatoren niet echt een coherent te noemen beeld op van de arbeidsmarktsituatie vorig jaar.

1. Zoals reeds vermeld in afdeling A, werden de administratieve werkloosheidscijfers uitgezuiverd voor de opname van de PWA'ers in de cijfers vanaf oktober 2004.
2. Officieel 'niet-werkzoekende uitkeringsgerechtigde volledig werklozen', in deze tekst overal afgekort tot 'oudere werklozen'.

...en werd wellicht sterk beïnvloed door de activeringspolitiek,...

Vandaar dat in afdeling A de mogelijkheid werd geopperd dat die incoherentie minstens gedeeltelijk verklaard zou kunnen worden door een negatieve impact van de activeringspolitiek op de administratief gemeten werkloosheidscijfers, wat de negatieve schokken op de administratief gemeten activiteitsgraden onder 50 jaar zou helpen verklaren.

...die ook dit jaar de afname van de werkloosheid blijft ondersteunen.

Ook dit jaar zou de werkloosheid nog substantieel verder afnemen (met 26 000 personen), en daalt de werkloosheidsgraad nog gevoelig (naar 12,0 %). De werkgelegenheid groeit immers nog relatief sterk, ondanks de conjuncturele vertraging (afdeling C), en de gemeten werkloosheid zou nog steeds de invloed ondergaan van de factoren die vorig jaar zijn afname versnelden (en waarvan de activeringspolitiek als één van de oorzaken geïdentificeerd werd). Die laatste hypothese uit zich trouwens eveneens in een opnieuw relatief zwakke groei van de beroepsbevolking (afdeling A).

Vanaf volgend jaar daalt de werkloosheidsgraad echter nog nauwelijks...

Vanaf volgend jaar groeit de beroepsbevolking in een stabiel tempo (0,8 % per jaar), in gelijke mate ondersteund door demografische impulsen en veranderingen in het aanbodgedrag (afdeling A), terwijl de groei van de werkende bevolking afzakt tot een peil dat slechts net hoger ligt (0,9 % gemiddeld per jaar) en eveneens vrij stabiel blijft vanaf 2010. De werkloosheidsgraad daalt bijgevolg slechts op erg bescheiden wijze tijdens het vervolg van de projectieperiode, tot 11,6 % in 2013. In absolute termen neemt het aantal werklozen zelfs licht toe (met 4 000 personen) gedurende die periode. Over het geheel van de projectieperiode neemt het aantal werklozen af met 22 000 personen.

...zodat de globale administratieve arbeidsreserve op een hoog peil blijft.

De globale administratieve arbeidsreserve (werkloosheid, voltijdse loopbaanonderbrekers en bruggepensioneerden) neemt nog iets méér af (-27 000 personen), gegeven de lichte daling van het aantal bruggepensioneerden (zie afdeling A), maar bevat nog altijd 748 000 personen op het einde van de projectieperiode, zodat op dat moment de globale graad van arbeidsreserve nog 13,8 % bedraagt (tegenover 15 % vorig jaar; tabel 24).

De arbeidsreserve stijgt nog bij 50-plussers...

In de leeftijdsklasse van 50 tot 64 jaar daalt de graad van arbeidsreserve reeds structureel sinds het midden van de jaren negentig: van 31,2 % in 1995 naar 25,7 % vorig jaar en verder naar 23,9 % op het einde van de projectieperiode. Dat neemt niet weg dat in aantal personen de arbeidsreserve van 50-plussers nog verder aanwast (+32 000 personen), gegeven de sterke socio-demografisch bepaalde toename van het arbeidsaanbod in die leeftijdsklasse (zie afdeling A).

...maar bevat steeds minder bruggepensioneerden en oudere werklozen en steeds meer (administratieve) werkzoekenden.

Bovendien is de samenstelling van de arbeidsreserve bij 50-plussers sterk aan het veranderen. Het aandeel van de bruggepensioneerden zakt stelselmatig: van 37,7 % in 2001 naar 34,5 % vorig jaar en - mede onder impuls van het Generatiepact - naar 30,2 % in 2013. Ook het aandeel van de 'oudere werklozen' slonk sterk (van 50,7 % in 2001 naar 32,7 % vorig jaar), na het optrekken van de bodemleeftijd voor de toegang tot het statuut van 50 naar 58 jaar. Het zakt nog verder tot 26,7 % in 2010, maar begint daarna terug licht te stijgen (naar 28,2 % in 2013), omdat vanaf dan de effecten van de hervorming van het stelsel volledig op kruissnelheid zijn gekomen. In absolute aantallen daalt het aantal oudere werklozen nog met 6 000 personen tijdens de volgende zes jaar. Het aandeel van 'administratieve werkzoekenden' (werkloze 50-plussers die geacht worden actief op zoek te gaan naar een baan) neemt dus sterk toe: van slechts 10,3 % in 2001 naar 30,9 % vorig jaar en tot 39,8 % in 2013, zodat hun aantal gevoelig verder stijgt

(met 42 000 personen; tabel 24). De werkloosheidsgraad (definitie FPB) zakte in die leeftijdsklasse nog van 19 % naar 18 % tijdens de afgelopen twee jaar, maar zou tijdens de volgende zes jaar minder sterk afnemen (van 18 % naar 17,6 %), pari passu met de minder sterke daling van de globale werkloosheidsgraad.

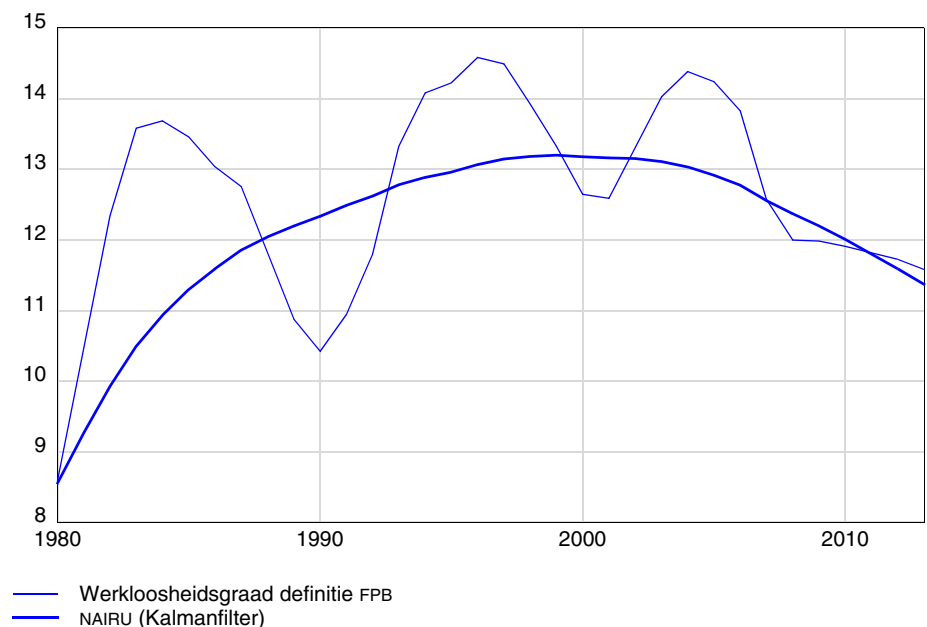
De werkloosheidsgraad onder 50 jaar duikt onder haar vorige conjuncturele bodem.

In de leeftijdsklasse onder 50 jaar zakte de werkloosheidsgraad (definitie FPB) erg snel tijdens de afgelopen twee jaar: van 13,1 % naar 11,1 %. Dat is een niveau dat vrijwel identiek is aan datgene dat bereikt werd op het einde van de vorige periode van hoogconjunctuur (11,2 % in 2001), hoewel de vergelijking ongetwijfeld geflatteerd wordt door de gevolgen van de striktere controle op het zoekgedrag van uitkeringsgerechtigde werklozen. Bij een slechts matige daling van de werkloosheidsgraad bij 50-plussers, zou de werkloosheidsgraad beneden 50 jaar verder afnemen tot 9,3 % in 2013.

De coherentie tussen loonscenario en arbeidsmarktvooruitzichten is niet a priori gegarandeerd...

A priori bestaat er geen garantie dat de arbeidsmarktevolutie in deze vooruitzichten (blijvend zwakke productiviteitsgroei, gevoelige toename van zowel werkende bevolking als beroepsbevolking, beperkte daling van de globale werkloosheidsgraad, maar niet onaanzienlijke daling van de werkloosheidsgraad onder 50 jaar) te rijmen valt met het gehanteerde scenario voor de loonevolutie (versnelling van de bruto lonen vóór indexering ten opzichte van het recente verleden, maar toch grosso modo in lijn met de productiviteitsevolutie). Dat scenario is immers volledig gebaseerd op de hypothese dat de Belgische lonen de evolutie bij de buurlanden volgen, ongeacht de binnenlandse macro-economische en arbeidsmarktcontext (zie afdeling B2).

FIGUUR 21 - Geobserveerde werkloosheidsgraad en NAIRU - definitie FPB

...en na uitvoering van de werkloosheidsevolutie voor cyclische factoren...

Een manier om de interne coherentie van de vooruitzichten op dat vlak na te gaan, is via een methode die de werkloosheidsevolutie tracht op te splitsen in een conjuncturele component en een structurele component. Figuur 21 toont de evolutie van de werkloosheidsgraad (definitie FPB) en van de werkloosheidsgraad die verzoenbaar is met stabiele inflatie, de NAIRU¹.

1. Berekend via de Kalmanfiltertechniek. Zie de 'Economische vooruitzichten 2006-2011' voor een beschrijving van zowel het concept NAIRU als van de schattingsmethodologie.

...blijkt dat het scenario in deze vooruitzichten stoelt op een niet onbelangrijke afname van de structurele werkloosheidsgraad.

De jaren met een negatieve unemployment gap (een werkloosheidsgraad kleiner dan de NAIRU), namelijk rond de overgang van de jaren 80 naar de jaren 90 en op het einde van de jaren 90 en het begin van de jaren 2000, waren ook perioden van loonspanningen. Aangezien de gevoelige daling van de werkloosheidsgraad tijdens de laatste jaren slechts gepaard ging met een beperkte toename van de looninflatie (zie afdeling B2), zou die afname niet alleen cyclisch geweest zijn, maar ook berust hebben op een dalende NAIRU. Slechts dit jaar zou de unemployment gap negatief worden, bij een duidelijke versnelling van de nominale loonevolutie. Tijdens het verdere verloop van de projectieperiode zou de in deze vooruitzichten gehanteerde loonhypothese impliceren dat de (beperkte) afname van de werkloosheidsgraad gepaard gaat met een verdere daling van de structurele werkloosheidsgraad, die op die manier zou zakken van net boven de 13 % aan het begin van dit decennium tot onder de 11,5 % in 2013.

Twijfel daarover gezien de regionale verschillen en de sterke geobserveerde kloof tussen FPB- en EAK-werkloosheidsgraad.

Die daling breekt met de tendens uit de vorige decennia. Bovendien kan men twifelen aan de mate waarin de FPB-werkloosheidsgraad kan zakken zonder tot bijkomende loonspanningen te leiden, zowel op grond van de sterke regionale verschillen (in de leeftijdsklasse onder 50 jaar zakte de FPB-werkloosheidsgraad in Vlaanderen vorig jaar reeds tot 5,9 %) als op grond van de grote kloof die momenteel bestaat met de EAK-werkloosheidsgraad¹. Vorig jaar lag de FPB-grad 5,2 procentpunt boven de EAK-grad.

Die kloof wordt bovendien nog in de hand gewerkt door adverse compositie-effecten,...

Bovendien hebben compositie-effecten de neiging die kloof nog uit te diepen. Ten eerste is het verschil tussen FPB- en EAK-grad het grootst in de oudere leeftijdsklassen (zie kader 9). Met de vergrijzing van het administratieve arbeidsaanbod (afdeling A) neemt het gewicht van de oudere leeftijdsklassen sterk toe, en leidt een gegeven toename van het administratieve arbeidsaanbod tot een minder sterke toename van het EAK-arbeidsaanbod, met dus een sterkere daling van de EAK-werkloosheid bij een gegeven werkgelegenheidstoename. In de tweede plaats neemt de bevolking op arbeidsleeftijd minder sterk toe in Vlaanderen, de regio waar het verschil tussen FPB- en EAK werkloosheids- en -activiteitsgraad het laagst is. Ook dat leidt ceteris paribus tot een minder sterke groei van het EAK-arbeidsaanbod.

...maar nam desondanks beduidend af tijdens de laatste jaren, om verscheidene redenen,...

Ondanks die adverse compositie-effecten, nam het verschil tussen FPB- en EAK-grad nochtans vrij sterk af tijdens de laatste drie jaar (in 2004 lag de FPB-grad nog 6,1 procentpunt hoger). Uit een vergelijking per grote leeftijdsklasse (zie kader 9) blijkt dat die vernauwing wellicht erg verscheiden oorzaken heeft, waaronder de aanmoediging via beleidsstimuli van actief zoekgedrag (opwaarts effect op de EAK-werkloosheids- en activiteitsgraad), de uitzuivering van de administratieve bestanden ten gevolge van de strengere controles die met diezelfde maatregelen gepaard gaan (neerwaarts effect op FPB-werkloosheids- en -activiteitsgraad; zie ook afdeling A) en het kanaliseren van laaggeschoolde werklozen naar dienstencheque-activiteiten (drukt de EAK-werkloosheidsgraad wellicht minder dan de FPB-werkloosheidsgraad).

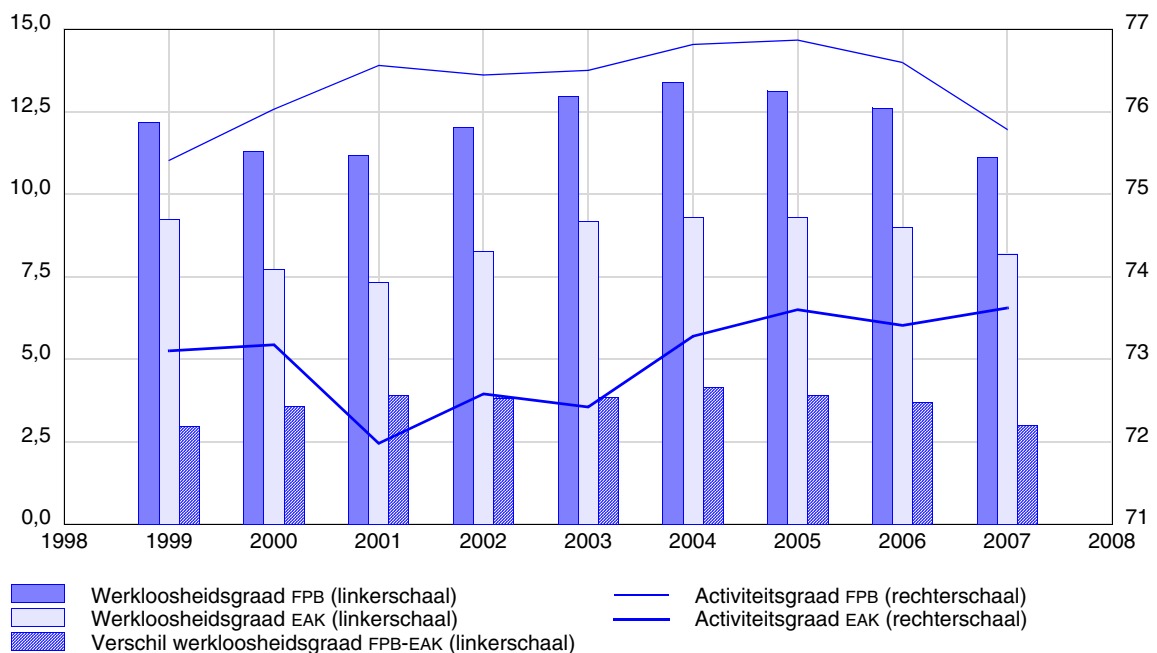
1. Zoals gemeten in de enquêtes naar de arbeidskrachten (EAK) van de Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (ADSEI).

KADER 9 - Werkloosheidsgraden: administratief (FPB) vs. enquête arbeidskrachten (EAK)

In eerdere edities van deze vooruitzichten werd er reeds op gewezen dat het succes van de activeringspolitiek gericht naar niet-werkende werkzoekenden (NWWZ) afgemeten zou moeten kunnen worden aan de vernauwing tussen de administratief gemeten FPB-werkloosheidsgraden en de EAK-werkloosheidsgraden¹. Die laatste liggen typisch op een veel lager niveau, omdat er striktere criteria gelden voor 'actief zoekgedrag', en de EAK dus minder mensen tot de 'werkzoekenden' (en dus tot de 'beroepsbevolking') rekent. Een actiever zoekgedrag van de NWWZ zou dan tot uiting moeten komen via een opwaarts effect op de EAK-werkloosheidsgraden (en de EAK-activiteitsgraden) t.o.v. de administratief gemeten concepten.

De meest recente cijfers geven aan dat voor de leeftijdsgroep onder 50 jaar (vooral nog de voornaamste doelgroep voor het activeringsbeleid) er inderdaad een duidelijke vernauwing merkbaar is tussen beide werkloosheidsgraden gedurende de laatste jaren. In 2004 bedroeg het verschil nog afgerond 4 procentpunten (figuur 9a: EAK: 9,3 % tegenover FPB: 13,4 %²), vorig jaar nog slechts 3 procentpunten (8,2 % tegenover 11,1 %). Nog abstractie makend van het feit dat de jaar-op-jaarevoluties uit enquêtes met de nodige omzichtigheid behandeld moeten worden, is een eventuele versterking van het actief zoekgedrag door de NWWZ echter niet de enige mogelijke reden voor de vernauwing van die kloof. Zo heeft de verwijdering van een groep uitkeringsgerechtigde NWWZ uit de administratieve metingen (hetzij via sancties, hetzij via een verhoogde toelucht tot uitkeringsstatuten met vrijstelling van zoekplicht) exact hetzelfde gevolg, maar dan via een neerwaarts effect op FPB-graad.

FIGUUR 9a - Werkloosheids- en activiteitsgraad; 15-49 jaar; FPB vs. EAK
(in %)

Een vergelijking van de evolutie van de EAK en FPB-activiteitsgraden voor diezelfde leeftijdsgroep leert trouwens (zie figuur 9a) dat de EAK-graad licht steeg tijdens de laatste jaren, terwijl de FPB-graad (zie ook afdeling A) sterk afnam, vooral dan vorig jaar. Dat wijst eerder in de richting van de tweede interpretatie (uitzuivering van de administratieve gegevens; neerwaarts effect op de FPB-activiteitsgraad) dan van de eerste (actiever zoekgedrag; positief effect op EAK-activiteitsgraad).

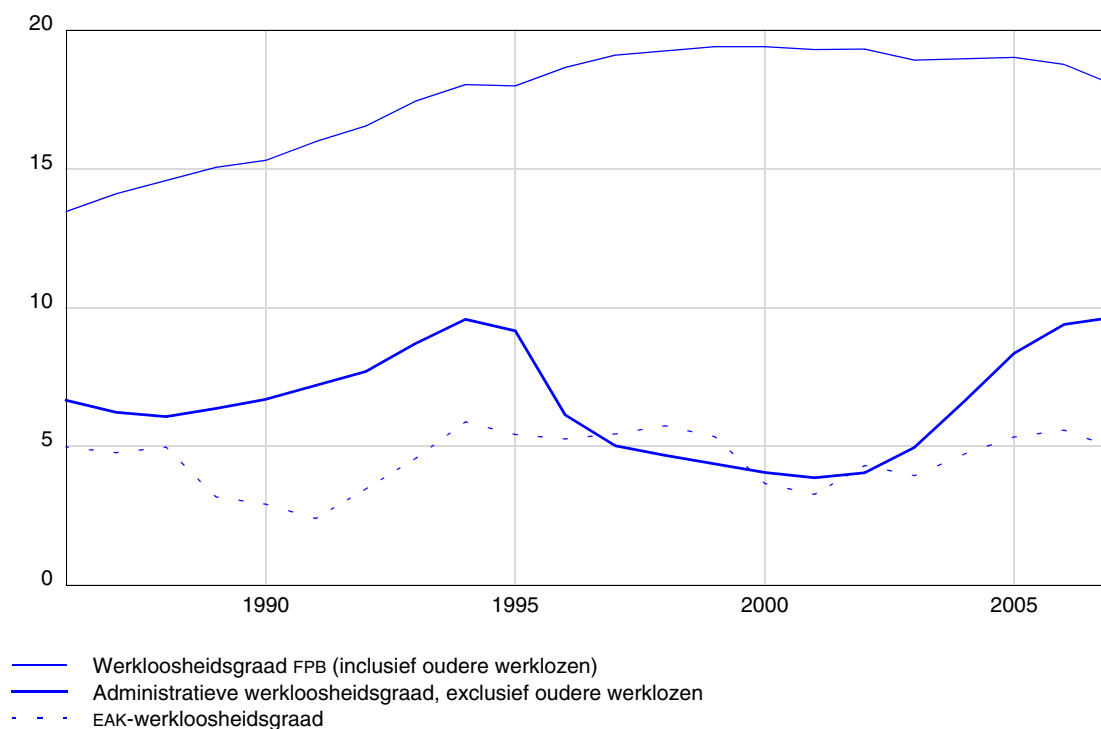
1. Volgens de enquêtes naar de arbeidskrachten (EAK) van de Algemene Directie Statistiek en Economische Informatie (ADSEI).
2. Bij de interpretatie van de EAK-resultaten moet rekening gehouden worden met een breuk in de reeks in 2001; vanaf dat jaar worden de voltijdse loopbaanonderbrekers van langer dan drie maanden geweerd uit de raming voor de werkgelegenheid. Het gaat in de klasse 15-49 jaar om een 20 000 personen, met een negatief effect op de gemeten activiteitsgraad van naar raming 0,45 procentpunt en een positief effect op de gemeten werkloosheidsgraad van 0,05 procentpunt.

Vervolg kader 9

Een derde mogelijkheid is dat in die leeftijdsklasse de sterke recente ontwikkeling van de dienstenchequewerkgelegenheid werk heeft bezorgd aan laaggekwalificeerde uitkeringsgerechtigde werklozen die zich voorheen niet als actief op zoek naar werk meldten in de EAK. Het valt immers op dat bij vrouwen (die het overgrote merendeel uitmaken van de dienstenchequewerknemers) de vernauwing tussen beide werkloosheidsgraden (van 4,8 procentpunt in 2004 naar 3,2 procentpunt in 2007) behoorlijk sterker was dan bij mannen (van 3,4 procentpunt naar 2,7 procentpunt) in die leeftijdsgroep.

Bij 50-plussers loopt het verschil tussen de FPB-graad en de EAK-graad veel hoger op (in 2007: 18,0 % versus 4,9 %; figuur 9b). Dat groot niveauverschil heeft vooral te maken met het feit dat het FPB-concept ook de 'oudere werklozen' bevat, een groep uitkeringsgerechtigden die ook in de administratieve cijfers niet tot de werkzoekenden gerekend wordt. De administratieve werkloosheidsgraad exclusief oudere werklozen lag in 2007 op 9,7 %. Uit de grafiek blijkt duidelijk dat de evolutie van die laatste sterk beïnvloed is geweest door de opeenvolgende beleidsmaatregelen ter versoepeling van de toegang tot het statuut van oudere werkloze (midden jaren negentig) en nadien ter verstrenging (het geleidelijk optrekken van de bodemleeftijd voor toegang tot het statuut van 50 jaar naar 58 jaar tijdens de afgelopen jaren). Die maatregelen deden in die leeftijdsklasse de proportie administratieve werkzoekenden binnen de FPB-werkloosheid eerst gevoelig dalen, vervolgens gevoelig stijgen (zie ook tabel 24).

FIGUUR 9b - Werkloosheidsgraad; 50-64 jaar; FPB vs. EAK
(telkens in % van de overeenkomstige beroepsbevolking)

Blijkt echter ook dat die verschuivingen tussen administratieve statuten slechts een eerder beperkte invloed hebben gehad op het aantal personen dat in die leeftijdsklasse door de EAK als actief werkzoekend gerapporteerd wordt. De EAK-werkloosheidsgraad in die leeftijdsklasse ligt rond 5 % sinds het midden van de jaren negentig. A priori zou men verwachten dat de genomen beleidsmaatregelen zouden kunnen leiden tot een sterke vernauwing van de kloof tussen FPB- en EAK-werkloosheidsgraad, maar dat is tot dusver slechts in beperkte mate het geval geweest. De voorbije twee jaar stelt men wel een duidelijke afname vast van de FPB-graad, maar die wordt min of meer gevolgd door de EAK-graad, wat er op duidt dat de daling van het aantal werkloze 50-plussers put uit de onmiddellijk beschikbare reserve van EAK-werkzoekenden, terwijl het effectieve zoekgedrag van de uitgebreide administratieve arbeidsreserve vooralsnog relatief weinig wijzigt in die leeftijdsklasse.

...die alle echter zeer verschillende gevolgen hebben voor de interpretatie van de daling van de structurele werkloosheidsgraad die deze vooruitzichten impliceren.

Die drie factoren zouden ook op middellange termijn spelen (waarvan de laatste twee tijdens het begin van de projectieperiode), maar hebben wel erg verschillende gevolgen voor de interpretatie van de impliciete daling van de structurele component van de FPB-werkloosheidsgraad in deze vooruitzichten (figuur 21). De loutere uitzuivering van de administratieve bestanden voor inactief zoekgedrag leidt immers tot een daling van de structurele werkloosheidsgraad die volledig gecompenseerd wordt door een negatief effect op de evolutie van de administratieve activiteitsgraad, zonder impact op de werkgelegenheidsgraad of op de potentiële groei van de economie. Het inschakelen van laagproductieve arbeid via gerichte subsidies (voorbeeld bij uitstek: de dienstencheques) zorgt daarentegen voor een blijvend effect op de werkgelegenheidsgraad, maar de impact daarvan op de potentiële groei wordt gedeeltelijk (in het geval van de dienstencheques: substantieel) geneutraliseerd door een lagere productiviteitsgroei. Bovendien moet rekening gehouden worden met de (soms aanzienlijke) kosten van die maatregelen voor het overheidsbudget. Arbeidsmarkthervormingen zoals de intensievere begeleiding en/of de verhoging van de interregionale mobiliteit van werkzoekenden kunnen - via een betere onderlinge afstemming van vraag en aanbod op de arbeidsmarkt - eveneens leiden tot een duurzaam positief effect op de werkgelegenheidsgraad via een afname van de structurele werkloosheidsgraad. Ook die maatregelen wegen op het overheidsbudget, maar hun effect op de productiviteitsgroei is a priori onduidelijk.

Die impliciete daling zou veel sterker geweest zijn mocht het arbeidsaanbod niet zo gevoelig stijgen.

Het arbeidsmarktscenario in deze vooruitzichten zou veel sterker hebben moeten rekenen op positieve effecten van de reeds bestaande beleidsstimuli op dat laatste vlak, indien het arbeidsaanbod niet zo sterk zou stijgen tijdens de volgende zes jaar. De uiteindelijke bronnen voor de forse expansie van het arbeidsaanbod zijn de stijgende participatiegraden, vooral bij vrouwen en in de hogere leeftijdsklassen (eveneens gedeeltelijk beleidsgeïnspireerd; zie afdeling A) en de sterke toename van de bevolking op arbeidsleeftijd, tenminste voor zover die het gevolg is van netto-migratie. In afdeling A wordt immers in extenso uiteengezet dat de toename van de bevolking op arbeidsleeftijd die het gevolg is van het opschuiven van de bevolkingscohorten op de leeftijds ladder op middellange termijn volledig gecompenseerd wordt door een negatief effect op de activiteitsgraad.

Zowel de inkomende migratie als de daling van de structurele werkloosheidsgraad milderden de impact van de vergrijzing op de groei per capita,...

Netto inkomende migratie op arbeidsleeftijd mildert de adverse impact van de vergrijzing op de demografische afhankelijkheidsratio en ondersteunt op die manier de potentiële groei per capita van de economie via een expansie van arbeidsaanbod en werkgelegenheid, zelfs bij gelijkblijvende activiteitsgraad en structurele werkloosheidsgraad. Ook arbeidsmarkthervormingen kunnen positief inwerken op de groei per capita, indien zij er in slagen de werkgelegenheidsgraad te verhogen door de nog steeds aanzienlijke administratieve arbeidsreserve aan te boren middels een toename van de activiteitsgraad of een inkrimping van de structurele werkloosheidsgraad, liefst zo weinig mogelijk ten koste van de productiviteitsgroei.

...maar zijn onvoldoende om te verhinderen dat die laatste tendentieel blijft dalen.

Het arbeidsmarktscenario in deze vooruitzichten steunt op beide mechanismen (inkomende migratie en arbeidsmarkthervormingen), waarbij zelfs de indruk gewekt zou kunnen worden dat de inkomende migratie de noodzaak aan arbeidsmarkthervormingen minder urgent zou maken. Nochtans belet de werking van die beide mechanismen niet dat in deze vooruitzichten de dalende trendgroei van het BBP per capita bevestigd wordt: die bedroeg aan het begin van de jaren negentig nog 2 %, maar zakt tijdens de projectieperiode onder de 1,5 %.

Overheidsfinanciën

Gegeven de begrotingsbeslissingen die eind april gekend waren, vertonen de overheidsfinanciën een negatief vorderingensaldo in 2008 en ook tijdens de volgende jaren. Het tekort bedraagt 0,3 % van het bbp in 2008, loopt nadien op tot 0,8 % van het bbp in de periode 2009-2011 en daalt daarna tot 0,4 % van het bbp tegen 2013.

TABEL 25 - Geconsolideerde rekening van de overheid
(in procent van het bbp)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Vorderingensaldo	0,2	-0,3	-0,3	-0,8	-0,9	-0,8	-0,7	-0,4
Primair saldo	4,2	3,6	3,4	2,6	2,5	2,5	2,5	2,8
Ontvangsten	47,0	46,6	46,8	46,6	46,5	46,7	46,9	47,0
Fiscaal en parafiscaal	44,0	43,8	44,0	43,9	43,9	44,0	44,2	44,4
Niet-fiscaal	3,0	2,8	2,8	2,7	2,7	2,7	2,6	2,6
Geconsolideerde primaire uitgaven	42,8	43,0	43,4	43,9	44,0	44,2	44,4	44,3
Werkingskosten en investeringen	15,3	15,1	15,0	15,1	15,0	15,1	15,1	14,8
Sociale uitgaven	22,6	22,6	23,0	23,4	23,5	23,7	23,9	24,1
Overige	4,9	5,3	5,3	5,4	5,5	5,5	5,4	5,4
Rentelasten	4,0	3,9	3,7	3,5	3,4	3,2	3,2	3,2

De ontvangsten die in 2008 nog stijgen vooral als gevolg van de sterke inflatie die een gunstige invloed heeft op de personenbelasting en de btw, dalen lichtjes in 2009 en 2010. De projectie houdt rekening met de aangekondigde lastenverlagingen: de federale en gewestelijke vermindering van de personenbelasting in 2008 en 2009, de vermindering van de sociale bijdragen voor de werknemers in 2008, de afschaffing van de Elia-heffing in 2008. Ze omvat tevens de toename van de bijdragen voor de kleine risico's voor zelfstandigen en een heffing vanaf 2008 waarover met de energiesector nog onderhandeld dient te worden. Na 2010 is er een structurele stijging van de ontvangsten naar aanleiding van de verhoging van de heffingen op arbeid (personenbelasting en sociale bijdragen). De impliciete voet van die heffingen stijgt bij ongewijzigd beleid vanwege de progressiviteit van de belastingen en de modaliteiten m.b.t. de bijdrageverminderingen. Bovendien stijgt de loonquote iets sneller dan het bbp na 2010. Die factoren compenseren een zekere endogene daling van de productgebonden belastingen, in het bijzonder van de accijnzen.

De verdere achteruitgang van het vorderingensaldo is dus vooral toe te schrijven aan de evolutie van de primaire uitgaven. Ze stijgen over de volledige periode, behalve in 2013 door de terugloop van de overheidsinvesteringen na de verkiezingen. De toename is vooral sterk in 2008 en 2009 en is deels het gevolg van begrotingsmaatregelen: de integratie van de kleine risico's in 2008, de uitbreiding van de werkgelegenheidssubsidies in 2008 en 2009, de stijging van de uitgaven voor ontwikkelingssamenwerking tegen 2010, en de geplande herwaardering van de sociale uitgaven over de volledige periode. De toename van

de uitgaven is ook toe te schrijven aan endogene ontwikkelingen: de sterke vergrijzing van de bevolking op middellange termijn en, in 2009, de impact van de prijsstijgingen van 2008 die met enige vertraging de uitgaven voor gezondheidszorg en de overheidslonen beïnvloeden. Op middellange termijn zijn het vooral de uitgaven voor gezondheidszorg en pensioenen die stijgen. De werkingskosten van de overheid daarentegen dalen, in het bijzonder de overheidslonen.

De ramingen voor de overheidsfinanciën in 2007 zijn gebaseerd op de meest recente beschikbare gegevens (april 2008). Die ramingen zijn opgemaakt volgens de definities van de nationale rekeningen en houden rekening met de consolidatie van het Fonds voor Spoorweginfrastructuur. De gegevens voor de jaren die voorafgaan aan 2007 zijn overgenomen uit de rekeningen 2006 die het door het INR gepubliceerd werden in september 2007 en die nog geen rekening hielden met die consolidatie.

In de tabellen van dit hoofdstuk, wordt de verkoop van activa (gebouwen, terreinen en licenties) verrekend als een ontvangst (en niet als een negatieve kapitaaluitgave) en worden de toegerekende bijdragen zowel uit de (loongebonden) ontvangsten en uitgaven gehaald. De pensioenen van de vroegere ambtenaren van de gemeenschappen en de gewesten en de lagere overheid worden beschouwd als finale uitgaven van de federale overheid (in plaats van die te verrekenen als overdrachten van de federale overheid aan Entiteit II en nadien als finale uitgaven van Entiteit II). De tabellen in bijlage zijn daarentegen volledig in overeenstemming met de nationale rekeningen.

A. Vorderingsaldo

1. Vorderingsaldo

Aanzienlijke verschillen ten opzichte van de doelstellingen van het Stabiliteitsprogramma.

Bij ongewijzigd beleid, vertoont de overheidsbegroting een tekort over de volledige projectieperiode. Het tekort loopt op van 0,3 % van het bbp in 2008 tot 0,8 % van het bbp in de periode 2009-2011 en daalt daarna tot 0,4 % van het bbp tegen 2013. Die evolutie stemt niet overeen met het normatief traject waartoe de regering zich heeft verbonden in het Stabiliteitsprogramma van april 2008, nl. een evenwicht in 2008 gevolgd door vorderingenoverschotten die oplopen tot 1,0 % van het bbp in 2011.

TABEL 26 - Vorderingsaldo van de overheid
(in procent van het bbp)^a

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Projectie								
Gezamenlijke overheid	0,3	-0,2	-0,3	-0,8	-0,8	-0,8	-0,7	-0,4
Entiteit I	0,3	-0,5	-0,5	-0,9	-0,9	-0,7	-0,6	-0,5
Federale overheid	0,0	-1,0	-0,9	-1,1	-1,1	-0,9	-0,9	-0,8
Sociale zekerheid	0,3	0,5	0,4	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3
Entiteit II	-0,0	0,3	0,2	0,1	0,1	-0,1	-0,1	0,1
Gemeenschappen en gewesten	0,2	0,3	0,4	0,3	0,3	0,3	0,4	0,4
Lagere overheid	-0,2	-0,0	-0,2	-0,2	-0,2	-0,4	-0,5	-0,3
Stabiliteitsprogramma van april 2008								
Gezamenlijke overheid			0,0	0,3	0,7	1,0		
Entiteit I			-0,2	0,1	0,5	0,9		
Federale overheid			-0,6	-0,3	0,0	0,3		
Sociale Zekerheid			0,4	0,4	0,5	0,6		
Entiteit II			0,2	0,2	0,2	0,1		
Gemeenschappen en gewesten			0,1	0,0	0,0	0,0		
Lagere overheid			0,1	0,2	0,2	0,1		
Te leveren inspanning om de doelstellingen te behalen (=B-A)								
Gezamenlijke overheid			0,3	1,1	1,5	1,8		
Entiteit I			0,3	1,0	1,4	1,6		
Federale overheid			0,3	0,8	1,1	1,2		
Sociale zekerheid			0,0	0,2	0,3	0,4		
Entiteit II			-0,0	0,1	0,1	0,2		
Gemeenschappen en gewesten			-0,3	-0,3	-0,3	-0,3		
Lagere overheid			0,3	0,4	0,4	0,5		

a. Volgens de procedure bij buitensporige tekorten (PBT).

Het tekort situeert zich vooral bij de federale overheid en in mindere mate bij de lagere overheid. Het vorderingstekort van de federale overheid schommelt tussen 1,1 % en 0,8 % van het bbp, met een lichte verbetering op het einde van periode. Bij de lagere overheid bedraagt het tekort 0,2 % van het bbp vanaf 2008, en loopt nadien op tot maximaal 0,5 % van het bbp in 2012.

In de sociale zekerheid, daarentegen, net zoals in de gemeenschappen en de gewesten, overstijgen de beschikbare financiële middelen de uitgaven. Het vorderingenoverschot van de sociale zekerheid bedraagt 0,5 % van het bbp in 2007 en daalt daarna lichtjes op middellange termijn, maar wordt niet kleiner dan 0,2 % van het bbp. De gemeenschappen en de gewesten behouden over de volledige projectieperiode een surplus van 0,3 % of 0,4 % van het bbp.

Bij ongewijzigd beleid kunnen de gewesten en de gemeenschappen dus de begrotingsdoelstellingen van het Stabiliteitsprogramma overschrijden. Dat is niet het geval voor de overige deelsectoren, en vooral niet voor de federale overheid. Tegen 2011, bereikt het verschil tussen de begrotingsdoelstelling van de federale overheid en het vorderingensaldo bij ongewijzigd beleid 1,2 % van het bbp. Dat verschil bedraagt 0,4 % van het bbp voor de sociale zekerheid en 0,5 % van het bbp voor de lagere overheid.

Het begrotingsbeleid vaart veeleer een expansieve koers, vooral op het vlak van de uitgaven.

In tabel 27 worden de jaarlijkse veranderingen van het vorderingensaldo opgesplitst in een cyclische component, de impact van eenmalige factoren en de veranderingen van het structureel vorderingensaldo.

TABEL 27 - Evolutie van het structurele begrotingsbeleid
(veranderingen t.o.v. het vorige jaar, in procent van het bbp)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Vorderingensaldo	-0,5	-0,0	-0,5	-0,0	0,1	0,1	0,3
Cyclische component ^a	0,3	-0,2	-0,2	0,1	0,1	0,0	-0,0
Eenmalige factoren	-1,0	0,3	-0,1	-0,0	0,0	0,0	-0,0
Structureel vorderingensaldo	0,2	-0,0	-0,2	-0,2	0,0	0,0	0,4
Rentelasten	-0,1	-0,2	-0,3	-0,1	-0,1	-0,0	-0,1
Structureel primair saldo	0,0	-0,2	-0,5	-0,3	-0,1	0,0	0,3
Structurele ontvangsten	0,4	0,2	-0,1	-0,0	0,2	0,2	0,2
Structurele primaire uitgaven	0,3	0,4	0,3	0,2	0,3	0,1	-0,1

a. Berekend met de gevoeligheidsparameters die gehanteerd worden door de Europese Commissie in het kader van de evaluatie van de Stabiliteitsprogramma's. Aangezien het gebruik van het potentieel bbp interpretatieproblemen oplevert (vooral in 2007), werd de output gap berekend op basis van een eenvoudige zuivering van het bbp voor de trend (a.d.h.v. de Hodrick-Prescott filter).

In 2007 wordt de achteruitgang van het vorderingensaldo in grote mate verklaard door de daling van de eenmalige factoren. Die factoren, die nog heel belangrijk waren in 2006 (verkoop van activa, versnelde incohiering, opbrengst van effectieseringen, enz.), worden negatief in 2007 (terugbetalingen van belastingen in het kader van rechtsgedingen, overdracht van voorheen geëffectiseerde achterstallige belastingen, uitzonderlijke betaling aan de Vlaamse waterdistributiemaatschappijen, enz.). De cyclische component van de begroting is echter gestegen in 2007 en het structureel vorderingensaldo is lichtjes verbeterd.

In 2008 is de verandering van het vorderingensaldo nagenoeg stabiel, zowel in nominale als in structurele termen. De achteruitgang van de cyclische component (die te maken heeft met de vertraging van de economische groei) wordt immers gecompenseerd door de positieve impact van de eenmalige factoren. Die worden vooral beïnvloed door een lichte toename van de opbrengsten van de verkoop van activa t.o.v. 2007 en een daling van de overdrachten van geëffectiseerde achterstallige belastingen t.o.v. 2007.

In 2009 is de achteruitgang van het vorderingensaldo sterker in nominale dan in structurele termen. De cyclische component draagt bij tot dat verschil (als gevolg van een verdere daling van de output gap), net zoals de eenmalige maatregelen (gelet op de geringe geplande verkoop van activa en de kleinere impact van de tijdelijke maatregel betreffende de vrijgestelde reserves van de vennootschappen, die ingevoerd werd in 2007).

Op middellange termijn is de langzame verbetering van het vorderingensaldo vrijwel volledig te danken aan de impact van het dichten van de output gap. Het structureel vorderingensaldo verbetert immers niet tijdens die periode (behalve tijdens het laatste jaar van de projectie).

Het structureel primair saldo wordt verkregen door de rentelasten op te tellen bij het structureel vorderingensaldo. De veranderingen van het structureel primair saldo maken het in principe mogelijk de koers van het begrotingsbeleid (minder of meer restrictief of expansief) te beoordelen, rekening houdend met het geheel van maatregelen waartoe beslist werd op alle bestuursniveaus en die in aanmerking worden genomen in de projectie. De evolutie van het structureel primair saldo hangt tevens af van endogene factoren: structurele effecten binnen de belastbare basis, de impact van de veranderingen van de ruilvoet op de ratio's van ontvangsten en uitgaven via verschillende prijsevoluties, de progressiviteit of regressiviteit van bepaalde fiscale heffingen, de impact van de vergrijzing, enz.

In 2007, suggereert de stagnering van het structureel primair saldo een globale neutraliteit van het begrotingsbeleid. Het begrotingsbeleid lijkt vervolgens veel eerder expansief, gelet op de daling van het structureel primair overschot, vooral in de eerste jaren van de projectie (2008-2010) en vooral als gevolg van de structurele evolutie van de uitgaven. Op het einde van de periode draagt de stijging van de ontvangsten bij tot een stabilisering van het structureel primair saldo. Het saldo verbetert zelfs in 2013 door de daling van de uitgaven na de verkiezingen.

2. Overheidsschuld en rentelasten

De daling van de schuldgraad in 2008 wordt beperkt door de achteruitgang van het primair overschot en door de invloed van enkele exogene factoren, vermeld op de lijn 'Aanpassing deficit-schuld' in tabel 28¹. Ze wordt echter versterkt door de inflatiegroei die zich gedeeltelijk weerspiegelt in de deflator van het bbp. Daardoor blijft de nominale groeivoet van het bbp vrij hoog ondanks de conjuncturele vertraging. De nominale groeivoet van het bbp ligt in 2008 zelfs hoger dan de impliciete rentevoet van de overheidsschuld, wat nog nooit gebeurd is in de voorbije decennia, behalve in 2004 en 2006.

Tijdens de projectieperiode blijft de impliciete rentevoet op een historisch laag niveau en, derhalve, blijft het verschil met de groeivoet van het bbp zeer klein. Daaruit volgt dat de bijdrage van de rentelasten tot de verandering van de

1. De overheidsschuld is gedefinieerd volgens het Verdrag van Maastricht: het gaat dus om een bruto financiële schuld gemeten volgens zijn nominale waarde. De aanpassing schuld-deficit omvat het verschil tussen het vorderingensaldo op kasbasis en dat van de nationale rekeningen gemeten op transactiebasis. De aanpassing omvat tevens de netto-aankopen van financiële activa die niet verrekend worden in het vorderingensaldo, en de impact van wijzigingen van de nominale waarde van de schuld ten gevolge van verschillen in de koers, emissiepremies en wederaankoop.

schuldgraad nagenoeg volledig weggewerkt wordt door de automatische afbrokkeling van de schuldgraad die voortvloeit uit het noemereffect, namelijk de nominale groei van het bbp (zie lijn 'rente-groei-dynamiek' in tabel 28).

TABEL 28 - Schuld en rentelasten van de gezamenlijke overheid
(in procent van het bbp, tenzij anders vermeld)¹

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Geconsolideerde brutoschuld ¹	88,2	84,8	81,6	79,5	77,1	75,0	73,0	70,8
Impliciete rentevoet	4,5	4,6	4,6	4,4	4,4	4,4	4,5	4,5
Nominale bbp-groei	4,9	4,4	4,8	4,0	4,5	4,1	4,1	4,0
Verandering van de schuldgraad	-3,9	-3,4	-3,2	-2,1	-2,4	-2,1	-2,0	-2,2
Primair overschot (-)	-4,2	-3,6	-3,4	-2,6	-2,5	-2,5	-2,5	-2,8
Rente-groei-dynamiek	-0,3	0,2	-0,2	0,3	-0,1	0,2	0,3	0,4
Rentelasten	4,0	3,9	3,7	3,5	3,4	3,2	3,2	3,2
Bijdrage van de bbp-groei	-4,3	-3,7	-3,9	-3,1	-3,5	-3,1	-2,9	-2,8
Aanpassing deficit-schuld	0,6	0,1	0,4	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2

1. Bron: tot en met 2007 is de nominale schuld overgenomen uit het Verslag 2007 van de NBB.

In dergelijke omstandigheden volstaat een zeer klein primair overschot om te zorgen voor een stabilisering van de schuldgraad. Rekening houdend met de invloed van exogene factoren bedraagt het primair overschot dat volstaat om een sneeuwbal effect te voorkomen gemiddeld 0,5 % van het bbp over de periode 2009-2013. Bijgevolg is de daling van het primair overschot bij ongewijzigd beleid geen belemmering voor de verdere schuldafbouw van de overheid aangezien het primair overschot niet lager is dan 2,5 % van het bbp.

Het ritme van de schuldafbouw is niettemin sterk vertraagd. Vanaf het begin van de schuldafbouw (in 1994) tot 2006 bedroeg de jaarlijkse afname van de overheidsschuld gemiddeld 3,5 % van het bbp. De daling bedraagt nog 3,6 % van het bbp in 2007, 3,2 % in 2008, en daarna slechts gemiddeld 2,2 % per jaar tijdens de periode 2009-2013.

Het Stabiliteitsprogramma 2008-2011 van april 2008 gaat uit van een schuld van 71,1 % van het bbp in 2011, tegenover 75,0 % in de huidige projectie. Dat verschil is voornamelijk toe te schrijven aan het feit dat het Stabiliteitsprogramma grotere primaire overschotten beoogt dan de overschotten die in deze projectie bereikt worden bij ongewijzigd beleid.

De rentelasten dalen veel minder sterk dan in het verleden. Zij gaan van 3,9 % van het bbp in 2007 naar 3,2 % in 2013, hetzij een daling van 0,7 % van het bbp op zes jaar tijd. Tijdens de voorbije zes jaar was die daling drie tot vier keer groter (-2,6 % van het bbp tussen 2001 en 2007). De vertraging van de daling van de rentelasten is te wijten aan de vertraging van de schuldafbouw en de geleidelijke stabilisering van de impliciete rentevoet, gezien de mogelijkheden om oude leningen tegen hoge rente te converteren, uitgeput geraken. Op het einde van de periode stijgt de impliciete rentevoet, die afhankelijk is van de evolutie van de marktrente en de structuur van de overheidsschuld, zelfs lichtjes.

B. Ontvangsten en primaire uitgaven van de overheid

1. Ontvangsten

De niet-fiscale ontvangsten dalen in 2007.

In 2007 bedroegen de totale ontvangsten van de overheid 46,6 % van het bbp tegenover 47,0 % in 2006. Die daling is vooral toe te schrijven aan de dalende verkoop van onroerende activa, de effectivering van fiscale schuldvorderingen die de ontvangsten in 2006 deed toenemen en het in rekening brengen van de ontvangsten van het FSI vanaf 2007¹. De fiscale en parafiscale ontvangsten daarentegen stijgen licht in 2007 (+0,1 % van het bbp) dankzij de ontvangsten die voortvloeien uit de sociale bijdragen en de btw, die een zekere daling van de ontvangsten uit de belasting op het inkomen van de gezinnen en de vennootschappen compenseren.

TABEL 29 - Ontvangsten van de gezamenlijke overheid^a
(in procent van het bbp)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Vershil 2013- 2007
Ontvangsten	47,0	46,6	46,8	46,6	46,5	46,7	46,9	47,0	0,5
Fiscale en parafiscale ontvangsten	43,9	43,9	44,1	43,9	43,9	44,1	44,2	44,4	0,5
Belasting op het inkomen van de gezinnen zonder roerende voorheffing	11,6	11,5	11,7	11,6	11,7	11,8	12,0	12,2	0,7
Sociale werkgeversbijdragen	8,3	8,4	8,3	8,4	8,4	8,5	8,6	8,7	0,3
Sociale bijdragen : overige	5,3	5,4	5,5	5,5	5,5	5,5	5,5	5,6	0,2
Roerende voorheffing gezinnen	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	-0,0
Vennootschapsbelasting	3,7	3,7	3,6	3,6	3,7	3,7	3,7	3,6	-0,0
Btw	7,0	7,1	7,1	7,1	7,1	7,1	7,1	7,0	-0,1
Accijnzen	2,2	2,2	2,1	2,0	1,9	1,9	1,8	1,8	-0,4
Overige belastingen	5,1	5,1	5,1	5,1	5,0	5,0	5,0	5,0	-0,1
Effectivering van fiscale schuldvorderingen	0,1	-0,1	-0,0	-0,0	-0,0	-0,0	0,0	0,0	0,1
Niet-fiscale en niet-parafiscale ontvangsten	3,0	2,8	2,8	2,7	2,7	2,7	2,6	2,6	-0,1
Verkoop van goederen en diensten	1,6	1,7	1,7	1,7	1,7	1,7	1,7	1,7	-0,0
Verkoop van activa	0,4	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,0
Overdrachten	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,3	-0,0
Inkomen uit vermogen	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	0,5	0,5	0,5	-0,1

a. Zonder belastingen overgedragen aan de Europese Unie.

De ontvangsten uit bijdragen stijgen (+0,2 % van het bbp) binnen een context van relatieve stabiliteit van de loonmassa in procent van het bbp en ondanks bepaalde nieuwe structurele bijdrageverminderingen en een daling van de bijdragen aan het Fonds voor de Sluiting van Ondernemingen. De stijging van de bijdragen wordt verklaard door bepaalde eenmalige exogene factoren (impact van de aanpassing van de wijze waarop het vervroegde vakantiegeld bij het einde van een arbeidsovereenkomst wordt belast, sociale bijdragen op de ontslagpremies van

1. De overheidsrekeningen voor 2006 die door het INR in september 2007 werden gepubliceerd, houden nog geen rekening met de consolidatie van het Fonds voor Spoorweginfrastructuur (FSI) met de federale overheid.

Volkswagen-Vorst) of structurele exogene factoren (wijziging van de financieringswijze van het pensioen van bepaalde NMBS-ambtenaren, die leidt tot de betaling van sociale bijdragen aan de federale overheid).

De btw-ontvangsten (+0,1 % van het bbp ten opzichte van 2006) stegen sneller dan het bbp door een positief groeiverschil tussen de deflator van de consumptieprijzen en die van het bbp. De nominale groeivoet van de accijnzen zou waarschijnlijk negatief geweest zijn in 2007 indien er geen verhoging van de accijnzen op tabak was geweest.

De lichte daling van de belasting op het gezinsinkomen (-0,1 % van het bbp) is het gevolg van bepaalde lastenverlagende maatregelen op federaal niveau, zoals de verdubbeling van de jobkorting, en op regionaal niveau met de invoering van een belastingverlaging in het Vlaams Gewest. Bovendien maakte een nieuwe versneling van de incohiering het mogelijk om nog meer negatieve incohieringen van het aanslagjaar 2007 in hetzelfde jaar te boeken. Dat was ook het geval, maar in mindere mate, voor de opcentiemen van de lagere overheid en de bijzondere socialezekerheidsbijdragen.

De zeer lichte daling van de belasting op het vennootschapsinkomen in 2007 (kleiner dan 0,1 % van het bbp) is het gevolg van het verdwijnen van de positieve en eenmalige impact van een versnelde incohiering in 2006. Zonder dat effect zouden de ontvangsten uit de vennootschapsbelasting sneller toegenomen zijn dan het bbp en minstens even snel dan hun macro-economische belastbare basis.

Lichte toename van de ontvangsten in 2008.

In 2008 wordt de stijging van de totale ontvangsten (+0,2 % van het bbp ten opzichte van 2007) verklaard door de toename van de fiscale en parafiscale ontvangsten, die onder andere te maken heeft met de ontvangsten uit de belasting op het gezinsinkomen en met de daling van terugbetalingen in het kader van de effectivering van de fiscale ontvangsten waardoor er meer fiscale ontvangsten in de staatskas blijven. De ontvangsten uit accijnzen en de belasting op het vennootschapsinkomen stijgen iets minder snel dan het bbp. De niet-fiscale ontvangsten blijven stabiel, gelet op de beslissingen van de begroting 2008 ter zake (de verkoop van onroerende activa van de federale overheid zou 164 miljoen bedragen, 100 miljoen hiervan werd toegevoegd tijdens het begrotingsconclaaf in februari).

De stijging van de belasting op het gezinsinkomen (+0,1 % van het bbp) wordt deels verklaard door de hogere inflatie in 2008, waarvan een deel van het nominale effect op het inkomen wordt belast tegen de marginale aanslagvoet: de barema's van de bedrijfsvoorheffing die van toepassing zijn op de inkomsten van 2008 worden immers geïndexeerd op basis van de groei van het indexcijfer van de consumptieprijzen van het voorgaande jaar (in 2009 zou de vertraging van de inflatie, mutatis mutandis, een negatief effect hebben op de groei van de ontvangsten). In 2008 remmen bepaalde maatregelen de toename van de belasting op het gezinsinkomen af, zoals de verhoging van de belastingvrije som voor de werkende laagverdieners die midden 2008 in de bedrijfsvoorheffing werd opgenomen (met dus een volledig jaareffect in 2009) en een nieuwe uitbreiding van de Vlaamse vermindering van de bedrijfsvoorheffing (die nog sterker zou uitgebreid worden in 2009).

De btw-ontvangsten nemen iets sneller toe dan het bbp door de prijsverhogingen van onder meer de motorbrandstoffen die tegen het maximumtarief belast worden. Het brandstofverbruik blijft licht toenemen bij de gezinnen, maar daalt bij de

ondernemingen, wat weegt op de ontvangsten uit accijnzen. De evolutie van de accijnzen weerspiegelt ook de afschaffing van de Elia-heffing op 1 januari 2008.

De vennootschapsbelasting zou zonder bijkomende maatregelen in hetzelfde tempo stijgen als haar macro-economische aanslagbasis, die sneller steeg dan het bbp. De ontvangsten (voor bedragen overgenomen uit de algemene toelichting bij de begroting 2008) worden echter neerwaarts beïnvloed door de notionele interestaftrek en de vermindering van het rendement van de maatregel inzake de heffing op de vrijgestelde reserves die ingevoerd werd in 2007. De positieve weerslag van die maatregel zou tegen 2010 geleidelijk vervagen.

De groei van de werkgeversbijdragen is in 2008 aanzienlijk teruggevallen door het verdwijnen van eenmalige effecten die in 2007 een rol speelden. De overige bijdragen worden gunstig beïnvloed door de verhoging van de bijdragen van zelfstandigen in het kader van de integratie van de 'kleine risico's' in de verplichte verzekering voor geneeskundige verzorging. De uitbreiding van de werkbonus speelt pas vanaf het vierde trimester van 2008 met dus een volledig jaareffect in 2009.

Het weze duidelijk dat de projectie rekening houdt met alle maatregelen die tijdens de opmaak van de begroting 2008 werden goedgekeurd voor zover zij aanleiding geven tot een wetswijziging. De projectie houdt ook rekening met een jaarlijkse ontvangst van 250 miljoen euro vanaf 2008 die in overleg met de energiesector moet worden verkregen.

Een verhoging van de inhoudingen op arbeid bij ongewijzigd beleid en een uitholling van de indirecte belastingen op middellange termijn.

De projectie wordt op middellange termijn gekenmerkt door een trendmatige uitholling van de indirecte belastingen, die meer dan gecompenseerd wordt door een toename van de inhoudingen op arbeid. In 2013 bedragen de totale verplichte inhoudingen 44,4 %: een stijging met 0,3 % van het bbp ten opzichte van 2008. Die stijging omvat een toename van de belasting op het gezinsinkomen met 0,5 % van het bbp en van de sociale bijdragen met 0,4 % van het bbp, en een daling van de overige belastingen met 0,6 %, waarvan de helft toe te schrijven is aan ontvangsten uit accijnzen.

De stijging van de belasting op het gezinsinkomen en de sociale bijdragen is het gevolg van een verhoging van de impliciete aanslagvoet en in mindere mate van een grondslageffect (verhoging van de belastbare basis in het bbp). De verhoging van de impliciete aanslagvoet van de personenbelasting en de sociale bijdragen is het gevolg van de progressiviteit van die twee soorten heffingen.

De progressieve baremaschalen van de personenbelasting worden enkel op basis van de prijzen geïndexeerd. Bij een reële groei van het inkomen per hoofd (d.w.z. een nominale groei die hoger is dan de inflatie) leidt dat tot een toename van de gemiddelde aanslagvoet omdat een groter deel van het inkomen in een hogere belastingschijf valt. Over de periode 2009-2013 verklaart dat automatische effect van de progressiviteit ongeveer driekwart van de stijging van de ontvangsten in procent van het bbp.

Voor de sociale bijdragen is de progressiviteit niet expliciet, maar vloeit ze voort uit het forfaitair en/of degressief karakter van de bijdrageverminderingen en uit de modaliteiten van de werkbonus voor de lage lonen. Net als voor de personenbelasting leidt dat bij ongewijzigd beleid en stijgende lonen tot een toename van de impliciete aanslagvoet. In het werknemersstelsel is de stijging van de bijdragen in procent van het bbp op middellange termijn voor ongeveer 40 % toe te

schrijven aan de toename van de impliciete bijdragevoet en voor ongeveer 60 % aan een grondslageffect.

Na 2010 stijgt het aandeel van de lonen in de sector van de ondernemingen lichtjes in procent van het bbp. Die lichte toename is vooral het gevolg van de evolutie van de loonvoeten. Die laatste worden verondersteld zich te ontwikkelen (conform de wet van 1996 tot bevordering van de werkgelegenheid en tot preventieve vrijwaring van het concurrentievermogen) zoals de loonkosten in de drie buurlanden. Volgens de OESO-projecties stijgen de loonkosten in de buurlanden op middellange termijn tamelijk sterk.

De belastbare basis van de personenbelasting en de sociale bijdragen omvat eveneens de inkomsten van de zelfstandigen en de lonen van het overheidspersoneel. Op middellange termijn gaan die beide lichtjes achteruit ten opzichte van het bbp. De vervangingsinkomens stijgen in procent van het bbp, maar worden relatief minder belast.

De daling van de ratio van de productgebonden belastingen, meer bepaald van de accijnzen en in mindere mate van de btw, wordt verklaard door een inkrimping van het aandeel van de accijnsgebonden producten (brandstoffen, tabak) in de consumptie van de gezinnen, die op haar beurt ook licht daalt in procent van het bbp. Doordat de accijnzen niet prijsgebonden zijn, evolueren de ontvangsten in lijn met de aanslagbasis in volume en niet in waarde (met uitzondering van de ad valorem-accijnzen). De projectie houdt rekening met een stijging van het aandeel van de biobrandstoffen die iets minder belast worden dan de zuivere oliebrandstoffen.

De overige belastingscategorieën blijven in procent van het bbp nagenoeg stabiel op middellange termijn, behalve de onroerende voorheffing en hun opcentiemen (opgenomen in de rubriek 'overige belastingen' in tabel 29) die een lichte achteruitgang kennen door de zwakke reële stijging van het kadastraal inkomen en in de veronderstelling dat de opcentiemen stabiel blijven.

2. Primaire uitgaven

Dit deel geeft een overzicht van de evolutie van de primaire uitgaven van de gezamenlijke overheid. In sectie C worden de gegevens en toelichtingen per deelsector van de overheid weergegeven.

In 2007 stijgen de primaire uitgaven in procent van het bbp ondanks de daling van investeringen van de lagere overheid na de verkiezingsperiode.

In 2007 stijgen de totale primaire uitgaven met 0,2 % van het bbp ondanks de daling van de investeringen van de lagere overheid na de verkiezingen (-0,2 % van het bbp) en ondanks een vrij krachtige economische groei (noemereffect dat de stijging van de uitgavenratio afremt). De stijging is toe te schrijven aan de overdrachten aan de ondernemingen (met inbegrip van de loonsubsidies) die toenemen met 0,4 % van het bbp.

Die stijging van de overdrachten aan de ondernemingen is, voor ongeveer de helft, het gevolg van niet-recurrente factoren. De overdrachten omvatten immers de uitzonderlijke terugbetalingen van belastingen waartoe de federale overheid moest overgaan naar aanleiding van rechtsgeschillen met bepaalde vennootschappen. Ze omvatten tevens de uitzonderlijke overdrachten die in 2007 aan de Vlaamse waterdistributiemaatschappijen werden gestort. Bovendien kenden de

werkgelegenheidssubsidies in 2007 een structurele stijging door de verdere uitbreiding van bepaalde maatregelen betreffende de vrijstelling van bedrijfsvoorheffing en de uitbouw van het dienstenchequesysteem.

Globaal beschouwd blijft de ratio van de sociale uitgaven ongewijzigd ten opzichte van het bbp. De werkloosheidsuitgaven dalen nochtans met ongeveer 0,2 % van het bbp dankzij de sterke werkgelegenheidstoename. De uitgaven voor gezondheidszorg daarentegen zijn vrij sterk gestegen (+0,1 % van het bbp) na een periode van twee jaar van meer gematigde groei. De pensioenuitgaven worden beïnvloed door verschillende herwaarderingsmaatregelen en door het feit dat de federale overheid vanaf 2007 instaat voor de betaling van de pensioenen van de vroegere personeelsleden van de NMBS-Groep.

TABEL 30 - Primaire uitgaven van de gezamenlijke overheid
(in procent van het bbp)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Vershil 2013 2007
Primaire uitgaven	42,8	43,0	43,4	43,9	44,0	44,2	44,4	44,3	1,3
Werkingskosten en investeringen	15,3	15,1	15,0	15,1	15,0	15,1	15,1	14,8	-0,3
Lonen	9,7	9,7	9,6	9,7	9,6	9,5	9,4	9,4	-0,3
Aankoop van goederen en diensten	3,6	3,6	3,7	3,7	3,7	3,7	3,7	3,7	0,0
Investeringen	2,0	1,7	1,7	1,8	1,7	1,9	2,0	1,7	0,0
Overige overdrachten	4,9	5,3	5,3	5,4	5,5	5,5	5,4	5,4	0,1
Werkgelegenheidssubsidies	0,5	0,7	0,9	1,0	1,0	1,0	0,9	0,9	0,2
Overige overdrachten aan bedrijven	2,1	2,3	2,2	2,2	2,2	2,1	2,1	2,1	-0,2
Niet-soc. overdr. aan gezinnen en izw's	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2	1,2	0,0
Overdrachten aan het buitenland	1,1	1,0	1,1	1,1	1,2	1,2	1,2	1,1	0,1
Sociale uitgaven ^a	22,6	22,6	23,0	23,4	23,5	23,7	23,9	24,1	1,5

a. Uitgaven die vallen onder de kosten van de vergrijzing, volgens SCvV.

TABEL 31 - Sociale uitgaven^a van de gezamenlijke overheid
(in procent van het bbp)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Vershil 2013 2007
Sociale uitgaven	22,6	22,6	23,0	23,4	23,5	23,7	23,9	24,1	1,5
Pensioenen	8,8	8,8	8,9	9,0	9,1	9,2	9,3	9,5	0,7
Werknemersregeling	4,9	4,9	4,9	5,0	5,0	5,1	5,1	5,2	0,3
Zelfstandigenregeling	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,8	0,1
Overheid	3,1	3,2	3,2	3,3	3,4	3,4	3,5	3,5	0,3
Gezondheidszorg	6,9	7,0	7,3	7,5	7,5	7,6	7,7	7,8	0,8
Arbeidsongeschiktheid	1,2	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	1,3	0,1
Werkloosheid	2,1	2,0	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9	-0,1
Brugpensioenen	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	-0,0
Kinderbijslag	1,6	1,6	1,6	1,6	1,5	1,5	1,5	1,5	-0,0
Overige sociale uitgaven	1,6	1,7	1,7	1,7	1,7	1,7	1,7	1,7	0,0
p.m. Lonen van het onderwijzend personeel	3,9	3,9	3,8	3,9	3,8	3,8	3,8	3,8	-0,1

a. Uitgaven die vallen onder de kosten van de vergrijzing, volgens SCvV.

Sterke stijging van de primaire uitgaven in 2008, vooral van de uitgaven voor gezondheidszorg.

In 2008 stijgen de totale primaire uitgaven met 0,4 % van het bbp ondanks de weerslag van de eenmalige overdrachten aan de ondernemingen in 2007. Die stijging is vooral het gevolg van de toename van de sociale uitgaven (+0,4 % van het bbp) en, in mindere mate, van de werkgelegenheidssubsidies en de aankoop van goederen en diensten van de gemeenschappen en de gewesten en de lagere overheid.

De werkgelegenheidssubsidies stijgen opnieuw sterk in 2008. Die stijging weerspiegelt deels het volledig jaareffect van de algemene vrijstelling van doorstorting van de bedrijfsvoorheffing, ten belope van 0,25 % van de brutolonen, die in de loop van 2007 werd ingevoerd om de concurrentiekracht te bevorderen. Bovendien worden de gerichte maatregelen met betrekking tot de vrijstelling van doorstorting van de bedrijfsvoorheffing verder uitgebreid in 2008 en stijgt ook de kostprijs van de dienstencheques.

De stijging van de sociale uitgaven is voor drievierde het gevolg van de toename van de uitgaven voor gezondheidszorg (+0,3 % van het bbp). Enerzijds worden de kleine risico's voor zelfstandigen voortaan opgenomen in de verplichte ziekteverzekering. Anderzijds stijgen de in de begroting 2008 voorziene uitgaven, zonder de kleine risico's, sneller dan het bbp ondanks het feit dat een deel van de enveloppe in principe niet uitgegeven wordt. De stijging van de overige sociale uitgaven weerspiegelt de verschillende in 2008 voorziene herwaarderingsmaatregelen en de impact van de twee indexeringen in het begin van het jaar. De gemiddelde jaarlijkse indexering van de sociale uitkeringen benadert de groei van de gezondheidsindex, die zelf hoger is dan de groei van de bbp-deflator gezien de verslechtering van de ruilvoet.

De indexering van de lonen van het overheidspersoneel, die met een bijkomende maand vertraging wordt toegepast, is lager dan de gemiddelde groei van de bbp-deflator tijdens het jaar 2008. In combinatie met een zwakke groei van de werkgelegenheid (0,3 %) en de matige loonherwaarderungen (0,4 %) leidt dat tot een lichte daling in procent van het bbp.

Op middellange termijn wordt de toename van de sociale uitgaven niet gecompenseerd door de daling van de werkingskosten van de overheid.

Op middellange termijn neemt de ratio van de sociale uitgaven ten opzichte van het bbp gevoelig toe en is er een zekere daling van de werkingskosten van de overheid, in het bijzonder van de lonen, vast te stellen. In totaal stijgen de primaire uitgaven tijdens de periode 2009-2013 met 0,9 % van het bbp.

Een belangrijk deel van die toename situeert zich in 2009 (+0,6 % van het bbp ten opzichte van 2008). Enerzijds leidt de hoge inflatie van 2008 tot uiteenlopende effecten in 2009 op de uitgaven voor gezondheidszorg (de barema's van de verstrekkers worden geïndexeerd met een jaar vertraging) en op de lonen van het overheidspersoneel (gezien de vertraagde indexering van die lonen). Anderzijds worden de werkgelegenheidssubsidies verhoogd (als gevolg van de uitbreiding van de vrijstelling van doorstorting van de bedrijfsvoorheffing voor ploegen- en nachtarbeid in het kader van het interprofessioneel akkoord 2009-2010), en stijgen de investeringen van de lagere overheid (die in 2008 nog dalen) en de federale overheid (volgens de meerjarenprojecties in de begroting 2008). Ten slotte, komt er in 2009 een einde aan de terugloop van de werkloosheidsuitgaven.

De projectie van de uitgaven voor gezondheidszorg gaat uit van de hypothese van een groeivoet zonder inflatie die overeenstemt met het gemiddelde van de laatste jaren en houdt rekening met de specifieke effecten van de vergrijzing. Dat

leidt tot een stijging van de uitgaven met 0,5 % van het bbp tussen 2008 en 2013. Die stijging is kleiner dan de stijging die er zou zijn bij een volledige besteding van de budgettaire enveloppes, die onderworpen zijn aan een groeionorm van 4,5 % per jaar (zonder inflatie), zoals voorzien door de programmawet van 22 december 2003. Een volledige besteding van die enveloppes zou impliceren dat er elk jaar nieuwe initiatieven genomen worden, wat, gelet op de huidige stand van de beslissingen, niet in aanmerking kan worden genomen in een projectie bij ongewijzigd beleid.

De pensioenuitgaven stijgen met 0,6 % van het bbp tussen 2008 en 2013. De toename kan voor de helft toegewezen worden aan de werknemersregeling en voor de helft aan de regeling voor de overheidspensioenen. De stijging houdt rekening met welvaartsaanpassingen ten bedrage van de enveloppes die werden vastgelegd conform een letterlijke interpretatie van de bepalingen van het Generatiepact van 2005. De impact van die herwaarderingen komt bovenop de vergrijzing. De stijging van de pensioenen van het overheidsperoneel is hoofdzakelijk het gevolg van het feit dat de personeelsleden die in de jaren 70 in grote getale werden aangeworven, de pensioenleeftijd bereiken.

De toename van de overdrachten naar het buitenland volgt uit het opnemen in de projectie van de regeringsdoelstelling dat de uitgaven voor ontwikkelingssamenwerking 0,7 % van het bbp zouden moeten bedragen tegen 2010.

De lonen dalen met 0,3 % van het bbp tussen 2008 en 2013. Die daling weerspiegelt meer beperkte loonherwaarderingen en een geringere toename van de werkgelegenheid bij de overheid dan in het verleden. Rekening houdend met de huidige sectorale akkoorden, zouden de loonherwaarderingen beperkt blijven tot gemiddeld 0,3 % per jaar zonder indexering, tegenover 0,7 % tijdens de periode 1998-2008. De werkgelegenheid bij de overheid zou tijdens de periode 2009-2013 gemiddeld met 0,4 % per jaar stijgen (tegenover 1,0 % tijdens de periode 1998-2008), wat een vertraging in de werkgelegenheidscreatie veronderstelt bij de gefedereerde overheden en de lagere overheid, en een verdere daling bij Landsverdediging (federale overheid). In de veronderstelling van een loondrift van 0,75 %, bedraagt de reële groei van de lonen gemiddeld 1,4 % per jaar tijdens de periode 2009-2013.

Ten slotte, noteren we een stijging van de overheidsinvesteringen in aanloop van de gemeenteraadsverkiezingen van 2012, die gevolgd wordt door een daling in 2013.

C. Evolutie per deelsector van de overheid

1. Overzicht

De daling van de rentelasten tussen 2007 en 2013 (met 0,7 % van het bbp) leidt tot een vermindering van het gezamenlijke vorderingstekort, maar komt hoofdzakelijk het vorderingensaldo van de federale overheid ten goede. De achteruitgang van het primair saldo met 0,8 % van het bbp over de periode 2007-2013 vloeit enerzijds voort uit een aanzienlijke daling tot 2010 (met 1,1 % van het bbp tussen 2007 en 2010), die gevolgd wordt door een stabilisering en een verbetering in 2013 (met 0,3 % van het bbp), en anderzijds uit uiteenlopende ontwikkelingen per deelsector van de overheid.

Tabel 32 toont de jaarlijkse evolutie van het primair saldo per deelsector, die hierina in detail zal worden besproken.

TABEL 32 - Aggregaten van de overheidsfinanciën – primaire saldi per bestuursniveau
(in procent van het bbp)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Vershil 2013-2007
Gezamenlijke overheid									
Vorderingensaldo	0,2	-0,3	-0,3	-0,8	-0,9	-0,8	-0,7	-0,4	-0,1
Geconsolideerde rentelasten	4,0	3,9	3,7	3,5	3,4	3,2	3,2	3,2	-0,7
Geconsolideerd primair saldo	4,2	3,6	3,4	2,6	2,5	2,5	2,5	2,8	-0,8
Primair saldo per deelsector									
Entiteit I									
Federale overheid	4,0	3,1	3,0	2,3	2,3	2,4	2,5	2,5	-0,6
Sociale zekerheid	3,8	2,7	2,7	2,2	2,1	2,2	2,2	2,3	-0,4
Entiteit II	0,2	0,4	0,3	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	-0,2
Gemeenschappen en gewesten	0,2	0,5	0,5	0,3	0,3	0,1	0,1	0,3	-0,2
Lagere overheid	0,3	0,4	0,5	0,4	0,4	0,4	0,4	0,5	0,1
	-0,1	0,1	0,0	-0,1	-0,1	-0,3	-0,4	-0,2	-0,3

Om het onderzoek naar de evolutie van het primair saldo per bestuursniveau te verduidelijken, is het nuttig om de financiële interacties tussen de deelsectoren te identificeren. De ontvangsten en de uitgaven van elke deelsector worden opgesplitst door de onderlinge overdrachten af te zonderen. Het primair saldo wordt eveneens opgedeeld in twee componenten: het saldo van de overdrachten met de andere deelsectoren (intern saldo) en het saldo van de verrichtingen met de overige agenten (extern saldo).¹ In tabel 33 wordt die opsplitsing per deelsector weergegeven over de periode 2007-2013. De geobserveerde veranderingen van 2002² tot 2007 worden ter informatie ook weergegeven.

1. Netto-overdrachten naar de overige sectoren (gezinnen, ondernemingen en het buitenland), werkings- en investeringsuitgaven, verkoop van goederen en diensten, enz.
2. Het jaar 2002 wordt gekozen als startjaar om een breuk te vermijden tussen de verdeling van de interne en de externe saldi per deelsector die resulteert uit de toepassing van de bijzondere wet van 13 juli 2001 tot herfinanciering van de gemeenschappen en uitbreiding van de fiscale bevoegdheden van de gewesten.

In deze sectie en dus ook in tabel 33 worden de pensioenen van de vroegere ambtenaren van de gemeenschappen en gewesten en van de lagere overheid (vooral onderwijzend personeel, maar ook bepaalde ambtenaren van de gemeenschappen en gewesten) op een specifieke wijze verrekend. In de nationale rekeningen worden die pensioenen, hoewel ze rechtstreeks door de federale overheid aan de gezinnen betaald worden, opgenomen als overdrachten van de federale overheid aan de gemeenschappen en gewesten en aan de lagere overheid en, tegelijk, als ontvangsten afkomstig van de federale overheid en als overdrachten aan de gezinnen. Om het budgettaire concept en de begrotingsrealiteit beter te benaderen, worden ze hier beschouwd als finale primaire uitgaven van de federale overheid en niet langer als uitgaven van de gemeenschappen en gewesten en van de lagere overheid. Die benadering heeft geen invloed op de saldi van de deelsectoren, ook al worden de ontvangsten en uitgaven van de gemeenschappen en gewesten en van de lagere overheid tegelijkertijd met het bedrag van die pensioenen verminderd.

TABEL 33 - Bijdrage van de deelsectoren tot de verandering van het primair saldo
(in procent van het bbp)

	Primair saldo		Saldo van de overdrachten tussen deelsectoren ^a (intern saldo)		Saldo van de verrichtingen met de overige agenten (extern saldo)	
	Vershil 2007-2002	Vershil 2013-2007	Vershil 2007-2002	Vershil 2013-2007	Vershil 2007-2002	Vershil 2013-2007
Gezamenlijke overheid	-2,1	-0,8			-2,1	-0,8
Federale overheid	-2,6	-0,4	-1,6	-0,4	-0,9	0,0
Externe ontvangsten					-0,6	0,3
Finale primaire uitgaven					0,3	0,2
Sociale zekerheid	0,1	-0,2	1,5	0,5	-1,4	-0,7
Externe ontvangsten					-0,8	0,5
Finale primaire uitgaven					0,6	1,2
Gewesten en gemeenschappen	0,3	0,1	0,0	0,0	0,3	0,1
Externe ontvangsten					0,3	-0,1
Finale primaire uitgaven					0,0	-0,1
Lagere overheid	0,1	-0,3	0,2	-0,1	-0,1	-0,2
Externe ontvangsten					-0,1	-0,3
Finale primaire uitgaven					0,0	0,0

a. Saldo van de inkomstenoverdrachten tussen de deelsectoren van de overheid. Het betreft zowel dotaties als toegewezen ontvangsten.

Met uitzondering van het primair saldo van de gemeenschappen en gewesten, waarvan het surplus behouden blijft tussen 2007 en 2013, wordt voor de saldi van elk van de drie andere deelsectoren een achteruitgang opgetekend, van respectievelijk 0,4 % van het bbp voor de federale overheid, 0,3 % voor de lagere overheid en 0,2 % voor de sociale zekerheid. De verwachte evolutie voor de federale overheid is in tegenstelling tot de andere deelsectoren duidelijk minder gunstig dan de voorbije vijf jaar.

Het saldo van de overdrachten tussen deelsectoren blijft nagenoeg onveranderd in procent van het bbp (tabel 33), zowel voor de gemeenschappen en gewesten als voor de lagere overheid. Het saldo van de interne overdrachten van de federale overheid gaat er duidelijk op achteruit, met 0,4 % van het bbp, terwijl dat van de

sociale zekerheid met 0,5 % van het bbp verbetert. Die dubbele evolutie weerspiegelt de toename van de alternatieve financiering van de sociale zekerheid. Die toename ligt in de lijn van de sinds 2002 waargenomen trend, hoewel ze iets minder sterk is.¹

Uit de saldi van de externe verrichtingen (tabel 33, derde deel), blijkt dat de verslechtering van het primair saldo van de gezamenlijke overheid vooral voortvloeit uit de daling van het saldo van de sociale zekerheid, en in mindere mate, uit de achteruitgang van het saldo van de lagere overheid. Het saldo van de externe verrichtingen van de gemeenschappen en gewesten verbetert lichtjes, dat van de federale overheid blijft stabiel.

De finale primaire uitgaven van de sociale zekerheid stijgen met 1,2 % van het bbp op 6 jaar tijd. Hun jaarlijkse reële groei is vrij hoog en bedraagt ongeveer 3,1 % (cf. tabel 34). De stijging van de externe ontvangsten van de sociale zekerheid, vooral van de bijdragen, is meer beperkt (0,5 % van het bbp op 6 jaar tijd) en doet zich vooral voor vanaf 2011 onder de gezamenlijke invloed van de uitholling van de maatregelen om arbeidskosten te verlagen en een lichte toename van de loonquote.

De gemiddelde jaarlijkse groei van de finale primaire uitgaven van de federale overheid is eveneens vrij sterk (2,5 %, cf. tabel 34). De groei versnelt in 2009 en 2010, vooral onder invloed van de sterke toename van de uitgaven voor ontwikkelingssamenwerking. Vanaf 2011 is de groeivoet niet hoger dan 2 %. In procent van het bbp stijgen de finale primaire uitgaven in 2013 met 0,2 % in vergelijking met 2007. De eigen ontvangsten van de federale overheid stijgen in dezelfde mate waardoor het saldo van de externe verrichtingen ongewijzigd blijft.

De lichte verbetering van het extern saldo van de gemeenschappen en gewesten vloeit voort uit een daling van de finale primaire uitgaven die iets hoger is dan die van de ontvangsten.

Over de gehele periode 2007-2013 is de gemiddelde jaarlijkse reële groei van de uitgaven van de lagere overheid beperkt tot 1,9 %. De achteruitgang van hun extern saldo is het gevolg van de terugloop van hun ontvangsten die vanaf 2008 opgetekend wordt (cf. punt 5 hierna).

TABEL 34 - **Finale primaire uitgaven per deelsector**
(reële groeivoet^a in procent)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Gemiddelde van de periode 2002-2007	Gemiddelde van de periode 2008-2013
Gezamenlijke overheid	3,0	1,9	3,3	2,8	2,7	2,5	1,8	3,0	2,5
Entiteit I	3,7	2,8	3,8	3,1	2,5	2,5	2,5	2,9	2,9
Federale overheid	6,7	1,8	4,4	3,4	1,5	2,0	1,8	2,7	2,5
Sociale zekerheid	2,3	3,3	3,6	2,9	3,0	2,7	2,9	3,0	3,1
Entiteit II	1,7	0,2	2,5	2,4	3,1	2,4	0,4	3,3	1,8
Gewesten en gemeenschappen	3,2	0,6	2,3	2,2	2,0	1,8	1,9	3,4	1,8
Lagere overheid	-0,6	-0,4	2,7	2,7	5,0	3,3	-1,9	3,3	1,9

a. Deflator: Nationaal indexcijfer der consumptieprijsen

1. Ook rekening houdend met het feit dat in 2004 de toename van de alternatieve financiering gedeeltelijk te maken had met een bevoegdheidsoverdracht, namelijk van het beheer van de verpleegdagprijs (voor bijna 0,5 % van het bbp).

2. Federale overheid

Het aanzienlijk tekort dat ontstaat in 2007, verdwijnt slechts gedeeltelijk op middellange termijn.

Het vorderingensaldo van de federale overheid gaat sterk achteruit in 2007. Het saldo evolueert namelijk van een evenwicht in 2006 naar een tekort van 1,1 % van het bbp. In 2008 vermindert het tekort met 0,2 % van het bbp, maar tijdens de twee volgende jaren wordt het opnieuw groter en loopt het op tot 1,2 % van het bbp in 2010. In 2011 daalt het tekort tot 0,9 % en blijft nadien ongeveer stabiel tot 2013.

Na een daling met 1,1 % van het bbp in 2007, stabiliseert het primair saldo zich in 2008 waarna het opnieuw vermindert met 0,6 % tussen 2008 en 2010. Vervolgens herstelt het zich lichtjes, maar blijft beperkt tot 2,3 % in 2013, en is zo lager dan het primair saldo in het begin van de periode. De rentelasten dalen jaarlijks met gemiddeld 0,1 % van het bbp.

Gestage maar zwakke vermindering van de rentelasten

Over de beschouwde periode dalen de rentelasten met 0,7 % van het bbp. Die daling is iets meer uitgesproken in 2008 en 2009 dan in de daaropvolgende jaren omdat de dynamiek van de rente verzwakt (daling met 30 en nadien met 20 basispunten voor de lange rente, stijging met 30 gevolgd door een daling met 50 basispunten voor de korte rente). Door de gevoelige stijging van de lange rente vanaf 2010 en de meer gematigde toename van de korte rente in 2011 (cf. hoofdstuk II) daalt de impliciete rentevoet niet langer en blijft de daling van de rentelasten in procent van het bbp beperkt tot 0,3 % van het bbp tussen 2010 en 2013.

TABEL 35 - Rekening van de federale overheid
(in procent van het bbp)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Vershil 2013- 2007
1. Vorderingsaldo	0,0	-1,1	-0,9	-1,1	-1,2	-0,9	-0,9	-0,8	0,3
2. Rentelasten	3,8	3,7	3,6	3,4	3,3	3,2	3,1	3,1	-0,7
3. Primair saldo	3,8	2,7	2,7	2,2	2,1	2,2	2,3	2,3	-0,4
A. Ontvangsten	15,3	14,4	14,5	14,2	14,1	14,1	14,0	14,0	-0,5
1. Fiscale ontvangsten (a-b)	13,4	12,7	12,8	12,6	12,5	12,5	12,5	12,4	-0,3
a. Geïnde ontvangsten	25,1	24,7	25,0	24,9	24,9	25,0	25,0	25,1	0,4
b. Toegewezen ontvangsten, waaronder	11,7	11,9	12,2	12,3	12,4	12,5	12,6	12,7	0,7
aan de sociale zekerheid	3,2	3,4	3,6	3,7	3,8	3,9	4,0	4,1	0,7
aan de gemeenschappen en gewesten	8,4	8,5	8,5	8,6	8,5	8,5	8,5	8,5	0,0
2. Niet-fiscale ontvangsten	1,8	1,7	1,6	1,6	1,6	1,5	1,5	1,5	-0,2
3. Overdrachten van de overheid	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
B. Primaire uitgaven	11,5	11,8	11,8	12,0	12,0	11,8	11,8	11,7	-0,1
1. Finale primaire uitgaven ^a	8,4	8,8	8,9	9,1	9,1	9,1	9,0	9,0	0,2
2. Overdrachten aan de overheid ^b , waaronder	3,1	3,0	3,0	2,9	2,8	2,8	2,7	2,7	-0,3
aan de sociale zekerheid	2,2	2,1	2,1	2,1	2,0	2,0	1,9	1,9	-0,2
aan de lagere overheid	0,6	0,6	0,6	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	-0,1
Verandering van het primaire saldo		-1,1	0,0	-0,5	-0,1	0,1	0,0	0,0	-0,4
door interne verrichtingen binnen de overheid (A3-A1b-B2)		-0,2	-0,3	-0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,4
door overige verrichtingen (A1+A2-B1)		-0,9	0,3	-0,4	-0,2	0,1	0,1	0,0	0,0

a. Met inbegrip van de financiering van de pensioenen van de ambtenaren van de gemeenschappen en gewesten en van het gesubsidieerd onderwijs van de lagere overheid.

b. Zonder de financiering van de pensioenen van de ambtenaren van de gemeenschappen en gewesten en van het gesubsidieerd onderwijs van de lagere overheid.

*Alleen al in 2007
vermindert het primair
saldo met 1,1 % van het bbp*

...

De daling van het primair overschot van 3,8 % van het bbp in 2006 tot 2,7 % in 2007 vloeit voort uit een vermindering van de ontvangsten met 0,9 % van het bbp en een stijging van de primaire uitgaven met 0,2 % van het bbp (cf. tabel 35).

Bij de daling van de ontvangsten spelen verschillende factoren:

- In tegenstelling tot wat in de begroting 2007 werd aangekondigd en wat de voorbije jaren werd gerealiseerd, vonden er in 2007 geen omvangrijke eenmalige maatregelen plaats. In 2006, daarentegen, was er een verkoop van activa (operatie Fedimmo I en de verkoop van de ambassade van Tokio) ten belope 0,3 % van het bbp die de ontvangsten van de federale overheid ten goede kwam. De effectivering van de fiscale schuldvorderingen, waarvan de netto-opbrengst positief was in 2006, was negatief in 2007 en leidde tot een daling van de ontvangsten met 0,2 % in 2007. Rekening houdend met een schuldaflissing door de sociale zekerheid in 2006, leidden de eenmalige maatregelen tot een daling van de ontvangsten met meer dan 0,5 % van het bbp in 2007.
- Ook de door de federale overheid geïnde directe belastingen, meer in het bijzonder de personenbelastingen, dalen met 0,2 % van het bbp.
- Het aandeel van de fiscale ontvangsten dat nog ter beschikking blijft van de federale overheid brokkelt nog verder af met 0,2 % van het bbp door de toename van de toegewezen ontvangsten aan de sociale zekerheid en de gemeenschappen en gewesten (cf. deel 3 en 4 hierna).
- De niet-fiscale ontvangsten¹, behalve de verkoop van activa, stijgen daarentegen lichtjes; voornamelijk de sociale bijdragen nemen toe als gevolg van de overname van het beheer van de pensioenen van het NMBS-personeel door de federale overheid.

De stijging van de primaire uitgaven is beperkt tot 0,2 % van het bbp dankzij de inkrimping van de dotaties aan de overige deelsectoren (cf. tabel 351). De finale primaire uitgaven, die gedetailleerd worden in tabel 36, stijgen met 0,3 % van het bbp. Die toename is voor de helft het gevolg van eenmalige uitgaven die als kapitaaloverdrachten aan de ondernemingen verrekend worden: de overheid moest in 2007 namelijk 486 miljoen euro aan onrechtmatig geïnde belastingen aan de ondernemingen terugbetalen. Naast die eenmalige maatregelen volgt de stijging van de uitgaven vooral uit de toename van de werkgelegenheidssubsidies² (voor 0,1 % van het bbp, cf. Hoofdstuk IV), de aankoop van goederen en diensten en de sociale uitkeringen. Het gaat hier om meeruitgaven als gevolg van de betaling van de pensioenen van het NMBS-personeel.

De verslechtering van het primair saldo met 1,1 % van het bbp in 2007 vloeit voort uit de verhoogde financiering van de overige deelsectoren (saldo van de interne verrichtingen in tabel 1) en voor 0,9 % uit het saldo van de overige verrichtingen, waarvan 0,7 % als gevolg van verschillende eenmalige ontvangsten en uitgaven in 2006 en 2007.

-
1. De verkoop van goederen en diensten stijgt eveneens met 0,1 % van het bbp dankzij de inning van huurgeld door het FSI bij Infrabel. In 2008 heeft het INR immers beslist de aanbeveling van Eurostat om het FSI te consolideren met terugwerkende kracht met de federale overheid goed te keuren. In deze projectie werden de gegevens van vóór 2007 niet gewijzigd ten opzichte van de nationale rekeningen die in september 2007 werden gepubliceerd. Hierdoor is er in 2007 een breuk in de reeksen omdat die huurgelden in werkelijkheid reeds sinds 2005 verrekend hadden moeten worden.
 2. De vrijstelling van storting van een deel van de bedrijfsvoorheffing om het nachtwerk, de ploegenarbeid, de overuren en het onderzoek te bevorderen, worden in de ESR-rekeningen geboekt als subsidies wanneer ze betrekking hebben op banen uit de sector van de ondernemingen.

TABEL 36 - Finale primaire uitgaven van de federale overheid
(in procent van het bbp)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Vershil 2013- 2007
Totaal	8,4	8,8	8,9	9,1	9,1	9,1	9,0	9,0	0,2
1. Werkingskosten, waaronder	2,6	2,6	2,6	2,6	2,5	2,5	2,4	2,4	-0,3
Bezoldigingen	1,9	1,9	1,8	1,8	1,8	1,8	1,7	1,7	-0,2
2. Bruto-kapitaalvorming en aankoop van terreinen	0,2	0,2	0,3	0,3	0,3	0,2	0,2	0,2	0,0
3. Overheidspensioenen ^a , waaronder	1,7	1,7	1,8	1,8	1,9	1,9	2,0	2,0	0,3
pensioenen van ambtenaren van de gemeenschappen en gewesten	0,9	1,0	1,0	1,0	1,1	1,1	1,1	1,2	0,2
4. Sociale prestaties en pensioensubsidies aan de NMBS	1,6	1,6	1,7	1,7	1,7	1,7	1,7	1,7	0,0
5. Wergelegenheidssubsidies	0,1	0,2	0,3	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,2
6. Overige overdrachten aan gezinnen en izw's	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	0,0
7. Subsidies en kapitaaloverdrachten aan ondernemingen	1,0	1,1	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	-0,1
8. Bni-bijdrage aan de Europese begroting	0,8	0,7	0,7	0,6	0,6	0,6	0,6	0,6	-0,1
9. Overige overdrachten aan het buitenland	0,3	0,3	0,3	0,4	0,5	0,5	0,5	0,5	0,2

a. Met inbegrip van de pensioenen van de ambtenaren van gemeenschappen en gewesten en van het gesubsidieerd onderwijs van de lagere overheid.

... en stabiliseert zich op
2,7 % van het bbp in 2008
...

Door een stijging met 0,1 % van het bbp van zowel de ontvangsten als de uitgaven blijft het primair saldo in 2008 ongewijzigd.

Ondanks een aanzienlijke toename van de directe belastingen (met 0,4 % van het bbp) stijgen de fiscale ontvangsten van de federale overheid slechts met 0,1 % van het bbp omdat de ontvangsten die aan de overige deelsectoren worden toegewezen, met bijna 0,3 % van het bbp toenemen, vooral als gevolg van de toegenomen alternatieve financiering van de sociale zekerheid. Globaal genomen blijven de niet-fiscale ontvangsten ongewijzigd in procent van het bbp omdat de afbrokkeling van de inkomsten uit vermogen¹ gecompenseerd wordt door de hogere opbrengst van de verkoop van activa (met name als gevolg van de verkoop van gebouwen voor 100 miljoen euro).

Aan de uitgavenzijde is de stijging beperkt tot 0,1 % van het bbp wegens de terugval van de kapitaaloverdrachten aan de ondernemingen, als gevolg van de niet-voortzetting van de hogervermelde eenmalige uitgaven. De overige finale primaire uitgaven stijgen met 0,2 % van het bbp, in het bijzonder de werkgelegenheidssubsidies en de overheidsinvesteringen. Volgens de begroting 2008 stijgen de investeringen van de federale overheid gevoelig, zowel die van de Regie der Gebouwen als de investeringen van Landsverdediging en Buitenlandse Zaken (aankoop van gebouwen, bouw en werken in de diplomatieke residenties in het buitenland).² Merk ook op dat de overdrachten aan de overige deelsectoren in 2008 uitzonderlijk stabiel blijven in procent van het bbp, terwijl ze de overige jaren langzaam maar zeker afbrokkelden: de meeste van die overdrachten, en

1. Bij hypothese worden de door de federale overheid geïnde inkomsten uit vermogen in nominale termen constant gehouden, behalve inkomsten afkomstig van de Nationale Bank. Deze waren de laatste jaren onderhevig aan sterke schommelingen en vanaf 2008 gebruiken wij de gemiddelde waarde sinds 2002, wat leidt tot een lichte achteruitgang in 2008.
2. Er werd rekening gehouden met een onderbenuttingsgraad van 17 % ten opzichte van de in de begroting ingeschreven investeringskredieten, hetzij het sinds 2001 waargenomen gemiddelde.

voornamelijk de dotaties aan de sociale zekerheid (die tweederde van die overdrachten vertegenwoordigen), worden immers eenvoudigweg geïndexeerd. In 2008 was de groeivoet van de overdrachten aan de overige deelsectoren evenwel lichtjes hoger dan die van het bbp wegens de hogere dotatie aan de sociale zekerheid door de overname van de kleine risico's voor zelfstandigen (zie deel 3), enerzijds, en de verschillende prijsontwikkelingen anderzijds. De groeivoet van de gezondheidsindex, die op de dotatie aan de sociale zekerheid wordt toegepast, is immers hoger dan die van de deflator van het bbp.¹

Wat betreft de respectievelijke bijdrage van de interne verrichtingen en de overige verrichtingen tot overheidssector, zien wij dat zij elkaar opheffen (cf. tabel 35): de negatieve bijdrage van het saldo van de interne verrichtingen (-0,3 % van het bbp) wordt gecompenseerd door een positieve bijdrage van de overige verrichtingen.

... vooraleer opnieuw te verslechteren tijdens de twee volgende jaren.

Het primair saldo gaat in 2009 opnieuw sterk achteruit (met 0,5 % van het bbp) als gevolg van de daling van de ontvangsten met 0,3 % van het bbp die gepaard gaat met een stijging van de primaire uitgaven. In 2010 daalt het primair saldo slechts met 0,1 % van het bbp doordat de ontvangsten dalen met 0,1 % van het bbp, terwijl de uitgaven stabiel blijven in procent van het bbp.

De door de federale overheid geïnde fiscale ontvangsten verminderen zowel in 2009 als in 2010 met 0,1 % van het bbp als gevolg van daling van de directe belastingen. Tegelijkertijd blijven de totale fiscale ontvangsten die worden overgedragen aan de overige deelsectoren toenemen, vooral in 2009. De alternatieve financiering van de sociale zekerheid stijgt met 0,1 % van het bbp per jaar en de aan de gemeenschappen en gewesten toegewezen middelen nemen in 2009 lichtjes toe, maar dalen in 2010 als gevolg van de aanpassingen a posteriori tussen de toegewezen en de verschuldigde middelen. Hieruit volgt een daling van de beschikbare fiscale ontvangsten voor de federale overheid met 0,2 % van het bbp in 2009 en met 0,1 % van het bbp in 2010. De afbrokkeling van de niet-fiscale ontvangsten is in 2009 meer uitgesproken als gevolg van de daling van de verkoop van gebouwen.

Aan de uitgavenzijde verminderen de overdrachten aan de overheid met ongeveer 0,1 % per jaar, terwijl de primaire uitgaven in 2009 met 0,2 % van het bbp en in 2010 nog met 0,1 % van het bbp toenemen.

De belangrijkste stijgingen in 2009 situeren zich bij de werkgelegenheidssubsidies en de overdrachten aan het buitenland die elk stijgen met 0,1 % van het bbp. De overheidspensioenen en de investeringen nemen ook toe, in totaal met 0,1 % van het bbp. De overige uitgaven, en vooral de bni-bijdrage², dalen in dezelfde mate. In 2010 nemen de overdrachten aan het buitenland opnieuw gevoelig toe en de pensioenuitgaven zetten hun groei voort. De werkgelegenheidssubsidies daarentegen stabiliseren zich echter in procent van het bbp en de investeringen kennen een lichte terugval. Rekening houdend met de afbrokkeling van de werkingskosten blijft de toename van de finale primaire uitgaven beperkt tot 0,1 % van het bbp.

1. Net als de indexeringsindex van de sociale uitkeringen, maar tegengesteld aan de index voor de indexering van de overheidslonen en -pensioenen (zie ook, punt B2).
 2. Het profiel van de bni-bijdrage is hoofdzakelijk het gevolg van de schommelingen van het totaal aan betalingskredieten in de begroting van de Europese Unie, zoals blijkt uit haar Financiële Vooruitzichten 2007-2013.

De stijging van de investeringsuitgaven in 2009 heeft, net als in 2008, te maken met de projecten van de Regie der Gebouwen, Landsverdediging en Buitenlandse Zaken. De forse toename van de overdrachten aan het buitenland in 2009 en 2010 vloeit voort uit de groei van de uitgaven voor ontwikkelingssamenwerking. Een dergelijke groei is nodig om te voldoen aan de verbintenis van de regering om 0,7 % van het bbp aan ontwikkelingshulp te besteden in 2010. Die doelstelling is opgenomen in de meerjarenprojecties, die door de departementen werden opgesteld bij de opmaak van de begroting 2008.¹

In de jaren 2009 en 2010 is het saldo van de overige verrichtingen van de federale overheid duidelijk de oorzaak van de achteruitgang van het primair saldo. Gecumuleerd over twee jaar daalt het saldo van de interne verrichtingen nagenoeg niet omdat de toename van de overdracht van fiscale ontvangsten bijna volledig gecompenseerd wordt door de afbrokkeling van de dotatie aan de overige deelsectoren.

Een zeer lichte toename van het primair saldo vanaf 2011

Tussen 2011 en 2013 herstelt het primair saldo zich met 0,1 % van het bbp; het belangrijkste deel van de verbetering situeert zich in 2011. De ontvangsten blijven in 2011 nagenoeg stabiel in procent van het bbp en dalen over de twee volgende jaren met 0,1 % van het bbp, terwijl de primaire uitgaven jaarlijks met ongeveer 0,1 % van het bbp verminderen.

Naast de trage afbrokkeling van de niet-fiscale ontvangsten beïnvloedt ook de toename van de alternatieve financiering (0,3 % in 3 jaar), die groter is dan die van de fiscale ontvangsten voor toewijzing (0,2 % van het bbp), de ontwikkeling van de ontvangsten tussen 2011 en 2013.

De daling van de primaire uitgaven met 0,3 % van het bbp over een periode van drie jaar is voor 0,2 % toe te schrijven aan de overdrachten aan de overige deelsectoren en voor 0,1 % van het bbp aan de finale primaire uitgaven.

De overdrachten aan het buitenland blijven stabiel op het in 2010 bereikte niveau van 0,5 % van het bbp en enkel de overheidspensioenen blijven gestadig toenemen. De groei van de pensioenen wordt amper gecompenseerd door de daling van de werkingskosten, terwijl alle overige uitgaven categorieën ook stabiel blijven in procent van het bbp, behalve in 2011 als gevolg van de lichte daling van de bni-bijdrage.

Tijdens de laatste drie jaar van de beschouwde projectieperiode wordt de bijdrage van het saldo van de externe verrichtingen tot het primair saldo opnieuw positief, maar de impact ervan wordt gehalveerd door de achteruitgang van het saldo van de overdrachten met de overige deelsectoren.

Globaal beschouwd en vertrekkende van een sterk verslechterde situatie in 2007, gaat het primair saldo tussen 2007 en 2013 nog met 0,4 % van het bbp achteruit. De ontvangsten dalen met 0,5 % van het bbp, terwijl de daling van de uitgaven zich beperkt tot 0,1 % van het bbp (cf. tabel 35, laatste kolom).

Vanuit de invalshoek van de relatieve bijdrage van de interne en externe saldi, stelt men vast dat de achteruitgang met 0,4 % overeenstemt met de verslechtering van het saldo van de overdrachten aan de overige deelsectoren. Over de volledige 6 jaar is de verandering in het saldo van de overige verrichtingen nul, ondanks een forse achteruitgang in 2009 en 2010.

1. Projecties die, zoals elk jaar, aan de basis liggen van bepaalde hypothesen ivm met de primaire uitgaven van de federale overheid in de Middellangetermijnvooruitzichten. Zie 'Verantwoording van de algemene uitgavenbegroting 2008', Belgische Kamer van Volksvertegenwoordigers, doc. 52 0994/004 tot 008, 7 april 2008.

3. Sociale Zekerheid

In "ESR-termen" verandert het vorderingensaldo nauwelijks ...

Achter het vrij stabiel vorderingensaldo van de "globale" rekening van de sociale-verzekeringsinstellingen gaan verschillende evoluties schuil:

- sterke toename van de ontvangsten met 1,1 procent van het bbp waarvan 0,8 procent bijkomende middelen uit alternatieve financiering en 0,6 procent meer opbrengsten uit sociale premies;
- nog sterkere verhoging van de socialezekerheidsprestaties: discretionaire verhogingen die oplopen tot 0,6 procent van het bbp in 2013 terwijl de uitgaven voor geneeskundige zorgen hun aandeel in het bbp vermeerderen met 0,9 procent. Niettegenstaande de toenemende invloed van vergrijzing (+0,4 % van het bbp tijdens de periode 2009-2013) zijn er ook endogene ontwikkelingen die maken dat de 'globale' uitkeringen - zonder welvaartsaanpassingen - toch trager toenemen dan het bbp, met 0,4 procent in 2013, waarvan 0,3 procent te wijten aan het dalend aantal werklozen en brugpensioenen in 2007 en 2008, dat vervolgens nog weinig verandert;
- overschotten bij het RIZIV-geneeskundige zorgen dankzij het nieuw financieeringsmechanisme terwijl het globaal saldo van de overige socialezekerheidsregelingen mettertijd vermindert en negatief wordt in de zelfstandigenregeling.

TABEL 37 - De rekening sociale-verzekeringsinstellingen¹
(in procent van bbp)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Variatie 2013 tov 2006
Primair saldo	0,3	0,5	0,4	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3	+0,0
Ontvangsten	19,3	19,5	19,7	19,9	20,0	20,1	20,3	20,5	+1,1
1. Ontvangsten excl. overheidsoverdrachten	13,8	13,9	14,0	14,0	14,1	14,2	14,3	14,5	+0,6
a. Eigen fiscale ontvangsten	0,8	0,8	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,8	-0,0
b. Sociale premies	12,9	13,1	13,1	13,2	13,2	13,3	13,4	13,6	+0,6
c. Overige niet-fiscale ontvangsten	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	+0,0
2. Overdrachten binnen de overheid	5,5	5,5	5,8	5,8	5,9	5,9	6,0	6,0	+0,5
a. Alternatieve financiering	3,2	3,4	3,6	3,7	3,8	3,9	4,0	4,1	+0,8
incl. bijkomend voor RIZIV-geneesk. zorgen			0,2	0,3	0,4	0,5	0,6	0,7	+0,7
b. Rijkstoelagen	2,3	2,1	2,2	2,1	2,1	2,0	2,0	1,9	-0,4
Primaire uitgaven	19,0	18,9	19,4	19,7	19,7	19,9	20,0	20,2	+1,1
1. Finale primaire uitgaven	18,9	18,9	19,3	19,6	19,7	19,8	20,0	20,1	+1,2
a. Rechtstreekse uitgaven	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	-0,0
b. Overdrachten, waaronder	18,2	18,2	18,6	18,9	19,0	19,2	19,3	19,4	+1,2
i) Sociale prestaties aan gezinnen:	17,7	17,6	18,0	18,3	18,4	18,5	18,7	18,8	+1,1
- geneeskundige zorgen	6,2	6,3	6,6	6,8	6,9	6,9	7,0	7,1	+0,9
- sz - uitkeringen, waarvan	11,5	11,4	11,4	11,5	11,5	11,6	11,7	11,8	+0,2
sociale verbeteringen (vanaf 2009 in het vooruitzicht gesteld)		0,1	0,2	0,3	0,4	0,4	0,5	0,6	+0,6
ii) Subsidies aan bedrijven	0,4	0,5	0,5	0,6	0,5	0,5	0,5	0,5	+0,1
2. Overdrachten binnen de overheid	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	-0,0
Vorderingensaldo	0,3	0,5	0,4	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3	+0,0

1. De ESR rekening sociale-verzekeringsinstellingen bevat naast de traditionele regelingen, het gemeenschappelijk pensioenstelsel en de specifieke regelingen voor kinderbijslag arbeidsongevallen en beroepsziekten voor personeelsleden van de provinciale en plaatselijke overheidsoverheidsdiensten, de verrichtingen van de Dienst Overzeese Sociale Zekerheid, van de fondsen voor bestaanszekerheid en sluiting der ondernemingen, de verrichtingen in het kader van de Vlaamse zorgverzekering.

..... ondanks de toename van de sociale premies met 0,6 procent van het bbp

Zowel de nieuwe regeling van bijdrageheffing bij ontslag (eveneens op het vakantiegeld) als de bijdrageopbrengsten uit de collectieve ontslagregeling van Volkswagen zorgen voor een buitengewoon hoge opbrengst van de sociale premies in 2007. Vanaf 2008 worden de bijdragen voor zelfstandigen verhoogd in het kader van de integratie van de kleine risico's in de verplichte ziekteverzekering. Vervolgens blijft het aandeel van de sociale premies in het bbp toenemen omwille van het stijgend aandeel van de loonsom uitgekeerd door de ondernemingen (van 28,9 % van het bbp in 2007 tot 29,6 % in 2013) en door de toename van de impliciete wettelijke werkgeversbijdragevoet met 0,6 procentpunt (van 24,7 % in 2007 tot 25,3 % in 2013) alsook van de werknemersbijdragevoet met 0,3 procentpunt (van 10,2 % in 2007 tot 10,5 % in 2013). Die toename van de impliciete bijdragevoeten is te wijten aan het 'forfaitair degressieve karakter' van de bijdrageverminderingen en de begrenzing (in constante prijzen) van de werkbonus. De stagnatie en erosie van de bijdrageverminderingen wordt, voor wat betreft de kost van arbeid, gedeeltelijk geneutraliseerd door de loonsubsidies (zie hoofdstuk IV, afdeling B, punt 1).

..... ondanks de bijkomende middelen uit alternatieve financiering met 0,8 procent van het bbp.

De sterke toename van de middelen uit alternatieve financiering is omzeggens volledig te wijten aan het nieuw financieringssysteem van de uitgaven voor geneeskundige zorgen overeenkomstig de wet van 31 januari 2007. Zie kader 10.

KADER 10 - Nieuw financieringssysteem van de ziekteverzekering, wet van 31 januari 2007

De regeling RIZIV - geneeskundige zorgen heeft in 2008 drie belangrijke wijzigingen ondergaan: de integratie van de kleine risico's in de verplichte ziekteverzekering van de zelfstandigen, de afschaffing van het onderscheid tussen de algemene regeling en die van de zelfstandigen in de desbetreffende begroting en de invoering van een nieuw financieringsmechanisme van de uitgaven voor geneeskundige zorgen.

Vanaf 2008 zijn de uitgaven voor geneeskundige zorgen van de zelfstandigen, gefinancierd door het Globaal beheer - RSVZ, en de uitgaven voor geneeskundige zorgen van de werknemers en ambtenaren, gefinancierd door het Globaal beheer - RSZ, samengevoegd tot één gezamenlijke regeling. De financiering van die gezamenlijke regeling gebeurt voortaan door de respectievelijke globale beheren via twee afzonderlijke bedragen. Het eerste bedrag, basisbedrag genoemd, is bedoeld om de financiering ten laste van de respectievelijke globale beheren te beperken tot de stijging van de door hen ontvangen effectieve inkomsten uit bijdragen tijdens de jaren T-1 en T-2, ongeacht de toename van de uitgaven.

De wet bepaalt dat de Koning een gedeelte van het verschuldigde bedrag kan neutraliseren om de weerslag op het stijgingspercentage van de bijdragen van beslissingen die de financiering van nieuwe initiatieven beogen, teniet te doen. Bijgevolg hebben we de bijdragenstijging te wijten aan de integratie van de kleine risico's voor zelfstandigen geneutraliseerd wat betreft zijn weerslag op de berekening van het basisbedrag voor 2009. Het basisbedrag ten laste van het Globaal beheer - RSVZ voor 2008 daarentegen dient verhoogd te worden met 442,2 mln. euro ter financiering van de toegevoegde kleine risico's en met 11,4 mln. euro omwille van de daaruit voortvloeiende verhoogde beheerskosten van de verzekeringsinstellingen.

Het tweede bedrag, bijkomend bedrag genoemd, wordt zodanig berekend dat het de begroting geneeskundige zorgen in evenwicht brengt, ervan uitgaande dat de uitgaven voor geneeskundige zorgen toenemen volgens de begrotingsdoelstelling. Het bijkomend bedrag is aldus gelijk aan het verschil tussen de uitgaven van het jaar - met inbegrip van de begrotingsdoelstelling die toeneemt met 4,5 % per jaar vermeerderd met de inflatie - en de som van de eigen ontvangsten van het RIZIV, de ontvangsten overeenkomstig de basisbedragen van de respectievelijke globale beheren van de RSZ en de RSVZ en vervolgens een bijkomend bedrag voor de financiering van de gemengde loopbanen¹. Dat tweede bijkomend bedrag wordt gedekt door bijkomende alternatieve financiering die volgens een verdeelsleutel via de respectievelijke globale beheren verloopt.

Tabel 10a illustreert de berekening van bedoelde bedragen over de periode 2008-2013.

1. De geneeskundige zorgen voor gepensioneerden met een gemengde loopbaan als zelfstandige/loontrekkende werden voorheen ten laste genomen van de werknemersregeling waarvoor de RSVZ een overdracht stortte aan het globaal beheer - RSZ. Met de integratie van de kleine risico's gebeurt die overdracht voortaan rechtstreeks aan het RIZIV - geneeskundige zorgen.

Vervolg kader 10

TABEL 10a - Begroting RIZIV - Geneeskundige zorgen (in miljoen euro)

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
1 Eigen ontvangsten van het RIZIV	4 306	4 480	4 653	4 843	5 055	5 286
waarvan bijdragen ^a	783	823	861	907	959	1 015
toegewezen ontvangsten ^b	903	958	1 000	1 035	1 071	1 109
inkomen uit vermogen	5	8	20	41	77	135
overige ^c	2 615	2 691	2 772	2 860	2 948	3 027
2 Overdrachten van de globale beheren	20 335	21 638	23 075	24 584	26 185	27 890
Basisbedrag	19 580	20 431	21 365	22 415	23 515	24 685
Bijkomend bedrag (alternatieve financiering)	644	1 093	1 595	2 051	2 550	3 084
Bedrag gemengde loopbanen	111	114	116	119	121	123
Totaal ontvangsten	24 640	26 117	27 728	29 427	31 239	33 176
3 Effectieve uitgaven geneeskundige zorgen	22 542	24 109	25 530	26 953	28 279	29 729
waarvan verpleegdagprijs ziekenhuizen	1 389	1 487	1 553	1 619	1 688	1 759
4 Overige uitgaven ^d	1 792	1 776	1 829	1 883	1 938	1 995
Totaal uitgaven	24 334	25 885	27 359	28 836	30 217	31 724
Saldo	306	232	369	592	1 022	1 452
Pm: Begrotingsdoelstelling ^e	21 360	22 789	24 281	25 858	27 544	29 349

- a. Bijdragen van gepensioneerden (inhouding van 3,55 % op het pensioen en bijkomende voordelen), werknemersbijdragen verschuldigd door bepaalde categorieën van gerechtigden (aanvullende bijdrage, voortgezette verzekering, persoon ingeschreven in het Rijksregister voor natuurlijke personen).
- b. Ontvangsten afkomstig van taken op verzekeringen (auto, hospitalisatie), ontvangsten 'revalidatie', de bijdrage op de omzet van de farmaceutische industrie,...
- c. De overige ontvangsten omvatten in hoofdzaak de alternatieve financiering eigen aan het RIZIV (btw, accijnzen op verpakking).
- d. De overige uitgaven omvatten de werkingskosten, de uitgaven in het kader van de internationale bedragen, de uitgaven voor het sociaal statuut van geneesheren, en diverse uitgaven van de verzekeringsinstellingen en het RIZIV.
- e. De begrotingsdoelstelling voor de uitgaven geneeskundige zorgen bevat niet de verpleegdagprijs van ziekenhuizen die vroeger ten laste was van Volksgezondheid. Deze laatste is wel opgeteld in de effectieve uitgaven voor geneeskundige zorgen (punt 3 tabel 10a).

De uitgaven voor geneeskundige zorgen nemen toe met 0,9 procent van het bbp

In tegenstelling met de begrotingsdoelstelling (zie laatste lijn van tabel 10a) komen de uitgaven voor geneeskundige zorgen overeen met het te verwachten gebruik van geneeskundige zorgen voor het gedeelte dat betaald wordt door de sociale zekerheid. Onderstaande tabel 38 illustreert de gehanteerde hypothesen terzake met op de eerste lijn de RIZIV - uitgaven voor geneeskundige zorgen in begrotingstermen (dezelfde definitie als onder punt 3 van tabel 10a excl. verpleegdagprijs in ziekenhuizen) vermeerderd met het gedeelte bijkomende kostprijs van het sociaal akkoord 2005-2009 dat in de RIZIV-begroting (tabel 10a) is opgeteld bij de "overige" uitgaven.

TABEL 38 - Hypothesen inzake toename van de uitgaven voor geneeskundige zorgen tegen constante prijzen (in procenten en gedeflatteerd met de gezondheidsindex)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012 -2013
in begrotingstermen (incl. sociaal akkoord 2005-2009 ^a , excl. verpleegdagprijs in ziekenhuizen)	4,7	4,9 ^b	4,9	4,0	3,7	3,1
in ESR termen ^c	4,3	4,2	4,8	3,9	3,6	3,0
in ESR termen, met toevoeging kleine risico's voor zelfstandigen	4,3	6,4	4,8	3,9	3,6	3,0
pm Reële toename van het bbp	2,7	1,7	1,7	2,4	2,3	2,1

- a. Het sociaal akkoord 2005-2009 wordt uitgevoerd in stappen gespreid over 5 jaar. Omdat iedere bijkomende jaarlijkse stap telkens zal ingaan vanaf het laatste trimester en de facturatie aan het RIZIV 3 maanden vertraging heeft zal de meerkost zich laten voelen vanaf 2006.
- b. De 73,7 mln euro aanzuivering van inhaalbedragen ziekenhuizen zijn geboekt in "overige" uitgaven aan de gezinnen.
- c. Om de uitgaven geneeskundige zorgen in ESR termen te bekomen worden alle uitgaven opgeteld, namelijk ook het ligdagprijsge-deelte, de uitgaven in de regeling der zeelieden, in het kader van de internationale verdragen, voor expertise, tabaksbestrijding, sociaal plan kiné enz.. Bovendien worden inhaalbedragen of uitgestelde facturen geboekt in het jaar dat de medische consumptie plaats heeft.

De recentste cijfers voor 2007 brengen de uitgaven geneeskundige zorgen in begrotingstermen op 675 mln. euro lager dan de begrotingsdoelstelling, hetgeen overeenkomt met een toename van 4,7 %, gedeflatteerd met de gezondheidsindex.

Voor 2008 rekent de regering met een inhaaleffect: namelijk slechts 380 mln. minder uitgaven dan de begrotingsdoelstelling, die berekend is met toepassing van de 4,5 %-norm en 2,2 % inflatie. Daarnaast voorziet de regering in 2008 de aanzuivering van 73,7 mln. euro achterstallen bij ziekenhuizen, zodanig dat het verschil met de gefinancierde begrotingsdoelstelling nog 306 mln. euro bedraagt. In deze vooruitzichten worden de geraamde uitgaven van de regering in nominale termen aangenomen, hetgeen het toenamepercentage op 4,9 % brengt, amper hoger dan de aangenomen 4,5 %-norm, indien de nominale toename wordt gedeflatteerd met de gezondheidsindex die met 3,5 % zou toenemen i.p.v. 2,2 %. Inderdaad, de recente prijsstijging zal zich met een jaar vertraging laten voelen in de uitgaven voor geneeskundige zorgen wanneer de barema's van de verstrekkers worden aangepast in het laatste kwartaal van 2008. De in 2008 veralgemeende verzekeringsuitbreiding met de kleine risico's voor de zelfstandigen verhoogt het toenamepercentage uiteindelijk tot 6,4 %.

Zowel voor 2009 als voor 2010 veronderstellen we dat de uitgaven voor geneeskundige zorgen terugkeren naar een eigen dynamiek van 3,1 %¹, te vermeerderen met 0,7 % invloed van de vergrijzing (toenemend gewicht van ouderen met hogere medische behoeften en voordeligere terugbetalingstarieven), vervolgens met 0,1 % door toedoen van het sociaal akkoord 2005-2009, en uiteindelijk met de vertraagde weerslag van de recente prijsstijgingen namelijk 1 % in 2009 en 0,1 % in 2010.

Er wordt aangenomen dat het stijgingsritme van de uitgaven voor geneeskundige zorgen tijdens de periode 2012-2013 zou vertragen tot gemiddeld 3,1 % overeenkomstig een interne dynamiek vastgesteld op lange termijn².

Overschotten bij het RIZIV-geneeskundige zorgen

Enerzijds voorziet de wet van 31 januari 2007 een financiering overeenkomstig de begrotingsdoelstelling, die in 2008 vermoedelijk 380 mln. hoger uitvalt dan de werkelijke uitgaven (vertraagde facturen niet meegerekend) en die vervolgens overeenkomstig de programmawet van 23 december 2003 zou toenemen met 4,5 % per jaar in volume. Anderzijds is het te verwachten dat het effectieve gebruik van geneeskundige zorgen lager zal uitvallen; immers, alhoewel de 4,5 %-norm sedert 2004 is ingevoerd, blijven de werkelijke uitgaven sindsdien gemiddeld lager uitvallen dan de begrotingsdoelstelling. Het realiseren van overschotten tijdens de komende jaren is daarom waarschijnlijk. In deze simulatie zijn die overschotten gereserveerd in het Toekomstfonds voor geneeskundige verzorging dat in 2007 werd opgericht met als doel de toekomstige medische kosten van de vergrijzing op te vangen. In deze simulatie wordt verondersteld dat de middelen van dit fonds worden belegd in effecten van de overheidsschuld en aldus bijdragen tot de vermindering van de schuld volgens de Maastricht-definitie.

1. De eigen dynamiek is berekend als de gemiddelde toename van de effectieve uitgaven over de voorbije veertien jaar, buiten het effect van de vergrijzing en buiten de invloed van maatregelen die niet thuis horen in de endogene ontwikkeling van de sector.
2. De groeivoeten voor 2012 en 2013 zijn berekend met het langetermijnmodel voor gezondheidszorg van het Federaal Planbureau, zie Studiecommissie voor de Vergrijzing, Jaarlijks verslag april 2004, hoofdstuk III, punt E.

In tabel 39 wordt het saldo van het RIZIV - geneeskundige zorgen weergegeven in procent van het bbp. In 2013 zou het overschot 0,34 procent van het bbp bedragen of 1 452 mln. euro, dankzij de bijkomende alternatieve financiering met 0,73 procent van het bbp of 3 084 mln. euro; het verschil namelijk 1 632 mln. euro zal het het RIZIV - geneeskundige zorgen nodig hebben om zijn uitgaven te kunnen financieren. Het beleggen van de jaarlijkse overschotten, oplopend tot 3 972 mln. euro tijdens de periode 2008-2013, bovenop de stortingen in het Fonds die reeds voordien gebeurden, levert een inkomen uit vermogen op dat 135 mln. euro zou bedragen in 2013 (zie tabel 10a).

TABEL 39 - De saldi's van de sociale zekerheid in begrotingstermen
(in procent van bbp)

	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
1. Saldo RIZIV - geneeskundige zorgen	...	0,09	0,06	0,10	0,15	0,25	0,34
waarin bijkomende alternatieve financiering		0,19	0,30	0,42	0,52	0,62	0,73
2. Saldo werknemersregeling excl. RIZIV-geneesk. zorgen	0,45	0,10	0,03	0,04	0,04	0,04	-0,00
waarin a. besliste verhogingen sz-uitkeringen ^a	0,04	0,14	0,18	0,17	0,17	0,16	0,16
b. beschikbare enveloppes voor welvaartsbinding			0,06	0,12	0,18	0,23	0,30
3. Saldo regeling zelfstandigen excl. RIZIV-geneesk. zorgen	0,11	0,00	-0,02	-0,04	-0,07	-0,09	-0,11
waarin a. besliste verhogingen sz-uitkeringen ^a	0,02	0,05	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06
b. beschikbare enveloppes voor welvaartsbinding			0,01	0,02	0,02	0,03	0,04
Globaal saldo in begrotingstermen	0,56	0,19	0,07	0,10	0,13	0,20	0,22

a. De meeste verhogingen, beslist in 2007 en 2008, gebeurden binnen het kader van het structureel mechanisme dat de sociale uitkeringen bindt aan de welvaartsevolutie. De invloed van de pensioenbonus voor langer werken, die deel uitmaakt van het gevoerde werkgelegenheidsbeleid, niet meegerekend

... uithollen van het overschot in de werknemersregeling en tekorten in de regeling der zelfstandigen ...

Het saldo van de werknemersregeling exclusief RIZIV-geneeskundige zorgen, daalt sterk in 2008. Terwijl de bijdragen toenemen met 4,8 % (in plaats van de uitzonderlijk hoge toename met 5,7 % in 2007 te wijten aan eenmalige extra bijdrageopbrengsten) stijgt de overdracht van het globaal beheer werknemers naar het RIZIV - geneeskundige zorgen (basisbedrag) met 5,9 %; immers die overdracht wordt volgens de wet van 31 januari 2007 berekend overeenkomstig de bijdrage-toename van het vorige jaar. Bovendien is de kostprijs van de besliste sociale verbeteringen in 2008 351 mln. euro hoger dan in 2007 (0,14 % van het bbp i.p.v. 0,04 %).

Ook in de regeling der zelfstandigen zorgt de overdracht van het globaal beheer naar het RIZIV - geneeskundige zorgen (basisbedrag) - een verhoging met 3,9 % t.o.v. de overgedragen middelen in 2007 - voor een daling van het saldo vermits de bijdragenopbrengsten in 2008 niet stijgen maar dalen met 1,5 %, indien we de bijdrageverhoging ter financiering van de kleine risico's niet meerekenen. Daarnaast is de kostprijs van de besliste sociale verbeteringen 135 mln. euro hoger dan in 2007 (0,05 % van het bbp i.p.v. 0,016 %).

Merk tevens op dat een belangrijk deel van de besliste sociale verbeteringen in 2007-2008 (lijnen 2.a en 3.a in tabel 39) een structureel karakter hebben - zoals de verhoging van sommige berekeningspercentages van vervangingsinkomens en de verhoging van de minimumuitkeringen - die de uitkering van zowel de huidige generatie als van toekomstige generaties doet toenemen.

KADER 11 - Overzicht van de belangrijkste recente beslissingen inzake de sociale zekerheid**Verhoging van de socialezekerheidsuitkeringen**

1. *Pensioenen*: Versoepeling van de toegelaten arbeid na de wettelijke pensioenleeftijd en ingeval van een overlevingspensioen, vermindering van de solidariteitsbijdrage voor de lagere pensioenen.

Toekenning vanaf 2007 van een pensioenbonus van 2 euro per gewerkte dag (voor tijdvakken ingegaan vanaf 1.1.2006) gepresteerd op de leeftijd van 62 jaar tot 65 jaar, zowel in de werknemers- als in de zelfstandigenregeling. De pensioenbonus wordt toegekend bovenop het eigenlijke pensioen eventueel minimumpensioen.

Bij de berekening van het werknemerspensioen verhoogt het minimumrecht per loopbaanjaar met 17 % op 1.10.2006 en met 2 % op 1.9.2007 en op 1.7.2008, terwijl een gedifferentieerde loongrens is ingevoerd - zonder verhoging tijdens de periode 2007-2010 - voor de gelijkgestelde periodes na 2006 van volledige werkloosheid, voltijds brugpensioen, volledige loopbaanonderbreking of tijdskrediet.

Versoepeling van de malus bij de pensioenberekening voor zelfstandigen: de malus op 60-jarige leeftijd blijft 25 %, wordt 18 i.p.v. 20 % op 61-jaar, 12 i.p.v. 15 % op 62 jaar, 7 i.p.v. 10 % op 63 jaar, 3 i.p.v. 5 % op 64 jaar en wordt afgeschaft ingeval van een loopbaan van 43 jaar. De vierde verhoging van het minimumpensioen met 30 euro per maand (beslist op de Ministerraad van Gembloux) wordt uitgevoerd in dec. 2007. Om de verhouding tussen gezinsstatuut en statuut alleenstaande te herstellen wordt het minimumpensioen overeenkomstig het gezinsstatuut op 1.4.2007 verhoogd met 1 %.

De Welvaartsaanpassing voor 2007 gebeurde via een eenmalige welvaartsbonus in april voor de minimumpensioenen en de niet-minimumpensioenen ingegaan vòòr 1 januari 1993: 35 euro indien de loopbaan minstens 10 en minder dan 20 jaar bedraagt en 75 euro indien de loopbaan ten minste 20 jaar bedraagt. Bovendien werd vanaf september een verhoging van 2 % gegarandeerd - na aftrek van de welvaartsbonus - van het minimumpensioen en de niet-minimumpensioenen ingegaan vòòr 1.1.1988 en die ingegaan in 2000 en 2001.

Het minimumpensioen wordt een tweede maal verhoogd met 2 % vanaf juli 2008. De welvaartsaanpassing van de niet-minimumpensioenen bedraagt 2 % vanaf september 2008 voor de pensioenen ingegaan tussen 1.1.1988 en 31.12.2002, terwijl het saldo met de in 2007 uitgekeerde welvaartsbonus in het maandelijks pensioenbedrag wordt geïntegreerd.

2. RIZIV-uitkeringen:

- op 1.1.2007: verhoging loongrens met 1 %, verhoging minima werknemersregeling tot het niveau van het minimumpensioen voor werknemers, gelijkschakeling van de uitkering voor primaire ongeschiktheid en invaliditeit in de zelfstandigenregeling met het minimumpensioen voor zelfstandigen en zelfs met het minimumpensioen voor werknemers ingeval van invaliditeit met stopzetting van bedrijfsactiviteiten; 12 euro tegemoetkoming voor hulp van derden (werknemers en zelfstandigen);
 - op 1.1.2008: verhoging berekeningspercentage voor alleenstaanden tot 53 % i.p.v. 50 %, in de werknemersregeling;
 - verhoging minimumuitkering voor niet-regelmatige werknemers op 1.4.2007 en op 1.1.2008 telkens met 2 %;
 - welvaartsaanpassingen, telkens met 2 %, van de minima (werknemers en zelfstandigen) op 1.9.2007 en op 1.7.2008, van de niet-minimumuitkeringen die minstens 20 jaar geleden zijn ingegaan (werknemers), en vanaf 1.9.2008 van de niet-minimumuitkeringen ingegaan 15-20 jaar geleden en ingegaan 6 jaar geleden (werknemers).
3. *Werkloosheidsuitkeringen*: op 1.1.2007 verhoging van de loongrens met 1 %, op 1.4.2007 verhoging van de wachtuitkering voor alleenstaanden ouder dan 21 jaar met 2 %, en op 1.1.2008 verhoging van de minima en de forfaitaire bedragen (uitgezonderd loopbaanonderbreking en tijdskrediet) met 2 %, verhoging van de berekeningspercentages tot 53 % (i.p.v. 50 % tijdens de 2^e periode) voor alleenstaande werklozen en tot 58 % (i.p.v. 55 % tijdens de 1^e periode) voor samenwonende werklozen.
4. *Kinderbijslag*: een schoolpremie vanaf 2006, behoud gedurende 2 jaar (i.p.v. 6 m.) van de verhoogde bijslag bij werkhervatting (1.1.2007), verhoging bijslag 1ste kind in de zelfstandigenregeling (1.4.2008), kindergeld voor alleenstaande ouders +20 euro per maand vanaf 1.6.2007, uitbreiding van de jaarlijkse leeftijdsbijslag tot de leeftijdsgroepen 0-5 jaar en 18-24 jaar (1.7.2008) met de geleidelijke verhoging van het bedrag voor de leeftijdsgroep 18-24 jaar (tot in 2012).
5. *Beroepsziekten en arbeidsongevallen*: welvaartsaanpassingen, telkens met 2 %, vanaf 1.9.2007 van de minima en van de niet-minimumuitkeringen die minstens 20 jaar geleden zijn ingegaan, en vanaf 1.9.2008 van de niet-minimumuitkeringen ingegaan 15-20 jaar geleden en ingegaan 6 jaar geleden.
6. *Alle vervangingsinkomens*: overeenkomstig het Generatiepact worden de welvaartsaanpassingen vanaf 2009 verondersteld overeen te komen met het scenario van 1,25 % voor de loongrenzen en het minimumrecht per loopbaanjaar, 1 % voor de minimumuitkeringen en forfaitaire bedragen, 0,5 % voor alle overige uitkeringen (inclusief die uitgekeerd aan nieuwe intredes). De maatregelen ingegaan voor enkele maanden in 2008, op voorstel van de sociale partners, hun meerkost te wijten aan het jaareffect komt in mindering van de beschikbare enveloppe voor 2009-2010.

Vervolg kader 11

Ontvangsten

Vroegere inning van de bijdragen op het gewone vakantiegeld bij het einde van de arbeidsovereenkomst (2007), vermindering van de bijdrage aan het Fonds voor sluiting ondernemingen (2007). Zie hoofdst. IV afd. B.1 voor meer uitleg. Verhoging vanaf 1.1.2008 van de zelfstandigenbijdragen ter financiering van de kleine risico's geneeskundige zorgen.

De wet van 31.1.2007 die een nieuw financieringsmechanisme van de uitgaven voor geneeskundige zorgen invoert.

.... omwille van toenemende vergrijzing tezamen met de welvaartsbinding volgens het Generatiepact

De toenemende weerslag van de vergrijzing op de pensioenuitgaven, en daarenboven de toepassing van de wet van het Generatiepact inzake welvaartsbinding, zullen het overschot in de werknemersregeling uithollen en de tekorten in de zelfstandigenregeling doen toenemen tot 0,1 procent van het bbp in 2013.

De toename van de pensioenen (werknemers- en zelfstandigenregeling) tijdens de periode 2009-2013 bedraagt gemiddeld 3,2 % buiten prijsaanpassingen, waarvan 1,5 % te wijten aan het toenemend aantal gepensioneerden, 0,54 % vanwege de beschikbare enveloppe voor welvaartsbinding, 1,1 % door de vervanging van oudere generaties door nieuwe generaties met een recenter - en dus hoger - berekend pensioenbedrag en waarvan een toenemend aantal gepensioneerden eveneens het recht op een pensioenbonus hebben opgebouwd door te blijven werken na 61 jarige leeftijd.

De wet van het Generatiepact is tweeledig. Enerzijds definieert ze een methode om de 'beschikbare enveloppe' te berekenen. Anderzijds voorziet de wet in een overlegprocedure tussen sociale partners waardoor zij binnen de gedefinieerde enveloppe concrete maatregelen kunnen voorstellen. De wet stelt dat de *beschikbare financiële enveloppes voor welvaartsbinding* dienen berekend te worden overeenkomstig de jaarlijkse verhoging van de loongrenzen en het minimumrecht per loopbaanjaar met 1,25 %, van de minimumbedragen en forfaitaire uitkeringen met 1 % en van de overige uitkeringen met 0,5 %.

In tabel 39 zijn die 'beschikbare enveloppes' berekend overeenkomstig de letterlijke toepassing van de wet:

- de minimumuitkeringen en forfaitaire bedragen - zoals kinderbijslag, de uitkering in geval van loopbaanonderbreking en tijdskrediet - worden verondersteld jaarlijks toe te nemen met 1 %;
- de loongrenzen, zelfs de loongrens in de pensioenregeling en het minimumrecht per loopbaanjaar, worden verondersteld jaarlijks toe te nemen met 1,25 %;
- de overige uitkeringen, ook die minder dan een jaar geleden ingegaan, het vakantiegeld, de renten en de pensioenbonus, worden verondersteld een jaarlijkse verhoging te genieten van 0,5 %;

Al naargelang de aard van de 'voorgestelde' maatregelen kunnen zij in min of meerdere mate een blijvende invloed hebben op de toekomstige evolutie van de socialezekerheidsuitgaven. Bijvoorbeeld een verhoging van het minimumbedrag geldt voor zowel de huidige als toekomstige generaties terwijl een verhoging van het individuele pensioenbedrag zolang meegaat als de gepensioneerde overleeft. Vandaar het belang om te vermelden dat de hierna volgende uitgaven vanaf 2009, zie tabel 40, berekend zijn overeenkomstig een welvaartsbinding zoals hierboven gedefinieerd in "de beschikbare enveloppes".

TABEL 40 - Socialezekerheidsprestaties in ESR-termen
(in procent van bbp)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Variatie 2013 tov 2006
Totaal socialezekerheidsprestaties	17,70	17,64	18,01	18,30	18,38	18,53	18,66	18,83	+1,13
Pensioenen	5,84	5,80	5,88	5,94	5,94	6,01	6,09	6,19	+0,35
Geneeskundige zorgen	6,16	6,26	6,58	6,76	6,85	6,94	7,00	7,08	+0,92
Werkloosheid	2,52	2,36	2,32	2,34	2,33	2,32	2,30	2,29	-0,24
Arbeidsongeschiktheid	1,21	1,26	1,28	1,30	1,30	1,31	1,31	1,32	+0,11
Anderen	1,96	1,96	1,96	1,96	1,95	1,95	1,95	1,95	-0,01

4. Gemeenschappen en gewesten

Toename van het vorderingenoverschot in 2007 en 2008.

De rekening van de gemeenschappen en gewesten vertoont in 2007 een begrotingsoverschot van 0,3 % van het bbp. Het gaat hier om een verbetering van het surplus met 0,1 % van het bbp ten opzichte van 2006 door een toename van de ontvangsten. In 2008 zou het vorderingensaldo verder blijven toenemen, tot 0,4 % van het bbp¹, dankzij een daling van de uitgaven. De begrotingsdoelstelling voor 2008, namelijk een overschot van 0,2 % van het bbp, vooropgesteld tijdens het begrotingsconclaaf van maart 2008, zou zo overtroffen worden.

Ook op middellange termijn blijft de begrotingsnorm ruimschoots gerespecteerd.

De verbetering van het vorderingensaldo tot in 2008 volgt uit de toename van het primair overschot (+0,2 % van het bbp tussen 2006 en 2008). In 2009 kent het primair saldo een lichte terugloop maar blijft vervolgens zo goed als ongewijzigd in procent van het bbp. De daling van de ontvangsten op middellange termijn wordt namelijk gecompenseerd door een evenredige vermindering van de primaire uitgaven in bbp-termen. De rentelasten dalen geleidelijk in procent van het bbp. Die evolutie zorgt ervoor dat bij ongewijzigd beleid, het in het nieuwe Stabiliteitsprogramma 2008-2011 vooropgestelde begrotingsevenwicht voor de middellange termijn meer dan gerespecteerd zou worden. Het vorderingsoverschot zou zich in de periode 2009-2011 stabiliseren op 0,3 % en vanaf 2012 opnieuw het niveau van 2008 bereiken (0,4 % van het bbp).

TABEL 41 - Rekening van de gemeenschappen en gewesten
(in procent van het bbp)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Primair saldo	0,3	0,4	0,5	0,4	0,4	0,4	0,4	0,5
Ontvangsten	12,1	12,2	12,2	12,2	12,1	12,1	12,1	12,1
Ontvangsten excl. overheidsoverdrachten	11,7	11,8	11,9	11,8	11,8	11,8	11,8	11,8
Eigen fiscale ontvangsten	2,3	2,4	2,4	2,3	2,3	2,3	2,3	2,3
Toegewezen fiscale ontvangsten	8,4	8,5	8,5	8,6	8,5	8,5	8,5	8,5
uit de personenbelasting	4,7	4,8	4,8	4,8	4,7	4,7	4,7	4,7
uit BTW	3,7	3,7	3,8	3,8	3,8	3,8	3,8	3,8
Niet fiscale ontvangsten	1,0	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9
Overdrachten binnen de overheid ^a	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,3
Primaire uitgaven	11,8	11,8	11,7	11,8	11,8	11,7	11,7	11,7
Primaire finale uitgaven, waaronder	9,3	9,4	9,3	9,4	9,3	9,3	9,3	9,2
Bezoldigingen	4,3	4,2	4,2	4,2	4,2	4,2	4,2	4,1
Aankopen van goederen en diensten	1,6	1,6	1,7	1,7	1,7	1,7	1,7	1,7
Investerings	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7	0,7
Overdrachten aan gezinnen en izw's	1,8	1,8	1,8	1,8	1,8	1,8	1,8	1,9
Overdrachten aan bedrijven e.a.	0,9	1,0	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9
Overdrachten binnen de overheid ^a	2,5	2,4	2,4	2,4	2,4	2,4	2,4	2,4
Rentelasten	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0
Vorderingenoverschot	0,2	0,3	0,4	0,3	0,3	0,3	0,4	0,4

a. De pensioenen van de ambtenaren van de gemeenschappen en gewesten zijn niet inbegrepen; ze worden verrekend bij de finale uitgaven van de federale overheid.

1. Er werd geen rekening gehouden met de mogelijke invloed op het vorderingensaldo van de gemeenschappen en gewesten van de gedeeltelijke overname van de schuld van de Vlaamse gemeenten (maximaal 612 miljoen euro) door het Vlaamse Gewest, zoals vastgelegd werd in het 'Lokaal Pact' (d.i. een politiek akkoord met wederzijdse engagementen tussen de overheid, gemeenten en provincies op Vlaams niveau, afgesloten op 1 februari 2008).

Kleine heropleving van de totale ontvangsten in 2007, gevolgd door een geleidelijke daling.

In 2007 nemen de totale ontvangsten toe met 0,1 % van het bbp, door een stijging van de toegewezen fiscale ontvangsten, die worden toegekend volgens de Bijzondere Financieringswet en wiens evolutie wordt bepaald door de corrigerende mechanismen van die wet: in 2007 wordt hierdoor het tekort aan overgedragen middelen in 2006, door een onderschatting van de bbp-groei in 2006, gecompenseerd.

Na een periode van stagnatie tussen 2007 en 2009 nemen de totale middelen van de gemeenschappen en gewesten geleidelijk af in procent van het bbp. Achter deze evolutie schuilt enerzijds een quasi-stagnatie van de toegewezen fiscale ontvangsten. Anderzijds kennen de eigen fiscale inkomsten een dalende trend van 0,1% van het bbp, voornamelijk door de toegekende vermindering op de personenbelasting in Vlaanderen die sterk verhoogt vanaf 2009 en nadien op kruissnelheid komt. De overdrachten binnen de overheid fluctueren niet in procent van het bbp.

Geleidelijke vertraging van de primaire uitgaven op middellange termijn.

De evolutie van de primaire uitgaven in 2007 en 2008 is gebaseerd op een onderlinge vergelijking van opeenvolgende begrotingen van gemeenschappen en gewesten¹, en wordt gekenmerkt door kleine fluctuaties (meestal beperkt tot 0,1 % van het bbp) die grotendeels voortvloeien uit niet-recurrente maatregelen.

TABEL 42 - Ontvangsten en uitgaven van de gemeenschappen en gewesten in reële termen^a
(groeivoeten in procent)

	2007	2008	Periodegemiddelde 2009-2013
Ontvangsten	3,4	1,3	2,1
Fiscale en niet-fiscale ontvangsten	3,3	1,4	2,1
Overdrachten binnen de overheid	5,7	0,8	0,3
Uitgaven	2,7	0,5	2,1
Finale primaire uitgaven	3,2	0,6	2,0
Waaronder:			
Bezoldigingen	1,9	0,6	1,8
Aankopen van goederen en diensten	2,7	4,4	2,0
Investerings	-0,4	0,4	1,3
Overdrachten aan gezinnen en izw's	4,2	0,6	3,0
Overdrachten aan bedrijven en overige	11,4	-5,8	1,9
Overdrachten binnen de overheid	1,0	0,0	2,4
Waaronder:			
Overdrachten aan de lagere overheid	2,7	0,1	2,5
Overdrachten aan de sociale zekerheid	-51,4	-1,8	-0,0

a. Deflator: Nationaal Indexcijfer van de consumptieprijzen

1. De cijfers voor het 2007 zijn gebaseerd op een vergelijking van de aangepaste begrotingen 2006 en 2007 van het Vlaamse Gewest, het Waalse Gewest, het Brusselse Gewest en de Franse Gemeenschap. Er is ook rekening gehouden met de niet-recurrente factoren uit de voorlopige realisaties 2007. Voor het jaar 2008 vormt een vergelijking van de respectievelijke initiële begrotingen 2007 en 2008 het uitgangspunt.

De vooruitzichten van de uitgaven op middellange termijn daarentegen berusten op de hypothese van ongewijzigd beleid waarbij meestal de gemiddelde groei over de periode 2000-2008, na correctie van niet-recurrente maatregelen, wordt doorgetrokken naar de toekomst¹. De gemiddelde jaarlijkse reële groeivoet van de uitgaven in de periode 2009-2013 wordt weergegeven in tabel 42.

Wat de finale primaire uitgaven betreft, zijn het vooral de overdrachten aan de gezinnen en izw's, met een gemiddelde reële groei van 3 %, die bijdragen tot de groei van de primaire finale uitgaven op middellange termijn. Enkel voor deze uitgavecategorie neemt ook het aandeel in procent van het bbp lichtjes toe in de projectieperiode. Het gaat hier vooral om meeruitgaven voor gehandicapten-en gezinszorg.

De aankopen van goederen en diensten verhogen in 2008 met 0,1 % van het bbp door een vrij sterke groei van de werkingsmiddelen, voornamelijk in het Vlaamse en Brusselse gewest. Nadien blijven deze uitgaven onveranderd in procent van het bbp.

Een extra-dotatie aan de drinkwatermaatschappijen van 302 miljoen euro in 2007 doet de overdrachten aan bedrijven fluctueren met 0,1 % van het bbp tussen 2006 en 2008. Dit verklaart tevens hun hoge reële groei (11,4 %) in 2007. Het gaat hier enerzijds om een dotatie van 100 miljoen euro bovenop de jaarlijkse werkings-subsidie² (toegekend aan de Vlaamse drinkwatermaatschappijen sinds de herorganisatie van de watersector in Vlaanderen eind 2004), en om een niet-recurrente bijkomende kapitaalsubsidie van 202 miljoen euro anderzijds.

De daling van de overdrachten binnen de overheid in 2007 (-0,1 % van het bbp) situeert zich op voornamelijk op het niveau van de sociale zekerheid (zie tabel 42). De negatieve groei in 2007 is de terugslag van een éénmalige verhoging van de dotatie aan het Vlaams Zorgfonds in 2006. De groei van de overdrachten binnen de overheid herneemt op middellange termijn, door onder meer een stijging van de lopende overdrachten aan de lagere overheid tengevolge van het toekennen van een extra-krediet van 83 miljoen euro³ door de Vlaamse overheid aan de gemeenten vanaf 2008, ter compensatie van de afschaffing van de Elia-heffing.

5. Lagere overheid

De rekening van de lagere overheid, in evenwicht in 2007, vertoont een negatief vorderingensaldo over de gehele projectieperiode: het tekort loopt op van 0,2 % van het bbp tussen 2008 en 2010 naar 0,4 % van het bbp in 2011 en 0,5 % in 2012, waarna het in 2013 terugvalt naar 0,3 % van het bbp.

De schommelingen in het vorderingensaldo zijn voornamelijk het gevolg van de evolutie van de investeringen maar ook van de achteruitgang van de fiscale ontvangsten in 2008.

-
1. Uitgaven die in het verleden gekenmerkt werden door een grillig verloop, worden geïndexeerd of constant gehouden in projectie.
 2. De werkingsubsidie aan de Vlaamse drinkwatermaatschappijen bedraagt zo 326,9 miljoen euro in 2007 en 121,8 miljoen euro in 2008.
 3. Bovenop deze 83 miljoen euro, trekt de Vlaamse regering in het kader van het Lokaal Pact nog extra 25 miljoen uit in 2008 en 41,5 miljoen in 2009 en 2010. Hiermee werd in de projectie rekening gehouden.

De investeringen volgen een electorale cyclus. Ze nemen inderdaad duidelijk af in 2007 (met 0,2 % van het bbp), het jaar na de gemeenteraadsverkiezingen. In aanloop naar de volgende verkiezingen stijgen de investeringen tussen 2008 en 2012 vervolgens sterk (met 0,3 % van het bbp) om nadien terug aanzienlijk te dalen in 2013 (met 0,2 % van het bbp).

De vermindering van de ontvangsten met 0,3 % van het bbp over de periode 2007-2013, situeert zich hoofdzakelijk in 2008 als gevolg van de terugloop van de fiscale ontvangsten (met 0,2 % van het bbp). Die daling resulteert enerzijds uit de weerslag die de opcentiemen op de personenbelasting in 2008 ondervinden door de versnelde incohiering in 2007. Anderzijds is er de afschaffing van de Elia-heffing, die gecompenseerd wordt door een bijkomende dotatie aan de gemeenten vanaf 2008¹, maar waarvan de budgettaire impact wordt afgezwakt door onder meer de lichte daling van de dotaties van de gemeenschappen ter financiering van de bezoldigingen van het onderwijspersoneel van de gemeenten en provincies. Bovendien worden de opcentiemen op de onroerende voorheffing, als gevolg van de geringe groei van het kadastraal inkomen (bij hypothese van stabiele aanslagvoeten), gekenmerkt door een trendmatige daling, evenals de overdrachten aan de federale overheid (waaronder de dotaties voor de geïntegreerde politie).

TABEL 43 - Rekening van de lagere overheid
(in procent van het bbp)

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Vershil 2013- 2007
Vorderingensaldo	-0,2	-0,0	-0,2	-0,2	-0,2	-0,4	-0,5	-0,3	-0,3
Rentelasten	0,1	0,2	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	0,0
Primair saldo	-0,1	0,1	-0,0	-0,0	-0,1	-0,3	-0,4	-0,1	-0,3
Ontvangsten	6,1	6,1	5,9	5,9	5,9	5,8	5,8	5,8	-0,3
Fiscale ontvangsten	2,2	2,3	2,1	2,1	2,1	2,1	2,0	2,0	-0,3
Opcentiemen personenbelasting	0,8	0,9	0,7	0,7	0,7	0,8	0,8	0,8	-0,1
Opcentiemen onroerende voorheffing	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,1	1,0	1,0	-0,1
Overige	0,3	0,3	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	-0,1
Niet-fiscale ontvangsten	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,9	0,9	0,0
Overdrachten binnen de overheid ^a , waaronder	3,0	3,0	2,9	3,0	2,9	2,9	2,9	2,9	-0,1
Overdrachten van de federale overheid	0,6	0,6	0,6	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	-0,1
Overdrachten van de gemeenschappen en gewesten	2,4	2,4	2,4	2,4	2,4	2,4	2,4	2,4	0,0
Primaire uitgaven	6,2	6,0	5,9	5,9	5,9	6,1	6,2	5,9	-0,1
Investeringen	1,0	0,8	0,7	0,8	0,8	1,0	1,1	0,8	0,0
Overige primaire uitgaven	5,2	5,2	5,2	5,2	5,2	5,1	5,1	5,1	-0,1
- Bezoldigingen	3,2	3,2	3,2	3,2	3,2	3,2	3,1	3,1	-0,1
- Aankopen van goederen en diensten	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	0,1
- Lopende overdrachten ^a waaronder	0,9	1,0	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	-0,1
Sociale prestaties	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	-0,1
- Kapitaaloverdrachten zonder investeringen	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	-0,0

a. De pensioenen van de ambtenaren van het gesubsidieerd onderwijs van de lagere overheid zijn niet inbegrepen, ze worden verrekend bij de finale uitgaven van de federale overheid.

1. zie ook punt 4. Gemeenschappen en Gewesten

De primaire uitgaven verminderen lichtjes (met 0,1 % van het bbp) over de beschouwde periode door een daling van de sociale prestaties. De zwakke toename van de aankoop van goederen en diensten wordt daarentegen gecompenseerd door de daling van de bezoldigingen, bij een relatief gematigde groei van de werkgelegenheid bij de lagere overheid (nl. een gemiddelde jaarlijkse reële groei van 0,6 % over de periode 2008-2013).

Energieverbruik en broeikasgasemissies

Binnen een economische context van aanhoudend hoge energieprijzen en een relatief zwakke economische groei in het begin van de projectieperiode, zou België bijna zijn doelstelling zoals bepaald in het Protocol van Kyoto kunnen halen dankzij het gevoerde klimaatbeleid.

Die doelstelling impliceert een daling van de emissies met 7,5 % tegenover 1990 in de periode 2008-2012, wat overeenstemt met een niveau van 134,8 miljoen ton (Mt) CO₂-equivalenten. Het niveau van de broeikasgasemissies zou gemiddeld 135,7 Mt CO₂-equivalenten bedragen voor de periode 2008-2012 en dus minder dan 1 Mt CO₂-equivalenten boven de vooropgestelde doelstelling liggen. In 2013 zouden ze zelfs 8 % onder het niveau van 1990 dalen.

Indien de effecten van sommige maatregelen, zoals bv. het toenemend gebruik van bio-brandstoffen, beter op gang zouden komen dan we verwachten in deze vooruitzichten dan zouden ze de resultaten nog dichter bij de doelstelling kunnen brengen. Bovendien zouden de federale overheid en de gewesten nog kunnen gebruik maken van de flexibiliteitsmechanismen voor het uiteindelijk behalen van de doelstelling zoals voorzien door de internationale akkoorden.

Dat gunstig resultaat vloeit voort uit de stabilisering van de energiegebonden CO₂-emissies dankzij een matige toename van het energieverbruik en belangrijke structurele wijzigingen in het energieverbruik. De uitstoot van de elektriciteitssector zou sterk afnemen en in 2013 14,4 % lager liggen dan in 1990. Na een sterke daling van de energiegebonden uitstoot afkomstig van de industrie in de periode 2002-2007, zou die uitstoot opnieuw toenemen. Dat komt vooral door het heropstarten in 2008 van een hoogoven in de staalsector. Toch zou het niveau van die uitstoot zich in 2013 16,6 % onder het niveau van 1990 situeren. Ondanks een stabilisering van de uitstoot van transport zou die in 2013 ongeveer 26,8 % hoger liggen dan in 1990. De uitstoot van de diensten en gezinnen zou licht dalen en in 2013 uitkomen op een niveau dat 3,3 % hoger ligt dan de emissies in het basisjaar. De niet-energiegebonden CO₂-emissies, afkomstig van industriële processen en afvalverwerking, zouden zich stabiliseren maar in 2013 meer dan 19 % boven het niveau van 1990 liggen.

De CH₄-emissies, die vooral van de landbouw afkomstig zijn, zouden verder dalen tot zelfs bijna 45 % onder het niveau van 1990. De N₂O-emissies die vooral van industriële processen en van de landbouw afkomstig zijn, zouden ook verder dalen tot meer dan 21 % onder het niveau van 1990. De emissies van gefluoreerde gassen zouden jaarlijks toenemen maar zouden beduidend onder het niveau van het basisjaar blijven.

De historisch dalende trend van de energie-intensiteit van het bbp zou bevestigd worden gedurende de projectieperiode. Zowel het bruto binnenlands energieverbruik als het energie-eindverbruik zouden gematigd toenemen met name dankzij de verhoogde toepassing van energiebesparende technologieën onder impuls van de aanhoudend hoge energieprij-

zen en structurele wijzigingen binnen de economie (tertiarisering). Terwijl het aandeel van de industrie in het totale energie-eindverbruik afneemt, stijgt het aandeel van transport en van de diensten en gezinnen.

Over de periode 1980 tot 2013, zien we een belangrijke verschuiving in de structuur van de energieconsumptie van vaste en vloeibare brandstoffen naar aardgas en elektriciteit wat het energie-eindverbruik betreft. Binnen het bruto binnenlands energieverbruik is er een verschuiving merkbaar van vaste en vloeibare brandstoffen naar aardgas, kernenergie en hernieuwbare energiebronnen.

A. De Belgische doelstelling binnen het Protocol van Kyoto en de Europese energie- en klimaatdoelstellingen tegen 2020

1. De Belgische doelstelling binnen het Kyotoprotocol

De Belgische doelstelling binnen het Kyotoprotocol is een vermindering van de uitstoot met 7,5 % t.o.v. basisjaar in de periode 2008-2012.

België heeft zich ertoe verbonden in het Protocol van Kyoto¹ zijn broeikasgasemissies met 7,5 % te verminderen in de verbintenisperiode 2008 tot 2012 ten opzichte van het niveau van het basisjaar².

Voor een optimale integratie van het klimaatbeleid van de verschillende overheden werd in 2002 een samenwerkingsakkoord³ gesloten tussen de federale overheid en de gewesten voor het opstellen van een *Nationaal Klimaatplan 2002-2012*. De verschillende structuren die nodig waren voor het uitvoeren van het Kyotoprotocol konden dankzij het samenwerkingsakkoord opgericht worden.

De verdeelsleutel voor de inspanningen die de drie gewesten en de federale overheid moeten leveren om de doelstelling te behalen, werd vastgelegd in het akkoord van het Overlegcomité over de verdeling van de nationale lasten in 2004. Het Waals Gewest moet zijn uitstoot in vergelijking met 1990 met 7,5 % verminderen, het Vlaams Gewest met 5,2 % en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest mag zijn emissies laten stijgen met 3,4 %.

Binnen dat kader hebben de federale overheid en de gewesten zich geëngageerd om reductiemaatregelen te nemen om die doelstellingen te halen. Ze zouden eveneens gebruik maken van de flexibiliteitsmechanismen, zoals bepaald door de internationale akkoorden. Volgens het complementariteitsbeginsel mogen de flexibiliteitsmechanismen slechts gebruikt worden ter aanvulling van de emissiereducties die gerealiseerd worden via binnenlands beleid. De structuren die nodig zijn voor het gebruik van die mechanismen zijn ingevoerd via een specifiek samenwerkingsakkoord.

Er zijn drie zogenaamde flexibiliteitsmechanismen: projecten van gezamenlijke tenuitvoerbrenging (*Joint Implementation* of JI), mechanismen voor schone ontwikkeling (*Clean Development Mechanism* of CDM) en internationale verhandeling van emissierechten (*International Emission Trading* of IET). De prioriteit zowel van de federale overheid als van de gewesten is het gebruik van de projectgebonden mechanismen (CDM of JI). Als er vervolgens nog een tekort zou zijn voor het behalen van de reductiedoelstelling, is het niet uitgesloten dat de federale overheid en de gewesten emissierechten (IET) zouden aankopen op de internationale markten. Dit wereldwijd systeem voor handel in uitstootrechten treedt in 2008 officieel in werking. De aankopen zullen gebeuren via de nationale registers voor broeikasgassen en moeten de verschillende partijen in staat stellen hun reductiedoelstellingen op een kostenefficiënte manier te bereiken.

1. Op 16 februari 2005 trad het Kyotoprotocol (1997) officieel in werking.
2. Voor alle broeikasgassen, behalve voor de gefluoreerde gassen, is het basisjaar 1990. Voor de gefluoreerde gassen is het 1995. De emissies voor het basisjaar zijn voor België vastgelegd op 145,7 miljoen ton CO₂-equivalenten, zie ook *Report of the Review of the Initial Report of Belgium*, december 2007.
3. Samenwerkingsakkoord tussen de federale staat, het Vlaams Gewest, het Waals Gewest en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest betreffende het opstellen, het uitvoeren en het opvolgen van een Nationaal Klimaatplan, alsook het rapporteren, in het kader van het Raamverdrag van de Verenigde Naties inzake Klimaatverandering en het Protocol van Kyoto, november 2002.

Alle reeds besliste en uitgevoerde maatregelen om deze doelstelling te behalen zijn in de huidige vooruitzichten opgenomen.

Voorliggende projectievoorzichten bevatten alle reeds besliste en uitgevoerde maatregelen zowel op federaal als op regionaal niveau¹ om de Belgische verplichtingen in het kader van het Protocol van Kyoto na te komen.

Een belangrijk element in het klimaatbeleid is de uitwerking van een nationaal toewijzigingsplan². Het is een instrument ten behoeve van de energie-intensieve sectoren om hun energie-efficiëntie te verbeteren en tegelijk de kosten te optimaliseren. Voor de elektriciteitssector zijn er bovendien de groenestroomdoelstellingen en de realisatie van de WKK-doelstellingen. Voor de industrie zijn er de sectorale akkoorden (via het Benchmarking- en het Auditconvenant en de sectorakkoorden) voor het verhogen van de energie-efficiëntie. Andere maatregelen voor de industrie houden verband met het terugdringen van de lachgasuitstoot in de chemische sector, de reductie van de gefluoreerde gassen en een ecologiepremie³.

Andere maatregelen binnen het klimaatbeleid betreffen de transportsector zoals de maatregelen i.v.m. de beperking van het wegtransportvolume (verdere ontwikkeling van het openbaar vervoer, verdere uitbouw van de fietsinfrastructuur en de promotie van de binnenvaart), de maatregelen i.v.m. de uitbouw van een milieuvriendelijk en emissiearm voertuigenpark (via het gebruik van een ecoscore, de aanpassing van de verkeersbelastingen voor milieuvriendelijke wagens en de bevordering van het gebruik van biobrandstoffen). Verder zijn er ook de maatregelen die een optimale afwikkeling van het verkeer moeten bevorderen en het stimuleren door de overheid van milieuvriendelijk rijgedrag.

Binnen het klimaatbeleid zijn er ook een aantal maatregelen voor de diensten en de gezinnen zoals de energieprestatieregelgeving (voor nieuwbouw en grondige renovatie, een specifieke regelgeving voor sociale woningen), het stimuleren van hernieuwbare en natuurlijke koeling, uitbreiding van de eisen m.b.t. onderhoud van verwarmingsketels. Verder zijn er de adviesgerichte stimuli (erkenning van energiedeskundigen, het invoeren van energieprestatiecertificaat voor bestaande gebouwen). In de landbouw speelt de afname van de veestapel en het mestbeleid een belangrijke rol. Via de productie van hernieuwbare energie en biobrandstoffen en de verdere realisatie van bebossingen en reductie van de uitstoot in de glastuinbouw zou de landbouwsector verdere emissiereducties realiseren. Ook voor de beperking van het afvalvolume en het optimaliseren van de afvalverwerking zijn er een aantal maatregelen zoals het progressieve verbod van het storten van organisch afval en recuperatie van biogas.

-
1. Voor een beschrijving van het binnenlands klimaatbeleid en een overzicht van de binnenlandse maatregelen zie *Vierde Nationale Mededeling over Klimaatverandering onder het Raamverdrag van de Verenigde Naties inzake Klimaatverandering*, 2006, *Het Belgisch rapport over aantoonbare vorderingen bij de uitvoering van het Protocol van Kyoto*, 2006, sectie 1 van het *Report by Belgium for the Assessment of Projected Progress*, Nationale Klimaatcommissie, maart 2007 en ook *Belgian National Allocation Plan for the allocation of greenhouse gas emission allowances 2008-2012*, februari 2008. De meeste documenten zijn terug te vinden op de website www.klimaat.be.
 2. Zie *Nationaal toewijzigingsplan en Toewijzigingsplannen van de gewesten, 2005-2007*, maart 2004. Het nationaal toewijzigingsplan voor de periode 2008-2012 werd in februari 2008 ingediend bij de Europese Commissie voor een definitieve goedkeuring (zie ook kader 15).
 3. De ecologiepremie is een steunmaatregel waarmee de Vlaamse overheid ondernemingen wil stimuleren om hun productieproces milieuvriendelijker en energiezuiniger te organiseren.

2. Europese energie- en klimaatdoelstellingen tegen 2020

Het Kyoto-protocol bepaalt dat de internationale onderhandelingen over de globale reductiedoelstellingen voor de periode na 2012, reeds in 2005 formeel van start zouden gaan.

De Europese Unie wil haar broeikasgasemissies en het energieverbruik met 20 % verminderen tegen 2020 en het aandeel hernieuwbare energie verhogen tot 20 %.

Op Europees vlak hebben de staatshoofden en regeringsleiders, tijdens de Europese Raad van 8 en 9 maart 2007, een akkoord bereikt om tegen 2020 de uitstoot van broeikasgassen en het energieverbruik met 20 % te verminderen t.o.v. 1990 en om het aandeel van hernieuwbare energie op 20 % te brengen. De emissiereductie tegen 2020 zal oplopen tot 30 % als er een nieuwe internationale overeenkomst tot stand komt.

Op 23 januari 2008 heeft de Europese Commissie een pakket maatregelen voorgesteld voor het behalen van deze doelstellingen. Het gaat ondermeer om een voorstel tot wijziging van de richtlijn inzake de EU-regeling voor de handel in emissierechten (zie ook kader 15), een voorstel over de verdeling van de inspanningen die nodig zijn voor de verwezenlijking van de emissiereductieverbintenis in sectoren¹ die niet onder de EU-regeling voor de handel in emissierechten vallen (zie ook kader 17) en een voorstel voor een richtlijn ter bevordering van duurzame energie (zie ook kader 12 en kader 16). Het pakket bevat ook nog een voorstel voor een rechtskader inzake het afvangen en opslaan van koolstof en nieuwe richtsnoeren voor staatssteun op milieugebied.

De voorstellen moeten in de loop van de volgende maanden nog bekrachtigd worden door het Europees Parlement en de Ministerraad en kunnen nog belangrijke wijzigingen ondergaan. Bijgevolg zijn de implicaties van die voorstellen nog niet in rekening gebracht in deze vooruitzichten.

Op Belgisch niveau werden de mogelijkheden voor een emissiereductie voor verschillende horizonten op de lange termijn in detail geanalyseerd².

-
1. Zoals vervoer, bouw, diensten, kleine industriële installaties, landbouw en afval.
 2. Zie *Het klimaatbeleid na 2012: analyse van scenario's voor emissiereducties tegen 2020 en 2050*, Federaal Planbureau, juli 2006 en Working Paper 1-07: *Toelichting bij sommige uitdagingen voor het Belgisch energiebeleid in het kader van klimaatdoelstellingen*, Federaal Planbureau, januari 2007. Het Federaal Planbureau evalueert momenteel de energetische en macro-economische impact voor België van het Europese energie- en klimaatplan tegen 2020 in het kader van een overeenkomst van de federale overheid en de drie gewestelijke overheden inzake het uitvoeren van de studieopdracht 'Ondersteuning van de Belgische overheden bij de EU-lastenverdeling door de verkennende analyse van verschillende mogelijke scenario's met behulp van de PRIMES- en HERMES-modellen'.

B. Evolutie van de vraag naar energie

Hierna wordt de evolutie van de vraag naar energie voor de periode 2008-2013 uiteengezet. De evolutie van het energieverbruik en de energie-intensiteit van het bbp worden besproken in punt 1. Daarna wordt in punt 2 het energieverbruik per sector toegelicht. In punt 3 komt het verbruik per energieproduct aan bod.

1. Evolutie van de energie-intensiteit van het bbp

Matige toename van het energieverbruik ...

De periode 2002-2007 kende een daling van het bruto binnenlands energieverbruik¹ en van het energie-eindverbruik² door de sterke stijging van de energieprijzen vanaf 2004 (zie tabel 44). Gedurende de projectieperiode zou de toename van het energieverbruik gematigd zijn met name dankzij de verhoogde toepassing van energiebesparende technologieën (onder impuls van de aanhoudend hoge energieprijzen) en de structurele wijzigingen van de economie (tertiariserings). Zonder een belangrijke productieverhoging in de staalsector vanaf 2008 zou de toename van het energieverbruik nog zwakker zijn.

Het bruto binnenlands energieverbruik zou een niveau bereiken van 56,1 Mtoe³ in 2013 tegenover 53 Mtoe in 2007. Het energie-eindverbruik zou 37 Mtoe bedragen in 2013 tegenover 36 Mtoe in 2007.

Naast middellangetermijnvooruitzichten voor energie publiceert het Federaal Planbureau regelmatig energievooruitzichten op lange termijn (20 tot 30 jaar) op basis van kwantitatieve analyses die aan de hand van het PRIMES-energiemodel worden gemaakt⁴.

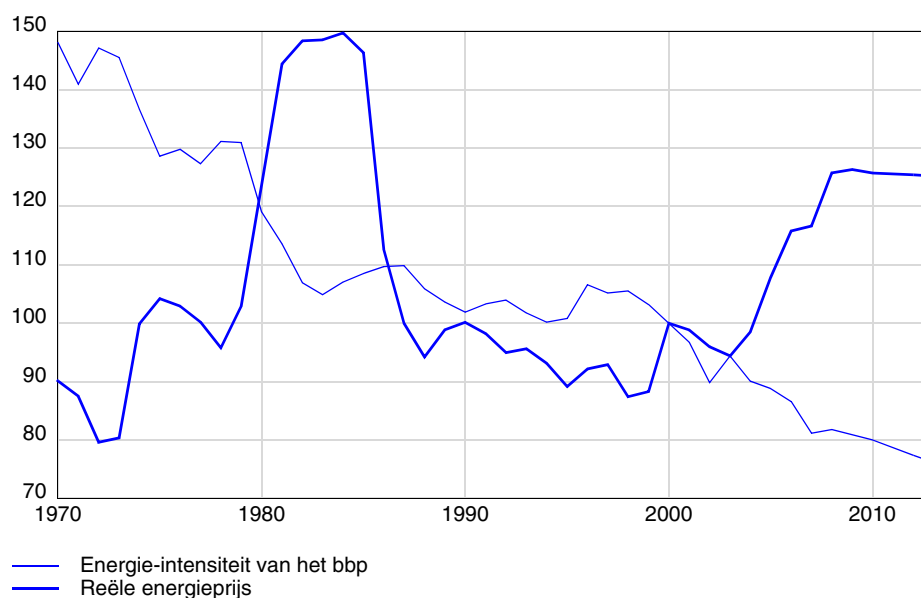
TABEL 44 - Evolutie van het bbp, het energieverbruik, de energie-intensiteit van het bbp
(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten in procent)

	1982-2007	1982-1991	1992-2001	2002-2007	2008-2013
Bbp	2,1	2,3	1,9	2,1	2,0
Bruto binnenlands energieverbruik	0,8	1,3	1,3	-0,8	0,9
Energie-eindverbruik	0,8	1,0	1,4	-0,6	0,5
Energie-intensiteit van het bbp	-1,2	-0,9	-0,6	-2,8	-1,1

... en een verdere daling van de energie-intensiteit van het bbp.

De historisch dalende trend van de energie-intensiteit⁵ van het bbp zou dus bevestigd worden gedurende de projectieperiode, na een scherpe daling in de periode 2002-2007 (zie tabel 44).

1. Bruto binnenlands energieverbruik: de hoeveelheid energie die nodig is om aan de binnenlandse vraag te voldoen. Dat wordt berekend door de primaire productie, de invoer en de voorraadschommelingen op te tellen en de uitvoer en bunkers af te trekken.
2. Energie-eindverbruik: energie geleverd aan de consumenten (industrie, transport, diensten, gezinnen en landbouw) voor allerlei soorten energieverbruik.
3. Mtoe = miljoen ton olie-equivalenten = 41 868 terajoules.
4. Zie Planning Paper 102: *Energievooruitzichten voor België tegen 2030 in een tijdperk van klimaatverandering*, Federaal Planbureau, oktober 2007 en ook www.plan.be thema energie.
5. Dat is het bruto binnenlands energieverbruik uitgedrukt in Mtoe gedeeld door het bbp uitgedrukt in volume. Verschillende studies onderscheiden de bijdrage van verschillende componenten van een efficiënter energieverbruik zie o.a. *Indicators of Energy Use and Efficiency*, IEA, 1997.

FIGUUR 22 - Energie-intensiteit van het bbp
(index 2000 = 100)

De sterke stijging van de reële energieprijis¹ gedurende de jaren 70 en in het begin van de jaren 80 en de herstructurering van de energie-intensieve sectoren die daarmee gepaard ging, hadden een sterke daling van de energie-intensiteit van het bbp tot gevolg (zie figuur 22). Nadien volgde een periode met een minder sterke daling van de energie-intensiteit samen met een lagere reële energieprijis. Gedurende de projectieperiode zouden de aanhoudend hoge energieprijzen bijdragen tot een verdere daling van de energie-intensiteit.

2. Sectorale analyse van het energie-eindverbruik

Stijgend aandeel van transport en van de diensten en gezinnen, dalend aandeel van de industrie.

Terwijl het aandeel van de industrie in het totale energie-eindverbruik afneemt, stijgt het aandeel van transport en van de diensten en gezinnen (zie tabel 45).

TABEL 45 - Evolutie van het energie-eindverbruik per sector
(in procent tenzij anders vermeld)

	Gemiddelde jaarlijkse groeivoeten					Niveau (Mtoe) 2013	Structuur		
	1982-2007	1982-1991	1992-2001	2002-2007	2008-2013		1980	2000	2013
Totaal	0,8	1,0	1,4	-0,6	0,5	37,0	100,0	100,0	100,0
- Industrie	0,0	-0,1	1,5	-2,2	0,7	12,4	40,4	37,2	33,5
- Transport ^a	2,1	3,3	1,9	0,4	0,5	9,9	18,3	26,2	26,9
- Diensten en gezinnen ^b	0,8	0,8	1,0	0,3	0,2	14,7	41,4	36,7	39,6

a. Inclusief luchtvaart.

b. Inclusief landbouw.

1. De reële energieprijis wordt hier gedefinieerd als de gemiddelde prijs van alle energiedragers geconsumeerd door energie-eindverbruikers op de binnenlandse markt gedeeld door de deflator van de particuliere consumptie.

Opnieuw toename van het industrieel energieverbruik door heropstarten van hoogovens in de staalsector.

Het energie-eindverbruik van de industrie stagneerde over de periode 1982-1991 vanwege de hoge energieprijzen en de economische groeivertraging in het begin van de jaren 80. Voor de periode 1992-2001 daarentegen bedroeg de gemiddelde groei 1,5 % per jaar, wat toe te schrijven is aan de sterke groei van de industriële activiteit op het einde van de jaren 90. In de periode 2002-2007 daalde de vraag naar energie van de industrie met gemiddeld 2,2 % per jaar in een context van hoge energieprijzen.

Gedurende de projectieperiode zou het energie-eindverbruik opnieuw toenemen door een belangrijke productieverhoging in de staalsector met het heropstarten in 2008 van een hoogoven in de staalsector¹. Maar de toename zou gematigd zijn dankzij de verhoogde toepassing van energiebesparende technologieën onder impuls van de aanhoudend hoge energieprijzen. Tevens sloten de gewesten vrijwillige overeenkomsten, vooral met de energie-intensieve industrieën². Dergelijke overeenkomsten zouden beduidend bijdragen tot een rationeler energieverbruik van de industrie. Hierdoor zou de energie-intensiteit³ van de industrie verder dalen gedurende de projectieperiode.

Matige toename van het energieverbruik voor transport.

Over de periode 1982-2007 nam het energieverbruik voor transport⁴ sterk toe met gemiddeld 2,1 % per jaar. Maar er is een evolutie merkbaar: het verbruik nam zelfs met 3,3 % toe voor de periode 1982-1991, daarna verminderde de groei (jaarlijks gemiddeld 1,9 % tussen 1992 en 2001 en slechts 0,4 % tussen 2002 en 2007⁵).

Gedurende de projectieperiode zou het verbruik gematigd toenemen met gemiddeld 0,5 % per jaar. Een geleidelijke toename van het gebruik van zuinigere voertuigen en de maatregelen ter bevordering van het gebruik van het openbaar vervoer zouden bijdragen tot het inperken van de energiebehoeften. Bijgevolg zou de energie-intensiteit⁶ meer afnemen tijdens de projectieperiode dan in de periode 1992-2007 (na een toename in de periode 1982-1991).

Stabilisering van het energieverbruik van diensten en gezinnen.

Het energieverbruik van de diensten en gezinnen⁷ zou zich bijna stabiliseren in de projectieperiode mede onder impuls van de aanhoudend hoge energieprijzen die aanzetten tot betere isolatie van de woningen en gebouwen, tot de aanschaf van meer rendabele verwarmingsinstallaties en van energiezuinige elektrische toestellen. De fiscale maatregelen ten voordele van energiebesparende investeringen (belastingverminderingen op federaal niveau en allerlei premies op regionaal niveau) stimuleren verder het efficiënter energieverbruik. Bijgevolg zou de energie-intensiteit van de diensten en gezinnen⁸ tijdens de periode 2008-2013 meer afnemen dan in de periode 1992-2007.

1. Het gaat hier over het heropstarten van de hoogoven 6 (HF6) van de staalgroep Arcelor Mittal gesitueerd op de site van Cockerill in Seraing.
2. De bedrijven zouden zich daarbij engageren om een (wereldwijde) benchmarkingprocedure te volgen die de meest efficiënte praktijken van energieconsumptie identificeert. Vervolgens zouden ze die praktijken introduceren en op termijn (2008-2012 naargelang het gewest) hun energieverbruik reduceren.
3. Dat is het energie-eindverbruik van de industrie uitgedrukt in miljoen ton olie-equivalenten gedeeld door de toegevoegde waarde van de industrie uitgedrukt in volume.
4. Dat is zowel voor eigen rekening als voor rekening van derden.
5. Die evolutie is vooral toe te schrijven aan de daling van het energieverbruik voor de luchtvaart (faillissement van SABENA) en aan de sterke stijging van de energieprijzen in die periode.
6. Dat is het energie-eindverbruik van transport uitgedrukt in miljoen ton olie-equivalenten gedeeld door het bbp uitgedrukt in volume.
7. Het grootste deel van het energieverbruik gaat naar verwarming en koeling, het overige deel naar specifieke elektrische toepassingen zoals verlichting en elektrische toestellen.
8. Dat is het energie-eindverbruik van de diensten en de gezinnen uitgedrukt in miljoen ton olie-equivalenten gedeeld door het bbp uitgedrukt in volume.

3. Analyse per energieproduct van het bruto binnenlands energieverbruik en het energie-eindverbruik

Belangrijke structurele verschuiving in het energieverbruik weg van vaste en vloeibare brandstoffen.

Over de periode 1980 tot 2013, zien we een belangrijke verschuiving in de structuur van de energieconsumptie van vaste en vloeibare brandstoffen naar aardgas en elektriciteit wat het energie-eindverbruik betreft. Binnen het bruto binnenlands energieverbruik is er een verschuiving merkbaar van vaste en vloeibare brandstoffen naar aardgas, kernenergie en hernieuwbare energiebronnen (zie tabel 46).

TABEL 46 - Evolutie van de structuur van het energieverbruik
(in Mtoe en in procent van het totale verbruik van energie)

	Producten	1980		2000		2013	
		Mtoe	%	Mtoe	%	Mtoe	%
Bruto binnenlands energieverbruik	Totaal	45,7	100,0	57,2	100,0	56,1	100,0
	Vaste brandstoffen	11,0	24,0	8,2	14,3	5,0	8,9
	Vloeibare brandstoffen	22,9	50,1	22,0	38,4	17,5	31,2
	Aardgas	8,9	19,5	13,4	23,4	15,4	27,5
	Kernenergie	2,9	6,3	12,8	22,4	13,5	24,1
	Overige	0,0	0,1	0,9	1,5	4,7	8,4
Energie-eindverbruik	Totaal	31,7	100,0	37,0	100,0	37,0	100,0
	Vaste brandstoffen	5,2	16,3	3,4	9,2	2,7	7,2
	Vloeibare brandstoffen	14,8	46,7	16,0	43,4	15,2	41,0
	Aardgas	7,7	24,4	10,0	27,1	10,5	28,3
	Elektriciteit	3,6	11,4	6,7	18,0	7,7	20,7
	Overige	0,4	1,2	0,8	2,2	1,0	2,8

De algemene tendens van een dalend verbruik van *vaste brandstoffen* zet zich voort tijdens de projectieperiode, zowel in volume als in aandeel. De vraag van de elektriciteitssector naar vaste brandstoffen daalt ten voordele van de verdere doorbraak van gas (zie bespreking elektriciteitssector in punt C.1.). De vraag van de industrie naar steenkool en cokes zou opnieuw toenemen als gevolg van het heropstarten in 2008 van een hoogoven in de staalsector. De vraag van de diensten en gezinnen zou afnemen.

Het aandeel van de *vloeibare brandstoffen* in het bruto binnenlands energieverbruik liep sterk terug in het verleden. Dat is vooral toe te schrijven aan de dalende vraag van de elektriciteitscentrales (zie punt C.1.). Gedurende de projectieperiode zou het verder afnemen onder impuls van de aanhoudend hoge petroleumprijzen.

Het aandeel van de vloeibare brandstoffen in het energie-eindverbruik daalde eveneens in het verleden en zou verder afnemen gedurende de projectieperiode. Het eindverbruik van vloeibare brandstoffen zou licht afnemen tijdens de projectieperiode. Hierbij zou de vraag van de diensten en gezinnen afnemen terwijl de vraag van de industrie en transport gematigd zouden toenemen (zie punt B.2.)

Ondanks die evolutie blijft petroleum de belangrijkste energiebron van het binnenlands energieverbruik en het energie-eindverbruik. Bijgevolg zou onze

economie kwetsbaar blijven voor prijsschommelingen op de internationale oliemarkten.

Na petroleum is *aardgas* de belangrijkste energiebron. De consumptie van aardgas kent een sterke stijging, zowel in volume als in aandeel van 1980 tot 2013 waardoor de afhankelijkheid t.o.v. dit product is toegenomen. Dat geldt vooral voor het bruto binnenlands energieverbruik. Die evolutie is onder meer toe te schrijven aan de toenemende vraag van de elektriciteitssector (zie punt C.1.). Het eindverbruik van aardgas zou zich nagenoeg stabiliseren tijdens de projectieperiode. Hierbij zou de vraag van de diensten en gezinnen sterk toenemen tegen een dalende vraag in de industrie.

De vraag naar *elektriciteit* neemt eveneens toe in volume en in aandeel van 1980 tot 2013. De groei van de vraag naar elektriciteit zou wel vertragen gedurende de projectieperiode (gemiddeld 1 % per jaar) t.o.v. een jaarlijkse gemiddelde groei van 2,1 % in de periode 1992-2007. Dat is het gevolg van een verbetering van de energie-efficiëntie van elektrische uitrustingen en een geleidelijke verzadiging van het uitrustingspark. De intensiteit van het bbp aan elektriciteit zou bijgevolg afnemen gedurende de projectieperiode (gemiddeld ongeveer -1 % per jaar) tegenover een sterke toename in de jaren 80 (gemiddeld 1,1 % per jaar) en een stabilisering in de periode 1992-2007 (gemiddeld 0,1 % per jaar).

Het aandeel van de *overige energieproducten* (hernieuwbare energiebronnen) evolueerde van slechts 0,1 % van het bruto binnenlands energieverbruik in 1980 tot 1,5 % in 2000. Door de toenemende vraag van de elektriciteitssector (zie ook punt C.1.) zou het aandeel blijven stijgen en 8,4 % van het bruto binnenlands energieverbruik bedragen in 2013. Dat zou al een belangrijke vooruitgang betekenen in het gebruik van hernieuwbare energiebronnen, maar er zullen nog belangrijke inspanningen geleverd moeten worden om tegen 2020 aan de ambitieuze doelstelling, zoals voor België vooropgesteld door de Europese Unie¹, te voldoen (zie ook kader 12).

KADER 12 - Voorstel van de Europese Commissie omtrent hernieuwbare energie

Op 23 januari 2008 heeft de Europese Commissie een voorstel voor een richtlijn ter bevordering van duurzame energie voorgesteld. Hiermee wil ze tegen 2020 de doelstelling van 20 % hernieuwbare energie in het totale EU-energieverbruik bereiken. Omdat de mogelijkheden voor de productie van hernieuwbare energie verschillen van lidstaat tot lidstaat werden de inspanningen gedifferentieerd per lidstaat volgens een welbepaalde toewijzingsmethode. Voor België stelde de Commissie een streefcijfer van 13 % van het totale energieverbruik tegen 2020 voorop. Iedere lidstaat moet een nationaal actieplan opmaken waarin zij vastleggen hoe zij hun doelstellingen willen bereiken en hoe de vooruitgang kan worden gevolgd. Op voorwaarde dat de EU-doelstelling kan worden gehaald, hebben de lidstaten de mogelijkheid om over de eigen grenzen heen via een nieuw flexibiliteitsmechanisme (garanties van oorsprong) bij te dragen tot de Europese inspanningen. Aangevuld met nationale steunmaatregelen kan de Europese doelstelling op die manier zo kostenefficiënt mogelijk worden bereikt.

1. Volgens de Europese Commissie zou het aandeel berekend worden als de som van geproduceerde hernieuwbare elektriciteit, hernieuwbare energie voor transport en warmte geproduceerd met hernieuwbare energie gedeeld door het bruto energie-eindverbruik. Het bruto energie-eindverbruik omvat het energie-eindverbruik, het elektriciteits- en warmteverbruik door de energie-sector voor de productie van elektriciteit en warmte en de elektriciteitsverliezen op het netwerk. Voor België zou dat in 2013 4,6 % bedragen.

C. Evolutie van de broeikasgasemissies

Hierna wordt de evolutie van de broeikasgassen voor België voor de periode 2008-2013 uiteengezet. De energiegebonden CO₂-emissies worden besproken in punt 1. De niet-energiegerelateerde CO₂-emissies worden toegelicht in punt 2. In punt 3 komen de totale CH₄- en N₂O-emissies aan bod. In punt 4 worden de emissies van gefluoreerde gassen besproken. Ten slotte worden de totale emissies besproken en vergeleken met de doelstelling van het Protocol van Kyoto.

1. De energiegebonden CO₂-emissies

Scherpe daling in de jaren 80, geleidelijke toename in de jaren 90.

Na de eerste olieprijschok van 1973 en door de ingebruikname van kerncentrales¹ daalden de energiegebonden CO₂-emissies² sterk. Eind jaren 70 deed zich een nieuwe olieprijschok voor en daalden de energiegebonden CO₂-emissies opnieuw drastisch. De herstructurering van de industrie en de ingebruikname van een nieuwe reeks kerncentrales³ voor de elektriciteitsproductie hebben eveneens bijgedragen tot de scherpe daling van de emissies in de jaren 80. In 1990 bedroeg het niveau van de energiegebonden CO₂-emissies 110,1 miljoen ton (Mt). In de jaren 90 bleven de energieprijzen relatief stabiel en nam de uitstoot geleidelijk toe (zie figuur 23).

Daling van de energiegebonden CO₂-emissies tussen 2000 en 2007.

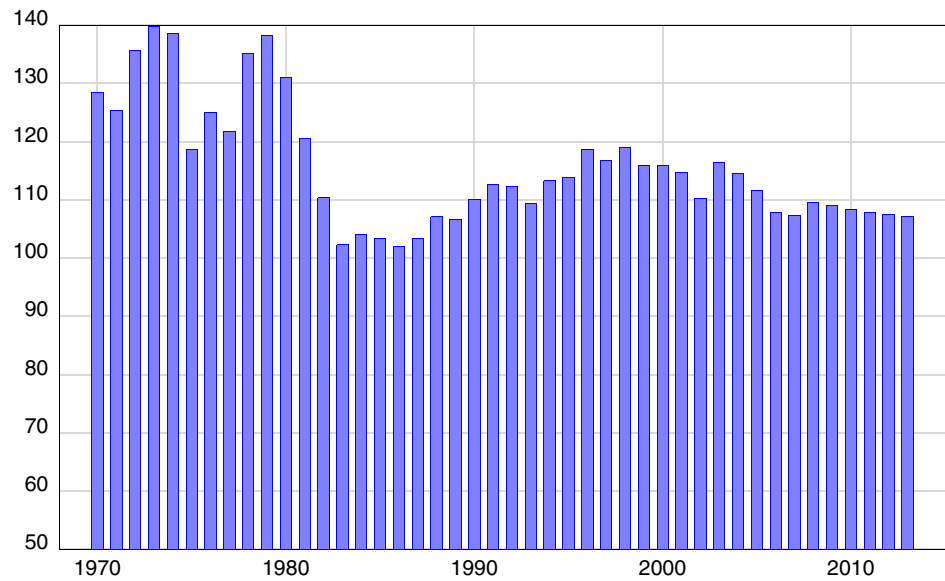
De economische groeivertraging beperkte de energiegebonden CO₂-uitstoot in het begin van de jaren 2000. De emissies stegen opnieuw in 2003 en bereikten een niveau van 116,4 Mt hoofdzakelijk door de heropleving van de activiteit van sommige energie-intensieve sectoren. Tussen 2004 en 2007 daalde de energiegebonden CO₂-uitstoot tot 107,3 Mt in 2007 (vooral door de sterke stijging van de energieprijzen, de groeivertraging in 2005 en de warmere temperaturen) (zie figuur 23).

Stabilisering van de energiegebonden CO₂-emissies gedurende de projectieperiode met een daling in 2013 t.o.v. 1990.

Gedurende de projectieperiode zou de energiegebonden CO₂-uitstoot zich stabiliseren dankzij een matige toename van het energieverbruik en de verdere structurele wijziging van de energieconsumptie. In 2013 zou de uitstoot 107,1 Mt bedragen. Dit zou een daling van 2,7 % betekenen t.o.v. 1990 (zie figuur 23).

-
1. Doel 1, Doel 2 en Tihange 1 werden in 1975 opgestart.
 2. De energiegebonden CO₂-emissies ontstaan bij de transformatie en de consumptie van fossiele brandstoffen. De emissies door energietransformatie ontstaan bij de elektriciteitsproductie, de olieraffinage en de transformatie van brandstoffen. De emissies door energieconsumptie ontstaan bij de verbranding van fossiele brandstoffen door de industrie, transport, de tertiaire sector en de gezinnen.
 3. Doel 3 (1982), Doel 4 (1985), Tihange 2 (1983), Tihange 3 (1985).

FIGUUR 23 - Evolutie van de energiegerelateerde CO₂-emissies
(in miljoen ton)

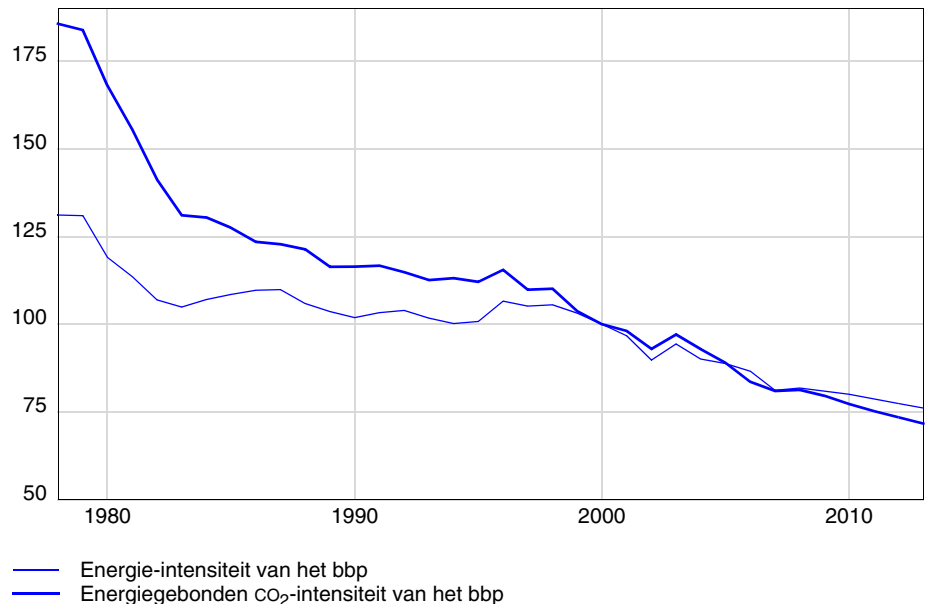

Sterke daling van de CO₂-intensiteit van het bbp.

De energiegebonden CO₂-intensiteit van het bbp¹ daalt sterker (vooral in het begin van de jaren 80) dan de energie-intensiteit van het bbp (zie figuur 24).

De dalende trend van de energiegebonden CO₂-intensiteit van het bbp (gemiddeld -2,2 % per jaar) tijdens de periode 1992-2007 zou bevestigd worden gedurende de projectieperiode (gemiddeld -2 % per jaar).

FIGUUR 24 - Energiegerelateerde CO₂-intensiteit van het bbp
(index 2000 = 100)

1. Dat is de energiegebonden CO₂-uitstoot uitgedrukt in miljoen ton gedeeld door het bbp uitgedrukt in volume.

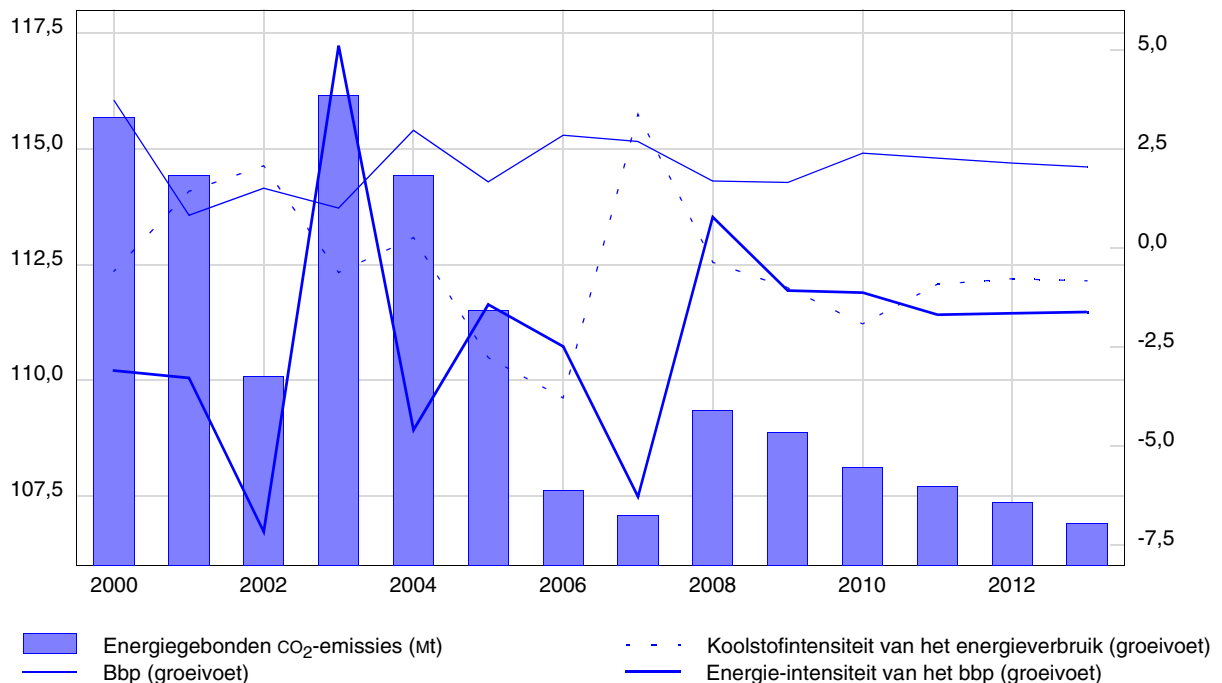
In kader 13 wordt de evolutie van de energiegebonden CO₂-emissies geanalyseerd aan de hand van de evolutie van drie componenten namelijk de evolutie van het bbp, de evolutie van de energie-intensiteit van het bbp en de evolutie van de CO₂-intensiteit van het bruto binnenlands energieverbruik.

KADER 13 - Analyse van de evolutie van de energiegebonden CO₂-emissies

Volgende figuur toont de evolutie van de energiegebonden CO₂-emissies tussen 2000 en 2013 in niveau en de groeivoeten van drie belangrijke componenten: de economische activiteit, de energie-intensiteit van het bbp en de koolstofintensiteit van het bruto binnenlands energieverbruik. Volgende vergelijking geeft het verband tussen de verschillende componenten weer, waarbij E het bruto binnenlands energieverbruik voorstelt:

$$CO_2 = BBP \times \left(\frac{E}{BBP}\right) \times \left(\frac{CO_2}{E}\right)$$

FIGUUR - Decompositie van de energiegebonden CO₂-emissies
(linkerschaal in miljoen ton, rechterschaal in groeivoeten)

De energiegebonden CO₂-emissies zijn sterk gedaald tussen 2000 en 2002. Dat komt vooral door een sterke daling van de energie-intensiteit van het bbp (-7,2 % in 2002) door een daling van het energieverbruik. In 2003 namen de energiegebonden CO₂-emissies sterk toe door de sterke toename van het energieverbruik van sommige energie-intensieve sectoren (de energie-intensiteit van het bbp steeg met 5,1 %). Vervolgens daalden de emissies geleidelijk tot in 2007. De energie-intensiteit van het bbp en de koolstofintensiteit van het energieverbruik daalden eveneens (behalve voor 2007 dan steeg de koolstofintensiteit plots zonder echter de daling van de emissies te beïnvloeden aangezien het energieverbruik sterk daalde ten gevolge van de hoge energieprijzen). In 2008 zouden de emissies toenemen met voor het eerst een belangrijke bijdrage van de groei van het bbp (de toename met 0,8 % van de energie-intensiteit van het bbp is te verklaren door de heropening van een hoogoven in de staalsector). Ten slotte zouden van 2009 tot 2013 de emissies geleidelijk dalen. De energie-intensiteit van het bbp en de koolstofintensiteit van het energieverbruik zouden opnieuw afnemen. Samen compenseren ze de bijdrage van de evolutie van het bbp. Gedurende deze periode zou het energieverbruik minder snel toenemen dan het bbp.

De emissies afkomstig van de industrie zouden opnieuw toenemen gedurende de projectieperiode. De emissies van transport en van de energiesector zouden zich nagenoeg stabiliseren gedurende de projectieperiode. De emissies van de diensten en gezinnen zouden licht afnemen en de emissies afkomstig van de elektriciteitsproductie zouden zelfs sterk dalen (zie tabel 47).

TABEL 47 - Evolutie van de energiegerelateerde CO₂-emissies per sector
(in procent tenzij anders vermeld)

	Gemiddelde jaarlijkse groeivoeten			Niveau (Mt)		Groeivoet	Structuur	
	1992-2001	2002-2007	2008-2013	1990 ^a	2013	2013-1990 ^a	1990	2013
Elektriciteitssector	-1,2	0,8	-2,2	23,4	20,1	-14,4	21,3	18,7
Energiesector ^b	-0,2	-0,9	0,0	6,4	6,1	-6,0	5,9	5,7
Industrie	0,1	-4,7	2,1	32,9	27,4	-16,6	29,8	25,6
Transport ^c	1,9	0,4	0,1	19,9	25,3	26,8	18,1	23,6
Diensten en gezinnen ^d	0,1	-0,3	-0,4	27,2	28,1	3,3	24,7	26,2
Totaal ^e	0,2	-1,1	0,0	110,1	107,1	-2,7	100,0	100,0

a. Cijfers van het basisjaar zijn vastgelegd in het *Report of the Review of the Initial Report of Belgium*, december 2007.

b. Exclusief de elektriciteitssector.

c. Exclusief luchtvaart.

d. Inclusief landbouw.

e. Inclusief overige en vluchtige CO₂-emissies.

Sterke daling van de uitstoot afkomstig van de elektriciteitssector gedurende de projectieperiode.

De uitstoot van de elektriciteitssector zou tijdens de projectieperiode met gemiddeld 2,2 % per jaar afnemen tegenover een lichte toename gedurende de periode 2002-2007. De uitstoot zou 20,1 Mt bedragen in 2013. Dat zou een daling betekenen van 14,4 % tegenover 1990. Het aandeel van de uitstoot zou in 2013 18,7 % van het totaal van de energiegebonden CO₂-emissies bedragen tegenover 21,3 % in 1990.

Een verdere doorbraak van aardgas ten koste van steenkool¹, een betere energie-efficiëntie dankzij de stoom- en gasturbine-installaties (STEG's) en centrales met warmtekrachtkoppeling (WKK) en de stijgende elektriciteitsproductie op basis van hernieuwbare energiebronnen zouden een gunstig effect hebben op de emissies gedurende de projectieperiode.

Het aantal geproduceerde GWh met hernieuwbare energiebronnen (waterkracht, windkracht, biomassa en andere) zou sterk toenemen tijdens de projectieperiode en zou in 2013 bijna 10 000 GWh bedragen. In het begin van de jaren 2000 trad in de verschillende gewesten een systeem van groenestroomcertificaten in werking. Dat systeem houdt in dat de elektriciteitsleveranciers moeten kunnen aantonen, op straffe van boete, dat een bepaald percentage van hun geleverde elektriciteit geproduceerd werd op basis van hernieuwbare energiebronnen².

1. Het aandeel van elektriciteitscentrales op basis van petroleum zou beperkt blijven. De structuur van het elektriciteitspark is exogeen vastgelegd en gebaseerd op de evoluties beschreven in het referentiescenario voor energie voor België van de DG TREN van de Europese Commissie: *European Energy and Transport; Trends to 2030 - update 2007*, Europese Commissie, Algemene Directie Transport en Energie, april 2008.
2. Zie ook *Vierde nationale mededeling over klimaatverandering onder het raamverdrag van de Verenigde Naties inzake klimaatverandering*, januari 2006.

Het aandeel van de elektriciteitsproductie met gascentrales zou blijven toenemen door de toenemende ingebruikname van STEG'S en vooral van WKK-centrales. Hierdoor zou het globaal rendement gevoelig toenemen gedurende de projectieperiode. In 2010 zou de productie op basis van WKK meer dan 11 000 GWh bereiken. Ook voor warmtekrachtkoppeling werd een certificaatsysteem opgestart met doelstellingen voor de energieleveranciers die door de verschillende gewesten zijn vooropgesteld.

De productie van elektriciteit door kerncentrales blijft gelijk gedurende de projectieperiode waardoor het aandeel van de productie van elektriciteit door kerncentrales in de totale elektriciteitsproductie zou afnemen van 60,8 % in 1990 tot 58,3 % in 2000 en tot 53,1 % in 2013. De ontmanteling van de kerncentrales is pas voorzien vanaf 2015.

Voor de netto-import van elektriciteit werd verondersteld dat die sterk zou dalen gedurende de periode 2008-2013. De invloed van de netto-import van elektriciteit op de productie van elektriciteit en de broeikasgasemissies in België wordt in kader 14 besproken.

KADER 14 - De invloed van de netto-import van elektriciteit op de productie van elektriciteit en de broeikasgasemissies in België

De evolutie van de emissies afkomstig van de elektriciteitssector is afhankelijk van de structuur en het niveau van de elektriciteitsproductie die op zich afhangen van de evolutie van de vraag en de import- en exportmogelijkheden van en naar de buurlanden. In de huidige vooruitzichten zijn de elektriciteitsstromen exogeen vastgelegd gebaseerd op de evoluties beschreven in het basisscenario voor energie voor België van de DG TREN van de Europese Commissie¹. Volgens die vooruitzichten zou de netto-import van elektriciteit voor België jaarlijks 7 TWh bedragen voor de periode 2010-2013. Dat niveau is vergelijkbaar met de observaties van de laatste zes jaar, op enkele uitzonderingen na.

De elektriciteitsstromen zijn moeilijk te voorzien want ze zijn heel gevoelig aan prijsverschillen op de nationale elektriciteitsmarkten en aan veranderingen tussen het aanbod en de vraag naar elektriciteit in elk land. In het kader van andere werkzaamheden² heeft het Federaal Planbureau de factoren bestudeerd die het niveau en de structuur van het Belgische elektriciteitspark beïnvloeden, waaronder de elektriciteitsstromen. Uit die studies blijkt dat de netto-import van elektriciteit vanuit de buurlanden tegen het einde van de projectieperiode de helft zou kunnen bedragen van wat er in de huidige vooruitzichten wordt vooropgesteld. Dan zou de Belgische elektriciteitsproductie 4 % hoger moeten liggen dan het niveau in de huidige vooruitzichten om aan de vraag in 2013 te kunnen voldoen. Het effect op de CO₂-emissies van de elektriciteitssector wordt op ongeveer 2,5 Mt geraamd aangezien de bijkomende productie zou gebeuren met fossiele brandstoffen. Dat zou een toename betekenen van de CO₂-emissies van de elektriciteitssector met 12 % in 2013 t.o.v. de emissies berekend in de huidige vooruitzichten en een toename met ongeveer 2 % van de totale broeikasgasemissies.

1. *European Energy and Transport; Trends to 2030 - update 2007*, Europese Commissie, Algemene Directie Transport en Energie, april 2008.
2. *De elektriciteitsvooruitzichten 2008-2017*, te verschijnen.

Na een periode van sterke daling van de uitstoot afkomstig van de industrie opnieuw een toename in de periode 2008-2013.

De industrie¹ kende een sterke daling van de uitstoot gedurende de periode 2002-2007 van gemiddeld 4,7 % per jaar vooral dankzij de toepassing van efficiëntere technologieën onder impuls van de aanhoudend hoge energieprijzen en de structurele verschuiving van het energieverbruik van vaste en vloeibare brandstoffen naar aardgas en elektriciteit.

Tijdens de projectieperiode zou de uitstoot echter opnieuw toenemen (met ge-

1. Voor een decompositie-analyse van veranderingen in de CO₂-emissies van de Belgische industrie zie *Decomposition Analysis of Changes in CO₂ Emissions by the Belgian Industries*, Short-Term Update 2-06, Federaal Planbureau, mei 2006.

middeld 2,1 % per jaar). Dat komt door het heropstarten in 2008 van een hoogoven in de staalsector.

Toch zou het niveau van de uitstoot zich in 2013 16,6 % onder het niveau van 1990 situeren.

De emissies afkomstig van de industrie zouden zowel in niveau als in aandeel dalen. De uitstoot zou 27,4 Mt bedragen in 2013. Dat zou een daling van 16,6 % betekenen t.o.v. het niveau in 1990.

Het nationaal toewijzingsplan (voor 2005-2007 en voor 2008-2012) zou beduidend bijdragen tot een beperking van de uitstoot door de industrie (zie kader 15).

KADER 15 - Het Europese CO₂-emissiehandelssysteem (ETS) voor industriële installaties

Het Europese CO₂-emissiehandelssysteem trad vanaf 1 januari 2005 in werking overeenkomstig de Europese richtlijn (2003/87/EG). Ter uitvoering van die richtlijn heeft België een nationaal toewijzingsplan voor emissierechten uitgewerkt. Gelet op de bevoegdheidsverdeling in België werden vier toewijzingsplannen (één voor de federale overheid en één voor elk van de drie gewesten) opgesteld.

Elke installatie die is opgenomen in het toewijzingsplan, kreeg een aantal emissierechten toegewezen voor de periode 2005-2007 (en later voor de periode 2008-2012). De toewijzing van de emissierechten aan de individuele installaties in Vlaanderen is gebaseerd op de prestaties van de bedrijven in het kader van het Convenant benchmarking. De overheid is daarbij met de meest energie-intensieve bedrijven overeengekomen dat ze voldoende kosteloze emissierechten verstrekt aan de onderneming, als die hoort bij de 10 % meest energie-efficiënte installaties op wereldniveau. De kleinere bedrijven engageren zich via het Auditconvenant om alle energiebesparende maatregelen te treffen met een welbepaalde opbrengstvoet. In Wallonië hebben de meeste energie-intensieve bedrijven zich geëngageerd via sectorakkoorden om bepaalde doelstellingen omtrent emissiereducties na te streven. Op basis hiervan worden er emissierechten toegekend.

Elk emissierecht verschaft het recht om 1 ton CO₂ uit te stoten. Op het einde van elk jaar in een handelsperiode (de eerste handelsperiode loopt van 1 januari 2005 tot 31 december 2007, de tweede van 1 januari 2008 tot 31 december 2012) moet een bedrijf evenveel rechten kunnen voorleggen als het tijdens dat jaar CO₂ uitgestoten heeft. Door de aankoop van rechten kan een bedrijf meer CO₂-emissieruimte verkrijgen. De CO₂-emissierechten die een bedrijf te veel heeft, mogen verkocht worden. Die richtlijn is bedoeld om ondernemingen te helpen zo soepel en goedkoop mogelijk de emissienormen te bereiken. Om hun doelstelling te bereiken, hebben de betreffende ondernemingen de keuze tussen investeringen die hun emissies reduceren, de aanschaf van emissierechten op de Europese markt of een combinatie van beide. Op die manier kunnen ze de uitstootverminderingkosten minimaliseren.

Het toewijzingsplan voor de periode 2008-2012 volgend op het toewijzingsplan 2005-2007, werd op 16 januari 2007 afgewezen door de Europese Commissie. De Commissie besliste dat de Belgische 'Emission Trading' installaties in de periode 2008-2012 58,5 miljoen ton CO₂ per jaar mogen uitstoten i.p.v. 63,3 zoals de drie gewesten vroegen. In februari 2008 is er een nieuw Belgisch toewijzingsplan voor de periode 2008-2012 aan de Europese Commissie voorgesteld voor een definitieve goedkeuring.

De EU-regeling voor de handel in emissierechten heeft een voortrekkersrol gespeeld als marktconform instrument dat aanspoort tot beperking van de uitstoot van broeikasgassen. Uit een evaluatie van het Europese CO₂-emissiehandelssysteem is echter gebleken dat de regeling versterkt en bijgewerkt moet worden om aan de nieuwe doelstellingen voor 2020 te kunnen voldoen. Het stimulerend effect van het huidige ETS is afgezwakt door het grote aantal emissierechten dat in de eerste handelsperiode (2005-2007) is uitgedeeld.

Volgens het voorstel van de Europese Commissie van januari 2008 m.b.t een wijziging van de EU-regeling voor de handel in emissierechten, zou het toepassingsgebied van de ETS uitgebreid worden waarbij ook andere broeikasgassen dan CO₂ en alle grote industriële uitstoters onder de regeling zouden vallen. Industriële installaties die minder dan 10 000 ton CO₂ uitstoten zouden niet aan de ETS deelnemen op voorwaarde dat zij evenwaardige maatregelen hebben getroffen om een passende bijdrage aan de reductie-inspanningen te leveren.

De nationale toewijzingsplannen zouden worden vervangen door het veilen of gratis toewijzen van rechten volgens uniforme EU-regels. De hoeveelheid rechten die worden uitgegeven zou ieder jaar worden verminderd zodat de onder de ETS vallende emissies in 2020 met 21 % zouden terugvallen tegenover het niveau van 2005. In de elektriciteitssector zouden met ingang van de nieuwe regeling in 2013 onmiddellijk alle rechten geveild worden. In de meeste andere industriële sectoren en in de luchtvaart zou het veilingssysteem geleidelijk worden ingevoerd waarbij pas in 2020 alle rechten zouden worden geveild.

Ondanks een stabilisering van de uitstoot van transport ...

Terwijl gedurende de jaren 90 de emissies afkomstig van transport sterk stegen (met gemiddeld ongeveer 2 % per jaar), was de toename in de periode 2002-2007 veel beperkter (met gemiddeld 0,4 % per jaar). De uitstoot zou zich gedurende de projectieperiode nagenoeg stabiliseren door de aanhoudend hoge energieprijzen, fiscale maatregelen en het gebruik (hoewel beperkt) van biobrandstoffen (zie ook kader 16). Gedurende de projectieperiode zouden de ACEA-akkoorden ook geleidelijk aan een effect hebben op de uitstoot.

... zou de uitstoot in 2013 26,8 % hoger liggen t.o.v. het basisjaar.

In 2013 zou de uitstoot 25,3 Mt bedragen d.i. 23,6 % van de globale energiegebonden CO₂-uitstoot tegenover 18,1 % in 1990. De uitstoot zou in 2013 uitkomen op een niveau dat ongeveer 26,8 % hoger ligt dan de emissies in het basisjaar.

KADER 16 - Biobrandstoffen

In 2003 werd de Europese richtlijn ter bevordering van het gebruik van biobrandstoffen goedgekeurd. Die richtlijn stelt een indicatieve doelstelling voorop van 2 % biobrandstoffen in het energiegebruik voor transport in 2005 en 5,75 % in 2010. Maar een vooruitgangrapport toont aan dat het aandeel van biobrandstoffen slechts 1 % in 2005 bedroeg i.p.v. de vooropgestelde 2 % en 4,2 % zou bedragen in 2010 i.p.v. 5,75 %. Slechts twee landen haalden de doelstelling van 2 % in 2005, namelijk Zweden en Duitsland. In 2007 bestond in België nog geen 2 % van de aan de pomp geleverde diesel uit biodiesel.

Het voorstel van de Commissie van januari 2008 geeft een apart minimumstreefcijfer van 10 % voor het aandeel van duurzame biobrandstoffen in het totale benzine- en diesilverbruik voor de EU-vervoerssector tegen 2020. Dat streefdoel geldt voor elke lidstaat. In de richtlijn zijn ook duurzaamheidscriteria opgenomen zoals bv. bindende criteria voor biodiversiteit en een verbod op bepaalde veranderingen in landgebruik. Die regels zijn belangrijk om te garanderen dat de milieuvoordelen van het gebruik van biobrandstoffen opwegen tegen eventuele milieunadelen. Tegelijkertijd zal de Commissie de ontwikkeling van biobrandstoffen van de tweede generatie stimuleren. Zij zal ook de ontwikkelingen op de markt en de gevolgen ervan op de voet volgen en zo nodig passende maatregelen nemen.

Lichte daling van de uitstoot afkomstig van de diensten en gezinnen in de periode 2008-2013.

De uitstoot afkomstig van de diensten en gezinnen zou licht dalen in de periode 2008-2013 zoals ook reeds het geval was in de periode 2002-2007 dankzij een efficiënter energieverbruik mede door de aanhoudend hoge energieprijzen. Ook de structurele wijziging van het energieverbruik (stijging van het aandeel van aardgas) heeft een gunstig effect op de uitstoot.

In 2013 zou de uitstoot 28,1 Mt bedragen d.i. 26,2 % van de globale energiegebonden CO₂-uitstoot, tegenover 24,7 % in 1990. De uitstoot zou in 2013 uitkomen op een niveau dat 3,3 % hoger ligt dan de emissies in het basisjaar.

KADER 17 - Broeikasgasemissiereducties voor de niet-ETS sectoren tegen 2020

Meer dan de helft van alle broeikasgasemissies valt niet onder de herziene ETS. Voor die emissies wordt een EU-kader opgezet met nationale verplichtingen tegen 2020.

Op 23 januari 2008 heeft de Europese Commissie een voorstel over de verdeling van de inspanningen die nodig zijn voor de verwezenlijking van de emissiereductieverbintenis in de niet-ETS sectoren. Voor die sectoren - zoals gebouwen, vervoer, bouw, diensten, landbouw, afval en industriële installaties die onder de ETS-minimumdrempel van 10 000 ton CO₂ vallen - zou tegen 2020 worden gestreefd naar een emissiereductie van 10 % ten opzichte van 2005 voor de EU in zijn geheel. De Commissie heeft voor elke lidstaat een specifieke doelstelling voorgelegd. Die specifieke doelstellingen variëren van +20 % tot -20 %. Het voorstel van de Commissie voor België is een reductiedoelstelling tegen 2020 van -15% t.o.v. 2005. In sommige gevallen zouden EU-maatregelen genomen worden zoals bv. normen voor de CO₂-emissies van voertuigen en brandstoffen, regels op EU-niveau ter bevordering van de energie-efficiëntie. De lidstaten zouden ook zelf een aantal maatregelen kunnen bepalen om de doelstelling te bereiken. Ze zouden ook gebruik kunnen maken van CDM-kredieten ten belope van ongeveer één derde van hun reductie-inspanning.

2. Niet-energiegebonden emissies van CO₂

Naast CO₂-emissies door verbranding van brandstoffen, komen er ook emissies vrij bij bepaalde industriële processen (o.a. bij de cement- en staalproductie en de petrochemie) en bij de verbranding van afval. In 2006 bedroegen de CO₂-emissies afkomstig van de industriële processen, die sterk proces- en technologiegebonden zijn, 10 Mt tegenover 8,2 Mt in 1990 (+21,8 %). De CO₂-emissies afkomstig van afvalverbranding bedroegen 0,1 Mt in 2006 tegenover 0,3 Mt in 1990.

Stabilisering van de niet-energiegebonden CO₂-emissies in de periode 2008-2013.

De CO₂-emissies afkomstig van de industriële processen zouden zich stabiliseren gedurende de projectieperiode en 10,1 Mt bedragen in 2013 (+23,1 % t.o.v. 1990). De CO₂-emissies afkomstig van afvalverbranding zouden zich eveneens stabiliseren (0,1 Mt in 2013).

3. Emissies van CH₄ en N₂O

CH₄-emissies zijn vooral afkomstig van de landbouw en afvalverwerking.

De CH₄-emissies kunnen in drie grote groepen worden ingedeeld: emissies door energietransformatie en -consumptie¹, emissies van de landbouw en emissies uit het storten en verwerken van afval. De landbouw neemt het grootste deel van de CH₄-emissies voor zijn rekening. Die emissies worden veroorzaakt bij verteringsprocessen, de mestproductie en de bemesting van landbouwgrond.

In 1990 bedroegen de totale CH₄-emissies 11,2 Mt CO₂-equivalenten waarvan 7,1 Mt CO₂-equivalenten afkomstig waren van de landbouw en 2,9 Mt CO₂-equivalenten van afvalverwerking. In 2006 zijn de CH₄-emissies van de landbouw gedaald tot 5,5 Mt CO₂-equivalenten en die afkomstig van afvalverwerking² tot 0,9 Mt CO₂-equivalenten. De totale CH₄-emissies daalden tot 7,1 Mt CO₂-equivalenten in 2006.

TABEL 48 - Evolutie van de CH₄-emissies
(in procent tenzij anders vermeld)

	Niveau (Mt CO ₂ -equivalenten)			Gemiddelde jaarlijkse groeivoeten 2008-2013	Groeivoet 2013-1990
	1990 ^a	2006 ^b	2013		
Energietransformatie en -consumptie	1,3	0,7	0,7	0,1	-43,9
Industriële processen	0,0	0,1	0,1	0,0	-
Gebruik van oplosmiddelen	0,0	0,0	0,0	-	-
Landbouw	7,1	5,5	5,0	-1,3	-29,5
Afval	2,9	0,9	0,5	-7,9	-83,2
Totaal	11,2	7,1	6,3	-1,7	-44,3

a. Cijfers van het basisjaar zijn vastgelegd in het *Report of the Review of the Initial Report of Belgium*, december 2007.

b. Deze inventariswaarden werden in maart 2008 ingediend bij de Europese Commissie overeenkomstig het artikel 3.1 van het besluit 280/2004/CE omtrent de monitoring van broeikasgasemissies.

- De emissies door energietransformatie ontstaan bij de elektriciteitsproductie, de olieraffinage en de transformatie van brandstoffen.
De emissies door energieconsumptie ontstaan bij de verbranding van fossiele brandstoffen door de industrie, transport, de tertiaire sector en de gezinnen en door verdamping bij de aardgasverdeling.
- Emissies afkomstig van de landbouw dalen door de inkrimping van de veestapel en het mestbeleid met o.m. mestverwerkingstechnieken en opslagtijden. Emissies afkomstig van afvalverwerking dalen door selectieve ophaling en recuperatie, compostering, verschuiving van storten naar verbranden, verplichting tot methaanafvang bij bestaande stortplaatsen.

Daling van de CH₄-emissies gedurende de projectieperiode.

De CH₄-emissies van de landbouw en de afvalverwerking zouden verder dalen tot respectievelijk 5 en 0,5 Mt CO₂-equivalenten in 2013. De totale CH₄-emissies zouden gemiddeld met 1,7 % per jaar afnemen gedurende de projectieperiode en 6,3 Mt CO₂-equivalenten bedragen in 2013. Dat zou dan ongeveer 45 % onder het niveau van 1990 zijn.

N₂O-emissies zijn vooral afkomstig van de landbouw en industriële processen.

N₂O komt vrij bij de transformatie en de verbranding van fossiele brandstoffen, waarbij het aandeel van de emissies door transport toeneemt. In de industrie is de productie van adipine- en salpeterzuur de enige bron van N₂O. De N₂O-emissies van de landbouw komen tot stand bij de bemesting van landbouwgrond en bedragen ongeveer de helft van de totale N₂O-emissies. Ten slotte komt ook N₂O vrij bij de verbranding van afval en het gebruik van oplosmiddelen.

In 1990 bedroegen de totale N₂O-emissies 10,8 Mt CO₂-equivalenten waarvan 5,6 Mt CO₂-equivalenten afkomstig waren van de landbouw en 3,9 Mt CO₂-equivalenten van industriële processen. In 2006 zijn de N₂O-emissies van de landbouw¹ gedaald tot 4,7 Mt CO₂-equivalenten en de emissies van industriële processen tot 2,6 Mt CO₂-equivalenten. De totale N₂O-emissies daalden tot 9 Mt CO₂-equivalenten in 2006.

TABEL 49 - Evolutie van de N₂O-emissies
(in procent tenzij anders vermeld)

	Niveau (Mt CO ₂ -equivalenten)		2013	Gemiddelde jaarlijkse groeivoeten 2008-2013	Groeivoet 2013-1990
	1990 ^a	2006 ^b			
Energietransformatie en -consumptie	0,8	1,1	1,1	0,3	43,0
Industriële processen	3,9	2,6	2,2	-2,3	-42,8
Gebruik van oplosmiddelen	0,2	0,2	0,2	0,0	1,1
Landbouw	5,6	4,7	4,6	-0,5	-18,1
Afval	0,3	0,3	0,3	1,9	13,1
Totaal	10,8	9,0	8,5	-0,8	-21,3

a. Cijfers van het basisjaar zijn vastgelegd in het *Report of the Review of the Initial Report of Belgium*, december 2007.

b. Deze inventariswaarden werden in maart 2008 ingediend bij de Europese Commissie overeenkomstig het artikel 3.1 van het besluit 280/2004/CE omtrent de monitoring van broeikasgasemissies.

Daling van de N₂O-emissies gedurende de projectieperiode.

De emissies afkomstig van industriële processen² zouden verder dalen tot 2,2 Mt CO₂-equivalenten in 2013. De emissies afkomstig van de landbouw zouden licht afnemen gedurende de projectieperiode. De totale N₂O-emissies zouden gedurende de projectieperiode licht dalen met gemiddeld 0,8 % per jaar en in 2013 8,5 Mt CO₂-equivalenten bedragen. Dat zou meer dan 21 % onder het niveau van 1990 bedragen.

1. Emissies afkomstig van de landbouw dalen door de inkrimping van de rundvee- en varkensstapel, het ammoniakreductieplan en de sterke reductie in kunstmestverbruik.
2. De productie van salpeterzuur afkomstig van één producent vormt de hoofdbron voor N₂O-emissies afkomstig van industriële processen in Vlaanderen. Op 18 november 2005 werd een vrijwillige overeenkomst gesloten waarbij het bedrijf zich engageert om de best beschikbare technologieën te gebruiken om die uitstoot te verminderen.

Bij de evaluatie van de resultaten moet er rekening worden gehouden met een grote onzekerheidsmarge. Die grote foutenmarge is te wijten aan onzekerheden over de emissiefactoren en aan moeilijkheden bij de bepaling van de bronnen. De cijfers in de projectieperiode zijn dan ook louter indicatief ¹.

4. Emissies van gefluoreerde gassen (HFK's, PFK's en SF₆)

De HFK's en PFK's worden als alternatief voor ozonafbrekende stoffen gebruikt.

De HFK's en PFK's worden als alternatief voor ozonafbrekende stoffen gebruikt. HFK's worden aangewend als koelmiddel voor koel- en airconditioninginstallaties, als drijfgas in spuitbussen, als blaasmiddel bij de aanmaak van kunststofschuimen en als blusmiddel in brandbestrijdingssystemen. PFK's worden als koelmiddel en als reinigingsmiddel in de productie van elektronica en fijnmechanica gebruikt. SF₆ wordt gebruikt als elektrische isolatie in installaties met hoge en gemiddelde spanning, hoofdzakelijk in beveiligingsschakelaars, transformatoren en stroomrails. SF₆ wordt ook gebruikt voor geluidsisolatie in dubbele beglazing.

Het scenario² waarop de vooruitzichten voor de gefluoreerde gassen gebaseerd zijn, houdt rekening met de impact van de Europese regelgeving die het gebruik van CFK's en HCFK's verbiedt voor verschillende toepassingen. Er wordt ook rekening gehouden met de impact van de regionale regelgeving die reeds ingevoerd, beslist of gepland (op langere termijn) werd.

TABEL 50 - Evolutie van de emissies van gefluoreerde gassen
(in procent tenzij anders vermeld)

	Niveau (Mt CO ₂ -equivalenten)			2013	Gemiddelde jaarlijkse groeivoeten 2008-2013	Groeivoet 2013-1995
	1995 ^a	2000 ^b	2006 ^b			
HFK	0,4	1,0	1,6	1,7	1,7	283,7
PFK	2,3	0,4	0,2	0,2	0,0	-90,6
SF ₆	2,2	0,1	0,1	0,1	7,5	-95,8
Totaal	5,0	1,4	1,8	2,0	1,7	-60,3

- a. Cijfers van het basisjaar zijn vastgelegd in het *Report of the Review of the Initial Report of Belgium*, december 2007.
b. Deze inventariswaarden werden in maart 2008 ingediend bij de Europese Commissie overeenkomstig het artikel 3.1 van het besluit 280/2004/CE omtrent de monitoring van broeikasgasemissies.

Matige toename van de gefluoreerde gassen gedurende de projectieperiode.

In 1995 (basisjaar voor de aanrekening van de gefluoreerde gassen in het Kyoto-protocol) maakten de gefluoreerde gassen 3 % uit van de totale nationale emissies en bedroegen 5 Mt CO₂-equivalenten. Sindsdien zijn ze dankzij een reeks investeringen drastisch gereduceerd tot 1,4 Mt CO₂-equivalenten in 2000.

Die emissies zouden jaarlijks gemiddeld met 1,7 % toenemen gedurende de projectieperiode en in 2013 2 Mt CO₂-equivalenten bedragen.

1. De evoluties voor de CH₄- en N₂O-emissies stemmen overeen met de verwachtingen in sectie 2 van *Report by Belgium for the Assessment of Projected Progress*, op. cit.
2. Zie sectie 2 van *Report by Belgium for the Assessment of Projected Progress*, op. cit.

5. Totale broeikasgasemissies

Stabilisering van de broeikasgasemissies in de periode 2008-2013.

Volgens de huidige vooruitzichten zouden de broeikasgasemissies zich stabiliseren gedurende de projectieperiode. In 2013 zouden ze zelfs 8 % onder het niveau van 1990 dalen. Dat gunstig resultaat vloeit voort uit de matige toename van het energieverbruik, belangrijke structurele wijzigingen in het energieverbruik en de daling van de CH₄-, N₂O-emissies. De gefluoreerde gassen zouden jaarlijks toenemen tijdens de projectieperiode maar zouden beduidend onder het niveau van het basisjaar blijven (zie tabel 51 en figuur 25).

TABEL 51 - Evolutie van de broeikasgasemissies
(in procent tenzij anders vermeld)

	Basisjaar ^a	Niveau (Mt CO ₂ -equivalenten)		2013	Gemiddelde jaarlijkse groeivoeten 2008-2013	Groeivoet	
		2000 ^b	2006 ^b			2006- basisjaar	2013- basisjaar
Energiegebonden CO ₂ -emissies	110,1	115,9	107,8	107,1	0,0	-2,1	-2,7
Niet-energiegebonden CO ₂ -emissies	8,6	9,4	10,1	10,2	0,2	17,9	19,3
Totale CH ₄ -emissies	11,2	8,8	7,1	6,3	-1,7	-37,0	-44,3
Totale N ₂ O-emissies	10,8	11,5	9,0	8,5	-0,8	-17,3	-21,3
Totale HFK, PFK en SF ₆ -emissies	5,0	1,4	1,8	2,0	1,7	-63,4	-60,3
Totaal ^c	145,7	147,0	135,8	134,1	-0,1	-6,8	-8,0

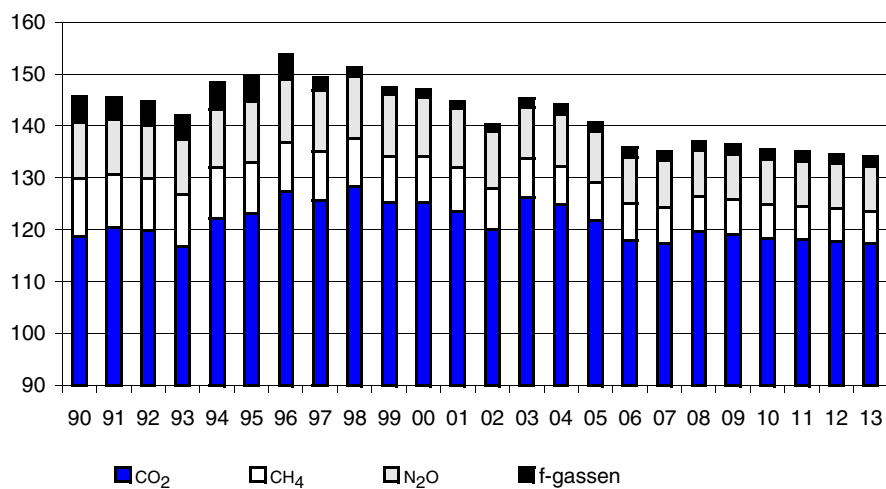
- a. Basisjaar is 1990 voor alle broeikasgassen behalve voor de gefluoreerde gassen. Voor de gefluoreerde gassen is het basisjaar 1995. Cijfers van het basisjaar zijn vastgelegd in het *Report of the Review of the Initial Report of Belgium*, december 2007.
- b. Deze inventariswaarden werden in maart 2008 ingediend bij de Europese Commissie overeenkomstig het artikel 3.1 van het besluit 280/2004/CE omtrent de monitoring van broeikasgasemissies. De energiegebonden CO₂-emissies werden endogeen door het model berekend.
- c. LUCF (land-use change and forestry) niet inbegrepen.

De broeikasgasemissies zouden minder dan 1 Mt CO₂-equivalenten boven de vooropgestelde doelstelling liggen.

De daling van de broeikasgasemissies tussen 1990 en 2013 zou bijna volstaan om de doelstelling zoals bepaald in het Protocol van Kyoto te halen. Die impliceert immers een daling van de emissies met 7,5 % tegenover 1990 in de periode 2008-2012, wat overeenstemt met een niveau van 134,8 Mt CO₂-equivalenten. Het niveau van de broeikasgasemissies zou gemiddeld 135,7 Mt CO₂-equivalenten bedragen voor de periode 2008-2012 en dus minder dan 1 Mt CO₂-equivalenten boven de vooropgestelde doelstelling liggen.

Binnen een economische context van aanhoudend hoge energieprijzen en een relatief zwakke groei in het begin van de projectieperiode, zou België bijna zijn doelstelling kunnen halen dankzij het gevoerde klimaatbeleid. Indien de effecten van sommige maatregelen, zoals bv. het toenemend gebruik van biobrandstoffen, beter op gang zouden komen dan we verwachten in deze vooruitzichten dan zouden ze de resultaten nog dichterbij de doelstelling kunnen brengen. Bovendien zouden de federale overheid en de gewesten nog kunnen gebruik maken van de flexibiliteitsmechanismen voor het uiteindelijk behalen van de doelstelling zoals voorzien door de internationale akkoorden.

FIGUUR 25 - Evolutie van de broeikasgasemissies
(in miljoen ton CO₂-equivalenten)

VII Bijlagen

A. Belangrijkste hypothesen van de projectie

Tabel 1 HYPOTHESEN OMTRENT DE BINNENLANDSE EN DE INTERNATIONALE OMGEVING

	07^02	13^08	07	08	09	10	11	12	13
1. Buitenlandse afzetmarkt van goederen en diensten (volumegroei)	6.8	6.7	7.2	5.6	5.3	7.9	7.2	7.0	7.0
2. Wereldhandelsprijzen in euro (groeivoeten)									
Uitvoer van goederen excl. energie	-1.6	0.9	-0.6	-1.0	1.0	1.2	1.4	1.5	1.5
Invoer van goederen excl. energie	-1.9	0.9	-0.5	-1.2	1.0	1.2	1.5	1.6	1.6
Invoer van energie	12.3	5.4	1.2	24.1	-1.0	1.2	2.7	2.8	2.8
3. Wisselkoers (peil)									
Dollar per euro (x 100)	119.9	154.3	137.0	154.7	154.2	154.2	154.2	154.2	154.2
4. Rentevoeten (peil)									
Korte rente (3m.)									
Eurozone	2.9	4.0	4.3	4.4	3.8	3.8	3.9	4.0	4.0
Verenigde Staten	3.1	3.8	5.3	2.9	3.1	3.5	4.1	4.6	4.8
Lange rente (10j.)									
Eurozone	4.1	4.3	4.3	3.9	3.7	4.3	4.6	4.7	4.7
Verenigde Staten	4.4	4.6	4.6	3.8	3.9	4.1	4.7	5.3	5.5
5. Beroepsbevolking									
Mutatie in duizend personen	39.1	39.5	9.8	25.3	42.6	43.5	43.9	42.8	38.7
6. Activiteitsgraad (in %)	72.0	72.3	71.9	71.7	71.9	72.1	72.4	72.7	73.0
7. Gemiddelde effectieve arbeidsduur (werknemers) (groeivoeten)									
Alle bedrijfstakken	-0.2	-0.2	0.2	-0.4	-0.2	-0.1	-0.1	-0.1	-0.1
Industrie	-0.2	-0.1	-0.1	-0.1	-0.1	-0.1	-0.1	-0.1	-0.1
Verhandelbare diensten	-0.1	-0.1	0.2	-0.4	-0.2	-0.1	-0.1	-0.0	-0.0

(^) Gemiddelden van periodes

Tabel 2 VOORNAAMSTE HYPOTHESEN OVER DE OVERHEIDSUITGAVEN*(groeivoeten in volume voor rubrieken 3 tot 9)*

	07^02	13^08	08	09	10	11	12	13
1. Werkgelegenheid bij de overheid	1.1	0.4	0.3	0.3	0.4	0.4	0.5	0.5
1. Federale overheid	-1.0	-0.5	-0.8	-0.5	-0.4	-0.4	-0.4	-0.2
2. Gemeenschappen en gewesten	1.5	0.5	0.5	0.4	0.5	0.6	0.6	0.6
3. Lagere overheid	1.9	0.6	0.6	0.6	0.6	0.7	0.7	0.7
4. Sociale zekerheid	0.7	0.3	0.3	0.3	0.4	0.4	0.4	0.4
2. Sociale programmatie en 'wage drift'								
1. Federale overheid (incl. defensie)	--	1.0	1.1	1.0	1.1	0.9	0.8	0.8
2. Gemeenschappen en gewesten	--	1.0	1.2	1.6	1.2	0.9	0.6	0.6
3a. Lagere overheid - onderwijssubs.	--	1.1	1.0	2.7	1.5	0.6	0.5	0.5
3b. Lagere overheid - overige	--	1.0	1.1	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0
4. Sociale zekerheid	--	1.0	1.2	1.0	1.0	1.0	1.0	1.0
3. Bruto-aankoop van goederen en diensten	2.8	2.0	2.9	1.8	1.8	1.9	1.9	1.9
1. Federale overheid	-0.6	-0.1	-0.4	0.7	-0.7	-0.4	-0.0	-0.0
2. Gemeenschappen en gewesten	4.6	2.4	4.4	1.5	2.2	2.1	2.0	1.9
3. Lagere overheid	3.6	3.0	2.8	3.0	3.0	3.0	3.0	3.0
4. Sociale zekerheid	1.4	2.6	3.5	2.4	2.4	2.4	2.4	2.4
<i>Deflator: aankoop van goederen en diensten</i>	3.0	2.2	3.8	2.0	1.9	1.9	1.9	1.9
4. Bruto-kapitaalvorming	2.8	2.9	-1.3	8.5	2.1	11.7	6.6	-10.1
1. Federale overheid en sociale zekerheid	47.2	4.8	10.1	33.8	-11.3	-4.1	0.2	0.3
2. Gemeenschappen en gewesten	0.4	1.7	2.1	1.9	1.7	1.6	1.4	1.4
3. Lagere overheid	4.8	4.1	-7.3	6.3	7.8	25.7	11.7	-19.5
<i>Deflator: overheidsinvesteringen</i>	1.3	1.8	2.3	1.6	1.7	1.8	1.8	1.8
5. Sociale verstrekkingen in natura	1.9	3.3	5.4	3.2	3.3	3.0	2.4	2.5
1. Federale overheid	-13.6	8.9	53.3	-0.0	0.0	-0.0	0.0	-0.0
2. Gemeenschappen en gewesten	2.0	2.8	-0.5	3.5	3.5	3.5	3.5	3.5
3. Lagere overheid	2.3	-1.9	-3.8	-5.1	-0.6	-0.6	-0.6	-0.7
4. Sociale zekerheid	3.3	3.4	6.0	3.4	3.3	3.0	2.3	2.4
<i>Deflator: sociale verstrekkingen in natura</i>	3.5	2.9	4.0	3.4	2.4	2.5	2.5	2.6
6. Overige lopende overdrachten aan de gezinnen en izw's	2.7	2.7	1.6	3.1	2.7	2.9	2.9	3.0
1. Federale overheid	4.6	2.5	1.8	3.0	2.5	2.5	2.5	2.6
2. Gemeenschappen en gewesten	5.6	3.7	2.2	4.2	4.1	4.0	3.9	4.0
3. Lagere overheid	2.3	2.4	1.9	2.5	2.7	2.6	2.4	2.6
4. Sociale zekerheid	1.8	2.5	1.5	2.9	2.5	2.7	2.8	2.9
<i>Deflator: nationaal indexcijfer der consumptieprijzen</i>	2.0	2.2	3.8	2.0	1.9	1.9	1.9	1.9
7. Lopende overdrachten aan de ondernemingen	7.7	3.0	5.4	7.6	1.3	1.2	1.2	1.1
1. Federale overheid	6.3	4.4	10.7	12.8	0.6	0.7	0.7	0.7
2. Gemeenschappen en gewesten	9.1	0.5	-11.4	2.8	2.9	2.9	2.9	3.0
3. Lagere overheid	0.7	1.6	1.5	1.5	1.5	1.6	1.6	1.6
4. Sociale zekerheid	14.9	3.3	12.6	3.9	1.5	1.0	0.6	0.5
<i>Deflator: nationaal indexcijfer der consumptieprijzen</i>	2.0	2.2	3.8	2.0	1.9	1.9	1.9	1.9
8. Lopende overdrachten aan het buitenland	4.8	2.1	2.7	-1.6	12.0	-2.3	2.2	-0.4
1. Federale overheid	4.8	2.2	2.7	-1.6	12.3	-2.3	2.3	-0.4
2. Gemeenschappen en gewesten	7.1	-0.0	0.0	-0.0	-0.0	-0.0	-0.0	-0.0
<i>Deflator: nationaal indexcijfer der consumptieprijzen</i>	2.0	2.2	3.8	2.0	1.9	1.9	1.9	1.9
9. Kapitaaloverdrachten	14.6	1.8	-7.3	6.6	7.1	2.3	1.2	1.2
1. Federale overheid	65.2	3.1	-13.9	13.1	13.4	3.4	1.4	1.4
2. Gemeenschappen en gewesten	4.7	0.9	-0.6	1.2	1.2	1.2	1.2	1.2
3. Lagere overheid	22.3	-1.1	-1.9	-1.0	-0.9	-0.9	-0.9	-0.9
4. Sociale zekerheid	-13.7	-2.2	-3.7	-2.0	-1.9	-1.8	-1.8	-1.9
<i>Deflator: nationaal indexcijfer der consumptieprijzen</i>	2.0	2.2	3.8	2.0	1.9	1.9	1.9	1.9

Tabel 3 HYPOTHESEN INZAKE SOCIALEZEKERHEIDSPRESTATIES

	07^02	13^08	07	08	09	10	11	12	13
<i>I. Groeivoeten in volume</i>									
1. Pensioenen	1.6	3.1	2.0	2.8	2.7	2.4	3.2	3.6	3.7
a. Werknemers (a)	1.6	3.1	1.7	2.6	2.7	2.4	3.3	3.8	3.8
(RP: begrotingscijfer)	1.6	3.2	1.7	3.3	2.7	2.4	3.3	3.8	3.8
b. Zelfstandigen (a)	1.8	3.2	3.9	4.6	3.1	2.7	2.8	3.1	3.1
c. Vastbenoemd personeel bij de RSZ-PPO	3.6	2.6	4.8	2.6	2.7	2.6	2.6	2.6	2.6
d. Aangeslotenen bij de DOSZ	0.4	0.8	-1.9	1.8	0.6	0.6	0.6	0.6	0.6
2. ziv-uitkeringen	3.6	2.8	6.5	3.4	2.9	2.8	2.4	2.8	2.6
a. Werknemers	3.4	2.8	6.0	3.2	2.8	2.8	2.4	2.9	2.6
- Primaire ongeschiktheid	3.5	2.4	13.5	4.4	1.6	2.0	2.2	2.2	2.2
- Invaliditeit (b)	3.4	2.8	4.1	3.0	3.2	2.9	2.3	2.9	2.6
- Moederschapsrust (b)	4.2	3.5	1.2	1.8	3.7	4.0	4.1	4.0	3.7
- Mijnerwerkers en zeelieden	-11.0	-11.2	-5.1	-8.2	-11.9	-11.9	-11.9	-11.9	-11.9
b. Zelfstandigen	7.1	3.4	14.0	6.5	3.8	3.3	2.0	2.4	2.1
3. Kinderbijslagen (b)	0.9	1.6	1.0	1.1	1.9	1.8	1.7	1.7	1.6
a. Werknemers, RSZ-PPO inbegrepen	1.0	1.6	0.8	0.7	1.9	1.8	1.7	1.8	1.7
(RKW: begrotingscijfer)	0.9	1.4	1.1	0.4	1.7	1.6	1.5	1.5	1.4
b. Zelfstandigen	-0.6	2.3	4.0	5.8	2.6	1.7	1.3	1.3	1.1
c. Gewaarborgde gezinsbijslag	2.3	1.4	-8.5	-2.1	2.1	2.1	2.1	2.1	2.1
4. Arbeidsongevallen van het FAO	0.7	1.0	2.2	0.2	1.3	1.1	1.1	1.1	1.0
5. Beroepsziekten	-1.9	-2.4	-2.2	-3.0	-1.8	-2.3	-2.4	-2.4	-2.4
<i>II. Groeivoeten alvorens toepassing van indexeringsregels</i>									
Geneeskundige zorgen	5.0	4.2	4.8	7.6	3.9	3.9	3.7	3.1	3.2
a. Werknemers, incl. ambtenaren (c)	4.8	3.7	3.9	4.6	3.8	3.8	3.6	3.0	3.2
(ziv-gv: begrotingscijfer)	3.4	3.8	4.4	4.7	3.9	3.9	3.7	3.1	3.2
b. Zelfstandigen (c)	5.3	10.7	8.6	47.1	3.9	3.7	3.6	3.0	3.1
c. Aangeslotenen bij de DOSZ	-1.3	1.2	1.3	-0.0	0.9	1.4	1.5	1.6	1.6
d. Aan buitenlandse sz-instellingen	14.8	8.2	68.6	6.3	8.2	8.8	8.5	8.5	8.6
e. Vlaamse zorgverzekering	--	2.6	8.5	6.9	2.0	1.7	1.6	1.8	1.7
<i>III. In duizendtallen (jaargemiddelden)</i>									
1. Niet werkzoekende uitkeringsgerechtigde volledig werklozen	130.9	97.9	107.9	99.2	97.1	94.1	96.3	99.0	101.9
2. Vrijwillig deeltijdse werklozen	30.0	26.9	29.3	27.9	27.1	26.7	26.6	26.5	26.4
3. Deeltijds werklozen met behoud van rechten en IGU	44.9	55.4	47.5	49.9	52.1	54.3	56.5	58.6	60.8
4. Van inschrijving vrijgestelde werklozen wegens beroepsopleiding, familiale en sociale redenen of studies	40.9	53.6	49.4	51.5	53.1	53.8	54.2	54.4	54.5
5. Activeringsprogramma's: PWA's, Eerste werkervaring	13.6	4.1	8.3	6.6	5.3	4.2	3.4	2.7	2.2
6. Twerkstelling met loonsubsidie	84.7	156.1	131.2	147.8	154.7	156.8	158.2	159.2	159.9
a. Doorstromingsprogramma's	5.3	6.1	5.7	6.0	6.0	6.1	6.1	6.1	6.1
b. Activering zonder dienstencheques	38.3	46.7	46.6	46.5	46.5	46.5	46.7	46.9	47.0
- dienstenbanen oude stijl	1.7	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
- activaplanbanen met RVA-vergoeding, incl. SINE's	25.2	28.5	30.6	29.1	28.5	28.3	28.3	28.3	28.3
- activaplanbanen zonder RVA-vergoeding	11.4	18.2	16.1	17.4	18.0	18.2	18.4	18.6	18.7
c. Sociale Maribel	21.8	22.2	25.0	24.1	23.4	22.6	21.9	21.1	20.3
d. Dienstenchequewerknemers	19.0	80.0	52.6	70.0	77.6	80.4	82.4	84.0	85.4
- activaplanbanen met RVA-vergoeding	7.3	30.6	20.1	26.8	29.7	30.8	31.6	32.2	32.7
- activaplanbanen zonder RVA-vergoeding	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
- gewone jobs	11.8	49.3	32.5	43.2	47.9	49.6	50.9	51.8	52.7
e. Jongerenbonus non-profit	0.2	1.2	1.3	1.2	1.2	1.2	1.2	1.1	1.1
7. Loopbaanonderbrekingen	182.1	252.0	223.3	234.8	243.4	250.4	256.4	261.4	265.7
8. Bruggpensioenen	110.6	113.8	114.3	113.9	116.9	116.3	114.9	111.1	109.7
<i>IV. Loonsubsidies via sociale zekerheid (d)</i>									

(a) Berekend met het model PENSION (werknemersregeling) respectievelijk het model MOSES (regeling der zelfstandigen).

(b) Aantal kinderen en aantal invaliden overeenkomstig het langetermijnmodel MALTESE.

(c) Inclusief het ligdagprijsgedeelte dat voordien ten laste was van Volksgezondheid, en met integratie van de kleine risico's in de regeling voor zelfstandigen.

(d) Zie tabel 5.

(^) Gemiddelden van periodes

Tabel 4 VERKLARING VAN DE SOCIALE PREMIES

(groeivoeten)	07^02	13^08	07	08	09	10	11	12	13
1. Werknemersregeling									
a. Sector van de ondernemingen incl. overheidsbedrijven									
1. Reëel uurloon per werknemer	0.7	1.3	0.7	0.7	0.7	1.3	1.6	1.7	1.7
2. Effectieve arbeidsduur per werknemer	-0.2	-0.2	0.2	-0.4	-0.2	-0.1	-0.1	-0.1	-0.1
3. Tewerkstelling	0.9	1.2	2.2	1.6	1.1	1.1	1.3	1.2	1.2
- verwerkend en nijverheid, energie en bouw	-1.2	-0.6	0.4	-1.2	-0.9	-0.5	-0.3	-0.3	-0.6
- verhandelbare diensten	1.8	2.0	2.9	2.7	1.9	1.7	1.9	1.8	1.8
4. Bruto-loosom, voor indexatie	1.4	2.4	3.1	1.9	1.6	2.3	2.8	2.9	2.8
5. Loonindexering	1.8	2.2	1.7	3.2	2.4	2.1	1.9	1.9	2.0
p.m. deflator consumptieprijzen	2.1	2.2	2.0	3.8	2.0	1.9	1.9	1.9	1.9
6. Bruto-loosom	3.2	4.7	4.8	5.1	4.0	4.5	4.8	4.9	4.8
- aanslagbasis van bijdragen	3.2	4.7	4.7	5.1	4.0	4.5	4.8	4.9	4.8
b. Overheid: overheidsbedrijven (e)									
1. Bezoldiging per hoofd	3.7	3.4	2.9	3.8	3.1	3.3	3.3	3.4	3.4
2. Tewerkstelling	6.9	0.7	0.6	0.5	0.2	0.9	1.0	1.0	0.9
3. Bruto-loosom	7.1	4.2	3.5	4.3	3.3	4.3	4.5	4.5	4.4
c. Overheidssector excl. overheidsbedrijven									
1. Bezoldiging per hoofd	3.0	3.2	3.7	3.8	4.0	3.3	2.9	2.6	2.7
2. Tewerkstelling	1.0	0.4	0.4	0.3	0.3	0.4	0.4	0.4	0.5
3. Bruto-loosom	4.0	3.6	4.2	4.1	4.4	3.7	3.3	3.0	3.2
d. Bijdragen, nominaal	3.3	4.9	5.4	4.8	4.5	5.0	5.1	5.1	5.1
1. Werkgeversbijdragen	3.6	5.0	4.8	4.6	4.6	5.1	5.2	5.2	5.1
a. Privé-sector (a)	3.4	5.1	5.0	4.6	4.6	5.3	5.4	5.4	5.4
b. Overheidsbedrijven (e)	7.2	5.5	1.6	5.6	4.1	5.8	6.1	5.9	5.6
c. Overheid excl. overheidsbedrijven	4.6	3.8	4.0	4.3	4.5	3.8	3.4	3.2	3.4
2. Werknemersbijdragen	2.6	4.8	6.7	5.1	4.2	4.8	4.9	5.0	4.9
a. Privé-sector	2.1	5.1	6.8	5.3	4.1	5.1	5.3	5.5	5.3
b. Overheidssector	4.7	3.6	6.4	4.1	4.3	3.7	3.3	3.0	3.2
e. Impliciete bijdragevoeten (b)									
1. Werkgeversbijdragen									
a. Privé-sector (a)	24.8	24.9	24.6	24.5	24.7	24.8	25.0	25.1	25.2
b. Overheid: overheidsbedrijven (e)	30.8	31.3	29.9	30.3	30.6	31.0	31.5	31.9	32.3
c. Overheid excl. overheidsbedrijven	11.9	12.1	12.0	12.1	12.1	12.1	12.1	12.1	12.1
2. Werknemersbijdragen									
a. Privé-sector incl. overheidsbedrijven (e)	10.5	10.4	10.2	10.3	10.3	10.3	10.4	10.4	10.5
b. Overheidssector	9.3	9.5	9.5	9.5	9.5	9.5	9.5	9.5	9.5
2. Regeling der zelfstandigen									
a. Inkomen per hoofd (c)	3.0	2.0	5.4	-2.3	1.3	3.0	3.6	3.5	3.1
b. Aantal zelfstandigen (c)	-0.5	1.0	0.0	1.1	1.1	1.9	0.9	0.3	0.4
c. Inkomen van de zelfstandigen (c)	2.5	3.0	5.4	-1.2	2.5	5.0	4.5	3.8	3.6
d. Herwaarderingscoëfficiënt	0.3	-0.3	-0.8	-0.3	0.3	0.1	-1.9	-0.1	0.0
e. Aanslagbasis van de bijdragen	2.7	2.7	4.7	-1.5	2.8	5.1	2.6	3.7	3.6
f. Bijdragen	4.0	5.1	4.2	12.7	2.8	5.1	2.6	3.7	3.6
g. Impliciete bijdragevoet (b)	13.2	15.6	13.6	15.6	15.6	15.6	15.6	15.6	15.6
3. Regeling der uitkeringstrekkers									
a. Bijdragen	5.7	5.6	7.9	5.1	6.2	5.3	5.6	5.4	6.0
b. Impliciete bijdragevoet (b)	3.0	3.1	3.1	3.1	3.1	3.1	3.1	3.1	3.1
p.m. ex ante bijdrageverminderingen (d)	4219	5465	5386	5405	5434	5426	5459	5508	5560
werkgeversbijdragen	3900	4903	4744	4788	4805	4836	4906	4998	5085
waarin voor overheidsbedrijven (e)	35	34	36	36	35	34	34	34	33
werknemersbijdragen	319	562	642	617	629	589	553	510	474

(a) De bijdrageverminderingen in het kader van de 'Sociale Maribel' worden door de Sociale Zekerheid geïnd en vervolgens via daartoe opgerichte fondsen als een loonsubsidie teruggestort aan de bedrijven die voldoen aan de gestelde voorwaarden.

(b) Bijdragen uitgedrukt in % van de aanslagbasis. Voor meer detail zie tabel 6.

(c) van het jaar t-3.

(d) Zie tabel 5. De zogenaamde bijdrageverminderingen in het kader van de 'Sociale Maribel' niet inbegrepen, zie voetnoot (a).

(e) VRT, RTBF en BRP (vanaf 2002), Aquafin (tot 2004), De Lijn, TEC, STIB.

Tabel 5 HYPOTHESEN M.B.T. SOCIALE ZEKERHEIDSBIJDRAGEN EN LOONSUBSIDIES: EX ANTE BEDRAGEN*(in miljoen euro)*

	07	08	09	10	11	12	13	13-07
1. Patronale bijdrageverminderingen	4744	4788	4805	4836	4906	4998	5085	341
- Lage en hogeloonwerkgelegenheid (a)	4132	4175	4190	4217	4281	4367	4449	318
- Speciale banenplannen (b)	612	613	615	619	625	631	636	23
2. Loonsubsidies	2327	2990	3514	3628	3735	3840	3943	1616
<i>a. via sociale zekerheid</i>								
- Sociale Maribel	605	605	605	605	605	605	605	-0
- Jongerenbonus non-profit	30	31	31	31	32	32	32	2
- Activering van werkloosheidsuitkeringen	245	254	268	278	288	296	305	60
- Dienstencheques	614	873	967	1022	1069	1111	1151	537
<i>b. via federale fiscaliteit</i>								
- Overuren-, nacht- en ploegenwerksubsidie	616	831	1216	1245	1276	1309	1342	726
- Onderzoek en ontwikkeling (ondernemingen) (c)	87	104	122	127	133	139	146	59
- Algemene subsidie	50	208	217	226	237	249	261	211
- Sectorspecifieke subsidies (d)	36	38	40	42	44	46	48	11
<i>c. via gewesten</i>								
- Indienstneming oudere werklozen (Vlaams Gewest)	30	32	33	35	36	37	38	8
- Prime à l'emploi (Waals Gewest)	15	15	15	15	15	15	15	1
Totaal ten gunste van werkgevers	7071	7778	8319	8464	8641	8838	9029	1957
3. Persoonlijke bijdrageverminderingen	642	617	629	589	553	510	474	-168

(a) Alle verminderingen die niet vallen onder de rubriek speciale banenplannen, d.w.z. incl. doelgroepsupplementen voor "oudere werknemers" en "arbeidsherverdeling".

(b) Zowel basisgedeelte van de structurele vermindering als het doelgroepsupplement voor 3 doelgroepcategorieën:
 (1) zowel "jonge werknemers" als startbanen oude stijl, (2) zowel "eerste aanwervingen" als plan-plus 1/2/3 oude stijl,
 (3) zowel "langdurig werklozen" als voordeel-, diensten- en activaplanbanen oude stijl.

(c) "Partnerships met universiteiten" en "jonge innoverende ondernemingen".

(d) Maatregelen "Koopvaardij, baggeraars, zeesleepvaart, zeevisserij".

Tabel 6 HYPOTHESEN M.B.T. SOCIALE ZEKERHEIDSBIJDRAGEVOETEN EN LOONSUBSIDIEVOETEN

	07	08	09	10	11	12	13	13-07
Gemiddelde werkgeversbijdragevoet (markt)	33.84	33.42	33.57	33.66	33.70	33.66	33.68	-0.16
- Wettelijke bijdragevoet na verminderingen	25.16	25.05	25.18	25.36	25.50	25.62	25.75	0.59
- Fictieve bijdragevoet	3.19	2.93	2.98	2.94	2.87	2.74	2.68	-0.51
- Extrawettelijke bijdragevoet	2.09	2.06	2.04	2.02	2.00	1.98	1.96	-0.13
- Aanvullende pensioenbijdragevoet	3.40	3.38	3.36	3.34	3.33	3.31	3.30	-0.11
- p.m. Bijdrageverminderingvoet (ex ante)	4.97	4.77	4.60	4.43	4.29	4.17	4.05	-0.92
Gemiddelde loonsubsidievoet (markt)	2.42	2.98	3.37	3.33	3.27	3.20	3.14	0.72
Werkgeversbijdragevoeten in verwerkende nijverheid	40.00	38.33	38.47	38.60	38.67	38.64	38.67	-1.33
- Lageloonwerkgelegenheid - min-vijftigers	35.73	35.09	35.63	36.39	36.78	36.98	37.24	1.51
- Hogeloonwerkgelegenheid - min-vijftigers	41.10	39.36	39.49	39.55	39.57	39.51	39.50	-1.60
- Speciale banen	25.36	24.35	24.95	25.50	25.99	26.42	26.90	1.55
- Lageloonwerkgelegenheid - ouderen	32.31	30.53	30.51	30.30	30.44	30.36	30.27	-2.04
- Hogeloonwerkgelegenheid - ouderen	41.15	38.95	38.87	38.86	38.86	38.77	38.78	-2.37
Werkgeversbijdragevoeten in verhandelbare diensten	31.34	31.36	31.54	31.66	31.71	31.71	31.78	0.44
- Lageloonwerkgelegenheid - min-vijftigers	28.44	29.24	29.90	30.42	30.76	31.03	31.44	3.00
- Hogeloonwerkgelegenheid - min-vijftigers	32.96	32.69	32.70	32.66	32.58	32.44	32.34	-0.62
- Speciale banen	19.15	19.80	20.45	21.03	21.56	22.05	22.55	3.39
- Lageloonwerkgelegenheid - ouderen	28.34	28.69	29.50	30.28	31.05	31.74	32.38	4.04
- Hogeloonwerkgelegenheid - ouderen	33.16	32.85	32.76	32.63	32.49	32.33	32.26	-0.90
Loonsubsidievoeten in verwerkende nijverheid	3.02	4.04	5.60	5.59	5.59	5.59	5.59	2.57
- Lageloonwerkgelegenheid - min-vijftigers	2.81	3.82	5.37	5.37	5.36	5.36	5.36	2.54
- Hogeloonwerkgelegenheid - min-vijftigers	2.98	4.02	5.61	5.61	5.61	5.61	5.61	2.63
- Speciale banen	5.22	5.32	5.26	5.18	5.10	5.00	4.92	-0.30
- Lageloonwerkgelegenheid - ouderen	3.15	4.14	5.68	5.66	5.65	5.63	5.62	2.47
- Hogeloonwerkgelegenheid - ouderen	3.11	4.14	5.73	5.73	5.72	5.72	5.72	2.61
Loonsubsidievoeten in verhandelbare diensten	1.42	1.53	1.49	1.44	1.40	1.35	1.30	-0.11
- Lageloonwerkgelegenheid - min-vijftigers	1.81	1.90	1.84	1.78	1.72	1.65	1.59	-0.22
- Hogeloonwerkgelegenheid - min-vijftigers	1.14	1.26	1.24	1.21	1.17	1.13	1.09	-0.04
- Speciale banen	6.72	6.74	6.60	6.43	6.25	6.06	5.88	-0.84
- Lageloonwerkgelegenheid - ouderen	1.47	1.51	1.41	1.33	1.25	1.18	1.12	-0.35
- Hogeloonwerkgelegenheid - ouderen	0.69	0.82	0.80	0.78	0.75	0.73	0.71	0.02

B. Macro-economische resultaten

Tabel 7 BESTEDING VAN HET BINNENLANDS PRODUCT IN VOLUME

(groeivoeten)

	07//01	13//07	07/06	08/07	09/08	10/09	11/10	12/11	13/12
1. Consumptieve bestedingen van de particulieren	1.5	1.7	2.5	1.4	1.6	1.8	1.8	1.8	1.9
2. Consumptieve bestedingen van de overheid	1.5	2.1	2.2	2.8	1.9	2.1	2.0	1.9	1.9
3. Brutovorming van vast kapitaal	3.4	2.8	5.0	2.2	2.7	3.2	3.7	3.1	1.9
a. Bedrijfsinvesteringen	2.6	3.1	5.3	3.2	2.6	3.7	3.0	2.9	3.4
b. Overheidsinvesteringen	2.6	2.6	2.7	-1.3	8.5	2.1	11.7	6.6	-10.1
c. Investerings in woongebouwen	5.8	2.0	5.1	0.9	1.1	2.4	2.8	2.4	2.3
4. Binnenlandse bestedingen	2.0	2.0	2.9	1.8	1.9	2.2	2.3	2.1	1.9
5. Uitvoer van goederen en diensten	3.5	5.0	4.6	4.3	3.6	5.9	5.5	5.4	5.4
a. Goederen	3.8	5.1	5.0	4.4	3.9	6.0	5.7	5.5	5.4
b. Diensten	2.7	4.6	2.7	3.5	2.6	5.6	5.3	5.4	5.6
6. Finale bestedingen	2.7	3.5	3.7	3.0	2.7	4.0	3.9	3.8	3.7
7. Invoer van goederen en diensten	3.6	5.1	4.9	4.5	3.9	5.8	5.6	5.5	5.4
a. Goederen	4.1	5.3	4.8	4.8	4.2	6.0	5.9	5.6	5.5
b. Diensten	1.5	4.5	6.2	3.8	3.1	5.3	5.0	5.0	4.8
8. Bruto binnenlands product tegen marktprijzen	2.1	2.0	2.7	1.7	1.7	2.4	2.3	2.1	2.1

(/) Groeivoeten

(//) Gemiddelde groeivoeten

Tabel 8 OPBOUW VAN HET BINNENLANDS PRODUCT IN VOLUME

(aanbreng in procent)

	07^02	13^08	07	08	09	10	11	12	13
1. Consumptieve bestedingen van de particulieren	0.8	0.9	1.3	0.7	0.8	0.9	1.0	1.0	1.0
2. Consumptieve bestedingen van de overheid	0.3	0.5	0.5	0.6	0.4	0.5	0.5	0.4	0.4
3. Brutovorming van vast kapitaal	0.7	0.6	1.0	0.5	0.6	0.7	0.8	0.7	0.4
a. Bedrijfsinvesteringen	0.3	0.4	0.7	0.4	0.4	0.5	0.4	0.4	0.5
b. Overheidsinvesteringen	0.0	0.0	0.0	-0.0	0.1	0.0	0.2	0.1	-0.2
c. Investerings in woongebouwen	0.3	0.1	0.3	0.1	0.1	0.1	0.2	0.1	0.1
4. Veranderingen in voorraden	0.2	0.0	-0.1	-0.0	-0.0	0.1	0.0	-0.0	0.0
5. Binnenlandse bestedingen	2.0	2.0	2.8	1.8	1.8	2.2	2.2	2.0	1.8
6. Uitvoer van goederen en diensten	3.0	4.7	4.0	3.8	3.3	5.4	5.2	5.3	5.4
a. Goederen	2.6	4.0	3.6	3.3	2.9	4.6	4.4	4.4	4.5
b. Diensten	0.4	0.6	0.4	0.5	0.4	0.7	0.7	0.8	0.8
7. Finale bestedingen	5.0	6.7	6.8	5.6	5.1	7.6	7.4	7.3	7.2
8. Invoer van goederen en diensten	-2.9	-4.7	-4.1	-3.9	-3.5	-5.2	-5.2	-5.2	-5.2
a. Goederen	-2.7	-4.1	-3.4	-3.4	-3.1	-4.5	-4.5	-4.5	-4.5
b. Diensten	-0.2	-0.5	-0.7	-0.4	-0.3	-0.6	-0.5	-0.6	-0.5
9. Bruto binnenlands product tegen marktprijzen	2.1	2.0	2.7	1.7	1.7	2.4	2.3	2.1	2.1

(^) Gemiddelden van periodes

Tabel 9 BESTEDING VAN HET BINNENLANDS PRODUCT TEGEN LOPENDE PRIJZEN*(in miljoen euro)*

	06	07	08	09	10	11	12	13
1. Consumptieve bestedingen van de particulieren	166254	173819	182908	189558	196590	203914	211559	219675
2. Consumptieve bestedingen van de overheid	70774	74002	78695	82734	86461	90156	93755	97673
3. Brutovorming van vast kapitaal	65685	70341	73568	76829	80691	85069	89102	92243
a. Bedrijfsinvesteringen	42015	45047	47606	49748	52504	54998	57447	60275
b. Overheidsinvesteringen	5324	5548	5598	6169	6404	7283	7901	7232
c. Investerings in woongebouwen	18346	19746	20365	20913	21783	22788	23754	24737
4. Binnenlandse bestedingen	306541	320049	338032	352007	366980	382450	397774	413018
5. Uitvoer van goederen en diensten	277641	296021	314109	330372	354252	379052	405833	434643
6. Finale bestedingen	584182	616070	652141	682379	721233	761502	803608	847661
7. Invoer van goederen en diensten	267560	285469	305602	321947	344450	369112	395217	422945
8. Bruto binnenlands product tegen marktprijzen	316622	330601	346539	360431	376783	392390	408390	424716
9. Saldo van de primaire inkomens ontvangen uit het buitenland	3869	4058	4284	4457	4572	4654	4734	4812
10. Bruto nationaal inkomen	320491	334659	350823	364889	381355	397045	413124	429528

Tabel 10 BESTEDING VAN HET BINNENLANDS PRODUCT TEGEN LOPENDE PRIJZEN*(in procent van het bbp)*

	07^02	13^08	07	08	09	10	11	12	13
1. Consumptieve bestedingen van de particulieren	52.9	52.2	52.6	52.8	52.6	52.2	52.0	51.8	51.7
2. Consumptieve bestedingen van de overheid	22.6	22.9	22.4	22.7	23.0	22.9	23.0	23.0	23.0
3. Brutovorming van vast kapitaal	20.0	21.5	21.3	21.2	21.3	21.4	21.7	21.8	21.7
a. Bedrijfsinvesteringen	13.1	14.0	13.6	13.7	13.8	13.9	14.0	14.1	14.2
b. Overheidsinvesteringen	1.7	1.8	1.7	1.6	1.7	1.7	1.9	1.9	1.7
c. Investerings in woongebouwen	5.2	5.8	6.0	5.9	5.8	5.8	5.8	5.8	5.8
4. Binnenlandse bestedingen	96.1	97.5	96.8	97.5	97.7	97.4	97.5	97.4	97.2
5. Uitvoer van goederen en diensten	85.2	95.8	89.5	90.6	91.7	94.0	96.6	99.4	102.3
6. Finale bestedingen	181.3	193.2	186.3	188.2	189.3	191.4	194.1	196.8	199.6
7. Invoer van goederen en diensten	81.3	93.2	86.3	88.2	89.3	91.4	94.1	96.8	99.6
8. Bruto binnenlands product tegen marktprijzen	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
9. Saldo van de primaire inkomens ontvangen uit het buitenland	1.1	1.2	1.2	1.2	1.2	1.2	1.2	1.2	1.1
10. Bruto nationaal inkomen	101.1	101.2	101.2	101.2	101.2	101.2	101.2	101.2	101.1

(^) Gemiddelden van periodes

Tabel 11 DEFLATOREN VAN HET BBP EN DE BELANGRIJKSTE BESTEDINGSCATEGORIEËN*(groeivoeten)*

	07//01	13//07	07/06	08/07	09/08	10/09	11/10	12/11	13/12
1. Consumptieve bestedingen particulieren									
a. Deflator	2.1	2.2	2.0	3.8	2.0	1.9	1.9	1.9	1.9
1. Exclusief energie	2.0	2.1	2.1	2.7	2.0	2.0	1.9	1.9	2.0
. Voeding, drank en tabak	2.0	2.2	3.3	4.2	2.2	1.9	1.7	1.6	1.6
. Andere goederen	1.0	1.7	1.3	1.8	1.8	1.8	1.7	1.6	1.6
. Diensten	2.2	2.0	1.8	2.5	1.9	1.9	1.9	2.0	2.1
. Huurprijzen	2.3	2.6	2.6	2.8	2.6	2.5	2.5	2.5	2.5
2. Energie	4.0	4.3	1.9	17.7	2.5	1.5	1.7	1.7	1.6
. Verwarming, elektriciteit	3.4	5.3	1.8	22.5	3.7	1.7	1.8	1.8	1.7
. Transport	4.9	2.7	2.1	10.7	0.4	1.1	1.5	1.5	1.5
b. Inflatie exclusief voeding, drank, tabak en energie	2.0	2.1	1.9	2.4	2.0	2.0	2.0	2.0	2.1
c. Nationaal indexcijfer der consumptieprijzen	2.0	2.2	1.8	3.8	2.0	1.9	1.9	1.9	1.9
d. Gezondheidsindex	1.8	2.2	1.8	3.5	2.1	2.0	1.9	1.9	2.0
2. Consumptieve bestedingen overheid	3.1	2.6	2.3	3.4	3.1	2.4	2.2	2.1	2.2
3. Brutovorming van vast kapitaal	1.5	1.8	2.0	2.3	1.7	1.8	1.7	1.6	1.6
a. Bedrijfsinvesteringen	0.7	1.8	1.8	2.4	1.8	1.8	1.7	1.5	1.5
b. Overheidsinvesteringen	1.3	1.8	1.4	2.3	1.6	1.7	1.8	1.8	1.8
c. Investerings in woongebouwen	3.5	1.8	2.4	2.2	1.5	1.7	1.8	1.8	1.8
4. Binnenlandse bestedingen	2.1	2.3	1.5	3.7	2.2	2.0	1.9	1.9	1.9
5. Uitvoer van goederen en diensten	1.5	1.5	1.9	1.8	1.5	1.3	1.4	1.5	1.6
6. Finale bestedingen	1.8	1.9	1.7	2.8	1.9	1.6	1.6	1.7	1.7
7. Invoer van goederen en diensten	1.6	1.6	1.7	2.4	1.4	1.1	1.4	1.5	1.6
8. Bruto binnenlands product tegen marktprijzen	2.0	2.2	1.7	3.1	2.3	2.1	1.8	1.9	1.9

(/) Groeivoeten*(//)* Gemiddelde groeivoeten**Tabel 12 OPBOUW VAN DE PRIJSONTWIKKELING VAN DE FINALE BESTEDINGEN***(aanbreng in procent)*

	07^02	13^08	07	08	09	10	11	12	13
1. Binnenlandse kosten per eenheid product (a+b+c)	1.1	1.1	0.9	1.6	1.2	1.1	1.0	1.0	1.0
a. Loonkosten	0.4	0.6	0.5	0.8	0.7	0.5	0.6	0.6	0.6
b. Netto indirecte belastingen	0.1	0.1	-0.1	0.1	0.0	0.1	0.1	0.1	0.1
c. Bruto-exploitatieoverschot	0.6	0.4	0.5	0.7	0.5	0.5	0.3	0.3	0.3
2. Invoerprijzen	0.7	0.7	0.8	1.1	0.6	0.5	0.6	0.7	0.7
3. Deflator van finale bestedingen (1+2)	1.8	1.8	1.7	2.8	1.8	1.6	1.6	1.6	1.7

(^) Gemiddelden van periodes

Tabel 13 BESCHIKBAAR INKOMEN, BESPARINGEN EN VORDERINGENOVERSCHOT: RAMINGEN TEGEN LOPENDE PRIJZEN*(in miljoen euro)*

	06	07	08	09	10	11	12	13
1. Bruto binnenlands inkomen tegen marktprijzen	316622	330601	346539	360431	376783	392390	408390	424716
Saldo van de primaire inkomens van/naar het buitenland	3869	4058	4284	4457	4572	4654	4734	4812
2. Bruto nationaal inkomen	320491	334659	350823	364889	381355	397045	413124	429528
Verbruik van vaste activa	47875	50123	52802	55208	57714	60286	62920	65636
3. Netto nationaal inkomen	272616	284536	298021	309681	323641	336758	350204	363892
Saldo van de inkomensoverdrachten van/naar het buitenland	-3557	-3545	-3779	-3832	-4350	-4371	-4571	-4672
4. Netto nationaal beschikbaar inkomen	269059	280990	294241	305849	319292	332388	345633	359221
Nationale consumptie	237028	247821	261603	272292	283052	294070	305314	317347
5. Netto nationale besparingen	32031	33169	32639	33557	36240	38318	40319	41873
Investerings in vaste activa	65685	70341	73568	76829	80691	85069	89102	92243
Veranderingen in voorraden	3828	1887	2861	2885	3238	3311	3358	3427
Saldo van de kapitaaltransacties met het buitenland	511	-21	-41	-243	-511	-569	-574	-583
6. Vorderingenoverschot van de totale economie	10904	11043	8971	8807	9514	9655	10204	11255

Tabel 14 VERDELING VAN HET NATIONAAL INKOMEN*(in miljoen euro)*

	06	07	08	09	10	11	12	13
Particulieren (*)								
1. Primair inkomen	228475	239261	249860	259827	270852	282376	294321	306826
. lonen en salarissen	162117	169877	177883	185558	193928	202837	212143	221960
. bruto-exploitatietooverschot	40866	42345	44228	45663	47265	48723	50213	51714
. inkomens uit vermogen	25491	27038	27749	28606	29659	30817	31966	33153
2. Netto lopende overdrachten	-40263	-42826	-45127	-46293	-48620	-51270	-54009	-56834
. sociale uitkeringen min sociale premies	-2718	-3876	-3854	-3634	-3935	-4099	-4270	-4331
. belastingen op inkomen	-39986	-41584	-44126	-45661	-47839	-50486	-53221	-56164
. overige overdrachten	2440	2633	2854	3002	3155	3314	3481	3660
3. Beschikbaar inkomen	188211	196435	204733	213534	222233	231106	240312	249991
Vennootschappen								
1. Primair inkomen	61429	64486	68663	71639	75854	78457	81409	84124
2. Netto lopende overdrachten	-9953	-9983	-10869	-11505	-12388	-13014	-13639	-14279
3. Beschikbaar inkomen	51476	54504	57794	60134	63466	65443	67770	69846
Overheid								
1. Primair inkomen	30593	30918	32305	33428	34654	36217	37400	38584
2. Netto lopende overdrachten	46667	49272	52225	53975	56667	59924	63087	66452
3. Beschikbaar inkomen	77260	80189	84530	87403	91321	96141	100487	105036
Buitenland								
1. Beschikbaar inkomen	3557	3545	3779	3832	4350	4371	4571	4672
Bruto nationaal inkomen	320491	334659	350823	364889	381355	397045	413124	429528

(*) Huishoudens en izw's t.b.v. huishoudens

Tabel 15 VERDELING VAN HET NATIONAAL INKOMEN*(in procent van het bruto nationaal inkomen)*

	06	07	08	09	10	11	12	13
Particulieren (*)								
1. Primair inkomen	71.3	71.5	71.2	71.2	71.0	71.1	71.2	71.4
. lonen en salarissen	50.6	50.8	50.7	50.9	50.9	51.1	51.4	51.7
. bruto-exploitatieoverschot	12.8	12.7	12.6	12.5	12.4	12.3	12.2	12.0
. inkomens uit vermogen	8.0	8.1	7.9	7.8	7.8	7.8	7.7	7.7
2. Netto lopende overdrachten	-12.6	-12.8	-12.9	-12.7	-12.7	-12.9	-13.1	-13.2
. sociale uitkeringen min sociale premies	-0.8	-1.2	-1.1	-1.0	-1.0	-1.0	-1.0	-1.0
. belastingen op inkomen	-12.5	-12.4	-12.6	-12.5	-12.5	-12.7	-12.9	-13.1
. overige overdrachten	0.8	0.8	0.8	0.8	0.8	0.8	0.8	0.9
3. Beschikbaar inkomen	58.7	58.7	58.4	58.5	58.3	58.2	58.2	58.2
Vennootschappen								
1. Primair inkomen	19.2	19.3	19.6	19.6	19.9	19.8	19.7	19.6
2. Netto lopende overdrachten	-3.1	-3.0	-3.1	-3.2	-3.2	-3.3	-3.3	-3.3
3. Beschikbaar inkomen	16.1	16.3	16.5	16.5	16.6	16.5	16.4	16.3
Overheid								
1. Primair inkomen	9.5	9.2	9.2	9.2	9.1	9.1	9.1	9.0
2. Netto lopende overdrachten	14.6	14.7	14.9	14.8	14.9	15.1	15.3	15.5
3. Beschikbaar inkomen	24.1	24.0	24.1	24.0	23.9	24.2	24.3	24.5
Buitenland								
1. Beschikbaar inkomen	1.1	1.1	1.1	1.1	1.1	1.1	1.1	1.1
Bruto nationaal inkomen	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
(*) Huishoudens en izw's t.b.v. huishoudens								

Tabel 16 PRODUCTIEFACTOREN EN PRODUCTIEKOSTEN

<i>(groeivoeten)</i>	07^02	13^08	07	08	09	10	11	12	13
1. Productie van de marktbedrijfstakingen	2.3	2.4	3.0	1.6	1.6	3.0	2.9	2.8	2.7
2. Arbeidsproductiviteit per hoofd									
a. Marktbedrijfstakingen	1.3	1.1	0.4	0.3	0.8	1.6	1.3	1.2	1.2
b. Verwerkende nijverheid	2.9	2.5	2.8	1.9	2.0	3.4	2.6	2.5	2.5
c. Marktdiensten (incl. vervoer)	0.9	0.6	-0.3	-0.4	0.4	1.1	0.9	0.9	0.8
3. Nominaal brutoloon per hoofd									
a. Marktbedrijfstakingen	2.3	3.4	2.6	3.5	2.9	3.3	3.4	3.6	3.6
b. Verwerkende nijverheid	2.4	3.4	2.6	3.7	2.9	3.4	3.3	3.5	3.5
c. Marktdiensten (incl. vervoer)	2.3	3.5	2.7	3.5	2.9	3.4	3.6	3.7	3.7
4. Reëel brutoloon per hoofd									
a. Marktbedrijfstakingen	0.2	1.1	0.6	-0.3	0.9	1.4	1.5	1.7	1.6
b. Verwerkende nijverheid	0.3	1.1	0.6	-0.0	0.9	1.4	1.4	1.6	1.5
c. Marktdiensten (incl. vervoer)	0.2	1.2	0.7	-0.3	0.9	1.5	1.7	1.8	1.7
5. Arbeidsproductiviteit per uur									
a. Marktbedrijfstakingen	1.4	1.2	0.2	0.6	1.0	1.7	1.4	1.3	1.3
b. Verwerkende nijverheid	3.0	2.6	2.9	2.0	2.1	3.5	2.7	2.6	2.5
c. Marktdiensten (incl. vervoer)	0.9	0.8	-0.6	-0.0	0.5	1.2	1.0	0.9	0.9
6. Nominale loonkosten per uur									
a. Marktbedrijfstakingen	2.5	3.6	2.6	3.6	3.2	3.5	3.6	3.6	3.7
b. Verwerkende nijverheid	3.0	3.3	3.6	2.7	3.1	3.6	3.4	3.5	3.6
c. Marktdiensten (incl. vervoer)	2.4	3.7	2.4	3.9	3.3	3.6	3.7	3.7	3.8
7. Reële loonkosten per uur									
a. Marktbedrijfstakingen	0.4	1.3	0.6	-0.2	1.2	1.6	1.7	1.7	1.7
b. Verwerkende nijverheid	0.9	1.1	1.6	-1.1	1.1	1.6	1.6	1.6	1.6
c. Marktdiensten (incl. vervoer)	0.3	1.4	0.4	0.1	1.3	1.7	1.8	1.8	1.8
8. Reële loonkosten per eenheid product in de marktbedrijfstakingen	-0.9	0.1	0.6	-0.2	-0.1	-0.3	0.3	0.4	0.5
9. Lange rente	4.1	4.4	4.3	4.0	3.8	4.3	4.6	4.7	4.7
10. Bruto winstvoet (*) (in %)	47.5	49.6	49.4	49.6	49.5	49.7	49.6	49.5	49.4
11. Bruto winstvoet op het kapitaal (*) (in %)	26.9	29.4	29.1	29.3	29.0	29.4	29.4	29.6	29.7
12. Werkelijke arbeidstijd in de verwerkende nijverheid en de energie	-0.1	-0.1	-0.1	-0.1	-0.1	-0.1	-0.1	-0.1	-0.1

(*) Bruto exploitatieoverschot gedeeld door de toegevoegde waarde tegen basisprijzen (voor de winstvoet) en door de kapitaalvoorraad gewaardeerd aan vervangingskost (voor de winstvoet op het kapitaal) voor de marktbedrijfstakingen exclusief landbouw.

(^) Gemiddelden van periodes

Tabel 17 BEROEPSBEVOLKING, WERKGELEGENHEID EN WERKLOOSHEID*(jaargemiddelden)*

	06	07	08	09	10	11	12	13
1. Totale bevolking								
. In duizendtallen	10548.0	10620.0	10692.7	10768.7	10846.7	10925.8	11005.2	11084.1
. Verschil in duizendtallen	69.3	72.0	72.7	76.0	78.0	79.0	79.4	78.9
2. Bevolking op arbeidsleeftijd								
. In duizendtallen	6941.5	7007.3	7061.5	7105.3	7145.6	7177.6	7201.9	7225.6
. Verschil in duizendtallen	62.6	65.8	54.2	43.8	40.3	32.1	24.3	23.7
3. Beroepsbevolking, definitie FPB								
. In duizendtallen	5029.1	5038.9	5064.3	5106.9	5150.4	5194.3	5237.1	5275.8
. Verschil in duizendtallen	40.3	9.8	25.3	42.6	43.5	43.9	42.8	38.7
4. Activiteitsgraad	72.5	71.9	71.7	71.9	72.1	72.4	72.7	73.0
5. Binnenlandse werkgelegenheid								
Totaal								
. in duizendtallen	4277.9	4348.0	4396.6	4433.1	4473.9	4516.6	4558.2	4599.3
. verschil in duizendtallen	52.7	70.1	48.6	36.4	40.9	42.6	41.7	41.1
Loon- en weddetrekkenden								
. in duizendtallen	2785.8	2839.2	2879.2	2910.9	2945.3	2983.7	3021.3	3057.6
. verschil in duizendtallen	41.7	53.3	40.0	31.7	34.4	38.5	37.6	36.3
Zelfstandigen								
. in duizendtallen	695.0	708.5	714.8	717.0	720.2	720.8	721.2	721.9
. verschil in duizendtallen	7.8	13.5	6.3	2.3	3.2	0.6	0.3	0.7
Overheid								
. in duizendtallen	797.0	800.3	802.7	805.1	808.5	812.0	815.7	819.8
. verschil in duizendtallen	3.2	3.3	2.3	2.5	3.3	3.5	3.7	4.1
6. Werkgelegenheidsgraad	62.4	62.9	63.1	63.3	63.5	63.8	64.2	64.6
7. Werkloosheid (administratief)								
Definitie FPB								
. in duizendtallen	695.4	633.4	607.6	612.0	613.4	613.7	614.1	611.2
. verschil in duizendtallen	-15.0	-61.9	-25.9	4.4	1.4	0.3	0.4	-3.0
. werkloosheidsgraad	13.8	12.6	12.0	12.0	11.9	11.8	11.7	11.6
Werkzoekenden								
. in duizendtallen	579.2	525.5	508.4	514.9	519.3	517.4	515.2	509.3
. verschil in duizendtallen	-5.5	-53.7	-17.1	6.5	4.4	-1.9	-2.2	-5.9
8. Werkelijk arbeidsvolume (groeivoet)	1.4	1.8	0.8	0.7	0.8	0.9	0.9	0.8

Tabel 18 UITVOER EN INVOER TEGEN LOPENDE PRIJZEN*(in miljoen euro)*

	06	07	08	09	10	11	12	13
1. Uitvoer	277641	296021	314109	330372	354252	379052	405833	434643
a. Goederen excl. energie	209434	225821	238762	252074	271743	291750	313238	336247
b. Diensten	42636	44057	46115	48009	51491	55085	59056	63446
c. Energie	19039	19270	21976	22698	23049	23831	24676	25568
d. Verbruik door niet-ingezetenen in het economisch gebied	6531	6873	7256	7590	7969	8386	8862	9382
2. Invoer	267560	285469	305602	321947	344450	369112	395217	422945
a. Goederen excl. energie	190786	207363	220004	233689	252842	273200	294630	317423
b. Diensten	33437	35760	37339	38793	41215	43740	46454	49321
c. Energie	33599	32163	37672	38469	38917	40166	41537	42964
d. Verbruik door ingezetenen in het buitenland	9738	10183	10587	10996	11476	12007	12597	13238
3. Netto uitvoer van goederen en diensten	10081	10552	8507	8425	9802	9940	10616	11698
a. Goederen excl. energie	18648	18457	18758	18385	18901	18550	18609	18824
b. Diensten	9199	8298	8776	9216	10276	11345	12602	14125
c. Energie	-14560	-12893	-15696	-15771	-15869	-16335	-16860	-17396
d. Overige	-3207	-3310	-3331	-3406	-3506	-3621	-3734	-3856
4. Factorinkomens								
a. Ontvangen van het buitenland								
1. Inkomen uit arbeid	5434	5744	6067	6378	6693	7008	7328	7660
2. Andere inkomens	49918	50905	52874	53972	55010	56031	57081	58169
b. Betaald aan het buitenland								
1. Inkomen uit arbeid	1474	1554	1630	1703	1780	1856	1934	2016
2. Andere inkomens	48724	49569	51448	52478	53469	54464	55486	56546
5. Netto uitvoer (3+4)	15236	16077	14371	14593	16255	16659	17605	18965
6. Overige inkomensoverdrachten	-4843	-5013	-5359	-5543	-6231	-6435	-6827	-7126
7. Saldo van de lopende rekening van de betalingsbalans	10393	11064	9012	9050	10025	10224	10779	11839

Tabel 19 EVENWICHT TUSSEN BESPARINGEN EN INVESTERINGEN*(in miljoen euro)*

	06	07	08	09	10	11	12	13
1. Middelen	80417	83271	85400	88522	93443	98035	102665	106926
a. Bruto besparingen	79906	83292	85441	88765	93954	98604	103239	107510
1. Vennootschappen	49642	52598	55831	58239	61615	63671	66116	68338
2. Gezinnen	23406	23977	23139	25131	26665	28042	29388	30701
3. Overheid	6474	6177	5828	4664	4856	5984	6733	7367
4. Izw's	383	541	643	731	817	908	1002	1104
b. Nettokapitaaloverdrachten	511	-21	-41	-243	-511	-569	-574	-583
2. Bestedingen	69513	72228	76429	79715	83929	88380	92460	95671
a. Bruto kapitaalvorming	69513	72228	76429	79715	83929	88380	92460	95671
1. Vennootschappen	43473	44377	47827	49920	52911	55344	57710	60475
2. Gezinnen	20559	22135	22831	23448	24428	25559	26647	27754
3. Overheid	5327	5551	5601	6172	6407	7286	7904	7235
4. Izw's	154	165	171	175	182	191	199	207
3. Vorderingenoverschot	10904	11043	8971	8807	9514	9655	10204	11255

Tabel 20 EVENWICHT TUSSEN BESPARINGEN EN INVESTERINGEN*(in procent van het bbp)*

	07^02	13^08	07	08	09	10	11	12	13
1. Middelen	24.3	24.9	25.2	24.6	24.6	24.8	25.0	25.1	25.2
a. Bruto besparingen	24.4	25.0	25.2	24.7	24.6	24.9	25.1	25.3	25.3
1. Vennootschappen	14.5	16.2	15.9	16.1	16.2	16.4	16.2	16.2	16.1
2. Gezinnen	8.1	7.0	7.3	6.7	7.0	7.1	7.1	7.2	7.2
3. Overheid	1.6	1.5	1.9	1.7	1.3	1.3	1.5	1.6	1.7
4. Izw's	0.1	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.3
b. Nettokapitaaloverdrachten	-0.0	-0.1	-0.0	-0.0	-0.1	-0.1	-0.1	-0.1	-0.1
2. Bestedingen	20.5	22.4	21.8	22.1	22.1	22.3	22.5	22.6	22.5
a. Bruto kapitaalvorming	20.5	22.4	21.8	22.1	22.1	22.3	22.5	22.6	22.5
1. Vennootschappen	12.9	14.0	13.4	13.8	13.8	14.0	14.1	14.1	14.2
2. Gezinnen	5.9	6.5	6.7	6.6	6.5	6.5	6.5	6.5	6.5
3. Overheid	1.7	1.8	1.7	1.6	1.7	1.7	1.9	1.9	1.7
4. Izw's	0.1	0.0	0.1	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
3. Vorderingenoverschot	3.8	2.5	3.3	2.6	2.4	2.5	2.5	2.5	2.7

^(^) Gemiddelden van periodes**Tabel 21 RENTEVOETEN**

	07^02	13^08	07	08	09	10	11	12	13
1. Korte rente (3m.)									
Nominaal	2.7	4.0	4.0	4.3	3.8	3.8	3.9	4.0	4.0
Reëel	0.6	1.7	2.0	0.5	1.8	1.9	2.0	2.1	2.1
2. Lange rente (10j.)									
Nominaal	4.1	4.4	4.3	4.0	3.8	4.3	4.6	4.7	4.7
Reëel	2.0	2.1	2.4	0.2	1.8	2.4	2.7	2.8	2.8
3. Hypothecaire rente									
Nominaal	4.8	5.1	5.1	4.8	4.6	5.1	5.3	5.5	5.5
Reëel	2.7	2.9	3.1	1.0	2.6	3.2	3.5	3.6	3.5
Pro memorie:									
Korte rente eurozone (3m.)	2.9	4.0	4.3	4.4	3.8	3.8	3.9	4.0	4.0
Lange rente eurozone (10j.)	4.1	4.3	4.3	3.9	3.7	4.3	4.6	4.7	4.7

^(^) Gemiddelden van periodes

C. Sectorrekeningen

Tabel 22 SYNTHESE VAN DE TRANSACTIES VAN DE GROTE SECTOREN
(in procent van het bbp)

	07^02	13^08	07	08	09	10	11	12	13
1. Particulieren (*)									
a. Beschikbaar inkomen	60.5	59.0	59.4	59.1	59.2	59.0	58.9	58.8	58.9
b. Wijzigingen in de rechten op pens.fondsen	0.6	0.5	0.6	0.6	0.5	0.5	0.5	0.4	0.4
c. Consumptie	52.9	52.2	52.6	52.8	52.6	52.2	52.0	51.8	51.7
d. Brutobesparingen	8.3	7.3	7.4	6.9	7.2	7.3	7.4	7.4	7.5
e. Kapitaaloverdrachten	-0.4	-0.6	-0.5	-0.5	-0.5	-0.6	-0.6	-0.6	-0.6
f. Brutokapitaalvorming	6.0	6.6	6.7	6.6	6.6	6.5	6.6	6.6	6.6
g. Vorderingenoverschot	1.9	0.1	0.2	-0.3	0.1	0.2	0.2	0.3	0.3
2. Vennootschappen									
a. Beschikbaar inkomen	15.1	16.7	16.5	16.7	16.7	16.8	16.7	16.6	16.4
b. Wijzigingen in de rechten op pens.fondsen	0.6	0.5	0.6	0.6	0.5	0.5	0.5	0.4	0.4
c. Brutobesparingen	14.5	16.2	15.9	16.1	16.2	16.4	16.2	16.2	16.1
d. Kapitaaloverdrachten	0.3	0.9	1.0	0.9	0.9	0.9	0.9	0.9	0.9
e. Brutokapitaalvorming	12.9	14.0	13.4	13.8	13.8	14.0	14.1	14.1	14.2
f. Vorderingenoverschot	1.9	3.0	3.4	3.2	3.2	3.2	3.0	2.9	2.7
3. Overheid									
a. Beschikbaar inkomen	24.2	24.5	24.3	24.4	24.2	24.2	24.5	24.6	24.7
b. Consumptie	22.6	22.9	22.4	22.7	23.0	22.9	23.0	23.0	23.0
c. Brutobesparingen	1.6	1.5	1.9	1.7	1.3	1.3	1.5	1.6	1.7
d. Kapitaaloverdrachten	0.0	-0.4	-0.5	-0.4	-0.4	-0.5	-0.5	-0.4	-0.4
e. Brutokapitaalvorming	1.7	1.8	1.7	1.6	1.7	1.7	1.9	1.9	1.7
f. Vorderingenoverschot	-0.0	-0.6	-0.3	-0.3	-0.8	-0.9	-0.8	-0.7	-0.4
4. Totale economie									
a. Brutobesparingen	24.4	25.0	25.2	24.7	24.6	24.9	25.1	25.3	25.3
b. Brutokapitaalvorming	20.5	22.4	21.8	22.1	22.1	22.3	22.5	22.6	22.5
c. Kapitaaloverdrachten	-0.0	-0.1	-0.0	-0.0	-0.1	-0.1	-0.1	-0.1	-0.1
d. Vorderingenoverschot	3.8	2.5	3.3	2.6	2.4	2.5	2.5	2.5	2.7

(*) Huishoudens en izw's t.b.v. huishoudens

(^) Gemiddelden van periodes

Tabel 23 REKENING VAN DE HUISHOUDENS

(in miljoen euro)

	06	07	08	09	10	11	12	13
I. Lopende transacties								
a. Middelen	277014	289633	302447	315050	328513	342635	357264	372763
1. Netto exploitatieoverschot	8685	8849	9284	9362	9586	9602	9597	9534
2. Gemengd inkomen	21921	22880	23800	24603	25391	26199	27031	27905
3. Beloning van werknemers	162117	169877	177883	185558	193928	202837	212143	221960
. Lonen	121099	126686	132868	138349	144369	150808	157579	164651
. Werkelijke sociale premies tlv werkgevers	31600	33201	34701	36219	37970	39838	41808	43866
. Toegerekendesocialepremiestlvwerkgevers	9418	9990	10314	10990	11589	12191	12756	13443
4. Netto inkomen uit vermogen	25445	26987	27698	28555	29608	30765	31914	33101
. Rente	8522	9497	9334	9376	9410	9474	9449	9383
. Winstuitkeringen	10245	10647	11222	11716	12340	12977	13670	14408
. Overige	6678	6844	7142	7463	7857	8314	8795	9311
5. Sociale uitkeringen	57953	60160	62889	66206	69335	72707	76234	80133
6. Overige netto inkomensoverdrachten	-942	-1027	-1071	-1128	-1186	-1247	-1310	-1377
7. Overige (*)	1834	1906	1963	1895	1851	1772	1654	1507
b. Bestedingen	263751	276148	290316	301471	313978	327345	341279	356144
1. Belastingen op inkomen en vermogen	39942	41551	44092	45626	47802	50447	53181	56123
2. Sociale premies	60670	64035	66744	69840	73270	76805	80504	84464
. Werkelijke sociale premies	51252	54045	56430	58850	61681	64614	67748	71021
. Toegerekende sociale premies	9418	9990	10314	10990	11589	12191	12756	13443
3. Nationale consumptieve bestedingen	163139	170562	179480	186005	192906	200092	207594	215558
c. Netto besparingen	13261	13481	12124	13571	14523	15276	15968	16599
II. Kapitaalverrichtingen								
a. Middelen	565	613	602	617	615	621	624	629
1. Kapitaaloverdrachten, ontvangen	565	613	602	617	615	621	624	629
b. Bestedingen	12464	13912	14269	14513	15072	15724	16302	16885
1. Investerings in vaste activa	20656	22232	22929	23546	24525	25657	26745	27852
2. Verbruik van vaste activa (-)	10146	10496	11015	11561	12142	12766	13420	14101
3. Vermogensheffingen	2161	2225	2407	2527	2672	2816	2970	3132
4. Veranderingen in voorraden	-98	-98	-98	-98	-98	-98	-98	-98
5. Saldo aan-en verkopen van kostbaarheden	-2	-2	-2	-2	-2	-2	-2	-2
6. Saldo aan-en verkopen van grond en overige materiële niet-geproduceerde activa	-241	-241	-241	-241	-241	-241	-241	-241
7. Overige kapitaaloverdrachten, betaald	133	291	289	342	356	357	348	344
III. Vorderingenoverschot	1361	182	-1543	-326	66	174	290	343
p.m. netto beschikbaar inkomen	174567	182140	189648	197690	205589	213610	221925	230669

(*) Correcties voor mutaties in voorzieningen pensioenverzekeringen.

Tabel 24 BESCHIKBAAR INKOMEN VAN DE HUISHOUDENS*(in miljoen euro)*

	06	07	08	09	10	11	12	13
I. Primair bruto inkomen								
1. Bruto exploitatieoverschot	18831	19345	20298	20923	21728	22368	23017	23635
2. Bruto gemengd inkomen	21921	22880	23800	24603	25391	26199	27031	27905
3. Lonen	162117	169877	177883	185558	193928	202837	212143	221960
. Privé-sector	120676	126584	132583	138058	144381	151294	158633	166307
. Ondernemingen	115512	121240	126978	132172	138152	144699	151657	158924
. Huishoudens	2898	2931	3016	3143	3316	3496	3680	3875
. Izw's	2266	2413	2589	2744	2913	3099	3297	3507
. Overheid	37481	39104	40862	42825	44635	46392	48116	50009
. Grensarbeiders	3960	4190	4438	4674	4913	5151	5394	5644
4. Netto inkomen uit vermogen	25445	26987	27698	28555	29608	30765	31914	33101
. Rente	8522	9497	9334	9376	9410	9474	9449	9383
. Winstuitkeringen	10245	10647	11222	11716	12340	12977	13670	14408
. Overige	6678	6844	7142	7463	7857	8314	8795	9311
Totaal (1 tot 4)	228314	239090	249680	259639	270654	282169	294105	306601
II. Sociale zekerheid en belastingen								
1. Werkgeversbijdragen	40974	43144	44962	47151	49497	51961	54492	57231
2. Werknemersbijdragen	14856	15737	16477	17170	17971	18828	19738	20685
3. Bijdragen van zelfstandigen	2983	3170	3210	3303	3472	3564	3696	3831
4. Bijdragen op vervangingsinkomens	974	1051	1104	1173	1234	1303	1374	1456
5. Bijdragen van niet-ingezetenen	883	934	990	1043	1096	1149	1204	1259
Totaal (1 tot 5)	60670	64035	66744	69840	73270	76805	80504	84464
6. Belastingen op inkomen en vermogen	39942	41551	44092	45626	47802	50447	53181	56123
Totaal (1 tot 6)	100613	105586	110836	115466	121072	127253	133685	140586
III. Overdrachten aan huishoudens								
1. Sociale uitkeringen	57953	60160	62889	66206	69335	72707	76234	80133
2. Overige netto overdrachten	-942	-1027	-1071	-1128	-1186	-1247	-1310	-1377
Totaal (1+2)	57011	59133	61818	65077	68148	71460	74924	78756
IV. Beschikbaar inkomen	184712	192636	200662	209250	217731	226377	235344	244771

Tabel 25 BESCHIKBAAR INKOMEN VAN DE HUISHOUDENS IN VOLUME

(groeivoeten)

	06	07	08	09	10	11	12	13
I. Primair bruto inkomen								
1. Bruto exploitatieoverschot	2.0	0.7	1.1	1.1	1.9	1.1	1.0	0.8
2. Bruto gemengd inkomen	0.4	2.4	0.2	1.3	1.3	1.3	1.3	1.3
3. Lonen	2.0	2.8	0.9	2.3	2.6	2.7	2.7	2.7
. Privé-sector	2.2	2.9	0.9	2.1	2.6	2.9	2.9	2.9
. Ondernemingen	2.3	2.9	0.9	2.0	2.6	2.8	2.9	2.8
. Huishoudens	0.4	-0.8	-0.9	2.2	3.6	3.5	3.3	3.3
. Izw's	3.6	4.4	3.4	3.9	4.2	4.4	4.4	4.4
. Overheid	1.1	2.3	0.7	2.7	2.3	2.0	1.8	2.0
. Grensarbeiders	3.0	3.7	2.1	3.3	3.1	2.9	2.8	2.7
4. Netto inkomen uit vermogen	-1.8	4.0	-1.1	1.1	1.8	2.0	1.8	1.8
. Rente	-8.8	9.3	-5.3	-1.5	-1.5	-1.2	-2.1	-2.6
. Winstuitkeringen	-0.1	1.9	1.6	2.4	3.4	3.2	3.4	3.4
. Overige	5.9	0.5	0.6	2.4	3.3	3.9	3.8	3.9
Totaal (1 tot 4)	1.4	2.7	0.6	1.9	2.3	2.4	2.3	2.3
II. Sociale zekerheid en belastingen								
1. Werkgeversbijdragen	1.8	3.3	0.4	2.8	3.0	3.1	2.9	3.1
2. Werknemersbijdragen	-1.5	3.9	0.9	2.2	2.7	2.9	2.9	2.8
3. Bijdragen van zelfstandigen	2.7	4.2	-2.4	0.9	3.2	0.8	1.8	1.7
4. Bijdragen op vervangingsinkomens	1.2	5.8	1.2	4.1	3.3	3.6	3.5	4.0
5. Bijdragen van niet-ingezetenen	-13.7	3.7	2.1	3.3	3.1	3.0	2.8	2.7
Totaal (1 tot 5)	0.7	3.5	0.4	2.6	3.0	2.9	2.9	3.0
6. Belastingen op inkomen en vermogen	-2.7	2.0	2.2	1.4	2.8	3.6	3.5	3.6
Totaal (1 tot 6)	-0.7	2.9	1.1	2.1	2.9	3.2	3.1	3.2
III. Overdrachten aan huishoudens								
1. Sociale uitkeringen	1.2	1.8	0.7	3.2	2.8	2.9	2.9	3.1
2. Overige netto overdrachten	-3.6	6.9	0.5	3.3	3.2	3.2	3.1	3.1
Totaal (1+2)	1.3	1.7	0.7	3.2	2.8	2.9	2.9	3.1
IV. Beschikbaar inkomen	2.5	2.3	0.4	2.2	2.1	2.1	2.0	2.1

Tabel 26 REKENING VAN DE IZW'S TEN BEHOEVE VAN DE HUISHOUDENS

(in miljoen euro)

	06	07	08	09	10	11	12	13
I. Lopende transacties								
a. Middelen	3551	3837	4105	4314	4527	4748	4979	5227
1. Netto exploitatieoverschot	0	-0	-0	-0	-0	-0	-0	-0
2. Sociale premies	123	126	130	133	135	136	137	138
3. Netto inkomen uit vermogen	46	51	50	51	51	51	51	51
. Rente	45	50	49	49	49	50	50	49
. Overige	1	1	1	1	2	2	2	2
4. Overige netto inkomensoverdrachten	3382	3660	3925	4130	4341	4561	4791	5037
b. Bestedingen	3282	3416	3592	3721	3856	3996	4141	4297
1. Belastingen op inkomen en vermogen	44	32	34	35	37	38	40	42
2. Sociale uitkeringen	123	126	130	133	135	136	137	138
3. Nationale consumptieve bestedingen	3116	3258	3428	3553	3684	3822	3965	4117
c. Netto besparingen	268	421	514	593	671	752	838	930
II. Kapitaalverrichtingen								
a. Middelen	43	44	46	47	48	49	50	51
1. Kapitaaloverdrachten, ontvangen	43	44	46	47	48	49	50	51
b. Bestedingen	39	46	42	37	36	35	35	34
1. Investerings in vaste activa	154	165	171	175	182	191	199	207
2. Verbruik van vaste activa (-)	115	120	129	138	147	155	164	174
III. Vorderingenoverschot	272	419	518	603	683	765	853	947

Tabel 27 REKENING VAN DE ONDERNEMINGEN*(geconsolideerd, in miljoen euro)*

	06	07	08	09	10	11	12	13
I. Lopende transacties								
a. Middelen	39818	41387	43472	45148	47953	49138	50613	51881
1. Netto exploitatieoverschot	42495	45256	48084	50547	53836	55784	57622	59417
2. Sociale premies	9942	10426	10299	10735	11129	11538	11918	12376
. werkelijke premies ten laste v.d. werkgevers	5342	5560	5789	5986	6214	6462	6726	7000
. premies ten laste v.d. werknemers	2069	2106	1861	1948	2035	2135	2246	2366
. toegerekende sociale premies	2531	2760	2649	2801	2880	2942	2945	3010
3. Netto inkomen uit vermogen	-13599	-14795	-15388	-16612	-17493	-18667	-19412	-20400
. rente	8158	8876	9231	9966	10495	11199	11645	12238
. winstuitkeringen en overige	-21757	-23670	-24619	-26578	-27988	-29866	-31057	-32638
4. Overige netto inkomensoverdrachten	980	500	477	479	481	483	485	487
b. Bestedingen	22709	22815	23608	24614	25849	26808	27696	28649
1. Belastingen op inkomen en vermogen	12221	12594	13381	13955	14799	15350	15857	16353
2. Sociale uitkeringen	8654	8315	8264	8763	9199	9686	10185	10788
3. Mutaties in voorzieningen pensioenverzekering	1834	1906	1963	1895	1851	1772	1654	1507
c. Netto besparingen	17109	18573	19864	20534	22104	22331	22917	23231
II. Kapitaalverrichtingen								
a. Middelen	2824	3599	3434	3600	3721	3843	3968	4100
1. Ontvangen kapitaaloverdrachten	2824	3599	3434	3600	3721	3843	3968	4100
b. Bestedingen	11380	10797	12238	12597	13781	14385	14892	15748
1. Investerings in vaste activa	39551	42396	44871	46940	49579	51938	54257	56953
2. Verbruik van vaste activa (-)	32533	34025	35967	37704	39511	41340	43199	45107
3. Saldo aan- en verkopen van niet-geproduceerde niet-fin. activa	162	174	112	111	110	109	108	106
4. Veranderingen in voorraden	3922	1981	2956	2980	3333	3406	3453	3522
5. Saldo aan- en verkopen van kostbaarheden	2	2	2	2	2	2	2	2
6. Overige te betalen kapitaaloverdrachten	276	268	265	269	268	270	271	272
III. Vorderingenoverschot	8553	11375	11060	11537	12044	11788	11993	11583

Tabel 28 REKENING VAN HET BUITENLAND*(in miljoen euro)*

	06	07	08	09	10	11	12	13
I. Lopende transacties								
a. Middelen	274947	293058	313619	330263	353594	378626	405298	433516
1. Invoer van goederen en diensten	267560	285469	305602	321947	344450	369112	395217	422945
2. Beloning van werknemers	1474	1554	1630	1703	1780	1856	1934	2016
3. Belastingen op productie en invoer	2078	2260	2372	2504	2673	2857	3048	3247
4. Netto inkomen uit vermogen (-)	1195	1336	1426	1494	1541	1568	1595	1624
5. Overige netto inkomensoverdrachten	2820	2771	2955	2959	3429	3401	3553	3601
6. Sociale premies	1344	1420	1501	1577	1655	1733	1812	1894
7. Sociale uitkeringen, excl. sociale overdrachten in natura	865	919	986	1067	1147	1235	1329	1436
b. Bestedingen	285340	304122	322630	339313	363618	388850	416077	445355
1. Uitvoer van goederen en diensten	277641	296021	314109	330372	354252	379052	405833	434643
2. Beloning van werknemers	5434	5744	6067	6378	6693	7008	7328	7660
3. Subsidies (productgebonden en op invoer)	792	792	792	792	792	792	792	792
4. Belastingen op inkomen en vermogen	137	151	159	165	173	180	187	194
5. Sociale premies	512	539	566	591	618	644	671	700
6. Sociale uitkeringen, excl. sociale overdrachten in natura	823	874	938	1015	1091	1174	1264	1366
c. Saldo van de lopende transacties	-10393	-11064	-9012	-9050	-10025	-10224	-10779	-11839
1. Goederen en diensten	-10081	-10552	-8507	-8425	-9802	-9940	-10616	-11698
2. Beloning van werknemers (netto)	-3960	-4190	-4438	-4674	-4913	-5151	-5394	-5644
3. Netto inkomen uit vermogen	-1195	-1336	-1426	-1494	-1541	-1568	-1595	-1624
4. Belastingen minus subsidies	1148	1316	1421	1546	1708	1885	2068	2260
5. Overige lopende overdrachten (netto)	3695	3697	3938	3997	4522	4550	4758	4866
II. Kapitaalverrichtingen	-511	21	41	243	511	569	574	583
1. Netto kapitaaloverdrachten	-40	115	135	337	605	663	668	677
2. Saldo aan- en verkopen van activa	472	94	94	94	94	94	94	94
III. Vorderingenoverschot	-10904	-11043	-8971	-8807	-9514	-9655	-10204	-11255

D. Openbare Financiën

Tabel 29 REKENING VAN DE OVERHEID

(in miljoen euro)

	06	07	08	09	10	11	12	13
1. Ontvangsten	154240	160832	169342	175756	183748	192193	200953	209931
A. Fiscale en parafiscale ontvangsten	139241	144869	152551	158143	165277	172822	180634	188568
1. Fiscale ontvangsten	96232	99371	104707	108212	112882	117892	122999	128107
a. Belastingen op inkomen, vermogen, ...	52362	54347	57685	59800	62830	66035	69286	72733
Huishoudens	39942	41551	44092	45626	47802	50447	53181	56123
Vennootschappen	12221	12594	13381	13955	14799	15350	15857	16353
Overige	199	202	211	219	229	238	247	257
b. Belastingen op productie en invoer	41708	42799	44615	45885	47380	49041	50743	52242
c. Vermogensheffingen	2161	2225	2407	2527	2672	2816	2970	3132
2. Werkelijke sociale premies	43009	45498	47844	49930	52395	54929	57635	60461
B. Overige ontvangsten van de andere sectoren	8265	8890	9289	9594	9935	10297	10685	11110
1. Inkomen uit vermogen	1877	1984	1993	2032	2082	2147	2226	2328
2. Inkomensoverdrachten	1266	1104	1196	1228	1258	1289	1320	1352
3. Kapitaaloverdrachten	121	110	108	110	111	113	114	116
4. Verkoop van goederen en diensten	5001	5693	5991	6224	6482	6748	7024	7313
D. Toegerekende sociale premies	6734	7073	7502	8019	8536	9074	9634	10254
2. Uitgaven	153522	161764	170406	178763	187026	195265	203885	211549
A. Primaire uitgaven	140953	148878	157484	166237	174325	182542	190706	198097
a. Lopende uitgaven	132914	139434	148077	155929	163406	170557	177957	185865
1. Beloning van werknemers	37481	39104	40862	42825	44635	46392	48116	50009
2. Intermediair verbruik en belastingen	11446	12063	12885	13379	13883	14405	14959	15535
3. Subsidies aan vennootschappen	5540	6497	7106	7802	8056	8308	8563	8826
4. Sociale uitkeringen	70938	74762	79743	84260	88515	92974	97491	102407
- Uitkeringen excl. overdrachten in natura	49188	51732	54510	57325	60019	62906	65938	69235
- Uitkeringen in natura	21750	23030	25233	26935	28496	30068	31553	33172
5. Overdrachten aan huishoudens en izw's	3482	3636	3898	4067	4241	4421	4609	4809
6. Overdrachten aan vennootschappen	727	182	182	182	182	182	182	182
7. Bni-bijdrage	2389	2381	2471	2286	2432	2369	2502	2532
8. Andere overdrachten aan het buitenland	912	810	930	1128	1462	1508	1536	1565
b. Kapitaaluitgaven	8039	9444	9407	10308	10919	11985	12749	12233
1. Investeringen in vaste activa (bruto)	5324	5548	5598	6169	6404	7283	7901	7232
2. Overige netto-aankopen niet-fin. activa	-390	-25	38	38	39	40	42	43
3. Overdrachten aan huishoudens en izw's	221	225	238	243	248	253	258	263
4. Overdrachten aan vennootschappen	2666	3416	3264	3424	3548	3669	3794	3926
5. Overdrachten aan het buitenland	218	279	269	433	679	740	754	769
B. Rentelasten	12569	12886	12922	12527	12701	12723	13179	13452
3. Vorderingenoverschot	718	-933	-1063	-3007	-3278	-3072	-2931	-1617
Brutobesparingen	6474	6177	5828	4664	4856	5984	6733	7367
4. Primair saldo	13287	11953	11859	9520	9423	9651	10248	11834
p.m. consumptieve bestedingen	70774	74002	78695	82734	86461	90156	93755	97673

Tabel 30 REKENING VAN DE OVERHEID*(in procent van het bbp)*

	06	07	08	09	10	11	12	13
1. Ontvangsten	48.7	48.6	48.9	48.8	48.8	49.0	49.2	49.4
A. Fiscale en parafiscale ontvangsten	44.0	43.8	44.0	43.9	43.9	44.0	44.2	44.4
1. Fiscale ontvangsten	30.4	30.1	30.2	30.0	30.0	30.0	30.1	30.2
a. Belastingen op inkomen, vermogen, ...	16.5	16.4	16.6	16.6	16.7	16.8	17.0	17.1
Huishoudens	12.6	12.6	12.7	12.7	12.7	12.9	13.0	13.2
Vennootschappen	3.9	3.8	3.9	3.9	3.9	3.9	3.9	3.9
Overige	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
b. Belastingen op productie en invoer	13.2	12.9	12.9	12.7	12.6	12.5	12.4	12.3
c. Vermogensheffingen	0.7	0.7	0.7	0.7	0.7	0.7	0.7	0.7
2. Werkelijke sociale premies	13.6	13.8	13.8	13.9	13.9	14.0	14.1	14.2
B. Overige ontvangsten van de andere sectoren	2.6	2.7	2.7	2.7	2.6	2.6	2.6	2.6
1. Inkomen uit vermogen	0.6	0.6	0.6	0.6	0.6	0.5	0.5	0.5
2. Inkomensoverdrachten	0.4	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3
3. Kapitaaloverdrachten	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
4. Verkoop van goederen en diensten	1.6	1.7	1.7	1.7	1.7	1.7	1.7	1.7
D. Toegerekende sociale premies	2.1	2.1	2.2	2.2	2.3	2.3	2.4	2.4
2. Uitgaven	48.5	48.9	49.2	49.6	49.6	49.8	49.9	49.8
A. Primaire uitgaven	44.5	45.0	45.4	46.1	46.3	46.5	46.7	46.6
a. Lopende uitgaven	42.0	42.2	42.7	43.3	43.4	43.5	43.6	43.8
1. Beloning van werknemers	11.8	11.8	11.8	11.9	11.8	11.8	11.8	11.8
2. Intermediair verbruik en belastingen	3.6	3.6	3.7	3.7	3.7	3.7	3.7	3.7
3. Subsidies aan vennootschappen	1.7	2.0	2.1	2.2	2.1	2.1	2.1	2.1
4. Sociale uitkeringen	22.4	22.6	23.0	23.4	23.5	23.7	23.9	24.1
- Uitkeringen excl. overdrachten in natura	15.5	15.6	15.7	15.9	15.9	16.0	16.1	16.3
- Uitkeringen in natura	6.9	7.0	7.3	7.5	7.6	7.7	7.7	7.8
5. Overdrachten aan huishoudens en izw's	1.1	1.1	1.1	1.1	1.1	1.1	1.1	1.1
6. Overdrachten aan vennootschappen	0.2	0.1	0.1	0.1	0.0	0.0	0.0	0.0
7. Bni-bijdrage	0.8	0.7	0.7	0.6	0.6	0.6	0.6	0.6
8. Andere overdrachten aan het buitenland	0.3	0.2	0.3	0.3	0.4	0.4	0.4	0.4
b. Kapitaaluitgaven	2.5	2.9	2.7	2.9	2.9	3.1	3.1	2.9
1. Investerings in vaste activa (bruto)	1.7	1.7	1.6	1.7	1.7	1.9	1.9	1.7
2. Overige netto-aankopen niet-fin. activa	-0.1	-0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
3. Overdrachten aan huishoudens en izw's	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
4. Overdrachten aan vennootschappen	0.8	1.0	0.9	0.9	0.9	0.9	0.9	0.9
5. Overdrachten aan het buitenland	0.1	0.1	0.1	0.1	0.2	0.2	0.2	0.2
B. Rentelasten	4.0	3.9	3.7	3.5	3.4	3.2	3.2	3.2
3. Vorderingenoverschot	0.2	-0.3	-0.3	-0.8	-0.9	-0.8	-0.7	-0.4
Brutobesparingen	2.0	1.9	1.7	1.3	1.3	1.5	1.6	1.7
4. Primair saldo	4.2	3.6	3.4	2.6	2.5	2.5	2.5	2.8
p.m. consumptieve bestedingen	22.4	22.4	22.7	23.0	22.9	23.0	23.0	23.0
Geconsolideerde brutoschuld	88.2	84.8	81.6	79.5	77.1	75.0	73.0	70.8

Tabel 31 REKENING VAN DE FEDERALE OVERHEID*(in miljoen euro)*

	06	07	08	09	10	11	12	13
1. Ontvangsten	86262	88971	94461	97825	101975	106549	111130	115719
A. Fiscale en parafiscale ontvangsten	81368	83765	89067	92258	96213	100577	104939	109289
1. Fiscale ontvangsten	79397	81509	86738	89833	93700	97977	102252	106509
a. Belastingen op inkomen, vermogen, ...	47520	48936	52611	54697	57426	60357	63272	66358
- Huishoudens	35326	36388	39273	40782	42663	45039	47442	50028
- Vennootschappen	11995	12346	13126	13695	14534	15080	15583	16074
- Overige	199	202	211	219	229	238	247	257
b. Belastingen op productie en invoer	31673	32410	33934	34911	36007	37308	38618	39730
c. Vermogensheffingen	204	163	194	225	267	311	362	420
2. Werkelijke sociale premies	1971	2255	2329	2425	2514	2601	2687	2781
B. Overige ontvangsten van de andere sectoren	2805	3111	3221	3264	3330	3407	3486	3570
1. Inkomen uit vermogen	926	1013	999	978	971	971	971	971
2. Inkomensoverdrachten	738	601	669	680	690	701	712	723
3. Kapitaaloverdrachten	39	26	22	22	22	22	22	22
4. Verkoop van goederen en diensten	1103	1471	1531	1584	1647	1713	1781	1854
C. Toegerekende sociale premies	1866	1961	2055	2182	2308	2438	2575	2725
D. Overdrachten binnen de overheid	223	135	118	121	124	127	131	135
1. Van de sociale-verzekeringinstellingen	168	88	75	78	80	83	87	91
2. Van de Gemeenschappen en Gewesten	6	6	6	6	6	6	6	6
3. Van de lagere overheid	49	41	37	37	38	38	38	38
waarvan kapitaaloverdrachten	97	3	5	5	6	6	6	6
2. Uitgaven	86420	92527	97629	101899	106307	110176	114737	119165
A. Primaire uitgaven	74300	80130	85114	89760	93960	97790	101920	106115
a. Lopende uitgaven	22737	24347	25808	27127	28428	29242	30262	31252
1. Beloning van werknemers	7768	8149	8424	8752	9067	9367	9663	9997
2. Intermediair verbruik en belastingen	2274	2553	2639	2712	2744	2783	2834	2888
3. Subsidies aan vennootschappen	2310	2881	3310	3808	3904	4004	4109	4216
4. Sociale uitkeringen	6089	7174	7573	7971	8338	8721	9116	9541
- Uitkeringen excl. overdrachten in natura	6030	7117	7482	7876	8241	8621	9014	9437
- Uitkeringen in natura	59	57	92	95	97	99	102	105
5. Overdrachten aan huishoudens en izw's	533	483	549	560	573	585	598	612
6. Overdrachten aan vennootschappen	546	0	0	0	1	1	1	1
7. Bni-bijdrage	2389	2381	2471	2286	2432	2369	2502	2532
8. Andere overdrachten aan het buitenland	827	724	840	1037	1369	1413	1439	1467
b. Kapitaaluitgaven	1084	2549	2492	3051	3257	3356	3455	3560
1. Investerings in vaste activa (bruto)	95	643	732	1022	913	887	905	925
2. Overige netto-aankopen niet-fin. activa	-417	-51	12	12	13	14	16	17
3. Overdrachten aan huishoudens en izw's	20	18	20	20	21	21	22	22
4. Overdrachten aan vennootschappen	1169	1660	1460	1563	1631	1694	1759	1828
5. Overdrachten aan het buitenland	217	278	268	432	679	739	753	768
c. Overdrachten binnen de overheid	50479	53234	56814	59582	62276	65192	68203	71303
1. Overdrachten van fiscale ontvangsten	37003	39437	42218	44427	46552	48884	51288	53732
2. Overige inkomensoverdrachten	13420	13740	14486	15041	15607	16188	16791	17443
3. Kapitaaloverdrachten	56	58	110	114	117	120	124	127
B. Rentelasten	12120	12397	12515	12138	12347	12386	12817	13050
3. Vorderingenoverschot	-158	-3556	-3167	-4074	-4332	-3627	-3607	-3446
Brutobesparingen	642	-1141	-787	-1162	-1252	-489	-418	-207
4. Primair saldo	11962	8841	9347	8065	8015	8759	9210	9603
p.m. consumptieve bestedingen	9600	10202	10569	10938	11242	11535	11835	12173

Tabel 32 REKENING VAN DE GEMEENSCHAPPEN EN GEWESTEN*(in miljoen euro)*

	06	07	08	09	10	11	12	13
1. Ontvangsten	44791	47329	49932	52087	54437	56959	59602	62374
A. Fiscale en parafiscale ontvangsten	7475	7818	8280	8346	8757	9120	9543	9955
1. Fiscale ontvangsten	7438	7780	8242	8308	8719	9082	9505	9917
a. Belastingen op inkomen, vermogen, ... (huishoudens)	1054	1037	1002	799	857	900	971	1042
b. Belastingen op productie en invoer	4425	4680	5027	5208	5456	5677	5927	6163
c. Vermogensheffingen	1958	2062	2213	2301	2406	2505	2608	2712
2. Werkelijke sociale premies	38	38	38	38	38	38	38	38
B. Overige ontvangsten van de andere sectoren	2849	3071	3220	3330	3454	3578	3704	3834
1. Inkomen uit vermogen	182	186	193	197	200	204	208	212
2. Inkomensoverdrachten	325	299	318	335	353	370	387	405
3. Kapitaaloverdrachten	38	38	40	41	42	42	43	44
4. Verkoop van goederen en diensten	2304	2548	2669	2758	2859	2962	3066	3174
C. Toegerekende sociale premies	3744	3943	4207	4522	4837	5166	5509	5888
D. Overdrachten binnen de overheid	30722	32498	34225	35888	37390	39095	40846	42697
1. Overdrachten van fiscale ontvangsten	26600	28080	29507	30851	32032	33401	34799	36264
2. Overige overdrachten	4122	4418	4718	5037	5357	5694	6047	6433
a. Van de federale overheid	3963	4201	4491	4805	5121	5453	5802	6184
b. Van de sociale-verzekeringsinstellingen	33	22	25	25	26	26	27	27
c. Van de lagere overheid	126	195	202	206	210	214	218	222
waarvan kapitaaloverdrachten	42	48	82	88	92	96	100	104
2. Uitgaven	44169	46421	48579	50970	53309	55610	57965	60486
A. Primaire uitgaven	43817	46051	48231	50675	53056	55402	57816	60409
a. Lopende uitgaven	32384	34015	35735	37600	39444	41303	43177	45200
1. Beloning van werknemers	17248	17953	18842	19825	20738	21635	22505	23456
2. Intermediair verbruik en belastingen	5150	5385	5838	6045	6296	6548	6806	7071
3. Subsidies aan vennootschappen	1346	1495	1376	1443	1513	1586	1663	1745
4. Sociale uitkeringen	6357	6726	7073	7556	8036	8538	9064	9637
- Uitkeringen excl. overdrachten in natura	4672	4961	5248	5602	5964	6341	6732	7160
- Uitkeringen in natura	1685	1766	1826	1954	2072	2198	2332	2476
5. Overdrachten aan izw's	2092	2264	2411	2535	2663	2796	2937	3088
6. Overdrachten aan vennootschappen	105	105	105	105	105	105	105	105
7. Overdrachten aan het buitenland	85	86	90	92	93	95	97	99
b. Kapitaaluitgaven	3598	3981	4134	4274	4416	4560	4706	4854
1. Investerings in vaste activa (bruto)	2068	2208	2305	2386	2470	2553	2636	2719
2. Overige netto-aankopen niet-fin. activa	3	3	3	3	3	3	3	3
3. Overdrachten aan huishoudens en izw's	108	114	122	124	127	129	132	135
4. Overdrachten aan vennootschappen	1418	1655	1703	1760	1816	1874	1934	1997
5. Overdrachten aan het buitenland	1	1	1	1	1	1	1	1
c. Overdrachten binnen de overheid	7834	8055	8363	8801	9196	9539	9934	10355
1. Inkomensoverdrachten	7248	7454	7762	8188	8571	8903	9285	9694
2. Kapitaaloverdrachten	586	601	601	613	625	636	648	661
B. Rentelasten	352	370	347	295	253	208	150	77
3. Vorderingenoverschot	622	908	1353	1117	1128	1349	1636	1888
Brutobesparingen	2768	3342	3753	3574	3630	3902	4240	4543
Primair saldo	974	1278	1700	1412	1381	1557	1786	1965
p.m. consumptieve bestedingen	24642	25476	26868	28158	29397	30627	31845	33160

Tabel 33 REKENING VAN DE LAGERE OVERHEID*(in miljoen euro)*

	06	07	08	09	10	11	12	13
1. Ontvangsten	21048	22211	22517	23454	24435	25351	26362	27443
A. Fiscale en parafiscale ontvangsten	6980	7590	7262	7455	7712	7948	8216	8502
1. Fiscale ontvangsten	6959	7569	7241	7434	7691	7927	8195	8481
a. Belastingen op inkomen, vermogen,...	2707	3169	2808	2950	3108	3246	3413	3595
- Huishoudens	2707	3169	2808	2950	3108	3246	3413	3595
- Vennootschappen	0	0	0	0	0	0	0	0
- Anderen	0	0	0	0	0	0	0	0
b. Belastingen op productie en invoer	4251	4400	4433	4484	4583	4681	4782	4886
2. Werkelijke sociale premies	21	21	21	21	21	21	21	21
B. Overige ontvangsten van de andere sectoren	2625	2708	2868	2995	3131	3269	3414	3565
1. Inkomen uit vermogen	826	826	864	898	937	974	1013	1052
2. Inkomensoverdrachten	201	204	209	212	215	218	221	224
3. Kapitaaloverdrachten	45	45	46	47	48	49	49	50
4. Verkoop van goederen en diensten	1553	1633	1748	1838	1931	2028	2130	2238
C. Toegerekende sociale premies	1105	1149	1219	1294	1369	1446	1527	1616
D. Overdrachten binnen de overheid	10338	10764	11169	11711	12224	12688	13206	13761
1. Overdrachten van fiscale ontvangsten	146	126	111	113	115	118	120	122
2. Overige overdrachten	10192	10638	11057	11598	12109	12570	13086	13638
a. van de federale overheid	2585	2680	2790	2894	3012	3132	3255	3388
b. van de Gemeenschappen en Gewesten	7574	7923	8229	8664	9056	9397	9789	10208
c. van de sociale-verzekeringsinstellingen	34	36	38	39	40	41	42	43
waarvan kapitaaloverdrachten	602	613	631	642	652	663	674	686
2. Uitgaven	21765	22220	23042	24169	25327	27053	28530	28815
A. Primaire uitgaven	21336	21719	22522	23632	24769	26456	27852	28030
a. Lopende uitgaven	17884	18651	19585	20489	21361	22223	23097	24042
1. Beloning van werknemers	11214	11702	12241	12838	13370	13880	14389	14945
2. Intermediair verbruik en belastingen	3087	3220	3435	3606	3783	3969	4164	4372
3. Subsidies aan vennootschappen	494	510	538	557	576	596	617	639
4. Sociale uitkeringen	2445	2553	2669	2760	2878	2997	3117	3248
- Uitkeringen excl. overdrachten in natura	1938	2041	2156	2258	2366	2475	2585	2707
- Uitkeringen in natura	507	512	512	503	512	522	531	542
5. Overdrachten aan huishoudens en izw's	568	591	626	652	678	705	733	763
6. Overdrachten aan vennootschappen	76	76	76	76	76	76	76	76
b. Kapitaaluitgaven	3277	2832	2698	2899	3160	3981	4499	3728
1. Investerings in vaste activa (bruto)	3086	2619	2482	2680	2940	3760	4275	3502
2. Overige netto-aankopen niet-fin. activa	24	23	23	23	23	23	23	23
3. Overdrachten aan huishoudens en izw's	91	93	97	99	100	102	104	106
4. Overdrachten aan vennootschappen	75	96	96	96	96	96	96	96
c. Overdrachten binnen de overheid	175	236	240	244	248	252	256	260
1. Inkomensoverdrachten	170	231	232	236	240	244	248	252
2. Kapitaaloverdrachten	5	5	7	8	8	8	8	8
B. Rentelasten	428	500	519	537	559	597	678	785
3. Vorderingenoverschot	-717	-8	-525	-714	-892	-1702	-2168	-1371
Brutobesparingen	1919	2171	1504	1503	1575	1575	1616	1629
4. Primair saldo	-289	492	-5	-178	-333	-1105	-1490	-587
p.m. consumptieve bestedingen	14807	15384	16084	16786	17443	18083	18729	19428

Tabel 34 REKENING VAN DE SOCIALE-VERZEKERINGSINSTELLINGEN

(in miljoen euro)

	06	07	08	09	10	11	12	13
1. Ontvangsten	61236	64381	68455	71612	75235	78960	82918	87006
A. Fiscale en parafiscale ontvangsten	43418	45696	47942	50084	52596	55176	57936	60821
1. Fiscale ontvangsten	2438	2513	2485	2638	2773	2906	3047	3200
a. Belastingen op inkomen, vermogen, ...	1080	1204	1264	1355	1439	1531	1630	1738
- Huishoudens (bijz. bijdr., hoge inkomens)	854	957	1010	1095	1175	1262	1355	1458
- Vennootschappen (overdr. aan F.A.O.)	226	248	255	260	265	270	275	280
b. Indirecte belastingen	1358	1308	1221	1283	1334	1375	1417	1462
- op verzekeringspremies	801	850	842	867	903	929	955	983
- op farmac. producten, -industrie	318	274	244	260	275	290	306	323
- eenmalige bijdrage tlv vennootschappen	161	161	155	155	156	156	156	156
- terugvordering uitgaven klin. biologie	78	23	-19	0	0	0	0	0
2. Werkelijke sociale premies	40979	43183	45457	47447	49823	52270	54889	57621
a. Verplichte werkgeversbijdragen	25572	26809	28043	29330	30822	32410	34086	35838
- van de ondernemingen	22239	23349	24432	25556	26899	28346	29884	31487
- van de overheid	3094	3217	3354	3506	3639	3763	3883	4015
- overheidsbedrijven (a)	240	244	257	268	284	301	319	336
b. Verplichte werknemersbijdragen	11600	12377	13007	13550	14207	14906	15647	16413
c. Verplichte bijdr. zelfstandigen	2680	2794	3149	3238	3402	3490	3618	3748
d. Verplichte bijdr. uitkeringstrekkers	974	1051	1104	1173	1234	1303	1374	1456
e. Vrije verzekering D.O.S.Z.	51	53	55	57	59	60	63	65
f. Ledenbijdragen Vlaamse Zorgverzekering	102	99	98	99	100	100	101	102
B. Toegerekende sociale premies	20	20	21	22	22	23	24	25
C. Overige ontvangsten van de andere sectoren	358	391	449	457	490	537	593	674
1. Inkomen uit vermogen	314	349	405	412	444	490	545	625
2. Inkomensoverdrachten van gezinnen	0	0	0	0	0	0	0	0
3. Overdrachten van bedrijven	2	0	0	0	0	0	0	0
4. Verkoop van goederen en diensten	41	42	44	44	45	46	47	48
D. Overdrachten binnen de overheid	17440	18273	20043	21049	22128	23224	24366	25486
1. Overdrachten van fiscale ontvangsten	10257	11231	12600	13462	14404	15365	16369	17346
a. Alternatieve financiering	9020	9731	11030	11858	12763	13690	14657	15594
b. Sociale revalidatie (Fonds Maron)	0	0	0	0	0	0	0	0
c. Accijnzen op tabak, stock-options	1237	1500	1570	1604	1641	1675	1712	1753
2. Overige overdrachten	7183	7042	7443	7587	7724	7859	7997	8140
a. Van de federale overheid	6928	6916	7315	7456	7591	7723	7858	7999
- Inkomensoverdrachten	6928	6916	7315	7456	7591	7723	7858	7999
- Kapitaaloverdrachten	0	0	0	0	0	0	0	0
b. Van de Gemeenschappen en Gewesten	255	126	128	131	133	136	139	141
2. Uitgaven	60264	62657	67180	70948	74418	78053	81712	85694
A. Primaire uitgaven	60224	62648	67171	70939	74406	78028	81666	85622
a. Lopende uitgaven	59909	62422	66950	70712	74173	77789	81422	85370
1. Beloning van werknemers	1251	1300	1355	1410	1460	1510	1559	1612
2. Intermediair verbruik	934	905	972	1016	1060	1106	1154	1204
3. Subsidies aan bedrijven	1389	1610	1882	1994	2062	2121	2174	2226
- Sociale Maribel	615	605	605	605	605	605	605	605
- Activeringsvergoedingen (b)	215	245	254	268	278	288	296	305
- Jongerenbonus non-profit	0	30	31	31	31	32	32	32
- Dienstencheques	446	614	873	967	1022	1069	1111	1151
- Tewerkstelling in hospitalen	114	116	120	123	125	128	130	133
4. Sociale uitkeringen	56046	58309	62428	65973	69263	72719	76195	79981
- Uitkeringen in geld	36547	37613	39624	41590	43448	45469	47608	49932
- Uitkeringen in natura	19499	20695	22804	24383	25815	27249	28587	30049
5. Overdrachten aan huishoudens en izw's	288	299	313	320	327	334	340	347
b. Kapitaaluitgaven	80	81	83	85	86	87	89	90
1. Investerings in vaste activa (bruto)	74	77	79	80	82	83	85	86
2. Overdrachten aan huishoudens	1	0	0	0	0	0	0	0
3. Overdrachten aan financ.bedrijven	4	4	4	4	4	4	4	4
c. Overdrachten binnen de overheid	236	145	138	142	146	151	156	161
1. Inkomensoverdrachten	141	145	138	142	146	151	156	161
2. Kapitaaloverdrachten	94	0	0	0	0	0	0	0
B. Rentelasten	40	9	9	9	12	25	46	72
3. Vorderingenoverschot	971	1723	1276	664	818	908	1207	1312
Brutobesparingen	1145	1805	1359	749	904	995	1296	1402
Primair saldo	1011	1732	1285	673	830	933	1252	1384
pm Consumptieve bestedingen	21725	22940	25174	26852	28379	29910	31346	32912

(a) VRT, RTBF en BRF (vanaf 2002), Aquafin (tot 2004), De Lijn, TEC, STIB.

(b) Activa-Plan-banen, incl. Startbonus en Stagebonus.

Tabel 35 DETAIL VAN DE SOCIALEZEKERHEIDSPRESTATIES*(in miljoen euro)*

	06	07	08	09	10	11	12	13
1. Pensioenen	18501	19160	20365	21408	22398	23577	24875	26301
- werknemers	15340	15838	16798	17655	18469	19468	20574	21789
- zelfstandigen	2196	2316	2503	2642	2771	2905	3050	3209
- vastbenoemd personeel bij de RSZ-PPO	658	700	742	780	818	856	894	935
- aangeslotenen bij de DOSZ	307	306	321	331	340	349	358	367
2. Geneeskundige verzorging	19671	20990	23129	24741	26212	27689	29073	30587
- werknemers en ambtenaren	17890	18924	20291	21708	22994	24279	25478	26788
- zelfstandigen	1315	1454	2169	2316	2449	2586	2713	2851
- aangeslotenen bij de DOSZ	30	31	32	33	34	35	37	38
- aan buitenlandse sz-instellingen	172	294	325	358	397	439	486	538
- bij arbeidsong., kinderbewaarplaatsen, ...	66	68	71	73	75	77	79	80
- Vlaamse Zorgverzekering	198	218	242	252	262	272	281	292
3. Arbeidsongeschiktheid en invaliditeit	3844	4153	4438	4673	4909	5128	5370	5620
- werknemers	3622	3896	4156	4372	4592	4798	5026	5262
- zelfstandigen	222	257	283	300	317	330	344	358
4. Kinderbijslagen	4357	4466	4665	4867	5061	5250	5439	5638
- werknemers, RSZ-PPO inbegrepen	3962	4056	4220	4400	4575	4748	4921	5103
- zelfstandigen	337	356	389	409	425	439	453	467
- gewaarborgde gezinsbijslagen	37	35	35	37	38	40	41	43
- socialezekerheidsambtenaren	20	20	21	22	22	23	24	25
5. Werkloosheid	7992	7812	8040	8437	8776	9099	9390	9714
- werkloosheidsvergoedingen aan	6082	5809	5929	6188	6434	6679	6926	7167
. werkzoekende UVW	3707	3520	3657	3858	4050	4179	4301	4403
. niet-werkzoekende UVW	1187	1128	1092	1107	1113	1179	1251	1334
. vrijwillig deeltijdse werklozen	139	135	135	137	139	143	148	153
. deeltijds werklozen met behoud van rechten en IGU	201	192	212	224	241	259	278	298
. tijdelijke werklozen	402	381	396	412	428	445	463	481
. activeringsprogramma's: EWE en PWA (*)	75	61	50	41	34	28	22	18
. overige gerechtigden	320	343	373	396	415	432	448	464
. statistische aanpassing	52	49	12	13	13	14	15	15
- loopbaanonderbreking	610	647	698	746	790	832	871	912
- bruggpensioenen (deel RVA)	1301	1357	1413	1504	1552	1588	1593	1635
6. Arbeidsongevallen	180	187	194	201	208	214	220	227
7. Beroepsziekten	324	322	322	324	323	322	320	319
8. Bestaanszekerheid	1061	1098	1150	1194	1247	1307	1372	1439
9. Educatief verlof	112	114	119	121	123	126	128	130
10. DOSZ	5	5	6	6	6	6	6	7
Totaal	56046	58309	62428	65973	69263	72719	76195	79981
p.m. groeivoet van de prijsindex der sz-prestaties	1.7	1.5	3.4	2.3	2.2	2.0	1.8	2.0

(*) Eerste Werkervaringscontract, Plaatselijke Werkgelegenheidsagentschappen. De vergoeding vanwege de RVA in geval van Herinschakelingsprogramma's, Doorstromingsprogramma's, SINE-contracten en Plan-Activa-banen, Startbonus, Stagebonus, Jongerenbonus in non-profit, dienstencheques wordt beschouwd als een loonsubsidie.

Tabel 36 SOCIALE ZEKERHEID DER WERKNEMERS, volgens begrotingsdefinities (*)*(in miljoen euro)*

	06	07	08	09	10	11	12	13
A. Ontvangsten	52923	56056	55027	57845	60861	64053	67410	70869
1. Bijdragen, waarin:	35282	37299	38320	40075	42057	44195	46449	48810
werkgeversbijdragen, incl.	22391	23667	24741	25896	27203	28612	30096	31652
werkgeversbijdr.vermindering	4419	4744	4788	4805	4836	4906	4998	5085
werknemersbijdragen, incl.	11992	12700	13366	13944	14601	15315	16073	16862
werknemersbijdr.vermindering	610	642	617	629	589	553	510	474
van genietters van prestaties	890	932	987	1048	1103	1164	1226	1299
2. Alternatieve financiering	9668	10599	9363	10159	10972	11797	12663	13511
3. Bijzondere bijdrage	846	956	1009	1095	1174	1261	1355	1457
4. Rijkstoelagen	5431	5457	5678	5795	5907	6020	6136	6256
5. Andere fiscale transferten	1036	997	112	154	161	166	172	178
6. Te ontvangen intresten	30	68	120	129	140	152	162	171
7. Overige overdrachten aan s.z.	630	680	425	439	450	461	473	485
- sociale bijdrage FSO	126	116	127	136	141	147	153	159
- van verzekeraars aan FAO	226	248	255	260	265	270	275	280
- overige (int.verdragen,...)	278	317	42	43	44	45	46	47
8. Recuperatie Maribel-bis, -ter	0	0	0	0	0	0	0	0
B. Uitgaven	53094	54567	54678	57751	60716	63886	67262	70886
1. Sociale prestaties, waarvan:	49644	50838	33515	35176	36722	38416	40202	42146
- RVP-Pensioenen	15175	15671	16727	17582	18393	19388	20489	21700
- ZIV-Geneeskundige zorgen (a)	17912	18993	0	0	0	0	0	0
waarin ligdagprijsgedeelte	1242	1275	0	0	0	0	0	0
- ZIV-Uitkeringen	3615	3890	4149	4367	4588	4795	5023	5260
- NPM-inv, HVKZ-ZIV, Pool	18	17	17	15	13	12	11	10
- RKW-Kinderbijslagen	3645	3739	3882	4040	4192	4342	4490	4645
- FAO-Arbeidsongevallen	162	164	171	178	185	191	197	204
- FBZ-Beroepsziekten	309	301	302	304	303	302	300	299
- RVA-Werkloosheidsvergoeding	6309	6059	6155	6441	6706	6966	7227	7481
waarin jeugdvakantiegeld	7	8	8	8	9	9	9	9
waarin activering vergoeding	256	277	291	308	320	331	340	350
met activaplan	215	245	254	268	278	288	296	305
met werkhervattingstoelage	5	5	7	9	10	10	11	11
- RVA-Brugpensioenen	1301	1357	1413	1504	1552	1588	1593	1635
- RVA-Loopbaanonderbreking	610	647	698	746	790	832	871	912
2. Werkingsonkosten	1767	1813	1075	1121	1165	1210	1255	1304
3. Diverse aan gezinnen	1177	1446	1234	1335	1398	1452	1501	1549
waarin dienstencheques	446	614	873	967	1022	1069	1111	1151
vakgeld tijd. werklozen	23	22	21	22	23	24	24	25
jongerenbonus non-profit	0	30	31	31	31	32	32	32
andere	708	780	310	316	321	327	334	340
4. Transf. a bedrijven: Soc. Maribel	434	438	445	445	445	445	445	445
5. Transf. a gewesten: Soc. Maribel,...	33	22	25	25	26	26	27	27
6. Rentelasten	40	8	8	8	8	8	8	8
7. Transf. a RIZIV	0	0	18376	19640	20952	22329	23824	25408
C. Financieringsvermogen	-829	1489	349	94	145	168	148	-17
Aflossing van schulden	16	1	1	1	1	1	1	0
D. Overschot of tekort	-845	1488	348	93	144	166	147	-17
Pro memorie:								
Vanaf 2007 gecumuleerde saldi	0	1488	1836	1929	2073	2239	2386	2369
Verdelingsreserves en gebouwen	4102	5860	6208	6301	6444	6611	6758	6740
Uitgifte van leningen	0	0	0	0	0	0	0	0
Schuldpositie	9	8	7	6	4	3	2	2
Renteloos ter beschikking	1007	1032	1032	1032	1032	1032	1032	1032

(*) Tot 2007 omvatte de begroting van de sociale zekerheid van de werknemers alle ontvangsten en uitgaven van de werknemers. Hetzelfde gold voor de begroting van de sociale zekerheid van de zelfstandigen. Vanaf 2008 zijn de ontvangsten en uitgaven voor geneeskundige zorgen uit die begrotingen gehaald en samengevoegd in een aparte begroting voor geneeskundige zorgen (gezamenlijke regeling voor de werknemers en zelfstandigen). Deze tabel geeft tot 2007 alle ontvangsten en uitgaven van de werknemers weer en vanaf 2008 alle ontvangsten en uitgaven van de werknemers exclusief die voor geneeskundige zorgen.

(a) Inclusief het ligdagprijsgedeelte dat vanaf 2004 overgeheveld is van FOD Volksgezondheid.

Tabel 37 SOCIALE ZEKERHEID DER ZELFSTANDIGEN, volgens begrotingsdefinities (*)*(in miljoen euro)*

	06	07	08	09	10	11	12	13
A. Ontvangsten	4437	4764	5233	5369	5593	5766	5964	6171
1. Bijdragen	2584	2700	2999	3129	3276	3374	3492	3618
2. Alternatieve financiering	460	666	812	791	842	893	947	1000
3. Rijkstoelagen	1102	1109	1233	1259	1284	1308	1334	1360
4. Andere fiscale transferten	272	269	171	172	173	174	174	175
5. Te ontvangen intresten	7	8	10	10	9	9	9	9
6. Overige overdrachten aan de s.z.	12	12	8	8	8	8	9	9
B. Uitgaven	4203	4415	5224	5442	5735	6032	6325	6657
1. Sociale prestaties, waarvan	4070	4270	3175	3352	3513	3674	3847	4035
- RSVZ-Pensioenen	2196	2316	2503	2642	2771	2905	3050	3209
- ZIV-Geneeskundige zorgen (a)	1219	1341	0	0	0	0	0	0
waarin ligdagprijs	112	115	0	0	0	0	0	0
- ZIV-Uitkeringen en faillisseme. verz.	222	257	283	300	317	330	344	358
- RSVZ-Kinderbijslagen	337	356	389	409	425	439	453	467
2. Werkingskosten	125	135	90	94	98	101	105	109
3. Diverse overdrachten aan gezinnen	7	10	-1	-0	-0	-0	-1	-1
4. Rentelasten	1	1	1	1	1	3	13	32
5. Transf. a RIZIV			1959	1997	2124	2255	2361	2482
C. Financieringsvermogen	-22	349	9	-74	-141	-266	-361	-486
Aflossing van vervallen schuld	0	0	0	0	0	0	0	0
D. Overschot of tekort	-22	349	9	-74	-141	-266	-361	-486
Pro memorie:								
Vanaf 2007 gecumuleerde saldi	0	349	358	284	143	-123	-484	-970
Verdelingsreserves en gebouwen	552	901	910	837	696	552	552	552
Uitgifte van leningen	0	0	0	0	0	0	0	0
Schuldpositie	0	0	0	0	0	123	484	970

(*) Tot 2007 omvatte de begroting van de sociale zekerheid van de zelfstandigen alle ontvangsten en uitgaven van de zelfstandigen. Hetzelfde gold voor de begroting van de sociale zekerheid van de werknemers. Vanaf 2008 zijn de ontvangsten en uitgaven voor geneeskundige zorgen uit die begrotingen gehaald en samengevoegd in een aparte begroting voor geneeskundige zorgen (gezamenlijke regeling voor de werknemers en zelfstandigen). Deze tabel geeft tot 2007 alle ontvangsten en uitgaven van de zelfstandigen weer en vanaf 2008 alle ontvangsten en uitgaven van de zelfstandigen exclusief die voor geneeskundige zorgen.

(a) Incl. uitgaven voor internationale verdragen en fiscaal plafond.

Tabel 38 REGELING GENEESKUNDIGE ZORGEN volgens begrotingsdefinities (*)*(in miljoen euro)*

	06	07	08	09	10	11	12	13
A. Ontvangsten	0	0	24640	26117	27728	29427	31239	33176
1. Eigen bijdragen	0	0	783	823	861	907	959	1015
2. Alternatieve financiering	0	0	2311	2380	2455	2538	2620	2692
3. Andere fiscale transferten	0	0	903	958	1000	1035	1071	1109
4. Te ontvangen intresten	0	0	5	8	20	41	77	135
5. Overige overdrachten	0	0	305	311	317	323	329	335
Totaal: eigen ontvangsten	0	0	4305	4479	4653	4844	5054	5286
6. Overdrachten globaal beheer	0	0	20335	21638	23075	24584	26185	27890
Basisbedrag	0	0	19580	20431	21365	22415	23515	24685
Bijkomend bedrag	0	0	644	1093	1595	2051	2550	3084
a. Overdracht van RSZ-GFB	0	0	18376	19640	20952	22329	23824	25408
Basisbedrag	0	0	17791	18647	19503	20466	21508	22608
Bijkomend bedrag	0	0	584	993	1449	1862	2316	2801
b. Overdracht van RSVZ-GFB	0	0	1848	1884	2007	2136	2240	2359
Basisbedrag	0	0	1789	1784	1862	1949	2007	2077
Bijkomend bedrag	0	0	59	100	146	187	233	282
c. Overdracht van RSVZ Gemengde loopbanen	0	0	111	114	116	119	121	123
Totaal : lopende ontvangsten	0	0	24640	26117	27728	29427	31239	33176
B. Uitgaven	0	0	24334	25885	27359	28836	30217	31724
1. Prestaties	0	0	22542	24109	25530	26953	28279	29729
2. Werkingsonkosten	0	0	921	960	998	1036	1075	1116
3. Diverse overdrachten	0	0	872	816	831	847	863	879
4. Rentelasten	0	0	0	0	0	0	0	0
C. Overschot of tekort	0	0	306	232	369	592	1022	1452
Gecumuleerd saldo	0	0	306	537	906	1498	2520	3972
Reserve	0	0	306	537	906	1498	2520	3972

(*) Tot 2007 omvatte de begroting van de sociale zekerheid van de werknemers alle ontvangsten en uitgaven van de werknemers. Hetzelfde gold voor de begroting van de sociale zekerheid van de zelfstandigen. Vanaf 2008 zijn de ontvangsten en uitgaven voor geneeskundige zorgen uit die begrotingen gehaald en samengevoegd in een aparte begroting voor geneeskundige zorgen (gezamenlijke regeling voor de werknemers en zelfstandigen). Deze tabel geeft vanaf 2008 de ontvangsten en uitgaven voor geneeskundige zorgen van de werknemers en de zelfstandigen.

E. Resultaten per bedrijfstak

Tabel 39 BRUTO TOEGEVOEGDE WAARDE IN VOLUME

(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)

	85//80	90//85	95//90	01//95	07//01	13//07
1. Landbouw	3.8	0.3	4.4	1.1	-1.0	2.0
2. Energie	-5.1	5.3	0.0	1.0	2.1	1.2
3. Verwerkende nijverheid	3.5	3.6	0.1	3.0	0.9	1.4
a. Intermediaire goederen	5.8	3.7	1.2	3.4	0.7	1.5
b. Uitrustingsgoederen	3.9	0.9	-2.2	4.8	0.5	1.5
c. Verbruiksgoederen	0.6	5.4	0.4	1.4	1.3	1.3
4. Bouw	-6.4	5.9	0.4	1.8	3.3	3.1
5. Verhandelbare diensten	1.5	3.9	2.3	2.5	2.5	2.3
a. Vervoer en communicatie	1.1	6.7	2.1	2.6	1.5	2.7
. Vervoer per spoor	-0.9	7.7	-0.5	0.7	4.3	0.3
. Stads- en wegvervoer	-0.9	7.7	2.5	3.7	-1.8	2.9
. Vervoer over water en luchtvaart	4.1	5.2	14.0	2.3	10.0	4.0
. Vervoersonderst. activ. en communic.	2.2	6.2	2.0	2.6	1.7	3.0
b. Handel en horeca	-1.0	0.9	0.5	-0.2	1.8	1.0
c. Krediet en verzekeringen	4.5	3.1	5.1	5.0	3.5	2.6
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	1.0	5.2	1.3	2.2	1.6	3.1
e. Overige marktdiensten	2.7	5.1	3.0	3.4	3.1	2.6
6. Niet-verhandelbare diensten	0.8	-0.7	1.1	1.0	1.2	1.7
Totaal	1.0	3.2	1.5	2.3	2.0	2.1

Tabel 40 STRUCTUUR VAN DE BRUTO TOEGEVOEGDE WAARDE TEGEN LOPENDE PRIJZEN

(in procent van het totaal)

	80	85	90	95	00	06	13
1. Landbouw	2.4	2.4	2.1	1.5	1.4	0.9	1.0
2. Energie	5.7	5.3	3.7	3.3	3.2	2.8	3.3
3. Verwerkende nijverheid	22.5	22.2	22.4	19.9	18.9	16.4	15.8
a. Intermediaire goederen	8.8	9.1	8.9	8.1	7.6	6.8	6.8
b. Uitrustingsgoederen	5.8	5.4	5.8	4.8	4.7	3.9	3.5
c. Verbruiksgoederen	7.8	7.6	7.7	7.1	6.6	5.7	5.5
4. Bouw	7.5	5.2	5.5	5.1	5.0	5.0	4.8
5. Verhandelbare diensten	44.7	48.2	52.7	55.9	57.8	60.9	61.5
a. Vervoer en communicatie	6.8	6.7	7.8	8.2	8.0	8.5	8.3
. Vervoer per spoor	0.9	0.8	0.9	0.9	0.8	0.9	0.7
. Stads- en wegvervoer	1.8	1.6	1.8	1.8	1.9	1.8	1.8
. Vervoer over water en luchtvaart	0.5	0.5	0.4	0.5	0.3	0.5	0.3
. Vervoersonderst. activ. en communic.	3.6	3.8	4.7	5.0	4.9	5.3	5.4
b. Handel en horeca	13.0	12.8	14.4	13.8	13.2	14.6	14.0
c. Krediet en verzekeringen	5.4	6.4	5.7	6.4	6.0	5.5	5.0
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	5.0	5.5	5.7	6.1	6.5	6.9	7.3
e. Overige marktdiensten	14.5	16.9	19.0	21.4	24.1	25.3	26.9
6. Niet-verhandelbare diensten	17.3	16.7	13.6	14.2	13.8	14.0	13.6
Totaal	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Tabel 41 **INVESTERINGEN IN VOLUME***(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)*

	85//80	90//85	95//90	01//95	07//01	13//07
1. Landbouw	-0.3	6.0	-11.6	-0.8	6.8	-0.7
2. Energie	-0.6	2.3	3.0	-4.2	2.4	1.6
3. Verwerkende nijverheid	4.2	16.9	-5.6	2.5	-0.0	2.5
a. Intermediaire goederen	4.2	20.1	-3.6	3.8	-0.1	2.0
b. Uitrustingsgoederen	6.0	10.6	-6.3	0.6	2.1	2.1
c. Verbruiksgoederen	3.1	18.0	-7.1	2.0	-1.0	3.3
4. Bouw	-2.9	18.6	-3.6	3.8	5.7	5.8
5. Verhandelbare diensten	-2.2	7.2	0.8	6.5	2.8	3.2
a. Vervoer en communicatie	-5.4	1.4	4.9	3.2	2.5	2.6
. Vervoer per spoor	-12.6	-15.0	45.6	3.4	2.6	3.7
. Stads- en wegvervoer	5.9	11.2	12.5	1.4	5.6	3.9
. Vervoer over water en luchtvaart	-5.3	6.4	-21.9	-10.0	16.7	6.3
. Vervoersonderst. activ. en communic.	-5.1	-3.4	13.8	5.5	-0.1	0.7
b. Handel en horeca	3.4	14.8	-2.6	3.6	5.2	3.9
c. Krediet en verzekeringen	3.0	6.0	-10.2	13.5	-6.3	4.6
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	-7.6	14.9	2.1	-4.0	2.3	2.9
e. Overige marktdiensten (exclusief woongebouwen)	-2.7	6.8	5.0	11.3	4.0	2.9
6. Woongebouwen	-9.8	11.6	1.0	0.3	5.8	2.0
7. Niet-verhandelbare diensten	-7.2	-6.7	3.1	1.1	5.5	3.4
Totaal	-3.7	8.8	-0.6	3.5	3.4	2.8

Tabel 42 **INVESTERINGSQUOTE***(investerings in procent van de toegevoegde waarde)*

	85^81	90^86	95^91	01^96	07^02	13^08
1. Landbouw	24.1	30.1	25.3	22.8	30.9	31.8
2. Energie	21.1	21.7	34.8	25.5	24.1	22.3
3. Verwerkende nijverheid	11.9	18.2	19.6	20.9	17.9	19.1
a. Intermediaire goederen	9.3	14.8	18.6	22.1	18.0	18.9
b. Uitrustingsgoederen	12.4	15.8	15.4	17.3	14.7	16.4
c. Verbruiksgoederen	14.6	23.9	23.7	22.1	19.9	21.2
4. Bouw	7.6	12.3	12.0	13.8	14.8	18.6
5. Verhandelbare diensten	19.0	17.9	16.7	18.5	17.8	18.3
a. Vervoer en communicatie	55.7	38.7	33.6	39.3	35.0	34.9
. Vervoer per spoor	57.9	19.8	43.2	78.4	73.9	77.2
. Stads- en wegvervoer	11.0	20.7	23.7	26.5	26.2	29.3
. Vervoer over water en luchtvaart	130.6	205.8	114.2	59.3	81.6	94.8
. Vervoersonderst. activ. en communic.	65.5	30.2	26.8	36.3	29.3	26.6
b. Handel en horeca	11.4	16.6	16.8	17.6	16.4	19.2
c. Krediet en verzekeringen	19.4	26.1	16.7	18.2	14.8	15.5
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	6.3	9.1	10.6	8.5	7.4	6.5
e. Overige marktdiensten (exclusief woongebouwen)	14.1	11.0	11.7	14.7	16.5	16.3
Totaal v.d. marktbedrijfstakken	16.6	18.1	18.0	19.1	18.0	18.8
6. Niet-verhandelbare diensten	14.3	9.6	8.8	8.5	8.1	9.6
Totaal (exclusief woongebouwen)	16.3	16.9	16.8	17.7	16.7	17.5

(^) Gemiddelden van periodes

Tabel 43 VRAAG EN AANBOD VAN ARBEIDSPLAATSEN*(jaargemiddelden, in duizenden personen)*

	80	85	90	95	00	06	13
1. Loontrekkers	3167.3	2999.1	3183.4	3161.2	3396.5	3582.9	3877.4
a. Landbouw	16.6	16.7	18.6	20.9	23.6	26.1	24.4
b. Energie	63.7	57.9	39.9	34.3	32.4	30.6	29.0
c. Verwerkende nijverheid	869.5	759.6	738.7	646.8	628.3	566.9	529.2
. Intermediaire goederen	296.0	247.5	240.7	214.6	210.9	200.6	189.8
. Uitrustingsgoederen	215.9	187.8	184.9	160.8	159.7	137.4	128.4
. Verbruiksgoederen	357.6	324.3	313.2	271.4	257.7	228.8	211.0
d. Bouw	246.7	161.6	186.7	187.0	190.5	197.3	210.5
e. Vervoer en communicatie	283.2	267.8	264.6	261.2	280.3	279.0	297.5
. Vervoer per spoor	70.6	62.3	50.8	42.1	41.6	37.5	38.4
. Stads- en wegvervoer	50.8	50.7	62.2	65.8	77.2	84.3	89.9
. Vervoer over water en luchtvaart	18.7	17.9	15.8	16.3	14.9	6.9	8.3
. Vervoersonderst. activ. en communic.	143.1	136.9	135.8	137.0	146.5	150.4	160.9
f. Handel en horeca	439.9	427.3	484.3	494.4	528.3	588.2	633.8
g. Krediet en verzekeringen	116.6	123.4	131.5	128.7	132.3	128.6	129.7
h. Gezondheidszorgen maatsch. dienstverlening	181.0	207.2	252.8	283.5	333.5	405.5	493.5
i. Overige marktdiensten	193.7	220.8	307.2	353.8	472.6	540.9	694.1
j. Niet-verhandelbare diensten	756.4	756.7	759.1	750.5	774.6	819.7	835.6
. Overheid en onderwijs	682.7	688.0	698.7	688.9	705.0	758.5	778.8
. Huispersoneel	73.6	68.7	60.4	61.6	69.6	61.2	56.9
2. Zelfstandigen	613.2	640.4	681.4	706.8	694.9	695.0	721.9
a. Landbouw	115.7	109.4	99.9	88.0	71.2	57.3	48.4
b. Energie	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
c. Verwerkende nijverheid	37.1	34.5	32.4	29.5	26.3	25.8	23.4
. Intermediaire goederen	6.3	5.8	5.6	5.2	4.7	4.8	4.2
. Uitrustingsgoederen	3.0	3.3	3.4	3.1	2.6	2.3	1.8
. Verbruiksgoederen	27.8	25.4	23.4	21.2	19.0	18.7	17.4
d. Bouw	40.8	40.7	44.5	48.9	49.3	49.9	54.1
e. Vervoer en communicatie	16.8	14.8	13.1	12.7	12.2	12.8	12.6
. Vervoer per spoor	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
. Stads- en wegvervoer	7.6	6.9	6.9	6.8	6.1	5.5	5.0
. Vervoer over water en luchtvaart	6.7	5.2	3.6	3.1	2.5	1.9	1.1
. Vervoersonderst. activ. en communic.	2.6	2.6	2.7	2.8	3.5	5.4	6.5
f. Handel en horeca	230.1	234.1	236.2	215.2	180.4	168.0	154.8
g. Krediet en verzekeringen	18.9	21.3	21.5	17.9	14.9	10.0	5.7
h. Gezondheidszorgen maatsch. dienstverlening	36.6	47.2	60.3	71.6	77.0	70.5	69.4
i. Overige marktdiensten	116.7	137.6	172.6	221.9	262.6	299.0	351.3
j. Niet-verhandelbare diensten (onderwijs)	0.5	0.6	0.9	1.1	1.1	1.7	2.1
3. Binnenlandse werkgelegenheid (1+2)	3780.4	3639.5	3864.9	3868.0	4091.3	4277.9	4599.3
a. Landbouw	132.2	126.2	118.5	109.0	94.8	83.4	72.8
b. Energie	63.7	57.9	39.9	34.3	32.4	30.6	29.0
c. Verwerkende nijverheid	906.5	794.2	771.1	676.3	654.6	592.7	552.6
. Intermediaire goederen	302.3	253.3	246.2	219.8	215.6	205.4	194.0
. Uitrustingsgoederen	218.9	191.2	188.2	163.9	162.3	139.8	130.2
. Verbruiksgoederen	385.3	349.7	336.6	292.5	276.7	247.5	228.4
d. Bouw	287.6	202.4	231.2	235.8	239.8	247.2	264.7
e. Vervoer en communicatie	300.0	282.6	277.8	273.9	292.5	291.9	310.2
. Vervoer per spoor	70.6	62.3	50.8	42.1	41.6	37.5	38.4
. Stads- en wegvervoer	58.4	57.6	69.0	72.6	83.4	89.8	95.0
. Vervoer over water en luchtvaart	25.3	23.1	19.4	19.5	17.5	8.8	9.4
. Vervoersonderst. activ. en communic.	145.7	139.5	138.5	139.8	150.0	155.8	167.4
f. Handel en horeca	670.0	661.4	720.5	709.6	708.6	756.2	788.6
g. Krediet en verzekeringen	135.4	144.7	153.0	146.7	147.2	138.7	135.4
h. Gezondheidszorgen maatsch. dienstverlening	217.6	254.4	313.1	355.1	410.5	476.1	562.9
i. Overige marktdiensten	310.4	358.4	479.8	575.8	735.2	839.9	1045.4
j. Niet-verhandelbare diensten	756.9	757.3	760.0	751.6	775.7	821.4	837.7
. Overheid en onderwijs	683.3	688.6	699.6	689.9	706.1	760.2	780.8
. Huispersoneel	73.6	68.7	60.4	61.6	69.6	61.2	56.9
4. Grensarbeid (saldo)	42.8	41.6	45.8	46.1	50.1	55.8	65.3
5. Werkloosheid, definitie FPB	359.4	572.4	455.1	649.1	599.5	695.4	611.2
6. Beroepsbevolking, definitie FPB	4182.7	4253.5	4365.8	4563.2	4741.0	5029.1	5275.8

Tabel 44 VRAAG EN AANBOD VAN ARBEIDSPLAATSEN*(jaargemiddelden, wijziging in duizenden personen)*

	85-80	90-85	95-90	01-95	07-01	13-07
1. Loontrekkers	-168.2	184.4	-22.3	298.3	180.0	237.9
a. Landbouw	0.2	1.9	2.4	3.2	2.0	-1.7
b. Energie	-5.9	-18.0	-5.5	-2.2	-0.7	-2.4
c. Verwerkende nijverheid	-109.8	-20.9	-91.9	-12.7	-71.8	-33.2
. Intermediaire goederen	-48.5	-6.8	-26.0	-4.8	-9.7	-10.4
. Uitrustingsgoederen	-28.1	-3.0	-24.1	3.0	-27.4	-8.0
. Verbruiksgoederen	-33.3	-11.1	-41.8	-10.9	-34.7	-14.8
d. Bouw	-85.1	25.0	0.3	7.9	9.5	6.2
e. Vervoer en communicatie	-15.4	-3.1	-3.4	27.5	-7.2	16.1
. Vervoer per spoor	-8.2	-11.5	-8.7	0.6	-4.9	0.7
. Stads- en wegvervoer	-0.2	11.5	3.6	14.5	4.6	5.0
. Vervoer over water en luchtvaart	-0.8	-2.1	0.5	-2.3	-6.8	1.0
. Vervoersonderst. activ. en communic.	-6.2	-1.1	1.1	14.7	-0.3	9.5
f. Handel en horeca	-12.6	57.0	10.1	50.3	53.5	35.6
g. Krediet en verzekeringen	6.9	8.1	-2.8	4.1	-3.6	0.5
h. Gezondheidszorgen maatsch. dienstverlening	26.2	45.6	30.7	64.5	70.0	75.5
i. Overige marktdiensten	27.0	86.5	46.6	124.4	94.0	121.8
j. Niet-verhandelbare diensten	0.4	2.4	-8.6	31.3	34.4	19.5
. Overheid en onderwijs	5.3	10.7	-9.9	24.4	48.2	17.3
. Huispersoneel	-4.9	-8.3	1.2	6.9	-13.8	2.2
2. Zelfstandigen	27.3	41.0	25.4	-16.6	18.2	13.4
a. Landbouw	-6.2	-9.5	-11.9	-20.3	-10.6	-8.7
b. Energie	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
c. Verwerkende nijverheid	-2.5	-2.2	-2.9	-3.6	-0.3	-2.2
. Intermediaire goederen	-0.5	-0.2	-0.4	-0.5	0.1	-0.5
. Uitrustingsgoederen	0.3	0.0	-0.2	-0.8	-0.0	-0.4
. Verbruiksgoederen	-2.3	-2.0	-2.3	-2.2	-0.3	-1.2
d. Bouw	-0.1	3.8	4.4	-0.4	2.8	2.9
e. Vervoer en communicatie	-2.0	-1.6	-0.4	-0.6	1.3	-0.7
. Vervoer per spoor	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
. Stads- en wegvervoer	-0.7	-0.1	-0.1	-0.8	-0.3	-0.7
. Vervoer over water en luchtvaart	-1.4	-1.6	-0.5	-0.8	-0.6	-0.6
. Vervoersonderst. activ. en communic.	0.1	0.0	0.2	1.0	2.2	0.6
f. Handel en horeca	4.0	2.1	-21.1	-41.6	-2.9	-15.8
g. Krediet en verzekeringen	2.4	0.2	-3.5	-3.7	-4.7	-3.8
h. Gezondheidszorgen maatsch. dienstverlening	10.6	13.1	11.3	5.8	-6.7	-1.4
i. Overige marktdiensten	21.0	35.0	49.3	47.9	38.7	42.8
j. Niet-verhandelbare diensten (onderwijs)	0.1	0.2	0.2	-0.0	0.6	0.4
3. Binnenlandse werkgelegenheid (1+2)	-140.9	225.4	3.2	281.8	198.2	251.3
a. Landbouw	-6.1	-7.7	-9.5	-17.1	-8.6	-10.4
b. Energie	-5.9	-18.0	-5.5	-2.2	-0.7	-2.4
c. Verwerkende nijverheid	-112.4	-23.1	-94.8	-16.3	-72.0	-35.4
. Intermediaire goederen	-49.1	-7.1	-26.4	-5.3	-9.6	-10.9
. Uitrustingsgoederen	-27.7	-2.9	-24.3	2.2	-27.4	-8.4
. Verbruiksgoederen	-35.6	-13.1	-44.1	-13.1	-35.0	-16.0
d. Bouw	-85.2	28.8	4.7	7.5	12.3	9.0
e. Vervoer en communicatie	-17.5	-4.8	-3.9	26.9	-6.0	15.4
. Vervoer per spoor	-8.2	-11.5	-8.7	0.6	-4.9	0.7
. Stads- en wegvervoer	-0.9	11.5	3.5	13.8	4.4	4.3
. Vervoer over water en luchtvaart	-2.2	-3.7	0.1	-3.1	-7.4	0.4
. Vervoersonderst. activ. en communic.	-6.2	-1.0	1.3	15.7	1.9	10.1
f. Handel en horeca	-8.5	59.1	-11.0	8.7	50.6	19.8
g. Krediet en verzekeringen	9.3	8.3	-6.3	0.4	-8.4	-3.3
h. Gezondheidszorgen maatsch. dienstverlening	36.8	58.7	42.0	70.3	63.3	74.1
i. Overige marktdiensten	48.0	121.4	95.9	172.3	132.7	164.6
j. Niet-verhandelbare diensten	0.5	2.6	-8.4	31.3	35.0	19.9
. Overheid en onderwijs	5.4	11.0	-9.6	24.4	48.9	17.7
. Huispersoneel	-4.9	-8.3	1.2	6.9	-13.8	2.2
4. Grensarbeid (saldo)	-1.2	4.2	0.2	3.9	7.5	7.8
5. Werkloosheid, definitie FPB	213.0	-117.3	194.0	-44.4	28.7	-22.3
6. Beroepsbevolking, definitie FPB	70.8	112.3	197.4	241.3	234.5	236.8

Tabel 45 SITUATIE OP DE ARBEIDSMARKT: DETAIL*(jaargemiddelden, in duizenden personen)*

	07	08	09	10	11	12	13
I. Totale bevolking (II+III)	10620.0	10692.7	10768.7	10846.7	10925.8	11005.2	11084.1
I.bis Bevolking op arbeidsleeftijd	7007.3	7061.5	7105.3	7145.6	7177.6	7201.9	7225.6
II. Inactieve bevolking (concept FPB)	5581.0	5628.5	5661.9	5696.3	5731.5	5768.1	5808.3
<i>waarvan met RVA-uitkering (1):</i>	191.1	192.3	196.8	197.1	196.2	192.9	191.7
- Vrijgestelden om sociale en familiale redenen	10.8	11.5	12.0	12.3	12.4	12.5	12.5
- Vrijgestelden om reden van studies	21.4	22.6	23.4	23.8	24.0	24.1	24.2
- Volledige loopbaanonderbreking (2)	28.1	27.6	27.5	27.5	27.7	27.9	28.0
- Conventioneel voltijds brugpensioen	113.6	113.2	116.3	115.7	114.3	110.6	109.2
- Volledig werklozen in beroepsopleiding	17.2	17.5	17.6	17.7	17.8	17.8	17.8
III. Beroepsbevolking (concept FPB) (IV+V+VI)	5038.9	5064.3	5106.9	5150.4	5194.3	5237.1	5275.8
IV. Binnenlandse werkgelegenheid	4348.0	4396.6	4433.1	4473.9	4516.6	4558.2	4599.3
<i>waarvan met RVA-uitkering (1)(3):</i>	313.3	333.5	346.9	356.6	365.0	372.1	378.6
* Deelt. IGU (4) + onvrijw. deelt. met uitkering	47.5	49.9	52.1	54.3	56.5	58.6	60.8
* Totaal Activering RVA	69.3	75.3	77.9	78.5	78.9	79.0	79.1
** Plaatselijk werkgelegenheidsagentschappen	8.3	6.6	5.3	4.2	3.4	2.7	2.2
** Herinschakelingsprogramma	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
** Plan 'activa'	50.7	55.9	58.2	59.1	59.9	60.5	61.0
** Herintegratie oudere werklozen	4.6	6.8	8.3	9.1	9.5	9.7	9.8
** Doorstromingsprogramma	5.7	6.0	6.0	6.1	6.1	6.1	6.1
** Eerste werkervaring	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
* Gedeeltelijke loopbaanonderbreking (2)	195.2	207.2	215.9	222.8	228.7	233.5	237.7
* Deeltijdse bruggepensioneerden	0.7	0.6	0.6	0.6	0.5	0.5	0.5
* Volledig werklozen tewerkgesteld in beschutte werkplaats	0.5	0.5	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4
V. Grensarbeid (saldo)	57.5	60.0	61.8	63.0	64.0	64.7	65.3
VI. Werkloosheid (concept FPB)	633.4	607.6	612.0	613.4	613.7	614.1	611.2
(a) Niet-werkende werkzoekenden (5)	525.5	508.4	514.9	519.3	517.4	515.2	509.3
(b) Oudere niet-werkzoekende uvw's	107.9	99.2	97.1	94.1	96.3	99.0	101.9
p.m. Uitkeringsgerechtigd na vrijwillig deeltijdse betrekking (1)	29.3	27.9	27.1	26.7	26.6	26.5	26.4
p.m. Tijdelijke werkloosheid (1) (budgettaire eenheden)	30.0	29.4	29.5	29.6	29.6	29.6	29.5

(1) Stat info definities (op basis van betalingen).

(2) Inclusief tijdskrediet.

(3) Zonder inbegrip van de tijdelijke werkloosheid.

(4) IGU: inkomensgarantie-uitkering.

(5) Exclusief PWA werkgelegenheid.

Tabel 46 NETTO-UITVOER VAN GOEDEREN EN DIENSTEN*(in miljoen euro)*

	80	85	90	95	00	06	13
1. Landbouw	-1273	-2389	-1931	-2145	-1707	-2227	-3502
2. Energie	-3477	-6612	-3623	-3248	-7956	-14560	-17396
3. Verwerkende nijverheid	2579	10533	8034	14063	14940	20876	22326
a. Intermediaire goederen	2954	5571	5661	10150	12848	16169	16387
b. Uitrustingsgoederen	-427	1264	-1124	-15	-3673	-1915	-3181
c. Verbruiksgoederen	52	3698	3496	3928	5765	6622	9120
4. Bouw	-355	-560	-754	-813	-1413	-1416	-2431
5. Verhandelbare diensten	567	1066	2806	3240	5975	10615	16556
a. Vervoer en communicatie	650	1050	2030	2603	3741	4991	7350
. Vervoer per spoor	-21	-36	-39	-30	-48	-47	-47
. Stads- en wegvervoer	-255	-431	-468	-361	-572	-669	-1241
. Vervoer over water en luchtvaart	266	436	711	825	1205	1620	1959
. Vervoersonderst. activ. en communic.	660	1081	1826	2169	3156	4088	6679
b. Handel en horeca	90	187	1042	1093	2300	4121	6431
c. Krediet en verzekeringen	-130	-193	-114	-139	-195	-173	-223
d. Overige marktdiensten	-42	22	-152	-317	129	1677	2998
Totaal	-1959	2038	4532	11097	9839	13287	15554

Tabel 47 ARBEIDSPRODUCTIVITEIT PER UUR*(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)*

	85//80	90//85	95//90	01//95	07//01	13//07
1. Landbouw	5.4	1.8	6.8	4.1	-0.2	4.4
2. Energie	-2.3	13.4	2.8	2.3	2.4	2.6
3. Verwerkende nijverheid	6.8	4.2	3.4	3.5	3.0	2.6
a. Intermediaire goederen	9.9	4.1	4.6	3.8	1.6	2.5
b. Uitrustingsgoederen	6.7	1.3	1.1	4.8	3.7	2.6
c. Verbruiksgoederen	3.5	6.1	3.7	2.1	3.8	2.6
4. Bouw	2.5	0.9	1.9	0.9	2.9	2.5
5. Verhandelbare diensten	1.4	1.7	1.2	0.3	0.9	0.8
a. Vervoer en communicatie	2.9	7.0	2.3	0.9	2.4	2.0
. Vervoer per spoor	2.1	11.7	3.1	-0.1	7.0	-0.1
. Stads- en wegvervoer	-0.2	3.4	1.2	0.7	-1.5	2.1
. Vervoer over water en luchtvaart	5.7	9.9	14.8	6.8	21.1	3.2
. Vervoersonderst. activ. en communic.	3.8	6.4	1.8	0.6	1.7	2.2
b. Handel en horeca	0.2	-0.2	1.0	-0.3	0.6	0.8
c. Krediet en verzekeringen	3.6	2.1	6.1	5.1	5.1	3.3
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	-1.6	1.8	-1.0	-0.3	-0.5	0.8
e. Overige marktdiensten	0.4	-0.5	-0.8	-1.8	0.1	-0.2
Totaal	2.8	2.6	2.0	1.1	1.4	1.2

Tabel 48 NOMINAAL BRUTO UURLOON*(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)*

	85//80	90//85	95//90	01//95	07//01	13//07
1. Landbouw	7.1	4.6	5.5	1.1	-0.1	3.5
2. Energie	5.3	0.7	4.0	2.9	3.9	3.9
3. Verwerkende nijverheid	7.9	5.3	5.2	2.6	2.5	3.5
a. Intermediaire goederen	9.8	4.3	5.6	2.6	2.4	3.5
b. Uitrustingsgoederen	6.2	6.5	3.5	2.5	2.4	3.6
c. Verbruiksgoederen	7.3	5.4	6.1	2.6	2.7	3.3
4. Bouw	6.8	0.3	5.4	2.4	2.9	3.9
5. Verhandelbare diensten	6.8	4.0	5.2	2.4	2.5	3.6
a. Vervoer en communicatie	6.0	4.2	8.0	2.9	2.9	3.6
. Vervoer per spoor	5.5	7.9	10.3	2.2	5.0	3.5
. Stads- en wegvervoer	2.8	-0.7	5.2	1.5	3.1	3.3
. Vervoer over water en luchtvaart	7.7	-1.1	12.0	3.1	5.1	2.8
. Vervoersonderst. activ. en communic.	7.7	5.9	8.2	4.0	2.4	3.8
b. Handel en horeca	6.6	5.7	3.8	2.3	2.8	3.5
c. Krediet en verzekeringen	7.8	3.9	3.1	2.4	3.3	3.9
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	5.3	2.7	5.2	2.6	2.7	3.6
e. Overige marktdiensten	7.1	2.0	6.6	2.3	1.7	3.8
Totaal	7.1	3.9	5.1	2.4	2.5	3.6

Tabel 49 NOMINALE LOONKOST PER HOOFD*(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)*

	85//80	90//85	95//90	01//95	07//01	13//07
1. Landbouw	6.8	4.0	3.1	2.1	3.4	3.7
2. Energie	5.2	4.4	5.6	2.8	3.4	3.7
3. Verwerkende nijverheid	8.0	6.0	5.2	2.7	2.9	3.2
a. Intermediaire goederen	9.9	5.3	5.1	2.8	2.6	3.4
b. Uitrustingsgoederen	7.1	6.8	4.0	2.2	3.4	2.8
c. Verbruiksgoederen	7.0	6.1	6.0	2.8	2.7	3.2
4. Bouw	7.0	3.0	3.7	2.3	2.5	3.9
5. Verhandelbare diensten	6.2	3.7	4.6	2.6	2.3	3.5
a. Vervoer en communicatie	6.3	5.2	7.0	3.0	2.7	3.4
. Vervoer per spoor	5.6	9.1	9.7	3.0	3.9	3.3
. Stads- en wegvervoer	3.1	0.6	4.4	1.5	2.7	3.6
. Vervoer over water en luchtvaart	8.9	-1.0	10.1	2.1	5.6	3.0
. Vervoersonderst. activ. en communic.	7.7	6.8	6.9	4.0	2.5	3.5
b. Handel en horeca	6.0	5.0	3.6	2.1	2.8	3.6
c. Krediet en verzekeringen	7.0	4.4	3.5	2.1	2.5	3.6
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	4.6	2.0	4.2	2.2	2.4	3.5
e. Overige marktdiensten	6.2	1.7	5.6	3.7	2.0	3.8
Totaal	6.8	4.2	4.5	2.5	2.4	3.4

Tabel 50 REELE LOONKOST PER HOOFD*(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)*

	85//80	90//85	95//90	01//95	07//01	13//07
1. Landbouw	0.4	2.0	0.3	0.5	1.3	1.4
2. Energie	-1.1	2.4	2.7	1.2	1.2	1.4
3. Verwerkende nijverheid	1.6	3.9	2.3	1.1	0.8	1.0
a. Intermediaire goederen	3.3	3.2	2.3	1.2	0.5	1.1
b. Uitrustingsgoederen	0.7	4.7	1.2	0.6	1.3	0.6
c. Verbruiksgoederen	0.6	4.0	3.2	1.1	0.5	1.0
4. Bouw	0.6	1.1	0.9	0.7	0.4	1.6
5. Verhandelbare diensten	-0.2	1.7	1.7	1.0	0.2	1.3
a. Vervoer en communicatie	-0.1	3.2	4.1	1.4	0.6	1.2
. Vervoer per spoor	-0.8	7.0	6.7	1.4	1.7	1.1
. Stads- en wegvervoer	-3.1	-1.4	1.6	-0.1	0.5	1.3
. Vervoer over water en luchtvaart	2.3	-2.9	7.1	0.5	3.4	0.8
. Vervoersonderst. activ. en communic.	1.3	4.8	4.0	2.4	0.4	1.2
b. Handel en horeca	-0.4	3.0	0.8	0.5	0.7	1.3
c. Krediet en verzekeringen	0.6	2.4	0.7	0.5	0.4	1.4
d. Gezondheidszorg en maatsch. dienstverlening	-1.7	0.0	1.4	0.6	0.3	1.2
e. Overige marktdiensten	-0.2	-0.3	2.8	2.1	-0.1	1.5
Totaal	0.4	2.2	1.7	0.9	0.2	1.1

Tabel 51 CONSUMPTIE VAN DE GEZINNEN PER PRODUCT IN VOLUME*(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)*

	85//80	90//85	95//90	01//95	07//01	13//07
1. Voedingsmiddelen, dranken en tabak	0.9	0.9	0.4	0.6	1.5	1.2
a. Voedingsmiddelen	1.5	1.1	0.5	0.1	2.6	1.4
b. Alcoholvrije dranken	-0.2	9.6	2.3	2.5	0.8	1.8
c. Alcoholhoudende dranken	-0.9	-0.9	-0.2	2.2	0.5	1.1
d. Tabak	0.0	-3.8	-1.5	1.0	-4.6	-0.4
2. Kleding en schoeisel	-0.3	2.0	-0.8	0.7	2.7	2.7
3. Huur	3.1	2.3	1.3	1.8	1.1	1.9
4. Verwarming	-2.4	-2.6	2.8	1.4	-0.6	-0.4
5. Elektriciteit	3.5	3.5	3.3	1.0	1.6	1.1
6. Huishoudelijke hulp	-1.0	-1.7	0.4	1.5	3.1	2.6
7. Meubelen, huishoudelijke apparaten en dagelijks onderhoud	0.6	2.3	0.9	0.1	2.9	2.7
8. Aankoop van voertuigen	0.1	6.1	-3.5	5.2	2.7	2.4
9. Uitgaven i.v.m. het gebruik van voertuigen, waarvan	-0.7	3.3	2.5	0.1	-0.4	-0.1
a. Benzine	-2.2	0.1	2.0	-1.1	-7.0	-3.9
b. Diesel	16.9	13.8	8.0	5.1	8.2	4.6
10. Vervoersdiensten	-1.4	-0.5	0.6	3.0	3.3	3.6
a. Reizigersverv. per trein, tram en metro	-1.1	-0.1	0.6	2.5	3.4	3.9
b. Reizigersvervoer over de weg	-2.5	-2.9	-0.5	2.2	4.9	3.8
c. Overige vervoersdiensten	-0.2	3.7	2.0	5.2	0.0	1.6
11. Communicatie	3.1	5.1	3.7	12.1	2.7	3.6
12. Genees-, heerk. en aanverwante zorgen	-0.3	2.9	-0.3	4.0	2.3	3.0
13. Ontspanning en ontwikkeling	2.3	4.0	3.0	3.6	1.8	1.3
14. Overige goederen en diensten	3.1	4.8	3.4	2.3	0.6	1.7
15. Bestedingen van de gezinnen in het buitenland	-1.6	3.9	6.0	7.7	0.3	2.2
Totaal	1.3	2.8	1.6	2.4	1.4	1.8

Tabel 52 STRUCTUUR VAN DE CONSUMPTIE VAN DE GEZINNEN IN LOPENDE PRIJZEN*(in procent van het totaal)*

	80	85	90	95	00	06	13
1. Voedingsmiddelen, dranken en tabak	22.1	21.8	19.7	17.0	15.5	15.6	14.9
a. Voedingsmiddelen	16.1	16.1	14.3	12.0	10.2	11.2	10.9
b. Alcoholvrije dranken	1.1	1.1	1.5	1.5	1.3	1.2	1.2
c. Alcoholhoudende dranken	3.0	2.6	2.3	1.9	1.9	1.8	1.6
d. Tabak	1.9	2.0	1.7	1.7	2.0	1.5	1.2
2. Kleding en schoeisel	7.4	6.5	6.9	5.9	5.2	5.0	5.0
3. Huur	12.9	14.2	14.8	15.7	15.2	15.0	15.5
4. Verwarming	3.9	4.2	1.9	1.8	2.1	2.6	2.8
5. Elektriciteit	2.1	2.5	2.3	2.4	2.0	1.9	2.0
6. Huishoudelijke hulp	1.1	0.9	0.8	0.8	0.7	0.8	0.8
7. Meubelen, huishoudelijke apparaten en dagelijks onderhoud	5.8	5.4	5.3	5.0	4.1	4.3	4.5
8. Aankoop van voertuigen	5.1	5.1	6.5	4.9	5.9	5.8	5.9
9. Uitgaven i.v.m. het gebruik van voertuigen, waarvan	3.2	3.2	2.6	2.7	3.0	3.1	2.8
a. Benzine	2.9	2.6	1.8	1.7	1.8	1.2	0.8
b. Diesel	0.1	0.4	0.5	0.6	0.9	1.5	1.9
10. Vervoersdiensten	1.6	1.4	1.1	0.9	0.9	0.9	1.0
a. Reizigersverv. per trein, tram en metro	0.8	0.7	0.5	0.3	0.3	0.4	0.4
b. Reizigersvervoer over de weg	0.6	0.5	0.4	0.4	0.4	0.4	0.4
c. Overige vervoersdiensten	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.1
11. Communicatie	1.2	1.2	1.3	1.4	2.0	1.9	2.2
12. Genees-, heerk. en aanverwante zorgen	2.6	2.8	2.7	3.2	3.8	4.0	4.4
13. Ontspanning en ontwikkeling	7.2	7.4	8.3	9.1	9.9	9.4	8.9
14. Overige goederen en diensten	20.0	20.4	22.2	24.7	23.8	23.7	23.6
15. Bestedingen van de gezinnen in het buitenland	3.6	3.2	3.7	4.4	5.9	5.7	5.9
Totaal	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Tabel 53 PRIJSEVOLUTIE VAN DE CONSUMPTIE VAN DE GEZINNEN PER PRODUCT*(gemiddelde jaarlijkse groeivoeten)*

	85//80	90//85	95//90	01//95	07//01	13//07
1. Voedingsmiddelen, dranken en tabak	6.4	1.8	0.5	1.9	2.0	2.2
a. Voedingsmiddelen	6.2	1.3	-0.2	1.9	1.6	2.5
b. Alcoholvrije dranken	6.5	2.1	1.6	0.2	0.9	2.1
c. Alcoholhoudende dranken	6.1	2.9	0.5	1.1	2.1	1.9
d. Tabak	8.7	5.1	6.2	3.5	5.8	0.5
2. Kleding en schoeisel	5.2	4.1	1.4	0.8	0.7	1.3
3. Huur	6.6	3.4	3.8	1.7	2.3	2.6
4. Verwarming	12.3	-7.8	-0.5	6.9	5.6	6.3
5. Elektriciteit	7.7	-0.4	1.4	0.2	0.9	4.0
6. Huishoudelijke hulp	5.0	2.8	2.7	1.9	2.0	1.8
7. Meubelen, huishoudelijke apparaten en dagelijks onderhoud	5.3	2.3	1.7	1.0	0.9	2.1
8. Aankoop van voertuigen	7.6	3.9	1.8	1.1	1.4	1.8
9. Uitgaven i.v.m. het gebruik van voertuigen, waarvan	8.3	-2.7	2.1	4.9	4.9	2.7
a. Benzine	7.8	-2.1	0.9	4.5	5.0	1.3
b. Diesel	11.1	-2.7	1.8	4.3	5.8	3.3
10. Vervoersdiensten	5.8	0.8	-0.4	0.6	0.2	1.5
a. Reizigersverv. per trein, tram en metro	4.0	-0.6	-5.6	2.1	2.3	2.1
b. Reizigersvervoer over de weg	8.3	2.2	3.9	1.0	-0.3	2.4
c. Overige vervoersdiensten	6.6	1.7	2.5	-1.9	-2.8	-3.1
11. Communicatie	5.4	1.2	1.9	-0.9	0.3	1.8
12. Genees-, heelk. en aanverwante zorgen	9.5	1.2	8.2	2.2	2.7	2.6
13. Ontspanning en ontwikkeling	5.8	3.2	2.8	1.6	1.0	1.8
14. Overige goederen en diensten	4.9	1.9	2.7	1.2	2.9	2.0
15. Bestedingen van de gezinnen in het buitenland	6.4	3.9	1.7	1.9	2.3	2.2
Totaal	6.4	2.0	2.2	1.6	2.2	2.3

Tabel 54 ENERGIEBALANS, ALLE PRODUCTEN*(in miljoen ton olie-equivalent)*

	85//80	90//85	95//90	01//95	07//01	13//07
Primaire productie en recuperatie	10.8	-1.6	-1.1	2.2	2.1	3.0
Import	-5.1	5.2	1.0	2.2	0.3	0.1
Totale export	-5.8	5.9	-1.5	3.6	0.7	-0.5
Bunkers	-0.6	12.2	-0.9	5.0	7.8	2.0
Bruto binnenlandse consumptie	-1.1	1.9	1.2	1.7	-0.8	0.9
Transformatie input	-5.1	4.4	-0.1	3.0	-0.9	1.0
Thermische elektriciteitscentrales	-11.8	5.1	2.1	-1.6	4.7	2.3
Kerncentrales	22.8	4.2	-0.7	2.4	0.3	1.0
Cokesovens	-0.6	-1.6	-8.0	-3.1	-2.4	0.9
Hoogovens	-4.1	0.2	-1.9	-2.7	-1.4	3.4
Raffinaderijen	-9.3	5.9	0.9	4.9	-2.3	0.6
Transformatie output	-6.7	4.3	-0.0	3.8	-0.8	0.8
Thermische elektriciteitscentrales	-11.8	4.4	3.1	1.5	2.4	1.0
Centrales op basis van kernenergie	22.5	4.3	-0.6	1.9	0.3	1.0
Cokesovens	-0.2	-2.0	-7.3	-2.4	-2.6	0.8
Hoogovens	-4.1	0.2	-1.9	-2.7	-1.4	3.4
Raffinaderijen	-9.3	5.9	0.8	5.0	-1.1	0.6
Uitwisselingen en transfers	-	-	-	-5.5	-11.6	0.0
Consumptie van de energiesector	-5.9	0.9	-0.3	2.5	0.3	0.2
Verlies door distributie	2.1	2.9	1.8	1.7	1.4	0.9
Beschikbaar voor eindverbruik	-1.6	1.3	3.2	1.6	-1.1	0.7
Niet-energie-eindverbruik	1.0	1.6	2.8	9.8	-4.4	2.1
Energie-eindverbruik	-1.8	1.1	2.3	1.4	-0.6	0.5
Industrie	-3.6	1.5	0.6	2.4	-2.2	0.7
Transport	0.9	4.9	2.0	1.8	0.4	0.5
Gezinnen	-0.9	-1.8	3.2	1.0	-0.5	-0.0
Handel, diensten en landbouw	-2.5	-0.1	5.5	-1.1	1.9	0.6